КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

2016 Кыскача жылдык отчет

Краткий годовой отчет 2016

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Бишкек - 2017

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

2016
КЫСКАЧА ЖЫЛДЫК ОТЧЕТ

КРАТКИЙ ГОДОВОЙ ОТЧЕТ 2016

Бишкек 2017

Н 11

Национальная академия наук Кыргызской Республики: Краткий годовой отчет – 2016 / НАН КР. – Бишкек: Илим, 2017. – 147 с.

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: КРАТКИЙ ГОДОВОЙ ОТЧЕТ 2016

Ответственный за выпуск: Арабаев Ч. И.

Редакторы: Досалиева Б. А.
Мазекова Н. Ж.
Кырчообаева С. А.
Дунганаева Р. И.
Мукамбетова Р. Д.

Компьютерная верстка Сулайманов С. Ж.

Материалы представлены вице-президентами отделений и отделами НАН КР

Объем 16,5 п.л. Формат 60x84 ⅛ Тираж 100 экз.

© Национальная академия наук Кыргызской Республики, 2017 г.

МАЗМУНУ СОДЕРЖАНИЕ

Эркебаев А.Э., КР УИАнын президенти, академик

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын акыркы 5 жылдагы ишмердиги жана жаңы милдеттери тууралуу........5

Эркебаев А.Э., президент НАН КР, академик

О деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за последние 5 лет и новых задачах........5

Арабаев Ч.И., КР УИАнын Президиумунун башкы окумуштуу катчысы, КР УИАнын корреспондент-мүчөсү

Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын 2016-жылдагы илимий-уюштуруучулук ишинин негизги жыйынтыктары........16

Арабаев Ч.И., главный ученый секретарь Президиума НАН КР, член-корреспондент НАН КР

Основные итоги научно-организационной деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики в 2016 году........16

Борүбаев А.А., КРУИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

КРУИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн 2016-жылдагы Кыскача жылдык отчету........27

Борубаев А.А., председатель Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР, академик

Краткий годовой отчет за 2016 год Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР........27

Жунушов А.Т., КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн төрагасы, корреспондент-мүчө

КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн 2016-жылдагы Кыскача жылдык отчету........61

Жунушов А.Т. , председатель Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук НАН КР, член-корреспондент

Краткий годовой отчет за 2016 год Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук НАН КР........61

Акматалиев А.А., КР УИАнын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

КР УИАнын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн 2016-жыл үчүн Кыскача жылдык отчету........95

Акматалиев А.А., председатель Отделения гуманитарных и экономических наук НАН КР, академик

Краткий годовой отчет за 2016 год Отделения гуманитарных и экономических наук НАН КР........95

Токторалиев Б.А., КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн төрагасы, академик

КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн 2016-жылдагы Кыскача жылдык отчету........126

Токторалиев Б.А., председатель Южного отделения НАН КР, академик

Краткий годовой отчет за 2016 год Южного отделения НАН КР........126

Тиркемелер........147

Приложения........147

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын акыркы 5 жылдагы ишмердиги жана жаңы милдеттери тууралуу

Эркебаев А.Э., КР УИАнын президенти, академик

О деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за последние 5 лет и новых задачах

Эркебаев А.Э., президент НАН КР, академик

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2016-жылдагы ишинин жыйынтыктары жана натыйжалары жөнүндө Президиумдун башкы окумуштуу катчысы, КР УИАнын корреспондент-мүчөсү Ч.И.Арабаев толук баяндап берет. Мен болсо өз сөзүмдүн мазмунун бир аз кеңейтип, 2012-2016-жылдардагы ишмердикке токтолууну туура таптым. Анткени, жакында 11-апрелде илимдер академиясын жетектеп келе жаткандыгыма 5 жыл толот. Адегенде бир жылга жакын Президенттин милдетин аткарып жүрдүм, андан кийин 2013-жылдын мартында Сиздер мени бир добуштан президенттикке толук ишеним көрсөтүү менен шайлап бердиңиздер. Ушундан улам мен кыскача жыйынтык чыгарып, алдыда турган милдеттер менен келечектеги багыттарды белгилеп кетүүнү зарыл деп эсептейм.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын өлкөдө алган орду менен ролу фундаменталдуу жана прикладдык илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүнү уюштурууда мезгил талап кылган тарыхый макамы жана милдети менен түздөн-түз байланыштуу.

Мында анын ишинин максаттуу багыттары мамлекеттин артыкчылыктарын жүзөгө ашыруу, экономикалык, экологиялык, социалдык жана азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылуу болуп саналат.

КР УИАнын алдында турган актуалдуу милдеттерди жүзөгө ашыруу үчүн 2013-жылы «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2025-жылга чейинки өнүгүү стратегиясы" иштелип чыккан. Мамлекетти туруктуу өнүктүрүүнүн 2013-2017-жылдардагы Улуттук стратегиясына ылайык КР УИАнын илим изилдөөдөгү төмөнкү артыкчылыктуу багыттары такталган жана аныкталган:

- суу жана энергетикалык ресурстар, энергиянын жаңыланып туруучу энергия булактары;

Об итогах и результатах деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2016 год подробно расскажет Главный ученый секретарь Президиума, член-корреспондент НАН КР Арабаев Ч.И. Я же решил несколько расширить предмет выступления, охватив период с 2012 по 2016 годы. Дело в том, что скоро, 11 апреля текущего года исполнится 5 лет, как я возглавляю НАН КР: сначала, почти год, я исполнял обязанности Президента НАН КР затем, в марте 2013 года, Вы избрали меня единогласно Президентом НАН КР оказав высокое доверие. Поэтому, я считаю нужным вкратце подвести итоги и обозначить новые задачи и перспективы.

Роль и место НАН КР в организации и проведении фундаментальных и прикладных научных исследований в стране определяется ее исторически сложившимися статусом и задачами, обусловленными требованиями времени.

При этом целевым направлением ее деятельности следует считать реализацию приоритетов государства, обеспечение экономической, экологической, социальной и продовольственной безопасности.

Для реализации актуальных задач, стоящих перед НАН КР, была разработана в 2013 году «Стратегия развития Национальной Академии наук Кыргызской Республики до 2025 года». В соответствии с задачами Национальной стратегии устойчивого развития страны за период 2013-2017 годы в НАН КР были уточнены и определены следующие приоритетные направления научных исследований:

- водные и энергетические ресурсы, возобновляемые источники энергии;

- жаңы технологиялар жана материалдар (биотехнология жана нанотехнология);
- информациялык технологиялар,математикалык моделдөө жана башкаруу проблемалары;
- машина куруу жана прибор куруу;
- Жер жөнүндө илимдер жана жаратылыш ресурстарын өздөштүрүү;
- биоресурстарды жаңылап өндүрүү жана биологиялык коопсуздук;
- экологиянын, адам экологиясынын жана климаттын өзгөрүү проблемалары;
- адам жана коом: ааламдаштуу проблемалары.

Ушул артыкчылыктуу багыттардын ар бири боюнча 2013-жылы фундаменталдуу жана прикладдык илимий изилдөө иштеринин жана иштелмелердин 2017-жылга чейинки Академиялык алкактуу программасы иштелип чыккан жана ал КР УИАнын илимий изилдөө иштери менен долбоорлорду турмушка ашыруунун негизи болуп калган.

Фундаменталдуу жана прикладдык илимий изилдөө иштеринин Академиялык алкактуу программасынын негизинде Физика-техникалык, математика жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмү 2013-2017-жылдары «Суу жана энергетикалык ресурстар, энергиянын жаңылануу булактары", «Жаңы технологиялар жана материалдар: биотехнология, нанотехнология», «Машина куруу жана прибор куруу», "Жер жөнүндө илимдер жана жаратылыш ресурстарын өздөштүрүү", «Информациялык технологиялар жана математикалык моделдөө жана башкаруу проблемалары» багыттар боюнча изилдөөлөрдү жүргүзгөн жана анын негизинде бөлүмдүн илимий-изилдөө мекемелери программа алдындагы программаларды ишке ашырышкан.

Бул изилдөөлөрдүн жыйынтыгында пайдалуу натыйжалар алынган, маселен *«Катуу материалдарда механикалык чыңалуудан улам ультра үндүү полярлашкан кыймылдуу толкундун өтүшүнүн ылдамдык көлөмүнүн өзгөрүүсүнүн мыйзам ченемдүүлүгү (Кушбакалинин мыйзамы)»* деген ачылыш, Авторлордун илимий ачылыштары жана ойлоп табуулары боюнча Эл аралык академия, Россиянын табигый илимдер академиясы, Авторлордун илимий ачылыштар боюнча Эл аралык ассоциациясы тарабынан бекитилип, ар бир авторго 2013-жылдын 3-октябрында № 453 дипломдору жана КР Улуттук илимдер академиясынын Геомеханика жана жер казынасын өздөштүрүү институтуна илимий ачылыштын күбөлүгү берилген.

Авторлордун илимий ачылыштары жана ойлоп табуулары боюнча Эл аралык академиянын 2013-жылдын 12-сентябрында №245 чечиминин негизинде (Москва ш.) техника

- новые технологии и материалы (биотехнология, нанотехнология);
- информационные технологии, проблемы математического моделирования и управления;
- машиностроение и приборостроение;
- науки о Земле и освоение природных ресурсов;
- воспроизводство биоресурсов и биологическая безопасность;
- проблемы экологии, экологии человека и изменения климата;
- человек и общество: проблемы глобализации.

В рамках этих приоритетных направлений по каждому направлению в 2013 году была разработана Академическая рамочная программа фундаментальных и прикладных НИР и разработок на период до 2017 года, которая являлась основой для разработки и реализации проектов НИР НАН КР.

В частности, Отделением ФМТиГГН по Академической рамочной программе фундаментальных и прикладных НИР и разработок на период 2013-2017 гг. велись исследования по направлениям: «Водные и энергетические ресурсы, возобновляемые источники энергии», «Новые технологии и материалы (биотехнология, нанотехнология)», «Машиностроение и приборостроение», «Науки о Земле и освоение природных ресурсов», «Информационные технологии, математическое моделирование и проблемы управления», которые включили в себя подпрограммы, выполненные научно-исследовательскими учреждениями Отделения ФМТиГГН.

По данным этих исследований получены эффективные результаты, например, открытие *«Закономерность изменения относительной величины скорости прохождения ультразвуковой поляризованной сдвиговой волны от механического напряжения в твердых материалах (закон Кушбакали)»* подтверждено Международной академией авторов научных открытий и изобретений, Российской академией естественных наук, Международной ассоциацией авторов научных открытий, выданы дипломы № 453 на научное открытие каждому автору от 3 октября 2013 года и свидетельство научного открытия Институту геомеханики и освоения недр Национальной академии наук Кыргызской Республики.

На основании Решения № 245 от 12 сентября 2013 года (г. Москва) Международной академии авторов научных открытий и изобретений доктор технических наук,

илимдеринин доктору, профессор Тажибаев Кушбакали Тажибаевич илимий ачылыштары үчүн Нобель сыйлыгынын лауреаты П.Л. Капицеге арналган эстелик алтын медалы менен сыйланган.

Химия, техникалык, медициналык-биологиялык, айыл чарба илимдер бөлүмү тарабынан фундаменталдуу жана прикладдык илимий изилдөө иштеринин 2013-2017- жылдардагы Академиялык алкактуу программасынын негизинде "Биоресурстарды жаңылап өндүрүү жана биологиялык коопсуздук", "Экологиянын, адам экологиясынын жана климаттын өзгөрүү проблемалары", "Адам жана коом: ааламдаштуу проблемалары" багыттары боюнча изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндө Кыргызстандын тарыхынын 3 томдук академиялык басылмасы даярдалып, анын 2 томдугу чыгарылды. «Кыргыз адабиятын синхрондук жана диахрондук пландарда изилдөө" долбоорунун алкагында биринчи жолу улуу манасчы Саякбай Каралаев, Сагымбай Орозбаков, кыргыз адабиятынын классиктери Токтогул Сатылганов жана Алыкул Осмондун чыгармачылыгы боюнча энциклопедиялар басылып чыкты, азыр "Айтматовдун энциклопедиясын" басып чыгарууга даярдалып жатат.

Түштүк бөлүмүндө да алгылыктуу жылыштар болду.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы тарабынан жогорку квалификациялуу илимий кадрларды даярдоого жана республиканын жогорку окуу жайлары менен интеграциялоого чоң көңүл бурулууда. Республиканын ЖОЖдору менен илимий-техникалык кызматташуу жөнүндө келишимдер түзүлгөн, биргелешкен кафедралар, лабораториялар, илимий билим берүү комплекстери түзүлүп иштетилип жатат.

ЖОЖдордун окутуучулары илимий-изилдөө институттарынын долбоорлору боюнча изилдөөлөрдү жүргүзүүгө катышат жана илимий изилдөөлөргө студенттер да тартылууда. Биздин окумуштуулар өз кезегинде ЖОЖдордун эл аралык илимий фонддор жана КРнын билим берүү жана илим министрлиги тарабынан каржыланган изилдөө долбоорлорун аткарууга катышып жатышат.

Алдыңкы окумуштуулар лекцияларды окуп, Кыргызстандын ЖОЖдорунда студенттик олимпиадаларды өткөрүшөт. Студенттердин дипломдук жана курстук иштерине, аспиранттардын изилдөө иштерине жетекчилик кылышат. Ошондой эле «Алтын түйүн» балдар академиясы менен активдүү кызматташат.

профессор Тажибаев Кушбакали Тажибаевич награжден за научные открытия золотой памятной медалью, посвященной лауреату Нобелевской Премии Капице П.Л.

Отделением ХТМБиСХН по Академической рамочной программе фундаментальных и прикладных НИР и разработок на период 2013-2017 гг. велись исследования по направлениям: «Воспроизводство биоресурсов, продовольственная безопасность», «Новые технологии и материалы», «Новые технологии: нанотехнологии, биотехнологии и технологии машиностроения», «Глобальные изменения климата, проблемы экологии, экологии человека».

В Отделении гуманитарных и экономических наук НАН КР подготовлены 3 тома академического издания истории Кыргызстана, из которых 2 тома выпущены. В рамках проекта "Исследование кыргызской литературы в синхронном и диахронном планах" впервые изданы энциклопедии, посвященные великим манасчи С.Орозбакову и С. Каралаеву, классикам кыргызской литературы Т.Сатылганову и А.Осмонову, осуществляется подготовка к выпуску «Айтматовской энциклопедии».

Определенные позитивные сдвиги произошли и в Южном отделении НАН КР.

Национальная академия наук Кыргызской Республики большое внимание уделяет подготовке высококвалифицированных научных кадров и интеграции с вузами республики. Заключены договора о научно-техническом сотрудничестве с крупнейшими вузами республики, созданы и функционируют совместные кафедры, лаборатории, научно-образовательные комплексы.

Преподаватели вузов принимают участие в выполнении исследований по проектам НИР институтов отделения, к исследованиям привлекаются студенты. Наши ученые, в свою очередь, участвуют в выполнении исследовательских проектов вузов, финансируемых международными научными фондами и Министерством образования и науки КР.

Ведущие ученые читают лекции, проводят студенческие олимпиады в ведущих вузах Кыргызстана, руководят дипломными и курсовыми работами студентов, исследовательской работой аспирантов и соискателей, а также активно

Математик окумуштуулар мектептер менен жакшы кызматташып, математика жана информатика боюнча мектеп окуучуларынын шаардык жана республикалык олимпиадаларын өткөрүшөт.

Улуттук илимдер академиясы илим менен билимдин интеграциялануу проблемаларына республиканын ичинде эле эмес чет өлкөлөрдө да зор көңүл бурат.

Россия Федерациясынын бир катар университеттери, атап айтканда, Э.Бауман атындагы Москва мамлекеттик техникалык университети, Таганрог шаарындагы Түндүк Федералдык Университети, К.Сатпаев атындагы КазТУ, Аль-Фараби атындагы Казак улуттук университети, Информатика жана башкаруу Казак институту, А.Байтурсунов атындагы Костанай мамлекеттик университети жана башка окуу жайлар менен келишимдерди түзгөн.

Кытай Эл Республикасы менен илимий кызматташуу жөнүндө түзүлгөн келишимдин негизинде КР УИАнын геология институтунун 9 кызматкери Кытайдын магистратурасында окуп жатышат.

КР УИАда басма ишин дагы өнүктүрүү стратегиясын аныктоо үчүн КР УИАнын басма ишмердигин жүргүзүүдөгү негизги органы болгон "Илим" маалымат-басма борбору түзүлүп, басма ишин өнүктүрүү Концепциясы иштелип чыкты.

Ушул тапта «Илим" маалымат-басма борбору кварталына бир жолу «КР УИАнын кабарлары» илимий журналын, "КР УИАнын докладдары" академиялык журналын басып чыгарат. Бул журналдар Кыргызстанда эң келечектүү жана жогорку рейтингге ээ илимий журналдар болуп саналат. Аталган журналдардан тышкары «КР УИАнын кабарлары» илимий журналынын тиркемеси катары жылына бир жолу "Жизнь науки" журналы жана "Инновационные технологии" аттуу жылдык журнал чыгарылат.

Окумуштуулар менен журналисттердин түздөн-түз байланышын камсыз кылуу жана илимди популяризациялоо ишин күчөтүү максатында "Академ-пресс" аттуу газета чыгарыла баштады жана «ЭлТР» телеканалы менен келишим түзүлгөн. Анын негизинде 2016-жылдын сентябрь айынан бери илимге арналган 29 телекөрсөтүү эфирге берилди.

Эл аралык кызматташуу

КР УИАнын окумуштуулары дүйнөдөгү 26 жакынкы жана алыскы мамлекеттердин

сотрудничают с Детской академией «Алтын туйүн». Продолжают активно сотрудничать со школами ученые-математики, проводя различные городские и республиканские олимпиады по математике и информатике для школьников.

Национальная академия наук традиционно уделяет большое внимание проблемам интеграции науки и образования не только внутри республики, но и за рубежом.

С рядом университетов РФ, в частности, с МВТУ им. Э. Баумана, Южным Федеральным Университетом г. Таганрог, КазТУ им. К. Сатпаева, (РК), КазНУ им. Аль-Фараби, Казахским Институтом информатики и управления, Костанайским государственным Университетом им. А. Байтурсынова (РК) и другими заключены договора.

На основе договора о научном сотрудничестве с КНР 9 сотрудников Института геологии НАН КР проходят обучение в магистратуре в КНР.

Для определения стратегии дальнейшего развития издательской деятельности в НАН КР и Информационно-издательского центра «Илим» как основного органа академии, осуществляющего эту деятельность, разработана Концепция развития издательской деятельности.

Сейчас ИИЦ «Илим» выпускает периодический журнал (ежеквартальный) «Известия НАН КР» и академический журнал – «Доклады Национальной академии наук Кыргызской Республики», которые призваны быть самым престижным и высокорейтинговым научным журналом в нашей стране. Помимо вышеназванных журналов издается также журнал «Жизнь науки» как годовое приложение к журналу «Известия НАН КР и ежегодник «Инновационные разработки».

Для обеспечения прямого контакта журналистов с учеными и для усиления деятельности в области популяризации науки заключен договор с телевидением «ЭлТР», по которому были подготовлены 29 телепередач, начала выпускаться минигазета "Академ-пресс".

Международное сотрудничество

Ученые НАН КР осуществляют научные связи с более чем 190 научными

190дон ашуун илимий мекемелери (илимдер академиялары, университеттер, илимий изилдөө мекемелери) менен илимий байланыштарды (салыштыруу үчүн 2015-жылы 23 өлкөнүн 198ден ашуун мекемеси, 2014-жылы 20 өлкөнүн 160тан ашуун илимий мекемеси, 2013-жылы 22 өлкөнүн 220дан ашуун илимий мекемеси, 2012-жылы 29 өлкөнүн 258ге жакын илимий мекемеси) жүргүзүп турат.

КР УИАнын баардык бөлүмүнүн илимий мекемелери эл аралык өнөктөштүк мамилелерди активдүү ишке ашырып турушат. КР УИАнын илим-изилдөө мекемелеринин өнөктөштүк мамилелеринин географиясы абдан ар түрдүү: Кытай, Россия, АКШ, Казакстан, Франция, Тажикстан, Германия, Япония, Өзбекстан, Австрия, Улуу Британия, Грузия, Беларусь, Польша, Корея, Чехия, Украина, Индия, Бельгия, Армения, Канада, Түркия, Непал, Индонезия, Филиппин.

КР УИАнын илимий изилдөө мекемелеринин эл аралык өнөктөштүгүн кол коюлган документтер тастыктап турат. 2016-жылы КР УИАнын бөлүмдөрү тарабынан 34 эл аралык келишимге кол коюлган, 13 документке кол коюлган 2012-жылга салыштырмалуу 21 документке көптүк кылып, өсүш болгону көрүнүп турат. (2015-жылы –22, 2014-жылы – 24, 2013-жылы – 23).

Чет өлкөлөргө жарыяланган материалдар жөнүндө маалыматтар

Арийне, эл аралык кызматташуунун натыйжасы чет өлкөлүк илимпоздор менен биргеликте же жеке автордун чет мамлекеттердеги басылмаларда жарыяланган публикациялары аркылуу көрүнөт.

Мурдагы жылдарга салыштырмалуу КР УИАнын окумуштууларынын чет өлкөлүк илимий басылмаларга чыккан эмгектеринин саны өскөнү байкалууда жана алардын жалпы саны – 521 болду (2015-жылы 297, 2014-жылы 347, 2013-жылы 281). Мындай эмгектердин саны боюнча биринчи орунга 210 макала менен Физика-техникалык, математика жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмү, андан кийин 184 эмгек менен Химия, техникалык,медициналык-биологиялык, айыл чарба илимдер бөлүмү чыкса, Түштүк бөлүмүнүкү – 43, Коомдук илимдер бөлүмүнүкү – 84 болгон.

Бул жерден эмгектердин көбү референттелген басылмаларда жарыялангандыгын баса белгилөө керек.

учреждениями стран мира (академиями наук, университетами, научно-исследовательскими учреждениями) из 26 стран ближнего и дальнего зарубежья (для сравнения: в 2015 г. – более 198 учреждений из 23 стран, в 2014 г. – более 160 учреждений из 20 стран, в 2013 г. – более чем 220 учреждений из 22 стран, в 2012 г. – около 258 учреждений из 29 стран).

Все отделения и НИУ НАН КР активно поддерживают международные научные партнерские отношения. География партнерских отношений НИУ НАН КР весьма разнообразна: Китай, Россия, США, Казахстан, Франция, Таджикистан, Германия, Япония, Узбекистан, Австрия, Великобритания, Грузия, Беларусь, Польша, Корея, Чехия, Украина, Индия, Бельгия, Армения, Канада, Турция, Непал, Индонезия, Филиппины.

Международное партнерство НИУ НАН КР отражено в подписанных официальных документах. В 2016 году Отделениями НАН КР было подписано 34 международных договора, что показывает рост по сравнению с 2012 годом на 13 международных подписанных документов - 21 (в 2015 г. – 22, в 2014 г. -24, в 2013 г. – 23).

Сведения о публикациях зарубежом

Несомненно, что результаты международного сотрудничества выражаются и в такой сфере, как публикации, сделанные как совместно с зарубежными учеными, так и индивидуально в зарубежных научных изданиях.

По сравнению с предыдущими годами наблюдается тенденция роста количества зарубежных научных публикаций ученых НАН КР – 521 в общей сложности (в 2015 г. – 297, в 2014 – 347, в 2013 – 281). По количеству таких публикаций на первое место вышло ОФТМГГН - 210, затем следует ОХТМБСХН – 184, Южное отделение – 43, Отделение общественных наук – 84 публикации.

При этом следует отметить, большинство работ опубликовано в реферируемых зарубежных изданиях.

Институттар тарабынан уюштурулган эл аралык конференциялар, семинарлар жөнүндө маалыматтар

Бардыгы болуп КР УИАнын институттары тарабынан отчеттук мезгилде 33 (2015-жылы – 29, 2014-жылы – 26, 2013-жылы – 29, 2012-жылы – 17) семинар жана конференция өткөрүлгөн. Мындай көрсөткүчтөр бул аспекте өсүш тенденциясы бар экендигин далилдеп турат.

Эл аралык фонддордон КР УИА алган гранттардын суммасы

2016-жылы эл аралык фонддор тарабынан каржыланган долбоорлор боюнча иш улантылган.

КР УИА эл аралык долбоорлорунун жалпы саны – 43, бул цифра өткөн жылдарга салыштырмалуу тармакта өсүш болгондугун ырастап турат, анткени 2015-жылы – 40 (2014-жылы – 72, 2013-жылы – 52, 2012-жылы – 49) болчу.

2016-жылы КР УИА тарабынан алынган гранттардын жалпы суммасы 756,26 миң АКШ долларын түздү (салыштыруу үчүн: 2015-жылы – 1 234 138, 2014-жылы – 1 202 160, 2013-жылы – 2002 346, 2012-жылы – 1 665 миң АКШ доллары болгон).

Долбоорлор Эл аралык илимий техникалык борбор (МНТЦ), Фольксваген фонду (Германия), АКШнын эл аралык өнүктүрүү агенттиги (ЮСАИД), НАТО, АФАСИ, ПРООН, FFI (Флора жана фауна Интернешнл), "Газпром промгаз", "Panthera" (АКШ), Шиншю (Япония), JICA жана башка эл аралык фонддор аркылуу каржыланат.

КР УИАнын илимий-изилдөө мекемелеринин ойлоп табуу ишмердиги жакшырып, патент алуу саны көбөйдү. 2016-жылы 42 патент, 4 оң жообо алынды жана 2012-жылга салыштырмалуу алынган патенттердин саны дээрлик 2 эсеге көбөйдү (2012-жылы – 26, 2013-жылы – 26, 2014-жылы – 23, 2015-жылы – 35).

Жарыяланган эмгектердин санынын салыштырма анализи: 2012-жылы бардыгы болуп 1388 жарыяланган. Анын ичинде чет өлкөлөрдө 398, 2013-жылы – 1482/384, 2014-жылы 1368/396, 2015-жылы 1125/372, ал эми 2016-жылы 1350, чет өлкөлөрдө – 521, чет өлкөлөрдө жарыяланган макалалардын саны 2012-жылга салыштырганда өсүшү 76%ды түздү.

Өзүңүздөр жакшы билгендей, КР УИАнын 2014-жылдын 11-сентябрдагы кеңейтилген жыйынында КР Президентинин жана билим берүүнү өнүктүрүү, илим тутумун реформа-

Сведения о международных конференциях, семинарах, организованных институтами

Всего институтами НАН КР в отчетном году было проведено 33 (в 2015 г. 29, в 2014 – 26, в 2013 - 29, в 2012 – 17) семинара и конференции. Из приведенных показателей видно, что наблюдается тенденция роста в данном аспекте.

Сумма грантов, полученная НАН КР от международных фондов

В 2016 году была продолжена работа над проектами, финансируемыми международными фондами.

Общее количество международных проектов по НАН КР – 43, что демонстрирует рост по сравнению с прошлым отчетным 2015 годом – 40 (в 2014 г. – 72, в 2013 г. – 52, 2012 г. – 49).

Общая сумма грантов, полученная НАН КР в 2016 г., составляет 756,20 тыс. $ США (для сравнения: в 2015 г. – 1 234 138, в 2014 – 1 202 160, в 2013 – 2002,346 $ США, в 2012 г. – 1665 тыс. $ США)

Финансирование проектов осуществляется по линии таких международных фондов, как МНТЦ, Фонд Фольксваген (Германия), Агентство США по международному развитию (USAID), НАТО, АФАСИ, ПРООН, FFI: (Флора и фауна Интернейшнл), «Газпром промгаз», «Panthera» США, университет Шиншю (Япония), JICA и др.

Активизировалась работа по изобретательской деятельности, НИУ НАН КР стали больше получать патенты, в 2016 году получено 42 патента, 4 положительных решений, по сравнению с 2012 годом патенты получены почти на два раза больше (2012 – 26, 2013 – 26, 2014 – 23, 2015 – 35).

Сравнительный анализ количества публикаций: в 2012 году было опубликовано всего 1388, в том числе 398 за рубежом, 2013 – 1482/364, 2014 – 1568/396, 2015 – 1125/372, тогда как в 2016 году 1350, 521 – за рубежом, рост числа зарубежных публикаций составляет 76% относительно 2012 года.

Как Вы помните, поручение Президента страны Правительству и Рекомендации Общественного экспертного совета при Президенте КР по развитию образования,

лоо боюнча КР президентинин алдындагы Коомдук эксперттик кеңештин КР Өкмөтүнө берген тапшырмасы талкууланып, мамлекет жетекчисине Улуттук илимдер академиясын жоюу жөнүндө ойлонулбаган сунуш боюнча КР УИАнын окумуштууларынын тынчсыздануусун билдирген кайрылуусу кабыл алынган.

2014-жылдын 26-ноябрында КР УИАнын Президиуму УИАнын илимий мекемелерин жана президиумдун аппаратын түп тамырынан бери кыскартуу жөнүндө токтомун кабыл алган. Атап айтканда: вице-президенттик 4 кызмат ордун, институттардын кеңешчилерин, жаш курак боюнча чекти 70 жаш деп бекитүү, КР УИАда 7 илимий мекеме түзүү менен институттарды бириктирүү чечилген.

Президиумдун бул Токтому КР УИАнын 2014-жылдын 17-декабрдагы Жалпы жыйынынын сессиясында бекитилген.

КР УИАны республикадагы жогорку мамлекеттик илимий мекеме катары сактап калуу үчүн КР УИАнын президенти КРнын Жогорку Кеңешинин депутаттары, Коомдук эксперттик кеңештин өкүлдөрү, КР Премьер-министрлери, КР Билим берүү жана илим министрлери менен үзгүлтүксүз жолугушууларды өткөрүп турду.

Жүргүзүлүп жаткан илимий изилдөөлөрдүн натыйжалуулугун аныктоо, бирин-бири кайталоону четтетүү, стратегиялык проблемаларды чечүү жана илимий мекемелердин көлөмүн оптималдаштыруу, окумуштуулардын күчүн илимий иштелмелерди жасоого багыттоо, каржылык жана илимий потенциалды бириктирүү үчүн КР УИА Президиуму илимий-изилдөө мекемелерине лабораториялардын жана бөлүмдөрдүн ишмердигин анализдөө тапшырмасын берген. Лабораториялардын (бөлүмдүн) жүргүзүп жаткан ишине баа берүү үчүн анкета иштелип чыккан. Баа берүүнүн негизги чен өлчөмдөрү катары: алдыңкы илимий журналдарда эмгектерди жарыялоо, автордук күбөлүктөр жана патенттер, монографиялар, окуу китептерин жана окуу куралдарын жазуу, гранттарды алуу, жаңы жабдуу-шаймандардын, приборлордун технологияларын тажрыйбалык жана сериялык үлгүлөрүн иштеп чыгуу, кадрдык жана материалдык техникалык жактан камсыздалуу болгон. Андан тышкары Президиумдун 2015-жылдын 23-сентябрындагы токтому менен КР УИАнын илимий-изилдөө мекемелеринин илимий уюштуруучулук жана жаңычыл ишинин натыйжалуулугуна рейтингдик баа берүү системасы бекитил-

по реформированию системы науки был обсужден на расширенном заседании Президиума НАН КР 11 сентября 2014 года № 51, в котором было принято Обращение ученых НАН КР к руководству страны, где ученые выразили свою обеспокоенность по поводу неэффективного предложения об упразднении Национальной академии наук КР.

26 ноября 2014 года было принято постановление Президиума по коренному сокращению аппарата Президиума и НИУ НАН КР. В частности, упразднить: 4 должности вице-президентов, институт советников, установить возрастной ценз – 70 лет, объединить институты с созданием 7 НИУ НАН КР.

Это постановление Президиума по вопросам реформирования НАН КР было утверждено на сессии Общего собрания НАН КР 17 декабря 2014 года.

Для сохранения НАН КР как высшего государственного научного учреждения республики были проведены регулярные встречи Президента НАН КР с представителями Общественного экспертного Совета, ЖК КР, Правительством КР, Премьер -министрами КР, МОН КР.

В целях определения эффективности проводимых научных исследований, устранения дублирования, объединения финансового и научного потенциала для решения стратегических проблем и оптимизации размеров научных учреждений, концентрации усилия ученых на разработку научных направлений, актуальных для Кыргызстана Президиумом НАН КР было предложено научно-исследовательским учреждениям провести анализ деятельности лабораторий и отделов. Была разработана анкета для оценки деятельности лаборатории (отдела) НИУ, эффективности проводимых ими научных исследований. Основными критериями оценки явились: публикации в ведущих научных журналах; авторские свидетельства и патенты; монографии, написание учебников и учебных пособий; получение грантов; разработка технологий, опытных и серийных образцов нового оборудования и приборов, кадровая и материально-техническая обеспеченность и постановлением Президиума от 23 сентября 2015 года утверждено Положение о рейтинговой системе оценки эффективности научно-организационной и инновационной деятельности НИУ НАН КР, в разработке

ген жана аны иштеп чыгууга ырааматылык академик А.А.Алдашевдин копкон салымы чоң болгон.

Натыйжада, КР УИАнын илимий-изилдөө мекемелериндеги лабораториялардын (бөлүмдөрдүн) отчету алынган. Лабораториялар берген анкеталык материалдар дыкаттык менен иликтенип, алардын ишмердигинин натыйжасы анализденген. Бөлүмдөрдүн бюросуна жүргүзүлгөн анализдин негизинде илимий-изилдөө мекемелердин түзүмүн кайра түзүү сунушталган.

Ошол учурда УИАда 25 мекеме иштеп турган, анын ичинде 22 илим-изилдөө мекемеси, 2 илимий борбор жана Ботаникалык бак иштеген. Кызматкерлердин саны 1948 адам болгон, булардын ичинен 1040 (53,39%) илимий кызматкерлер болгон. Алардын 373 илимдин кандидаты жана 191 доктору. КР УИАнын анык мүчөсү 39 академик жана 47 корреспондент-мүчө иштеген, алардын ичинен 20 академик (51,29%) жана 20 корреспондент-мүчө (42,55%) КР УИАда иштеп турушкан.

КР Премьер-министринин 2016-жылдын 12-октябрындагы КР УИАнын институттарынын санын кыскартуу менен структурасын оптималдаштыруу жана ал тууралуу 2016-жылдын 15-ноябрына чейин билдирүү протоколдук тапшырмасын аткаруу үчүн КР УИАнын коллегиалдуу органы болгон Президиуму "КР УИА жөнүндө" мыйзамдын жана КР УИАнын Уставынын бардык жоболорун сактоо менен 2016-жылдын 11-ноябрында «КР УИАнын структурасын оптималдаштыруу маселелери жөнүндө» №53-токтомун токтомун кабыл алган.

Бирок, М.М.Адышев атындагы Геология институтунун, Тоо физиология институтунун, Биология топурак таануу институтунун, атап айтканда, геомеханика жана жер казынасын өздөштүрүү институтунун жамааттарынын Президиумдун чечимин кайра кароо жөнүндө кайрылуусу келип түштү.

Ушул кайрылуулардан кийин КР УИА президенти арыз ээлери жана аталган мекемелердин жамааттары менен жолугушуу өткөрдү. Анда бир дагы илимий кызматкер иштен кетирилбейт, институттун илимий багыты сакталат, кайра түзүү аракети башкаруу аппаратына гана тиешелүү болот деген түшүндүрмөлөр берилди.

Натыйжада маселе президиумдун отурумунда эки жолу кайра каралып, бир консенсуска жетишүүгө мүмкүнчүлүк болду.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы жогорку мамлекеттик илимий мекеме катары сакталып калды жана өз өлкөсүнүн жыргалчылыгы үчүн ишин улантып жатат. Бардык убакта окумуштуулар

которого большую роль сыграл ныне покойный академик А.А. Алдашев.

Впоследствии в научно-исследовательских учреждениях НАН КР проведены отчеты лабораторий (отделов). Были детально изучены представленные лабораториями анкетные материалы, проанализированы итоги их деятельности. На Бюро Отделений было рекомендовано НИУ провести реорганизацию их структуры по результатам анализа.

В то время функционировало 25 НИУ, из них 22 НИИ, 2 научных центра и Ботанический сад. Численность сотрудников составляла 1948 человек, из которых 1040 (53,39%) являются научными сотрудниками, из них – 373 кандидата и 191 доктор наук. Членами НАН КР являлись 39 академиков и 47 членов корреспондентов, из которых соответственно 20 и 20 работали в НАН КР (51,29 % и 42,55 %).

Во исполнение протокольного поручения Премьер-министра Кыргызской Республики от 12.10.2016 г. по оптимизации структуры НАН КР с сокращением количества институтов и представлением предложений в срок до 15 ноября 2016 года, Президиумом НАН КР, как коллегиальным органом, было принято постановление «О вопросах оптимизации структуры НАН КР» от 11 ноября 2016 года, с соблюдением всех норм действующего Закона «О НАН КР» и Устава НАН КР.

Однако поступили обращения коллективов Института геологии им. М.М. Адышева, Института горной физиологии, Биолого-почвенного института НАН КР), частично, Институтом геомеханики и освоения недр с требованиями пересмотреть решение Президиума.

После этих обращений президентом НАН КР были проведены встречи с заявителями, с коллективами данных учреждений, были даны разъяснения, что ни один научный сотрудник не будет отстранен, научные направления будут сохранены, реорганизация коснется лишь управленческого аппарата.

В итоге, вопрос дважды повторно был обсужден на заседании Президиума и удалось достичь определенного консенсуса.

Национальная академия наук Кыргызской Республики сохранилась как высшее государственное научное учреждение и продолжает работать на благо своей страны. Все это время ученые делали свое

өздөрүнүн башкы милдетин аткарып, жаңы билимди түзүп, республика үчүн эң маанилүү болгон илимий багыттар боюнча фундаменталдуу жана прикладдык изилдөөлөрдү жүргүзүп, илимий кадрларды даярдап келе жатышат. Структуралык өзгөртүүлөрдүн жүрүшүндө бир дагы илимий кызматкер иштен бошотулбаганын бул жерде баса белгилеп коюу зарыл.

Биздегидей реформа КМШдагы көп өлкөлөрдүн илимдер академияларында болгон. Маселен, Россиянын илимдер академиясынын илимий институттарын кайра түзүү 2016-жылы да улантылгандыгы Россия ФАНОсунун отчетунда айтылат. Мындай аракет 2013-жылдын сентябрында ФАНОну түзүү менен башталып, эффективдүү илимий мекемелерди бириктирүү, натыйжасыздарын жоюу сунушталган эле. РИАдагы 330 институт кайра түзүлүүдө, Өзбекстанда да 32 илимий мекеме кайра түзүлүп, 15ке кыскарган, Тажикстанда болсо 14 институт кайра түзүлгөн.

Ушул тапта илимдер академиясынын структурасында төрт бөлүм иштейт, анын курамында 20 илимий мекеме бар. Аталган илимий мекемелерде 1986 адам эмгектенет, алардын илимий кызматкерлеринин ичинде 202 илимдин доктору жана 387 кандидаты бар. Академиянын курамында 37 академик жана 44 корреспондент-мүчө иштеп жатат. Окумуштуулар тарабынан 48 долбоор боюнча изилдөө иштери жүргүзүлүүдө.

Жаш курак жагынан анализдегенде төмөнкүдөй жагдай түзүлгөн: КР УИАда 60 жашка чейинки 3 академик, 6 корреспондент-мүчө, 70 жашка чейинки 4 академик, 12 корреспондент-мүчө, 75 жашка чейинки 5 академик, 6 корреспондент-мүчө, 80 жашка чейинки 9 академик, 6 корреспондент-мүчө, 80 жаштан өткөн 15 академик жана 9 корреспондент-мүчө иштейт.

Академиктердин орточо жаш курагындагы өзгөрүүлөрдү эсепке алганда 2012-жылдан тартып 2016-жылга чейинки мезгилде алардын жаш курагы өйдөлөп калгандыгы байкалат: маселен, 2012-жылы – 71, 2013-жылы – 73, 2014-жылы – 74, 2015-жылы – 74,5, 2016-жылы – 76.

Корреспондент мүчөлөрдүн жаш курагы да жыл өткөн сайын өйдөлөп бараткандыгы байкалат, ушул тапта алардын орточо жаш курагы 72 жашка жеткен.

Илимий кызматкерлердин жаш курагын анализдей келгенде мындай жагдай байкалган: илим докторлорунун жаш курагы орточо алганда – 62 жаш, илимдин кандидаттары-

главное дело – создавали новые знания, вели фундаментальные и прикладные исследования по важнейшим, прежде всего, для республики, направлениям науки, готовили научные кадры. Необходимо отметить, что в ходе реформы структурных изменений не был сокращен ни один научный сотрудник.

Подобная реформа коснулась АН многих стран СНГ, например, в 2016 году, как следует из отчета ФАНО России, была продолжена реорганизация научных институтов РАН, которая была начата с момента создания ФАНО в сентябре 2013 года. Эффективные научные учреждения предлагалось объединять, а неэффективные - ликвидировать. В РАН более 330 институтов участвуют в реструктуризации, в Узбекистане из 32 НИУ создано 15, в Таджикистане -14.

В настоящее время в структуре Академии наук четыре Отделения, в составе которых 20 научных учреждений, где работает 1986 человек, из них 1014 научных сотрудников, в том числе 202 доктора и 387 кандидатов наук. В составе Академии 37 академиков и 44 членов-корреспондентов. Учеными ведутся исследования по 48 проектам.

Возрастной анализ показывает, что в настоящее время в НАН КР работают, в возрасте до 60 лет 3 академика, 6 – членов-корреспондентов, до 70 4 академика, 12 – членов-корреспондентов, до 75 лет 5 академиков, 6 - членов-корреспондентов, до 80 9 академиков, 6 - членов-корреспондентов, свыше 80 лет 15 академиков и 9 членов-корреспондентов.

Изменение среднего возраста академиков с 2012 года по 2016 год показывает увеличение их возраста, например, в 2012 году -71, 2013 году - 73, 2014 году -74, в 2015 году -74,5, 2016 – 76.

Возраст членов – корреспондентов также увеличивается с каждым годом и в настоящее время составляет в среднем 72 года.

Возрастной анализ научных сотрудников показывает, что средний возраст докторов наук составляет в среднем 62 года, кандидатов наук – 56 лет. Удельный вес молодых ученых

ныкы – 56 жаш. Жаш окумуштуулардын салыштырма салмагы жалпы илимий кызматкерлердин санына салыштыра келгенде 23,5% түзгөн.

Статистика боюнча директорлордун дээрлик 70 % катары менен эки мөөнөттөн ашуун мезгил жетекчилик кылып турушат (10 жаш).

Илимдеги жаш кадрларды өстүрүү проблемасын чечүүдө айрым жылыштар болгондугуна карабастан, илим изилдөө мекемелеринин административдик башкаруу системасында илим изилдөө ишине жаш кадрлар дээрлик тартылган эмес.

Директорлордун орточо жаш курагы кайра уюштуруу болгонго чейин 63тү түзсө, а андан кийин 59 жашты түзгөн.

2012-жылга салыштырмалуу илим изилдөө долбоорлорун бюджеттен каржылоонун байкалаар-байкалбас өскөндүгү көрүнөт: 2012-жылдан тартып (24708,8) болсо, 2016-жылы каржылоо 310501,6 сомду түзгөн (63292,2 сомго) өсүш болгон, 2013 – 249237, 2014 – 255385,8, 2015 – 304777,8). Бирок бул өсүү КР УИАдагы орчундуу көйгөйлөрдү чечүүдө маанилүү роль ойнобойт. Илим конкуренцияга жарамдуу болуш үчүн каржылоону ИДПдан 2,6%га жеткирүү зарыл. Ал эми бүгүнкү күнү бул көрсөткүч 0,08%ды гана түзөт.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы кийинки мезгилдерде 12 соттук иштерге катышты, бул акыркы 4 жылдан бери уланып келе жатат. 7 соттук иште КР УИА жоопкер катары чыгып келе жатса, калган иштерде доогер катары чыгууда. 12 соттук иштин ичинен 6 соттук иш КР УИАнын пайдасына аяктады, калган 6 иши соттук инстанцияларда каралып жатат.

2016-жылы 1241 корреспонденция келип түшкөн (22 КР УИАнын ишмердүүлүгүнө тиешелүү) (булардын ичинен 10у КР УИАны реформалоо маселери боюнча).

2012-жылга салыштырганда документтин жүгүртүлүшү эки эсе көбөйгөн.

Чындыгын айтканда, КР УИА 2014-жылдан тартып жогорку мамлекеттик илимий мекеме катары статусун жана структураны сактап калуу үчүн үзгүлтүксүз аракеттенип келе жатат.

«Илим жөнүндө жана мамлекеттик илимий техникалык саясаттын негиздери тууралуу», «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы жөнүндө» Мыйзам долбоорун кабыл алуу маселеси создугуп келе жатты, бул жагдай КР УИАнын негизги ишмердигине тиешелүү уюштуруучулук маселелерди чечүүгө таасирин тийгизди.

составляет 23,5% от общего числа научных сотрудников по НИУ НАН КР.

По статистике почти 70% директоров возглавляют институты более 2х сроков подряд (10 лет).

Несмотря на некоторый прогресс в решении проблем воспроизводства молодых кадров в науке, в систему административного управления НИУ, научными исследованиями молодые исследователи практически не вовлекались.

Средний возраст директоров до реорганизации составляет 63 года, а после – 59 лет.

Наблюдается незначительное увеличение бюджетного финансирования научно-исследовательских проектов по сравнению с 2012 годом (24708,8), финансирование в 2016 году составляет 310501,6 сомов (рост 63292,2 сомов) (2013 – 249237, 2014 – 255385,8, 2015 – 304777,8). Но это не решает существующие проблемы НАН КР. Чтобы наука была конкурентной необходимо довести финансирование до 2,6 % от ВВП, тогда как сейчас этот показатель составляет всего 0,08%.

Национальная академия наук Кыргызской Республики в последнее время участвовала в 12 судебных делах, которая длится последние 4 года. В 7 судебных делах НАН КР выступает ответчиком, в остальных истцом. Из 12 судебных дел 6 было окончено в пользу НАН КР, остальные 6 на стадии рассмотрения в судебных инстанциях.

В 2016 году поступило 1241 корреспонденций (22 касающихся к деятельности НАН КР) (из них 10 по вопросам реформирования НАН КР).

По сравнению с 2012 годом документооборот увеличился в два раза.

Откровенно говоря, НАН КР с 2014 года работает в режиме постоянной борьбы за сохранение структуры и статуса как высшего государственного научного учреждения.

Вопрос принятия законопроектов «О науке и об основах государственной научно-технической политики», «О Национальной академии наук Кыргызской Республики» затягивался, что повлияло на решение организационных вопросов, касающиеся основной деятельности НАН КР.

Академиялык илимди каржылоо маселеси мурдагыдай эле көйгөйлүү бойдон калууда. Ата мекендик илимди каржылоонун маанилүү булагы болуп мамлекеттик бюджеттин каражаттары болуп келген жана кала берет.

Бирок мыйзам долбоорлорун Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Социалдык маселелер, билим берүү, илим, маданият жана саламаттык сактоо боюнча комитетте экинчи окууда кароодо «Кыргыз Республикасында илимди уюштуруу системасын реформалоо концепциясына ылайык илимдин Улуттук фонду аркылуу каржылоо нормасын аныктады, ал КР Өкмөтүнүн 2015-жылдын 16-апрелиндеги токтому менен бекитилген.

Илимий изилдөө иштерин заманбап жабдуу шаймандар менен камсыз кылууда шайкеш келбөөчүлүктөр көбөйүп отурган. Акыркы 25 жылдын ичинде илимий изилдөө мекемелеринин прибордук базасы жаңыланган эмес. Прибордук паркты эл аралык фонддордун жана башка гранттардын эсебинен жаңылоо илимий изилдөө иштерин заманбап деңгээлде ишке ашырууда чечүүчү ролду ойной албайт.

Жалпы кемчилик катары (КР УИАнын көп жылдык илимий-изилдөө тажрыйбасы көрсөткөндөй) белгилөөчү жагдай – практикага киргизүү үчүн даярдалып коюлган илимий иштелмелер талап кылынбаган бойдон турат.

Даяр долбоорлорду ишке киргизүүгө мүмкүнчүлүк болбогондугунун себеби мына булар:

- экономиканын реалдуу секторунун өндүрүштөрүн инновациялык активдүүлүктө тикелей таасир этүүчү акчалай ресурстардын тартыштыгы;
- технологиялык жактан артта калгандык жана анын кесепети катары продукциянын конкуренцияга туруштук бере албагандыгы;
- рыноктун тез өзгөрүп туруучу шарттарга үчүн зарыл болгон ийкемдүү чакан инновациялык ишканалар чөйрөсүнүн ойдогудай өсүп өнүкпөгөндүгү;
- тармактанган инновациялык инфраструктуранын жоктугу;
- инновациялык ишмердиктин нормативдик укуктук базасынын өнүкпөгөндүгү:
- интеллектуалдык менчикти коргоо жаатындагы иштин начарлыгы.

Ошону үчүн өлкөдө жаңы мамлекеттик илимий жана илимий инновациялык саясатты иштеп чыгып, жүзөгө ашыруу зарыл.

КР УИА ар кандай кыйынчылыктарга жана көйгөйлөргө карабастан Ата мекендик илимдин флагманы бойдон калышы керек, фундаменталдык жана колдонмо изилдөөлөрдү улантып жаңы материалдарды технология-

Финансирование академической науки остается по-прежнему проблемной. Важнейшим источником финансирования отечественной науки были и остаются средства государственного бюджета.

Однако рассмотрение законопроектов во втором чтении в Комитете по социальным вопросам, образованию, науке, культуре и здравоохранению Жогорку Кенеша Кыргызской Республики определило норму финансирование через Национальный фонд науки в соответствии с «Концепцией реформы системы организации науки в Кыргызской Республике», утвержденной постановлением Правительства Кыргызской Республики от 16 апреля 2015 года.

Существенные диспропорции накопились в обеспечении научных исследований современным оборудованием. Приборная база НИУ за последнее 25 лет практически не обновлялась. Обновление приборного парка, осуществляемое за счет международных фондов и других грантов, не может сыграть решающую роль для ведения научно-исследовательских работ на современном уровне.

В качестве общего недостатка следует отметить, что (как показывает практика многолетних научных исследований НАН КР) научные разработки, готовые для внедрения, не востребованы.

Причиной невозможности внедрения готовых проектов являются:

- дефицит денежных ресурсов, непосредственно влияющий на инновационную активность производств реального сектора экономики;
- технологическая отсталость и, как следствие, низкая конкурентоспособность продукции;
- неразвитость сферы малых инновационных предприятий, обладающих необходимой гибкостью для быстро меняющихся условий рынка;
- отсутствие разветвленной инновационной инфраструктуры;
- несовершенство нормативно-правовой базы инновационной деятельности;
- слабая работа в области защиты прав интеллектуальной собственности

Поэтому необходимо разработать и реализовать новую государственную научную и научно-инновационную политику в стране.

НАН КР должна остаться, несмотря на всевозможные трудности и проблемы, флагманом отечественной науки, продолжая актуальные фундаментальные и прикладные исследования, результаты которых являются

ларды, жабдууларды жана приборлорду жасоо үчүн негиз болууга тийиш. Муну менен айыл чарбасын, саламаттык сактоону, маданиятты, адабиятты жана искусствону өнүктүрүүгө салмактуу салым кошуу менен экономиканын өсүшүнүн жогорку темптерин камсыз кылууга мүмкүндүк түзүлөт:

- дүйнөлүк рынокто конкуренцияга туруштук берген билим менен технологияны кайта өндүрүүнү кеңири камсыздаган, балансташкан туруктуу өнүгүп турган илимий изилдөөлөрдү жана иштелмелерди КР УИАда жүзөгө ашырууну колго алуу;
- Ата мекендик ишкерчилик сектору менен илимий изилдөөлөрдүн жана иштелмелердин ортосундагы аракеттешүүнү камсыз кылуу үчүн КР УИАда инновациялык натыйжалуу системаны түзүү;
- фундаменталдык жана колдонмо илимий-изилдөөлөрдүн жана иштелмелердин 2017-2025-жылдарга жаңы Академиялык программасын иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу;
- экономиканын инновациялык жактан өсүп-жетилүү максаттарына шайкеш келүүчү илимий изилдөөлөрдүн деңгээлине жетүү;
- КР УИАга жеке жана чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу;
- ишкерчилик секторунда изилдөөлөрдүн жана иштелмелердин жыйынтыктарына системалык сурамын калыптандыруу; чет өлкөлүк илимий жана билим берүүчү борборлорунун инновациялык негизги көрсөткүчтөрүнө шайкеш келүүчү динамикалуу, академиялык инновациялык балансташкан системасын өнүктүрүү.

основой для создания новых материалов, технологий, оборудования и приборов, внося весомый вклад в развитие промышленности, сельского хозяйства, здравоохранения, культуры, литературы и искусства и способствуя реализации задач по обеспечению высоких темпов роста экономики:

- создание сбалансированной, устойчиво развивающейся системы научных исследований и разработок в НАН КР, обеспечивающей расширенное воспроизводство знаний и технологий, конкурентоспособных на мировом рынке;
- создание эффективной инновационной системы НАН КР, обеспечивающей взаимодействие сектора научных исследований и разработок с отечественным предпринимательским сектором;
- разработка и реализация новой Академической программы фундаментальных и прикладных НИР и разработок на 2017-2025 гг.;
- достижение уровня научных исследований, соответствующих целям инновационного развития экономики;
- привлечение частных и зарубежных инвестиций в НАН КР;
- формирование системного спроса на результаты исследований и разработок со стороны предпринимательского сектора; динамичное, сбалансированное развитие академической инновационной системы, соответствующей основным параметрам инновационных систем зарубежных научных и образовательных центров.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2016-жылдагы илимий-уюштуруучулук ишинин негизги жыйынтыктары

Арабаев Ч.И., КР УИАнын Президиумунун башкы окумуштуу катчысы, КР УИАнын корреспондент-мүчөсү

Основные итоги научно-организационной деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики в 2016 году

Арабаев Ч.И., главный ученый секретарь Президиума НАН КР, член-корреспондент НАН КР

Азыркы учурда илимий кызматкерлердин эмгеги татаал жана көп түрдүү. Аны Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиктеринин, корреспондент-мүчөлөрүнүн жана илимий кызматкерлеринин Кыргыз Республикасынын Президенти Атамбаев А.Ш. 2016-жылды Тарых жана маданият жылы деп жарыялаган иш-чаралардын алкагында белсене эмгектенгендиги жакшы далилдейт. 2016-жылы Кыргыз Республикасынын мамлекеттик көз карандысыздыгынын 25 жылдыгына байланыштуу салтанаттар уюштурулуп, ошондой эле улуу ойчул Жусуп Баласагындын 1000 жылдыгы, кыргыз элинин көз карандысыздыгы үчүн күрөшкөн Тайлак баатырдын 220 жылдыгы, 1916-жылдагы улуттук боштондук көтөрүлүштүн 100 жылдыгы, Кыргыз АССРининтүзүлгөндүгүнүн 90 жылдыгы жана Кыргыз ССРнин 80 жылдыгы белгиленди. Аталган иш-чаралардын алкагында илимий-практикалык конференциялар, семинарлар өткөрүлүп, көптөгөн илимий макалалар, монографиялар, изилдөөлөрдүн натыйжалары жарыяланды.

КР Өкмөтү тарабынан 2015-жылдын 16-апрелинде бекитилген «Кыргыз Республикасында илимди уюштуруу системасын реформалоонун концепциясынын» алкагында КР УИАда 2016-жылы нормативдик-укуктук актыларды жакшыртуу, илимдер академиясынын түзүмүн оптималдаштыруу жана жалпы ишмердикти жакшыртуу жаатында бир катар иштер жүргүзүлдү. Атап айтканда, КР УИАнын өкүлдөрү КР Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан түзүлгөн мекемелер аралык комиссиянын ишине, КРнын «Илим жөнүндө» жаңы мыйзам долбоорун даярдоого жана «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы жөнүндө» мыйзамына өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизүү жөнүндө" мый-

В настоящее время труд научных сотрудников сложен и многообразен. Об этом свидетельствует активное участие академиков, членов-корреспондентов и научных сотрудников Национальной академии наук Кыргызской Республики в 2016 году в мероприятиях в рамках объявленного Президентом Кыргызской Республики Атамбаевым А.Ш. Года истории и культуры. В 2016 году прошли торжества по случаю 25-летия государственной независимости Кыргызской Республики; празднование 1000-летия великого мыслителя Жусупа Баласагына; 220-летия Тайлак батыра, героя, боровшегося за независимость Кыргызстана; 100-летия национально-освободительного восстания 1916 года; 90-летия со дня образования Киргизской АССР и 80-летия Киргизской ССР. В рамках этих мероприятий проведены научно-практические конференции, семинары и опубликовано большое число научных статей, монографий, результатов исследований.

В рамках, утвержденной Правительством КР «Концепции реформы системы организации науки в Кыргызской Республике» от 16 апреля 2015 года, в отчетный 2016 год в НАН КР была проведена определенная работа по совершенствованию нормативных правовых актов, оптимизации структуры и деятельности академии наук в целом. Так, представители НАН КР приняли активное участие в работе межведомственной комиссии, созданной Министерством образования и науки КР, в разработке проекта нового Закона КР «О науке» и проекта Закона «О внесении изменений и дополнений в Закон КР «О Национальной академии наук Кыргызской Республики». Принятие этих законов позволит Академии наук более эффективно реализовать, утвержденную 26 января 2016 года Правительством КР

замдын долбоорун иштеп чыгууга активдүү катышты. Аталган мыйзамдар кабыл алынса Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2016-жылдын 26-январында бекиткен "Кыргыз Республикасында илимди уюштуруу системасын реформалоо Концепциясын ишке ашыруунун кадамдык планын" Улуттук илимдер академиясынын натыйжалуу жүзөгө ашырылуусуна шарт түзөт. Алдыдагы милдеттердин ичинен биринчи кезекте-бардык маанилүү стратегиялык илимий-техникалык изилдөөлөрдү активдештирүү жана ага таланттуу адистерди тартуу жана алардын чыгармачылык менен иштешине зарыл шарттарды түзүп берүү турат. Бүгүнкү күндө биздин өлкөгө жаңы билимди калыптандырууга жөндөмдүү таланттуу адамдар, илимди иш жүзүндө колдонгон активдүү окумуштуулар жана жаңы технология менен натыйжаны коомго жеткире алган новаторлор зарыл, анткени алар улуттун өнүгүүсүнүн негизги булагы. Эл аралык илимий-техникалык система укмуштуудай тездик менен өнүгүп жаткан ааламдашуу шартында Кыргызстан үчүн уюмду башкаруу тутумунан изилдөө процесстерин башкаруу тутумуна өтүүгө басым жасоо абдан маанилүү. Ошон үчүн илимди уюштуруу жөнүндө жаңы мыйзамдарды кабыл алуу зор мааниге ээ. Жаңы мыйзамдар илимди уюштуруу системасын реформалоо концепциясын жүзөгө ашырууга зарыл жаңы эрежелердин жана коомдук механизмдердин керектүү тутумун түзөт.

Бул жерде дагы бир маанилүү аспект бар – жаңы мыйзамдарды кабыл алуу илимди уюштуруу принциптериндеги карама-каршылыктарды жоёт, ошону менен бирге Илимдер академиясынын инновациялык изилдөө багытын күчөтүп, КР УИАнын изилдөө мекемелеринин түзүмүн өзгөртүү жолу менен башкаруунун жаңы моделин бекитет. Структураны өзгөртүүнүн маанилүү натыйжалары булар болушу керек: жалпысынан изилдөөлөрдүн натыйжалуулугун жана пайдалуулугун жогорулатуу, анын ичинде дисциплиналар аралык изилдөөлөрдүн баркын көтөрүү; ата мекендик илимий табылгалардын атаандаштыкка жарамдуулугун жогорулатуу; жаңы илимий багыттарды өнүктүрүү, илим жана технологиянын артыкчылыктуу тармактарында изилдөөлөрдү кеңейтүү; фундаменталдуу изилдөөлөрдөн прикладдык мааниси чоң натыйжаларды иш жүзүндө пайдаланууга өтүү системасын түзүү. КР УИАнын илимий изилдөө мекемелеринин структурасын кайра түзүү менен мамлекеттин улуттук кызыкчылыктарына шайкеш келген илимий изилдөөлөрдү жана инновациялык технологияларды өнүктүрүү зарыл.

«Пошаговый план по реализации Концепции реформы системы организации науки в Кыргызской Республике». Среди первостепенных задач – активизация научных исследований по всем стратегически важным научно-техническим направлениям с привлечением талантливых специалистов и созданием условий для их творческой деятельности. Сегодня нашей стране как никогда необходимы талантливые люди, способные формировать новое знание, активные ученые, способные найти способы его применения, инженеры, способные довести это до реальной технологии и продукта, наконец, новаторы, обладающие талантом довести этот продукт до общества – это источник развития и роста нации. В условиях невероятно быстрого развития международной научно-технологической системы, глобализации исследовательских процессов для Кыргызстана сегодня наиболее важным является смещение акцента от системы управления организацией к управлению системы исследовательских процессов. Поэтому принятие новых законов об организации науки имеет важное позитивное значение. Новый закон должен создать новую систему правил и общественных механизмов, необходимых для реализации концепции реформирования системы организации науки.

Есть еще один немаловажный аспект – принятие новых законов позволит устранить противоречия в принципах организации науки, тем самым усилив инновационную направленность разработок Академии наук, а также закрепит новую модель управления путем реструктуризации научно-исследовательских учреждений НАН КР. Значимым результатом реструктуризации должно стать: повышение эффективности и результативности исследований в целом и междисциплинарных научных исследований в частности; повышение конкурентоспособности отечественной научной продукции; развитие новых научных направлений, расширение исследований по приоритетным направлениям развития науки и технологий; создание системы перехода от фундаментальных исследований к практической реализации результатов, имеющих прикладное значение. Реструктуризация научно-исследовательских учреждений НАН КР необходима также для приведения развитие научных исследований и инновационных технологий в соответствие с национальными приоритетами государства.

Мыйзам долбоорлору ошондой эле учурда иштеп жаткан мыйзамдардын («Илим жана мамлекеттик илимий-техникалык саясаттын негиздери жөнүндө", «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы жөнүндө», Улуттук илимдер академиясынын Уставы жана КР УИАнын ИИМдеринин уставдары жана башка укуктук-ченемдик актылар) жана Концепциянын жоболору ортосундагы карама-каршылыкты жоёт.

Көп өлкөлөр үчүн инновациялык ишмердик жогорку технологиялык продукциялар рыногунда таасир берүүчү маанилүү курал болуп калды. Илимий жабдуулардын эскилиги, илимий мекемелердин профессионалдык байланыштардан четте калуусу – мына ушунун бардыгы изилдөөчүлөр менен лабораториялардын жана уюмдардын ортосунда өз ара кесиптик алакалардын жоюлушуна алып келет. Ушуга байланыштуу көптөгөн илимий изилдөөлөрдүн натыйжалары баштапкы баскычында эле бири-бирин кайталап жатат.

Анткен менен 2016-жылы КР УИА бир катар ийгиликтерди жарата алды жана илимий-изилдөө мекемелеринин ишмердигин уюштуруунун жыйынтыктары 22 изилдөө мекемеси, анын ичинде 20 ИИИ жана 1 илимий борбор, Ботаникалык бак кирген 3 тармактык, бир региондук бөлүмдөрдүн жана президиумдун аппаратынын материалдарында чагылдырылган. Жыл аягына карата илим изилдөө мекемелеринде иштегендердин саны 1986 адамды түздү (2015-жылы 1945), булардын ичинде 1014 (51,05 %) илимий кызматкер (2015-жылы – 53,39 %) болуп эсептелет. Физика -техникалык, математика жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүндө 8 илимий мекеме жана 835 кызматкери бар 1 Тянь-Шань бийик тоолуу илимий борбору (бул КР УИАнын кызматкерлеринин 42,04 %, 2015-жылы 43,22 % болчу). Химия-технологиялык, медициналык-биологиялык, айыл чарба илимдер бөлүмү 7 илимий изилдөө мекемени бириктирип турат жана анда 518 кызматкер иштейт (26,08 %, 2015-жылы 26,79 %). Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндө 5 илимий изилдөө мекемеси бар жана анда 268 кызматкер иштейт (13,48 %; 2015-жылы – 11,49 %). Түштүк бөлүмдөгү 5 илим-изилдөө мекемесинде иштеген кызматкерлердин саны 251(12,63 %; 2015-жылы 18,25 %).

КР УИАнын 2016-жылдын 1-январында бекитилген штаттык сан-эсеби 1919 орун болгон. Кызматчылардын штаттык сан-эсебин анализдөө 2017-жылдын 1-январына карата көмөкчү кызматчылардын иш жүзүндөгү саны өскөндүгүн көрсөттү жана ал сан 972 бирдикке чыккан, бул өткөн жылга салыштырмалуу 64 адамга өскөн. Ошол эле учурда

Законопроекты также способны устранить противоречия между нормами действующего законодательства (Законы КР: «О науке и об основах государственной научно-технической политики», «О Национальной академии наук Кыргызской Республики», Устав НАН и Уставы НИУ НАН КР и другие нормативные правовые акты), положениями Концепции.

Инновационная деятельность для многих стран становится важнейшим инструментом удержания сферы влияния на мировом рынке высокотехнологичной продукции. Общая изношенность научного оборудования, замкнутость профессиональных коммуникаций НИУ – все это приводит к закрытости профессионального общения между исследователями, отдельно взятыми лабораториями и организациями. В связи с этим многие результаты научных исследований на ранней поисковой стадии дублируются.

Тем не менее, в 2016 году имеются определенные успехи НИУ НАН КР, которые отразились в материалах трех отраслевых, одного регионального отделений и аппарата Президиума, где функционируют 22 НИУ, из них 20 НИИ, 1 научный центр и Ботанический сад. Фактически, в указанных научно-исследовательских учреждениях на конец года число работающих составило 1986 человек (1945 – в 2015 г.), из которых 1014 (51,05 %) являются научными сотрудниками (53,39 % – в 2015 г.). Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук объединяет 8 НИУ и 1 Тянь-Шаньский высокогорный научный центр с 835 сотрудниками (42,04 % от численности сотрудников НАН КР; 43,22 % – в 2015 году); Отделение химико-технологических, медико биологических и сельскохозяйственных наук – 7 НИУ с 518 сотрудниками (26,08 %; 26,79 % – в 2015 году); Отделение гуманитарных и экономических наук – 5 НИУ с 268 сотрудниками (13,49 %; 11,49 % – в 2015 году); Южное отделение – 5 НИУ с 251сотрудниками (12,63 %; 18,56 % – 2015 году).

Штатная численность НАН КР, утвержденная на 1 января 2016 года составила 1919 единиц. Анализ штатной численности персонала выявил тенденцию роста фактической численности вспомогательного персонала, количество которого на 1 января 2017 года составило 972 единиц, по сравнению с прошлым годом рост составил 64 единицы. На

илимий кадрлардын жалпы саны 2,34 %га кыскарган жана ушул тапта ал 51 %дан бир аз гана ашып турат. Ага карабастан КР УИАнын илимпоздорунун курудет күчү сакталып тургандыгы жана академиялык илимде атаандаштыкка туруктуулукту мындан ары көтөрүү мүмкүнчүлүгү байкалат.

КР УИАнын илимий кызматкерлеринин ичинде илимдин 387 кандидаты жана 202 доктору бар. КР УИАнын илимий кызматкерлеринин ичинде илимдердин доктору 19,92 % (2015-жылы – 18,56 %), бөлүмдөргө бөлө келгенде Физика-техникалык математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүндө (мындан ары ФТМжТГИБ) – 39,1 %, Химия-технологиялык медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдери бөлүмүндө (мындан ары ХТМБжАЧИ) – 21,78 %, Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндө (мындан ары ГжЭИБ) – 20,79 %, Түштүк бөлүмүндө (мындан ары ТБ) – 16,83 % түзөт. КР УИАнын окумуштууларынын 35 жашка чейинкилеринин салыштырма салмагы 23,36 %, анын ичинде ФТМжТГИБде – 22,87 %, ХТМБжАЧИде – 26,44 %, ГжЭИБде – 23,88 %,ТБдө – 20,31 %.

Пенсия курагындагы окумуштуулар 26,93 %ды түзөт. Пенсия курагындагы окумуштуулардын сан эсеби өткөн жылдагыга салыштырганда – 22,42 % азайган.

Илимий изилдөө иштери 122 долбоор боюнча ишке ашырылган (2015-ж. 134) анын ичинде бюджеттик негизде 48 (39,34 %), эл аралык фонддордун грантына – 43 (34,25 %), чарбалык эсептин негизинде – 28 (22,95 %), КР Билим берүү министрлигинин гранттарына – 3 (2,45 %) аткарылган. 122 долбоордун ичинен бюджеттин эсебинен жүргүзүлгөндөрдүн эсеби ФТМжТГИБдө – 23 (18,25 %), ХТМБжАЧИде – 7 (5,73 %), ГжЭИБде – 8 (8,19 %), ТБдө – 5 долбоор (4,09 %) болгон.

Илимий изилдөөлөрдү жана иликтөөлөрдү каржылоонун жетишсиздиги жана кайтарымсыздыгы КР УИАнын илимий-техникалык тармактагы мамлекеттик саясатты жүзөгө ашыруу ишмердигин артка тартып жаткан эң көйгөйлүү маселе бойдон калууда. КР УИАда илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн деңгээли илимий-изилдөө мекемелеринин абалы жана алардын материалдык-техникалык жактан камсыздалуусу. бარыдан мурун акыркы шаймандар менен жабдылуусуна жараша аныкталат. 2016-жылы КР УИАнын илимий изилдөө иштерин каржылоого бюджеттен 310501,6 миң сом бөлүнгөн (0,08 % ИДП), бул 2015-жылга салыштырганда 5723,8 миң сомго көптүк кылат. 2016-жылы статьялар боюнча каржылоого: жабдуу-шай-

фоне этой картины удельный вес научных сотрудников в общей численности сотрудников НАН КР сократился на 2,34 % и сегодня составляет чуть более 51 %. И все же, несмотря на некоторое снижение, сохраняется высокий потенциал НАН КР и возможности дальнейшего повышения конкурентоспособности академической науки.

Среди научных сотрудников НАН КР – 387 кандидатов и 202 докторов наук. Доктора наук среди научных сотрудников НАН КР составляют 19,92 %, (18,56 % – в 2015 году), а в разрезе отделений: Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук (далее ОФТМиГГН) – 39,1 %, в Отделение химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук (далее ОХТМБиСХН) – 21,78 %, в Отделение гуманитарных и экономических наук (далее ОГиЭН) – 20,79 %, в Южное отделение (далее ЮО) – 16,83 %. Удельный вес ученых НАН КР в возрасте до 35 лет составил 23,36 %, в ОФТМиГГН – 22,87 %, в ОХТМБиСХН – 26,44 %; в ОГиЭН – 23,88 %, в ЮО – 20,31 %.

Ученые пенсионного возраста составляют 26,93 %. Снижение количество ученых пенсионного возраста по сравнению с прошлым годом составляет 22,42 %.

НИР выполнялись по 122 (134 – в 2015 г.) проектам, в том числе на бюджетной основе 48 (39,34 %), на гранты международных фондов – 43 (35,24 %), на хозрасчетной основе – 28 (22,95 %), на гранты МОН КР – 3 (2,45 %). Из 122 проектов, выполненных по бюджету: в ОФТМиГГН – 23 (18,85%), в ОХТМБиСХН – 7 (5,73 %), в ОГиЭН – 10 (8,19%), в ЮО – 5 проектов (4,09 %).

Недостаточность и неэффективность финансирования научных исследований и разработок остается важнейшей проблемой, сдерживающей реализацию государственной политики в сфере научно-технической деятельности НАН КР. Уровень проводимых в НАН КР научных исследований определяется состоянием и наличием материально-технического потенциала НИУ, прежде всего это касается современного оборудования. Так, на финансирование НИР НАН КР в 2016 году из бюджета было выделено 310501,6 тыс. сом (0,08 % ВВП), что на 5723,8 тыс. сом больше, чем в 2015 году. Наиболее существенное финансирование было выделено в 2016 году по следующим статьям: приобретение оборудования – выделено 29392,6 тыс. сом (в 2015

манды алууга – 29392,6 миң сом (2015-жылы – 756,5 миң сом), капиталдык ремонтко – 1183,9 миң сом (165,4 миң сом – 2015-ж), башка чыгымдарга – 20994,9 миң сом (44265,6 миң сом – 2015-ж.) бөлүнгөн. ФТМжТГИБ-ге 114518,2 миң сом же бюджеттин 36,88% (33,86 % же 103201,4 миң сом – 2015-ж.), ХТМБ жАЧИге 70858,6 миң сом же бюджеттин 22,82 % (2015-жылы 19,93% же 60754,3 миң сом) бөлүнгөн. ГжЭИБнин үлүшү 41447,7 миң сом же бюджеттин 13,34 % (2015-жылы 11,07 % же 33757 миң сом), ТБнун үлүшү 7,91 %ды же 24568,8 миң сомду (2015-жылы 7,77 %ды же 23692,6 миң сом) түзгөн.

КР Билим берүү министрлигинин гранттарына КР УИАда 610,0 миң сом суммасына иш аткарылган (960,0 миң сом – 2015-ж.): ФТМБжТГИБде бир долбоор боюнча 40 миң сом суммасына иш аткарылган.

КР УИАда мамлекеттик-чарбалык келишим боюнча илимий-изилдөө иштери 11670,2 миң сомго (15609,18 миң сом – 2015-ж.) аткарылган. Анын ичинде ФТМБжТГИБдө 16 долбоор боюнча 9654,1 миң сом (12851,8 миң сом – 2015-ж.), ХТМБжАЧИде 11 долбоор боюнча 185,2 миң сом суммасына (2670,9 миң сом – 2015-ж), ТБдө бир долбоор боюнча 164,9 миң сомго (45,0 миң сом – 2015-ж.) аткарылган.

КР УИАга бюджеттен тышкары каржылоонун жалпы суммасы продукцияны сатып өткөрүүнү эсепке алганда 71767,358 миң сом (114830,9 миң сом – 2015-ж.) болду, бул КР УИАнын бюджетинин дээрлик 23,11%ын түзөт. Бюджеттик жана бюджеттен тышкары каржылоонун карым-катышы 4,33кө барабар. ФТМжТГИБдө бюджеттен тышкаркы каржылоонун суммасы 285069,76 миң сомду түздү (42308,3 миң сом – 2015-ж.), ХТМБжАЧИде 34342,8 миң сом (67364,3 миң сом – 2015-ж.), ГжЭИБдө – 1736,04 миң сом (841,48 миң сом – 2015-ж.), ТБдө 7181,762 сом (4316,820 миң сом – 2015-ж.) болду.

38 ачылышка 7082,49 миң сомдук (5701,37 миң сом – 2015-ж.) суммага илимий продукция сатып өткөрүлгөн: ФТМжТГИБдө – 25 ишке киргизүү (26 – 2015-ж.), 2186,2 миң сомдук илимий продукция сатып өткөрүлгөн (711,5 миң сом – 2015-ж.); ХТМБжАЧИде – 13 ишке киргизүү (14 – 2015-ж.) ишке киргизилип, 4201,6 сомдук продукция сатып өткөрүлгөн (3035,9 миң сомго – 2015-ж.); ТБдө 192,198 миң сомго продукция сатып өткөрүлгөн(2015-жылы 953,97 миң сомго).

КР УИАнын окумуштуулары тарабынан 42 техникалык чечим патенттелген (2015-жылы 35 чечим), патенттерди берүү жөнүндө 4 оң чечим алынган (18 – 2015-ж.). ФТМжТГИБ боюнча – 32 патент алынган

г. – 756,5 тыс. сомов); капремонт – 1183,9 тыс. сом (165,4 тыс. сом – в 2015 г.); прочие расходы – 20994,9 тыс. сом (44265,6 тыс. сом – в 2015 г.). ОФТМиГГН выделено 114518,2 тыс. сом, что составляет 36,88 % бюджета (33,86 %, или 103201,4 тыс. сом – в 2015 г.) НАН КР. Доля ОХТМБиСХН составила 22,82 % (19,93 % – в 2015 г.). Было выделено 70858,6 тыс. сом (60754,3 тыс. сом – в 2015 г.). ОГиЭН выделено 41447,7 тыс. сом, или 13,34 % бюджета (11,07 %), 33757 тыс. сом – в 2015 г.). Доля ЮО составляет 7,91 %, или 24568,8 тыс. сом (7,77 %, или 23692,6 тыс. сом – в 2015 г.).

По грантам МОН КР в НАН КР выполнялись работы на сумму 610,0 тыс. сом (960,0 тыс. сом – в 2015 г.): в ОФТМиГГН – по одному проекту на сумму 40 тыс. сом; ОХТМБиСХН по двум проектам на сумму 570,0 тыс. сом.

НИР по хозяйственным договорам выполнены в НАН КР на сумму 11670,2 тыс. сом (15609,18 тыс. сом – в 2015 г.): в ОФТМиГГН – по 16 проектам на сумму 9654,1 тыс. сом (12851,8 тыс. сом – в 2015 г.); в ОХТМБиСХН – по 11 проектам на сумму 1851,2 тыс. сом (2670,9 тыс. сом – в 2015 г.); в ЮО – по одному проекту на сумму 164,9 тыс. сом (45,0 тыс. сом – в 2015 г.).

Общая сумма внебюджетного финансирования НАН КР составила 71767,358 тыс. сом с учетом реализации продукции (114830,9 тыс. сом – в 2015 г.), что составляет почти 23,11 % бюджета НАН КР. Соотношение бюджетного и внебюджетного финансирования равно 4,33. В ОФТМиГГН сумма внебюджетного финансирования составила 285069,76 тыс. сом (42308,3 тыс. сом – в 2015 г.), в ОХТМБиСХН – 34342,8тыс. сом (67364,3 тыс. сом – в 2015 г.), в ОГиЭН – 1736,04 тыс. сом (841,48 тыс. сом – в 2015 г.), в ЮО – 7181.762 тыс. сом (4316,820 тыс. сом – в 2015 г.).

Выполнено 38 внедрений и реализовано научной продукции на сумму 7082,49 тыс. сом (5701,37 тыс. сом – в 2015 г.): в ОФТМиГГН – 25 внедрений (26 – в 2015 г.) и реализовано научной продукции на сумму 2186,2 тыс. сом (1711,5 тыс. сом – в 2015 г.); в ОХТМБиСХН – 13 внедрений (14 – в 2015 г.) и реализовано продукции на сумму 4201,6 сомов (3035,9 тыс. сом – в 2015 г.); в ЮО реализовано продукции на сумму 192,198 тыс. сом (953,97 тыс. сом – в 2015 г.).

Учеными НАН КР запатентовано 42 технических решения (35 – в 2015 г.), получено 4 положительных решения о выдаче патентов (18 – в 2015 г.): по ОФТМиГГН получено 32 патента (11 – в 2015 г.), по ОХТМБиСХН – 7

(11 – 2015-ж.), ХТМБжАЧИ боюнча – 7 патент (11 – 2015-ж.),ТБ боюнча – 3 патент (13 – 2015-ж.) болгон. КР УИАнын окумуштуулары 94 мамлекеттик, эл аралык жана регионалдык долбоорлордун, нормативдердин экспертизасын жүргүзүштү, анын ичинде ФТМжТГИБ боюнча – 22 мамлекеттик экспертиза, ХТМБжАЧИ боюнча – 66 мамлекеттик экспертиза, ГжЭИБде 6 мамлекеттик экспертиза аткарылды.

КР УИАнын кызматкерлери тарабынан илимий-изилдөөлөрдүн натыйжалары боюнча 1350 иш жарыяланган (1125 – 2015-ж.), булардын ичинен 521 эмгек (372 – 2015-ж.) чет өлкөлөрдө жарыяланган жана ал 38,59 %ды түзөт. Жарык көргөн 34 монографиянын (2015-жылы 69) ичинен 5 китеп чет өлкөлөрдө басылган (5 – 2015-ж.) жана 33 окуу китеби менен окуу куралдары басылган (32 – 2015-ж.). ФТМжТГИБнин окумуштуулары тарабынан 600 иш жарыяланган (562 – 2015-ж.), анын ичинде 211 иш (172 – 2015-ж.) чет өлкөлөрдө жарык көргөн 34,59 % (30,60 % – 2015-ж.), публикациялардан ичинде 11 монография (14 – 2015-ж.) жана 10 окуу китеби менен окуу куралдары (12 – 2015-ж.) бар. ХТМБжАЧИ боюнча – 331 иш жарыяланган (223 – 2015-ж.), булардын ичинен 184 же 60,32%, (74 – 2015-ж.) чет өлкөлөрдө чыккан. Андан тышкары 7 монография (8 – 2015-ж.), 11 окуу китеби жана окуу куралы (10 – 2015-ж.) басылып чыккан. ГжЭИБ боюнча 320 иш жарыяланган (226 – 2015-ж.), булардын ичинен 88 иш (77 – 2015-ж.) чет өлкөлөрдө 25,95 % чыккан, 15 монография жана 7 окуу куралы жана окуу куралдар (7 – 2015-ж.) басылган. ТБ боюнча – 89 иш жарыяланган (114 – 2015-ж.), анын ичинен 43 (49 – 2015-ж.) чет өлкөлөрдө (38,31 %) чыккан, 1 монография (5 – 2015 ж.) жана 5 окуу китептери жана окуу куралдары (3 – 2015-ж.) жарык көргөн.

КР УИАнын илимий изилдөө мекемелеринин базасында 15 диссертациялык кеңеш жана 1 мамлекет аралык диссертациялык кеңеш иштейт, анда 48 илимий адистик боюнча диссертация жакталат жана бардык адистиктер боюнча Кыргызстанда жакталган диссертациялардын саны 43,2 % түзөт. Өткөн жылы 12 докторлук жана 77 кандидаттык диссертация жакталган (бул көрсөткүч 2015-жылы 26 жана 63), андан тышкары ЖОЖдор үчүн илимдин 3 доктору жана 39 кандидаты даярдалган (тиешесине жараша 2015-жылы 16 жана 45). ФТМжТГИБ боюнча 17 кандидаттык жана 8 докторлук диссертация корголгон. ХТМБжАЧИ боюнча 1 доктордук жана 3 кандидаттык диссертация жакталган. ГжЭИБ

патентов (11 – в 2015г.), по ЮО – 3 патента (13 – в 2015 г.). Ученые НАН КР выполнили 94 госэкспертиз международных и региональных проектов и нормативов, в том числе ОФТМиГГН – 22 госэкспертизы; ОХТМБиСХН – 66 госэкспертиз; ОГиЭН – 6 государственных экспертиз.

По результатам НИР сотрудниками НАН КР опубликовано 1350 (1125 – в 2015 г.) работ, из них 521 (372 – в 2015 г.) за рубежом, что составляет 38,59 %. Среди публикаций 34 (69 – в 2015 г.) монографий, 5 из которых изданы за рубежом (5 – в 2015 г.) и 33 учебника и пособия (32 – в 2015 г.). Учеными ОФТМиГГН опубликовано 600 (562 – в 2015 г.) работы, из них 211 (172 – в 2015 г.) за рубежом – 34,59 % (30,60 % – в 2015 г.), в числе публикаций 11 монографий (14 – в 2015 г.) и 10 учебников и пособий (12 – в 2015 г.). По ОХТМБиСХН опубликовано 331 (223 – в 2015 г.) работы, из них 184 (74 – в 2015 г.) за рубежом (60,32 %), издано 7 монографий (8 – в 2015 г.),11 учебников и пособий (10 – в 2015 г.). По ОГиЭН опубликовано 320 (226 – в 2015 г.) работ, из них 88 (77– в 2015 г.) за рубежом – 25,93 %, в числе публикаций 15 монографий и 7 учебников и пособий (7– в 2015 г.). По ЮО опубликовано 89 (114 – в 2015 г.) работ, из них 43(49 – в 2015 г.) за рубежом (48,31 %), изданы 1 монография (5 – в 2015 г.) и 5 учебников и пособий (3 – в 2015 г.).

На базе НИУ НАН КР действуют 15 диссертационных советов и один межгосударственный диссертационный совет, в которых защищаются диссертации по 48 научным специальностям, что составляет 43,2 % от всех специальностей, по которым защищаются диссертации в Кыргызстане. В текущем году защищены 12 докторских и 77 кандидатских диссертаций (в 2015 г. – соответственно 26 и 63), в т.ч. для вузов подготовлены 3 доктора и 39 кандидатов наук (в 2015 г. – соответственно 16 и 45). По ОФТМиГГН защищено 17 кандидатских и 8 докторских диссертаций. По ОХТМБиСХН защищены 1 докторская и 3 кандидатских диссертаций. По ОГиЭН защищены 3 докторские и 51 кандидатских дис-

боюнча 3 доктордук жана 51 кандидаттык диссертация жакталган. ТБ боюнча – 6 кандидаттык диссертация жакталган.

КР УИАда 8 интеграциялык структура (8 – 2014-ж.), анын ичинде 1 мекеме аралык институт, 6 кошмо кафедра жана бир илимий изилдөө лабораториясы иштейт.

Академия боюнча аспирантурада 319 аспирант (258 – 2015-ж.), анын ичинде күндүзгү бөлүмдө – 125, сырттан окууда – 134, ФТМжТГИде – 51 аспирант, ХТМБжАЧИде – 26, ГжЭИБде – 179, ТБдө – 63 окушат. Өткөн жылы 118 аспирант кабыл алынган, алардын ичинде күндүзгү бөлүмдө – 45, сырттан окууга – 73 алынган. Өткөн жылга салыштырганда аспиранттардын саны 17,4 %га көбөйдү.

Жаш кадрларды даярдоо иши маанилүү экендигин эске алуу менен КР УИАда системалуу түрдө бир катар иш-чаралар өткөрүлөт, анын ичинде Жаш окумуштуулар кеңеши менен бирдикте КР УИАда окуган бардык аспиранттардын катышуусу менен эл аралык семинар өткөрүлдү жана ага Казакстандан, Тажикстандан да меймандар катышты. Жакшы презентацияны тандап алуунун натыйжалары боюнча докладдар «КР УИА кабарлары» жана «КР УИАнын докладдары» аттуу журналдарда жарыяланды.

Акыркы маалыматтар боюнча КР УИАнын окумуштууларынын салыштырма салмагы 35 жаш куракка чейинкилер 23,36%ды түзөт, бул өткөн жылга салыштырганда жаш адистердин салыштырма салмагы (26% – 2015-ж.) төмөндөгөндүгүн көрсөтөт.

КР УИАнын 287 кызматкери, анын ичинде илимдин 99 доктору, 154 кандидаты ЖОЖдордо негизги ишти айкалыштыруу менен иштешет: ФТМжТГИ боюнча – 117 кызматкер, ХТМБжАЧИ боюнча – 49, ГжЭИБ боюнча – 65, ТБ боюнча – 56.

2016-жылы КР УИАнын Жалпы чогулушунун эки сессиясы жана КР УИАнын Президиумунун 13 отуруму өткөрүлдү, булардын ичинен план боюнча – 12, сурамжылоо ыкмасы боюнча – 1. Ошондой эле КР УИАнын директорлорунун катышуусу менен президиумдун кеңейтилген эки отуруму өткөрүлдү. Буларда КР УИАнын илимий изилдөө мекемелерин реформалоо жана оптималдаштыруу маселелери каралды. Илимдер академиясынын ишинин ар кайсы маселелери боюнча 63 токтом кабыл алынды.

Кыргыз Республикасынын Илим күнүнө карата көп жылдык жана адилеттүү эмгеги үчүн Улуттук илимдер академиясынын курамында «КР УИАнын эмгек сиңирген кызматкери» деген наамдар академиянын 6 кызматкерине ыйгарылды. КР УИАнын 26 кызматкерине Ардак Грамота берилди, 24 кызматкерине Грамота ыйгарылды.

сертаций. По ЮО защищены 6 кандидатских диссертаций.

В НАН КР действуют 8 интеграционных структур (8 – в 2014 г.), в т.ч. 1 межведомственный институт, 6 совместных кафедр, одна научно-исследовательская лаборатория.

В аспирантуре по Академии наук обучаются 319 аспирантов (258 – в 2015 г.), в том числе: очно – 125, заочно – 194. В ОФТМиГГН обучаются 51 аспирант, в ОХТМБиСХН – 26, в ОГиЭН – 179, в ЮО – 63. Принято 118 аспирантов, из них 45 – на очное отделение, 73 – на заочное. По сравнению с прошлым годом количество аспирантов увеличилось на 17,4%.

Учитывая важность работы по подготовке молодых научных кадров, НАН КР систематически проводит ряд мероприятий, в том числе совместно с Советом молодых ученых НАН КР проведен международный семинар с участием всех аспирантов, обучающихся в НАН КР, а также гостей из Казахстана и Таджикистана. По результатам отбора лучшие презентации и доклады были опубликованы в журналах «Известия НАН КР» и «Доклады НАН КР».

По последним данным, удельный вес ученых НАН КР в возрасте до 35 лет составляет 23,36 %, по сравнению с прошлым годом снизилось количество молодых специалистов (26 % – 2015 г.).

287 сотрудников НАН КР, из которых 99 докторов и 154 кандидата наук являются совместителями в вузах: по ОФТМиГГН – 117 сотрудников; по ОХТМБиСХН – 49; по ОГиЭН – 65; по ЮО – 56.

В 2016 году проведены две сессии Общего собрания НАН КР и 13 заседаний Президиума НАН КР, из них: по плану – 12, методом опроса – 1. Также состоялись расширенные заседания президиума с участием членов НАН КР директоров НИУ НАН КР, на которых были рассмотрены вопросы реформирования и оптимизации НИУ НАН КР. Принято 63 постановления по различным вопросам деятельности Академии наук.

К Дню науки Кыргызской Республики за многолетний и добросовестный труд в системе Национальной академии наук присвоены звания «Заслуженный работник НАН КР» шести сотрудникам НАН КР. Награждены Почетной грамотой НАН КР 26 сотрудников, «Грамотой НАН КР – 24 сотрудника.

Отчеттук мезгилде макулдашууга КР Өкмөтүнүн 73 токтомунун, тескемесинин долбоорлору, башка макулдашуулардын жана ченемдик документтердин долбоорлору, КР Илимдер академиясынын иши боюнча 22, Илимдер академиясын реформалоо маселелери боюнча – 10, жалпы алганда 1241 корреспонденция келип түштү.

Президиумдун аппараты менен бирдикте КР Академиясынын илимий мекемелерине тиешелүү анализ жасалды, экспертизалар өткөрүлдү жана 1232 корреспонденцияга жооп берилди, анын ичинде: КР Президентине 5 кат, Президенттин аппаратына 34, Премьер-министрге – 23, КР Өкмөтүнө – 92, КР Жогорку Кеңешине – 86, КМШ өлкөлөрүнүн илимдер академияларына – 34, КР министрликтерине жана мекемелерине – 616, чет өлкөлөрдүкүнө – 68 кат.

КР Илимдер академиясынын илимий мекемелеринин негизги иши боюнча 10 тескеме жана 89 буйрук, 103 иш сапарлары боюнча жазып катталды, ошондой эле реестр боюнча 1800 кат, факс боюнча 362, почта боюнча 422 кат жөнөтүлдү, 148 кат даректеги адамдардын колуна берилди. Алардын 260 67синин көчүрмөлөрү жасалды.

2016-жылы 263 арыз түшүп, 359 архивдик маалымкатка жооп берилди. Юбилейлик даталарга байланыштуу китептер басмадан чыгарылды жана документтер даярдалды (250дөн ашуун), 280ден ашуун архивдик документтер берилди.

Борбордук илимий китепканада эл аралык китеп алмашуу (дүйнөнүн 15 өлкөсүнүн 41 өнөктөшү менен) ишке ашырылды. Китеп фонду 8035 нуска жаңы адабияттар менен толукталды. Алардын 3 737 нускасы чет тилдеринде жана анын ичинде 101 диссертация, 353 автореферат, 1968 нуска китеп (булардын ичинде 2 нускасы сейрек кездешүүчү китептер), 5 599 нускасы илимий журналдар. 33 976 китеп 131 көргөзмөгө коюлду, 766 нуска китеп цифралык форматка айландырылды жана сейрек кездешүүчү китептердин 316 нускасы калыбына келтирилди.

Эл аралык кызматташуу активдүү жүргүзүлүп жатат. Эл аралык өкүлдөрдүн катышуусу менен 33 илимий форум, анын ичинде ФТМжТГИ боюнча – 15, ХТМБжАЧИ боюнча – 9, ГжЭИБ боюнча – 7, ТБ боюнча – 2 уюштурулду. Жалпысынан 34 келишимге кол коюлду (2015-ж. – 22). КР академиясынын 23 кызматкери 14 өлкөдө стажировкадан өттү (2015-ж. – 28). Кызматтык 28 иш сапар жүзөгө ашырылды (2015-ж. – 30). КР Илимдер академиясына 100гө жакын ар кайсы өлкөлөрдөн окумуштуулар келип кетишти.

За отчетный период на согласование поступило 73 проекта постановлений, распоряжений Правительства КР, проектов соглашений и других нормативных документов, 22 – по деятельности НАН КР, 10 – по вопросам реформирования НАН, в общей сложности 1241 корреспонденции.

Аппаратом президиума совместно с соответствующими НИУ НАН КР анализированы, проведены экспертизы и подготовлены ответы на 1232 корреспонденций, в том числе: Президенту КР – 5 писем, в Аппарат Президента – 34; Премьер-министру – 23; Правительству КР – 92; Жогорку Кенеш КР – 86; в академии наук стран СНГ – 34; министерства и ведомства Кыргызской Республики – 616; в зарубежные страны – 68 писем.

Зарегистрированы и разосланы: 10 распоряжений и 89 приказов по основной деятельности (НИУ НАН КР, членам Президиума, отделения и.т.д.), оформлены 103 приказа по командировкам. Также были разосланы по реестру – 1800 писем, по факсу – 362, по почте – 422 писем. 148 писем были доставлены в адресаты нарочно. Сделано 26 067 копий.

В 2016 году принято более 265 заявлений и выдано более 359 архивных справок. Подготовлены документы в связи с юбилейными датами ученых для издания книг (более 250 ед.хр.) и выдано более 280 архивных документов.

В ЦНБ велась работа по международному книгообмену с 41 партнером из 15 стран мира. Книжный фонд пополнился 8035 экз. новой литературы, из них 3737 экз. на иностранных языках, в т.ч. 101 диссертация, 353 автореферата, 1968 (2 из них редкие книги) экз. книг, 5599 экз. научных журналов. В 131 выставках экспонировалось 33976 экз. литературы. Оцифровано 766 экз. и отреставрировано 316 экз. редких книг.

Активно продолжается международное сотрудничество. Проведено 33 научных форума с международным участием, в т.ч. по ОФТМиГГН – 15; по ОХТМБиСХН – 9, по ОГиЭН – 7, по ЮО – 2. В целом подписано 34 договора (22 – в 2015 г.). 23 сотрудника НАН КР стажировались в 14 странах (28 – в 2015 г.). Было осуществлено 28 командировок (30 – в 2015 г.) в 15 стран (13 – в 2015 г.). НАН КР посетили около 100 зарубежных ученых из разных стран.

КР Илимдер академиясында жаңы web-сайт даярдалды, анда 553 электрондук макала жайгаштырылган, телевидениеден 105 көрсөтүү, радиолордон да ушундай сандагы сюжет берилди, мезгилдүү басма сөздөргө илим, илимпоздор жөнүндө 47 материал жарыяланды, КР Академиясы жөнүндө Интернетте 397 материал жарык көрдү. Жалпысынан КР Академиясынын ишмердигине арналган 1195 материал чыгарылды.

Өткөн жылы «КР Илимдер академиясынын кабарлары» илимий журналынын 4 номери, анын тиркемеси болгон "Жизнь науки" журналынын 1 саны жана «КР Илимдер академиясынын докладдары» журналынын эки саны чыгарылды. Журналдар 20 баллдык рейтинг менен РИНЦ системасына кирди. "Академпресс" аттуу гезит уюштурулду. Ошондой эле 2016-жыл үчүн «Инновациялык иштелмелер» деген ар жылдык журнал басылып, 3 монография чыгарылды.

Отчетто көрсөтүлгөн илимий уюштуруу ишинин жыйынтыктары жана 2016-жылы окумуштуулар жетишкен эң маанилүү ийгиликтер ата мекендик академиялык илим изилдөөлөрдүн кеңири тармагын сактап турганын айгинелейт.

Албетте, илим өтө жогору атаандаш тармакка айланганы белгилүү. Көп полярдуу дүйнөдө илимий прогресстин 4 башкы борбору бар экендиги белгилүү. АКШнын (дүйнөлүк сатып алуу жөндөмү боюнча илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктордук иштерге короткон чыгымы 31 %), Европа союзунуку (24 %), Кытайдыкы 14 %, Японияныкы 11 % түзөт. Тилекке каршы, Россия Федерациясы жана албетте, Кыргызстан мындай лидерлердин тобуна кирбейт (Булагы: GlobalR&DReport 2012 Magazine/P/3-5).

Азыркы дүйнөдө илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктордук иштерди мамлекеттик каржылоонун ар кандай моделдери бар. Маселен, Германияда, Данияда, Израилде бардык өкмөттүк ассигнованиелерден илимге 90-95 % берилет же илимий институттар сметалык каржылоого кирет. Ошол эле учурда Түштүк Кореяда «сметалык» каржылоо 20 %дан азыраагын түзөт. А мамлекеттик ассигнованиелердин 80 %дан ашууну конкреттүү илимий долбоорлорго жумшалат.

Окумуштуулар тарабынан өндүрүлүүчү негизги продукт болуп биринчи кезекте публикация болгондугуна байланыштуу каралып жаткан мезгил ичиндеги анализ илимий багытта өсүү динамикасын көрсөттү. Анын үстүнө Кыргыз Республикасында окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө 2012-жылдын 22-августунда бекитилген Жобого ылайык докторлук жана кандидаттык диссертацияларды коргоо үчүн илимий макалаларды жана монографияларды «Scopus», "Web of Science" же РИНЦ индексациялоо

Разработан новый web-сайт НАН КР, на котором размещены 553 электронных статей, вышли в эфир 100 сюжетов по телевидению, 100 радиопередач, опубликовано в печатных периодических изданиях 47 материалов о науке, об ученых, на сайтах в Интернете о НАН КР размещено 397 материалов. В общем выпущены 1195 материалов, посвященных деятельности НАН КР.

За текущий год выпущены четыре номера журнала «Известия НАН КР» и два номера «Доклады Национальной академии наук Кыргызской Республики». Журналы вошли в систему РИНЦ с 20-бальным рейтингом. Выпущен журнал «Жизнь науки» как годовое приложение к журналу «Известия НАН КР». Также издан ежегодник «Инновационные разработки» за 2016 год. Выпущены 3 монографии.

Представленные в отчете итоги научно-организационной деятельности НАН и важнейшие научные достижения ученых, полученные в 2016 году, свидетельствуют о том, что отечественная академическая наука продолжает сохранять широкий круг исследований.

Известно, что наука превратилась в высоко конкурентную сферу деятельности. В формирующемся многополярном мире складываются четыре главных центра научного прогресса – США (31 % мировых расходов на НИОКР по паритету покупательной способности), Европейский Союз (24 %), Китай (14 %) и Япония (11 %). К сожалению, ни Российская Федерация, тем более Кыргызстан не входят в группу лидеров [Источник: GlobalR&DReport 2012 Magazine. P. 3-5].

В современном мире существуют различные модели государственного финансирования НИОКР. Так, в Германии, Дании, Израиле 90-95 % всех правительственных ассигнований на науку – это «сметное» финансирование научных институтов. В то же время в Южной Корее «сметное» финансирование составляет менее 20 %, а более 80 % государственных ассигнований идет на поддержку конкретных научных проектов.

Так как основным продуктом, производимым ученым, является в первую очередь публикация, то анализ развернутого во времени потока публикаций является основным фактором, характеризующим динамику развития научного направления. Тем более, в соответствии с Положением о порядке присуждения ученых степеней в Кыргызской Республике от 22 августа 2012 года для защиты докторской и кандидатской диссертации требуется обязательное опубликование монографии и научных статей в периодических научных из-

системалары менен индексацияланган жана Кыргыз Республикасынын чегинен тышкаркы жактардагы илимий мезгилдүү басылмаларда милдеттүү түрдө жарыялоо талап кылынат.

КР УИАнын илим-изилдөө мекемелеринин эмгектери кийинки 2 жылдын ичинде аталган индексацияланган басылмаларда активдүү жарыяланып жатат. Биздин окумуштуулардын жарыяланган публикацияларынын жалпы саны 480 болду, анын ичинде РИНЦте – 318, Scopusта – 21, Web of Science-те – 26 макала чыкты.

Ушул тапта илимий ишмердикти баалоонун көрсөткүчү катары илимий чен өлчөмдү пайдалануу өтө актуалдуу. Автордун эмгегине жасалган шилтемелердин жыйындысы саналган Хирштин индекси илимий чен өлчөмдүн алдыңкы көрсөткүчү болуп эсептелет. Маселен, УИАнын мүчө-корреспонденти, техникалык илимдердин доктору Р.О.Оморов КР УИАнын окумуштууларынын көрсөткүчүн Хирштин индекси боюнча аныктады. Ага ылайык академиктердин индексинин жалпы көрсөткүчү 38 болду, жеке көрсөткүч боюнча академик А.Б.Бакиров 9 (h) индекси менен алдыга чыкты. Лидерлердин тизмесине академиктер А.А.Айдаралиев, Ш.Ж.Жоробекова, М.М.Мамакеев, М.М.Мамытов кирди.

Мүчө-корреспонденттердин суммалык көрсөткүчү – 47 болду, анын ичинде Дж.К.Оторбаев алдыга чыгып, 3,5 (h+) түздү. (Булагы: "КР УИА кабары").

Көптөгөн чет өлкөлөрдө эл аралык басылмаларда чоң резонанс алган илимий иштерге баа берилет, айрым өлкөлөр (АКШ, Германия, Япония) ал тургай изилдөөлөрдүн натыйжаларын жарыялоо чыгымдарын өзүнө алып, авторлорго сыйлык катары төлөп да беришет. Кыргызстанда илим тармагы көп жылдардан бери жакшы каржыланбаган тармак бойдон калууда. Дүйнөлүк илимден артта калгандык азыр айгине болуп турган чакта КР УИА эптеп аман калуу стратегиясынан аны өнүктүрүү стратегиясына өтүү үчүн илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктивдүү ишмердикке жумшалчу чыгымдар ИДПнын 2,5-3 %на чейин көбөйтүлүшү керек, ошондо өнүккөн өлкөлөрдүн илим-изилдөө тармагына жумшаган чыгымдарынын деңгээлине жетүүгө шарт түзүлөт. Аталган өлкөлөрдүн бөлгөн каражаттарынын деңгээли 2020-жылга карата ИДПнын 3,8 %-4,5 %на көтөрүлөт, а айрым мамлекеттерде ИДПнын 5-5,5 %на чейин жогоруламакчы. Илим изилдөөдө кечексиз артта калган өлкөлөрдүн катарында

даниях, индексируемых системами «Scopus», «Web of Science» или РИНЦ, опубликованных за пределами Кыргызской Республики.

За последние два года НИУ НАН КР активно публикуются в изданиях, индексируемых системами РИНЦ, Scopus, Web of Science. В частности общее число публикации наших ученых составило 480, из них: в РИНЦ – 318, Scopus – 21, Web of Science – 26.

В настоящее время использование наукометрических показателей в качестве критериев оценки научной деятельности является актуальной. Ведущим наукометрическим показателем на основе количества цитирований является индекс Хирша – суммарное количество ссылок на работы автора в научных публикациях. Например, Оморов Р.О., член-корреспондент НАН КР, д.т.н., определил индекс Хирша ученых НАН КР, согласно которому суммарный показатель индекса Хирша академиков составил 38 в целом, в частности, по индивидуальному показателю академик Бакиров А.Б. с индексом (h) 9 лидирует. В список лидеров входят академики Айдаралиев А.А., Жоробекова Ш.Ж., Мамакеев М.М., Мамытов М.М.

Суммарный показатель членов-корреспондентов – 47, лидирует среди них Оторбаев Дж.К. – 3,5(h+). [Источник: Известия НАН КР].

Во многих зарубежных странах поощряются научные работы, которые получают большой резонанс в международных изданиях, некоторые из них (США, Германия, Япония) берут даже на себя расходы по опубликованию результатов исследований и выплате поощрительных премий авторам. В Кыргызстане же на протяжении многих десятилетий сфера науки всегда оставалась и остается недофинансированной. Чтобы перейти от стратегии выживания НАН КР к стратегии ее развития, так как отрыв от мировой науки уже сейчас очевиден на многих направлениях, расходы на НИОКР должны увеличиться до 2,5-3% ВВП, что даст возможность выйти лишь на нынешний уровень затрат на НИО в развитых странах. К 2020 г. расходы этих стран на эти цели повысятся до 3,8-4,5% ВВП, а в некоторых государствах и до 5-5,5% ВВП. Для того чтобы не остаться в роли безнадежно отстающего, надо ориентироваться именно на перспективные показатели лидеров научно-технического прогресса в соответствии с

калбаш үчүн өлкөнүн экономикалык жактан өнүктүрүүнүн социалдык экономикалык суроо-талаптарына ылайык илимий техникалык прогресстин лидерлеринин көрсөткүчүнө теңелүүгө аракет жасоо зарыл. Бул максатка жетүү үчүн илимий табылгаларды инвентаризациялап, системага салуу жана илимди каржылоону дүйнөлүк чекке жоор берүүчү деңгээлге жеткирүү, тактап айтканда, ар бир изилдөөчүнүн чыгымына чейин каржылоо керек. Андан тышкары Кыргызстандын ушул кезге чейин топтолгон интеллектуалдык жана илимий-техникалык академиялык илиминин деңгээлин натыйжалуу пайдалануу зарыл.

запросами и задачами социально-экономического развития страны. Для этого необходимо провести инвентаризацию и систематизацию прикладных разработок и довести финансирование науки до уровня, отвечающего мировым критериям (в частности, по расходам на одного исследователя), а также наиболее эффективно использовать накопленный интеллектуальный и научно-технический потенциал академической науки Кыргызстана.

КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн 2016-жылдагы Кыскача жылдык отчету

Бөрүбаев А.А., КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

Краткий годовой отчет Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР за 2016 год

Борубаев А.А., председатель Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР, академик

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүндө 8 институт иш алып барат.

Бөлүмдүн жалпы кызматкерлеринин саны 835, алардын ичинен 384 илимий кызматкер, 79у илимдин докторлору жана 128 илимдин кандидаттары. КР УИАнын мүчөлөрүнөн бөлүм боюнча 14 академик жана 11 корреспондент-мүчөсү, алардын ичинен 10 академик жана 7 корреспондент-мүчөсү КР УИАда эмгектенишет.

Бөлүмдө мамлекет тарабынан каржыланган 23 фундаменталдуу жана колдонмо долбоорлор аткарылды.

Отчеттук мезгилде бөлүмдүн бир катар окумуштуулары республикабыздын министрликтер менен ведомстволорунун сыйлыктары жана грамоталары менен сыйланышты. Атап айтканда:

Автоматика жана маалымат технологиялары институту

Отчеттук жылда КР УИАнын Ардак грамотасы менен улук илимий кызматкер Верзунов С.Н. сыйланган.

Академик Ж.Ш. Шаршеналиев «Кыргыз Республикасынын Ардактуу аксакалы», «Талас облусунун ардактуу жараны» наамына ээ болгон.

Теориялык жана прикладдык математика институту

КР УИАнын Ардак грамотасы менен Тескери маселелер теориясы лабораториясынын улук илимий кызматкери К.Ж. Белеков сыйланган.

В Отделении физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики функционируют 8 научно-исследовательских институтов.

Общая численность сотрудников отделения – 835, в том числе 384 научных сотрудника, 128 кандидатов и 79 докторов наук. Количество членов НАН КР по отделению: 14 академиков, 11 членов-корреспондентов, из них в НАН КР работают 10 академиков и 7 членов-корреспондентов.

В отделении выполнялись научные исследования по 23 фундаментальным и прикладным проектам, которые финансировались из государственного бюджета.

В отчетном году ряд ведущих ученых нашего отделения отмечены грамотами и наградами министерств и ведомств Кыргызской Республики, а именно сотрудники:

Институт автоматики и информационных технологий

В отчетном году Почетной грамотой НАН КР награжден старший научный сотрудник Верзунов С. Н.

Академик Ж. Ш. Шаршеналиев удостоен званий «Почетный аксакал Кыргызской Республики», «Почетный гражданин Таласской области».

Институт теоретической и прикладной математики

Почетной грамотой НАН КР – старший научный сотрудник Лаборатории теории обратных задач К.Ж. Белеков.

Физика-техникалык проблемалар жана материал таануу институту

Теориялык физика лабораториясынын башчысы, академик А.Ж.Жайнаков Бишкек жана Талас шаарларынын Ардактуу атуулу, Ош мамлекеттик университетинин, Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура боюнча Кыргыз мамлекттик университетинин, Алматы шаарындагы Казак Республикасынын технологиялык университетинин Ардактуу профессору деген наамдарга ээ болду, Казахстан Республикасынын Инженердик академиясынын 25 жылдык юбилейинин урматына алтын медаль менен сыйланды. Космостук жана маалыматтык технологиялар лабораториясынын башкы илимий кызматкери физ.-мат. илим .докт., профессор Урусов Р.М. «Springer Nature» аттуу басмасы тарабынан эң көп сандагы макалалар жана эң көп ирет цитирлениши номинациясы боюнча сыйланды.

2016-жылы 16-сентябрда Бишкек шаарында өткөн «Озон и климат: восстановятся всем миром» аттуу эл аралык илимий-практикалык конференциясында академик С.Ж.Токтомышевге озон катмарын коргоодогу кошкон салымы үчүн БУУнун айлана-чөйрө боюнча программасынын аткаруучу катчысынын ыраазычылык каты тапшырылды (кат КР УИАнын проф. С.Ж.Токтомышевге жолдонгон).

Машина таануу институту

КР УИАнын Ардак грамотасы менен улук илимий кызматкер В.Б.Васильев сыйланган.

Геомеханика жана кен байлыкты өздөштүрүү институту

Башкы экономист Алымбаева П.А. «КР УИАнын Эмгек сиңирген ишмери» деген наам менен сыйланды.

Геология институту

Геол.-минер. илимдеринин доктору Дженчураева А.В. "КРнын Ардактуу геологу" ведомстволук сыйлык медалы менен сыйланган.

- КР УИАнын Ардак грамотасы менен кенже илимий кызматкер Алияскарова А.З. сыйланган.
- КР УИАнын Грамотасы менен аспирантТербишалиева Б.Ж. сыйланган.

Институт физико-технических проблем и материаловедения

Заведующий Лабораторией теоретической физики, академик Жайнаков А. Ж. избран почетным гражданином г. Бишкека и г. Таласа, почетным профессором Ошского государственного университета, почетным профессором Кыргызского государственного университета строительства, транспорта и архитектуры, технологического университета Республики Казахстан, г.Алматы, награжден золотой медалью Инженерной академии Республики Казахстан в честь ее 25-летия. Г.н.с. Лаборатории космических и информационных технологий, докт. физ.-матем. наук, профессор Урусов Р. М. награжден международным издательством Springer Nature в номинации «Наибольшее количество статей и наибольшее количество цитирований».

На международной научно-практической конференции «Озон и климат: восстановятся всем миром» 16 сентября 2016 г., г.Бишкек, академику Токтомышеву С. Ж. вручено благодарственное письмо (06 июня 2016 г.) от исполнительного секретаря Программы ООН по окружающей среде (UNEP) за вклад в защиту озонового слоя (письмо адресовано в НАН КР профессору С. Ж. Токтомышеву).

Институт машиноведения

Почетной грамотой Национальной академии наук награжден в. н. с. Васильев В.Б.

Институт геомеханики и освоения недр

Главный экономист Алымбаева П. А. удостоена звания «Заслуженный работник НАН КР».

Институт геологии

- Докт. геол.-минер. наук. Дженчураева А.В. награждена ведомственной наградой медалью «Почетный геолог КР».

- М.н.с. Алияскарова А. З. награждена Почетной грамоты НАН КР.

- Аспирант Тербишалиева Б. Ж. награждена Грамотой НАН КР.

Сейсмология институту

- КРнын Илим күнүнө карата КР УИАнын президиумунун Ардак грамотасы менен геол-минер.илим. докт. Э. Мамыров сыйланган.
- КР нын Илим күнүнө карата КР УИАнын президиумунун Ардак грамотасы менен аспирант Байкулов С.К. сыйланган.
- КР нын Илим күнүнө карата КР УИАнын президиумунун Грамотасы менен аспирант Молдобаев А.С. сыйланган.

Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту

Суу жана гидроэнергетикалык ресурстары лабораториясынын башчысы Бажанова Л.В. «КР УИАнын Эмгек сиңирген ишмери» деген наам менен сыйланды.

КР УИАнын ФТМжТГИ бөлүмүнүн институттарынын маанилүү жетишкендиктери

Автоматика жана маалымат технология институту

- Татаалдыгы төмөндөтүлгөн фильтрдин базасында аныкталбаган SISO тутумдарын адаптивдүү башкаруу иштелип чыгып, өзүн-өзү уюштуруусу бар MIMO тутумдарга синтез жүргүзүлдү. Иштелип чыккан башкаруунун теориясына синерго-кибернетикалык амал негизделди.

- Жогорку чыңалуудагы трансформаторлордун температурасынын режимдерин мониторинг аркылуу автоматташтырылган тутумдун эксперименттик үлгүсү түзүлдү.

- МикроГЭС режимдерин башкаруунун сызыктуу эмес динамикалык тутуму иштелип чыкты.
- МикроГЭСтин жаңы түрү сунушталды.

- Нейротармактык технологиянын базасында аба-ырайынын шарттарынын сценарийинин классификатору иштелип чыкты.
- Тоолуу аймактардын табигый чөйрөсүнүн параметрлеринин мониторингинин автоматташтырылган тутуму иштелип чыкты.
- Шамал-күн түзүлүшүнүн иштеген макети жасалды, анын мүнөздөгүчтөрү изилденди.

- Аткаруу иштеринин мүмкүнчүлүктөрү кеңейтилген индукциялык магнитометрди тургузуунун жаңы принциби иштелип чыкты.

Институт сейсмологии

- Докт. геол.-минер. наук Э. Мамыров награжден Почетной грамотой Президиума НАН КР ко Дню науки КР.
- Аспирант Байкулов С. К. награжден Почетной грамотой Президиума НАН КР ко Дню науки КР.
- Аспирант Молдобаев А. С. награжден Грамотой президиума НАН КР ко Дню науки КР.

Институт водных проблем и гидроэнергетики

Заведующая Лабораторией водных и водноэнергетических ресурсов Л. В.Бажанова получила звание «Заслуженный работник НАН КР»

Наиболее значимые достижения институтов ОФТМиГГН НАН КР

Институт автоматики и информационных технологий

- Разработано адаптивное управление неопределенными SISO-системами на базе фильтров пониженной сложности. Осуществлен синтез MIMO-систем с самоорганизацией. Обоснована разработка синерго-кибернетического подхода к теории управления.

- Создан экспериментальный образец автоматизированной системы мониторинга температурных режимов высоковольтных трансформаторов.

- Разработана нелинейная динамическая система управления режимами микроГЭС.

- Предложен новый тип микроГЭС.

- Разработан классификатор сценариев погодных условий на базе нейросетевых технологий.

- Разработана автоматическая система мониторинга параметров природной среды горных районов.
- Изготовлен действующий макет ветро-солнечной установки, исследованы ее характеристики.

- Разработан новый принцип построения индукционногомагнитометрарасширенными функциональными возможностями.

- Аз тереңдиктеги магниттик чалгындоодо магниттик талаанын аномалияларын геологиялык интрепретациялоо үчүн программалык камсыздоолор жана алгоритмдер иштелип чыкты.

- Берилүүчү маалыматтардынжетишсиздик шартында, ачык аккан суулардын жетишпеген параметрлери менен мүнөздөгүчтөрүн таап чыгуу жана калыбына келтирүү ыкмасынын түзүлүшү иштелип чыкты.

- Ачык аккан сууда суунун үстүңкү катмарынын ылдамдыгын өлчөөнүн жолу иштелип чыкты.

- Алыстатылган бөлүштүрүүчү датчиктерден өлчөнгөн маалыматтарды жыйноо тутуму иштелип чыкты.

Теориялык жана прикладдык математика институту

-Сызыктуу биртектүү Вольтерра тибиндеги интегро-дифференциалдык теңдемелер системасынын чыгарылыштарынын жарым октогу баалоосу үчүн жетиштүү шарттар критикалык учурда табылды.

- Үзгүлтүксүз чагылдырууларды компактификациялоо түшүнүгү кирилди жана анын бир катар касиеттери табылды. Эгерде чектүү аныкталган көп түрдүүлүк сыяктуу Q көп түрдүүлүк болсо жана чектүү аныкталган синтаксикалык подконгуренцияга ээ болсо, анда ал аркылуу пайда болгон топологиялык көп түрдүүлүк сыяктуу Q_t стандарттык (ал М де чын болгон теңдештик сыяктуу жазылат) болот.

- Кээ бир көптүккө карата секвенциалдык болгон мейкиндиктердин ультрафильтрлеринин жаңы классы менен топологиялык мейкиндиктердин кээ бир класстарынын өз ара байланышы табылды.

- Айыл-чарба продукцияларын өндүрүү, республикага ташып келүү жана республикадан тышкары чыгаруу маселеринин математикалык моделдери түзүлдү жана бул маселерди чыгаруу методдору жана алгоритмдери сунушталды.

Физика-техникалык проблемалар жана материалтаануу институту

- Буладык лазер менен титанда жана болотто түстүү лазердик жазуунун технологиясы иштелип чыгарылды. Электрондук борборлордун өңүн оптикалык өчүрүү боюнча алынган эксперименталдык

- Разработаны алгоритм и программное обеспечение для геологической интерпретации аномалий магнитного поля в малоглубинной магниторазведке.

- Разработана структура метода выявления и восстановления недостающих разнородных параметров и характеристик открытых водотоков в условиях дефицита исходной информации.

- Разработан способ измерения поверхностной скорости воды в открытом водотоке.

- Разработана система сбора измерительной информации с удаленных распределенных датчиков.

Институт теоретической и прикладной математики

- Установлены достаточные условия для оценки на полуоси решений линейной однородной системы интегро-дифференциальных уравнений типа Вольтерра в критическом случае.

- Введено понятие «компактификация равномерно непрерывных отображений» и установлен ряд его свойств. Показано, что если конечно порожденное квазимногообразие Q является многообразием и имеет конечно определимые синтаксические подконгруэнции, то порожденное им топологическое вазимногообразие Qt стандартно (оно описывается квазитождествами, истинными на M).

- Установлена взаимосвязь нового класса секвенциальных по некоторому множеству ультрафильтров пространств с некоторыми классами топологических пространств.

- Сформулированы задачи производства, ввоза и вывоза сельхозпродукции в республику и разработаны методы и алгоритмы их решения.

Институт физико-технических проблем и материаловедения

- Разработана технология цветной лазерной записи на титане и стали волоконным лазером. Предложен механизм, объясняющий экспериментальные результаты оптического обесцвечивания электронных центров. Получены новые данные

жыйынтыктарды түшүндүрө ала турган механизм сунушталды. Инструменттерди жасоого ылайык болгон композициондук материалдардын структурасы жөнүндө жаңы маалыматтар алынды.

- Дүйнөлүк аналогдордон кем эмес болгон бекемдиктин запасына жана жогорку электрдик касиеттерге ээ экендигин көрсөтө алган, жогорку чыңалуудагы керамикалардын негизги физико-механикалык жана электро-физикалык касиеттери комплекстүү изилденилди.

- Волостаниттин колдонулушу портландцементтин бекемдигин күчөтө ала тургандыгы көрсөтүлдү. Бут кийим чыгаруучу өндүрүштө бут кийимдин таманы катары колдонулуучу материалдардын ассортиментин кеңейтүүгө мүмкүндүк берген композициондук материалдар иштелип чыгарылды.

- Эксперименталдык-статистикалык моделдөөнү колдонуу менен органикалык жана органикалык эмес матрицалардагы композициондук базальттык плиталардын составын жана касиеттерин оптималдаштыруу жүргүзүлдү.

- Бирдиктүү эсептөө схемасынын негизинде электрдик-жаалык плазманын металл менен өз ара аракеттенишинин сандык анализи жасалды.

- Эйнштейндин гравитация теориясындагы жана модификациялган гравитация теориясындагы магниттик талааларды салыштыруу жүргүзүлдү жана анын негизинде талаанын бөлүштүрүлүшүндөгү жаңы эффекттер байкалды.

- Информациондук сигналдардын амплитудасынын басаңдалышын олуттуу түрдө төмөндөтүүнүн эсебинен маалыматтарды алыска берүү аралыгын 2000 м. узартууга мүмкүнчүлүк берген чыңалуусу 0,4 кВ болгон кубаттуу электр чубалгылары аркылуу маалыматтарды алыска берүү технологиясын (PLC-технологиясын) өркүндөтүү боюнча бир катар чечимдер сунушталды.

- Атмосферадагы термодинамикалык процесстердин сезондук жана регионалдык өзгөчүлүктөрү айгинеленди.

- Актүздөгү рудалар башкармалыгынын табигый жана техногендик системаларынын радионуклиддик, химиялык жана элементтик составын баамдоо жүргүзүлдү.

о структуре композиционных материалов инструментального назначения.

- Выявлены возможности расширения пределов чувствительности спектрального комплексного исследования основных физико-механических и электрофизических свойств разработанных высоковольтных керамик, которые показали большой запас прочности и высоких электрических свойств в эксплуатации, не уступающих мировым аналогам.

- Установлено, что применение волостанита усиливает прочность портландцемента. Разработаны композиционные материалы, которые позволили расширить ассортимент материалов, применяемых в обувном производстве в качестве деталей для низа обуви.

- Проведена оптимизация состава и свойств композиционных базальтовых плит на органических и неорганических матрицах с использованием экспериментально-статистического моделирования.

- Выполнен численный анализ взаимодействия потока электродуговой плазмы с металлом на основе единой расчетной схемы.

- Выполнено сравнение магнитных полей в теории гравитации Эйнштейна и модифицированной теории гравитации, выявлены новые эффекты в распределении поля, связанные с модификацией гравитации.

- Предложены решения по совершенствованию технологии передачи данных по силовым электрическим линиям напряжением 0,4 кВ (PLC-технологии), позволяющие увеличить дальность передачи данных до 2000 м за счет значительного снижения затухания амплитуды информационных сигналов.

- Выявлены сезонные региональные особенности термодинамических процессов в атмосфере.

- Выполнена оценка радионуклидного, химического и элементного состава природных и техногенных систем Актюзского рудопроявления.

- Фотондордун поляризацияланышынын мүмкүн боло турган механизмин корпускулдук көз карашка негизделген түшүндүрүүсү сунушталды жана механизмди терең изилдөөгө багытталган алгачкы эксперименттер жүргүзүлдү.

- Буралма жаанын пайда болушуна көмөктөш болгон флуктуацияның математикалык модели жана «схемалык» аналогу иштелип чыгарылды.

- Ысык-Көлдө гидрофизикалык, гидрохимиялык, гидрооптикалык жана гидролокациондук изилдөөлөр жүргүзүлдү. Жердеги алынган маалыматтардын үстүнөн кошумча түзөө жана верификациялоо жүргүзүү менен биргелештирип дистанттык зонддоонун ыкмаларын колдонууга мүмкүн экендиги көрсөтүлдү.

- Голограммалардын синтезделиш жана оптикалык ыкма менен кайрадан калыптаныш процесстеринин компьютердик модели иштелип чыгарылды жана ал моделде голограммалардын кошумча касиеттерин издөө максатында эксперименттер жүргүзүлдү. Аэрокосмостук сүрөттөрдү иштетүүгө керек болуучу фильтрлер синтезделинди.

Машина таануу институту

- Ургусу ажыратылып иштеген механизмдин негизиндеги барскандын математикалык модели түзүлүп, анын эскиздик долбоору иштелип чыккан.
- Негизи чоң болгон дошшолуу-калтектүү механизмдин үч түрдүү схемасы үчүн жылыш, ылдамдык жана ылдамдануу функциялары аныкталган. Уруу алдындагы ылдамдыктын, инерциялык күчтөрдүн жана айлануу учурларынын эң чоң маанилериндеги ийримуунактын бурулуу бурчунун абалы табылган.

- Ар түрдүү өткөргүчтүү бургулоочу машиналардын бургулоо жараяны учурундагы бургулоо режимдеринен, кенди талкалоочу инструменттин түрүнөн, кудукту тазалоо ыкмаларынан жана башка көрсөткүчтөрдөн көз карандылыгында 200 м тереңдиктеги кудукту казуу учурундагы энергетикалык чыгымдар аныкталган.

- Динамикалык байланыштагы ургулоочу өзгөрүлмө структуралуу механизмдин ургунун кыймылынын математикалык үлгүсү иштелип чыккан жана борбордук айланма калтектүү ургулагыч механизмдин

- Предложено понимание возможного механизма поляризации фотонов, основанного на корпускулярном подходе. Проведены начальные эксперименты, направленные на более детальное исследование этого механизма.

- Разработаны математическая модель и «схемный» аналог флуктуаций, способствующих формированию винтовой формы дуги.

- Установлена возможность использования методов дистанционного зондирования с проведением дополнительных корректировок и верификаций по наземным данным в закрытых водоемах, как озеро Иссык-Куль, и проведены гидрофизические, гидрохимические, гидрооптические и гидролокационные исследования озера Иссык-Куль.
- Разработана компьютерная модель процессов синтеза голограмм и их оптического восстановления, на которой были проведены эксперименты для выявления дополнительных свойств и получения количественных оценок. Выполнен синтез голографических фильтров для обработки аэрокосмических изображений.

Институт машиноведения

- Разработана математическая модель отбойного молота на основе механизма с разделяющимся бойком, его эскизный проект.

- Для трех разновидностей схем шарнирно-рычажного механизма с наибольшим основанием определены передаточные функции по перемещению, скорости и ускорению; установлено положение угла поворота кривошипа, при котором наблюдаются наибольшая величина предударной скорости, инерционные силы и крутящие моменты.

- Установлены энергетические затраты при проходке направленных скважин глубиной до 200 метров для различных приводов бурильной машины – в зависимости от режимов бурения, типа породоразрушающего инструмента, способа очистки скважины от буровой мелочи и других факторов, влияющих на процесс бурения.

- Разработана математическая модель движения бойка ударного механизма переменной структуры с динамической связью и исследована динамика центробежного рычажного ударного механизма. Разработаны

динамикасы изилденген. Ургулагыч механизмдин кинематикалык схемасы жана анын түзүлүшү иштелип чыккан.
- Кырсыктан куткаруучу жумуштарда колдонулган жабдыктардын параметрлерин эсептөө ыкмалары иштелип чыккан жана аларды даярдоонун конструктордук-технологиялык документтери даярдалган

Геомеханика жана кен байлыкты өздөштүрүү институту

«Кыргызстандагы геотехникалык объектилердин абалын баалоо жана болжолдоо» долбоору боюнча:
- Карьердин тектир жантаймаларынын жана капталдарынын туруктуулугуна блоктордун ортосундагы контакттардын бетинин өлчөмдөрү, түзүмдүк блокторду чектеген жаракалардын контакттарындагы шарттар негизги таасир тийгизери ачып көрсөтүлгөн.
- Беткейдин жантыгынын бурчу 25тен 35ке чейинки градустарда 12°С жана 22°С температураларында кардын эришинин көз карандылыктары табылган.
- Токтогул гидротүйүнүнүн коопсуз эксплуатациялоону камсыз кылууга багытталган кошумча башкаруучу аракеттер боюнча сунуштар берилген.
- Монте-Карло ыкмасынын негизинде борбордук сызыктан өткөн калдык сактоочу дамбалардын бышыктыгына баа берилди.

- Имитациялык моделдөө жана факторлук талдоо технологиялар базасынын колдонуусу менен консервацияланган кен калдык сактагычтардагы геотехникалык тобокелдикти божомолдоодо илимий-техникалык ыктымалдык мамиле кылуу негизделген. Майлуу-Суу шаарындагы №3 уран калдык сактагычы үчүн тобокелдиликти баалоо жүргүзүлгөн жана аны жаңы аянтчасына көчүрүү жөнүндө чечимдин тууралыгы тастыкталган,
- Кумтөр кен ишканасынын аймагындагы нивальдык-гляциалдык тоо тилкесинин айлана-чөйрөсүнө алтын кен казып алуунун таасирин баалоо аткарылган.
- Чоң-Сарытөр суусунун бассейниндеги муз-таш үймөктөрдүн кыймылын мониторинг аркылуу маалыматтардын талдоосунун негизинде кырдаалдын андан ары өнүгүшүнө жана үймөктөрдүн Кумтөр кен ишканасынын объектилерине таасир этүү сценарийи иштелип чыккан.
- Мурдагы Сумсар коргошун-цинк кен

кинематическая схема ударного механизма и его конструкция.

- Разработаны методика расчета параметров инструментов аварийно-спасательных работ и конструкторско-технологическая документация на их изготовление.

Институт геомеханики и освоения недр

По проекту «Оценка и прогнозирование состояния геотехнических объектов Кыргызстана»:
- Выявлено, что основное влияние на устойчивость откосов уступов и борта карьера имеют размеры поверхности контактов между блоками, условия на контакте трещин, ограничивающие структурные блоки.

- Установлена зависимость снеготаяния при углах наклона склона от 25 до 35 градусов при температуре 12°С и 220°С.

- Даны рекомендации по дополнительным управляющим действиям, направленным на обеспечение безопасной эксплуатации Токтогульского гидроузла.
- Проведена оценка надежности дамб хвостохранилищ, возводимых по методу центральной линии на основе метода Монте-Карло, математического планирования эксперимента, статистической линеаризации и линеаризации с уточнением.

- Обоснован научно-технический вероятностный подход к прогнозированию геотехнического риска на законсервированных хвостохранилищах на базе использования технологии имитационного моделирования и факторного анализа. Проведена оценка риска для уранового хвостохранилища № 3 в г. Майлуу-Суу и подтверждена правильность решения о его переносе на новую площадку.

- Выполнена оценка воздействия золотодобычи на окружающую среду нивально-гляциального пояса гор в районе рудника «Кумтор».
- На основе анализа данных мониторинга движения ледово-каменных отвалов в бассейне р. Чон-Сарытор разработан сценарий дальнейшего развития ситуации и воздействия отвалов на объекты рудника «Кумтор».

- Выполнена оценка воздействия на

ишканасынан аймагындагы калдык сактоочу жайларды рекультивациялоо долбоорунун айлана-чөйрөгө тийгизген таасирин баалоо аткарылган.

- Ар кандай жер көчкүлүү блоктордун жылышынын трендтерин талдоосу менен «Туюк-Суу» калдык сактагычтын жанындагы беткейде жер көчкү жылышынын мониторинги аткарылган.

«Кыргызстандагы кендерди рационалдуу өздөштүрүүнүн ыкмаларын иштеп чыгуу» долбоору боюнча:

- Чалгындоочу жана эксплуатациялык кондицияларды негиздөөчү усулдуктар кендердин өнөр жайлык баалуулугуна карата аныктоодо жана чалгындалган запастарды алардын экономикалык мааниси боюнча баланста жана баланстан тышкары бөлүүдө бирдиктүү мамилени камсыз кылуу тийиштиги белгиленген.
- Кавак күрөң көмүр бассейндеги кендерде жер астында көмүрдү газификациялоо жаңы технологиялардын пайдалануусунун ылайыктуулугу негизделген.
- Кадамжай кениндеги тоо тектер массивинин геомеханикалык абалынын өзгөчөлүктөрү табылган жана Кадамжай сурьма комбинатынын тоо-кен өндүрүүшүндөгү калдыктардан түзүлгөн түптөөчү аралашмалардын химиялык курамы аныкталган.
- Тегиздик үлгүнүн диагональында жайгашкан жантык жараканын, калдык чыңалуунун жана вертикалдуу жүктөмдүн чыңалуу абалына болгон жыйындуу таасири үлгүнүн борбордук горизонталдык жана вертикалдык кесилиштериндеги жыйынтыктоочу чоюучу чыңалуулардын чоңдуктарынын, локалдуу чекитерде 2 эсеге чейин жеткен, өсүшкө алып келет.
- Рудалык жана курулушта пайдалануучу кендердин тоо тектериндеги чыңалуусунун жана калдыктуу чыңалуусунун толкундуу модулдары аныкталган.
- Кыргызстандагы ири геотехникалык объектилери үчүн жасалган прикладдык изилдөөлөрдүн негизги жыйынтыктары
- «ТК Гео Ресурс» ЖАК үчүн «Кураджайлау» алтын кенинде долбоорлонуп жаткан карьердин тоо тектеринин физикалык-механикалык касиеттеринин комплексин аныктоо, капталдарынын туруктуулугун эсептөө жана баалоо боюнча иштер аткарылган .
- «Копри-Синохидро» БИ үчүн Бишкек-Торугарт авто унаа жолунун 355+470 – 355+700 участогундагы жер көчкүлүү беткейдин туруктуулугун баалоо боюнча иштер аткарылган.
- Токтогул ГЭСинин каскады үчүн

окружающую среду проекта рекультивации хвостохранилищ в районе бывшего свинцово-цинкового рудника «Сумсар».

- Выполнен мониторинг оползневых смещений на склоне вблизи хвостохранилища «Туюк-Суу» с анализом трендов смещения различных оползневых блоков.

По проекту «Разработка методов рационального освоения месторождений Кыргызстана»:

- Установлено, что методики обоснования разведочных и эксплуатационных кондиций должны обеспечивать единые подходы к определению промышленной ценности месторождения и разделению разведанных запасов на балансовые и забалансовые по их экономическому значению.
- Обоснована целесообразность применения новых технологий по подземной газификации угля на месторождениях Каваского буроугольного бассейна.
- Выявлены особенности геомеханического состояния массива горных пород Кадамджайского месторождения и определен химический состав закладочных смесей из отходов горного производства Кадамджайского сурьмяного комбината.
- Установлено, что совокупное влияние наклонной трещины, расположенной по диагонали плоского образца, остаточных напряжений и вертикальной нагрузки на напряженное состояние приводит к росту величин результирующих растягивающих напряжений по центральным горизонтальным и вертикальным сечениям образца, достигая в локальных точках до двух раз.
- Определены волновые модули напряжения и остаточные напряжения горных пород рудных месторождений и строительных полезных ископаемых.
- Основные результаты прикладных исследований для крупных геотехнических объектов Кыргызстана
- Для ЗАО «ТК Гео Ресурс» выполнены работы по определению комплекса физико-механических свойств горных пород, расчет и оценка устойчивости бортов проектируемого карьера на золоторудном месторождении «Кураджайлау».
- Для СП «Копри-Синохидро» выполнены работы по оценке устойчивости участка оползневого склона на участке 355+470 – 355+700 автомобильной дороги Бишкек-Торугарт.
- Для каскада Токтогульских ГЭС

Токтогул ГЭСинин плотинасына ыкташтуу оң жээгиндеги 59-1 аскалуу массивинин учурдагы геомеханикалык абалын аныктоочу «Токтогул ГЭСин участогунда өтө туруксуз массивтеринин мониторингин жүргүзүү» ИИТКЖ (илимий-изилдөөчүлүк, тажрыйба-конструктордук жумуш) аткарылган.

- «Кыргызалтын» ААК үчүн Талды-Булак Левобережный кен ишканасында жүк жана адам клеттик стволдун курулушунун ылайыктуулугу жөнүндө жыйынтык чыгаруу боюнча иштер аткарылган.
- «China Road and Bridge Corporation in Kyrgyzstan» үчүн Түндүк-Түштүк альтернативалык жолунун тоо тектеринин физикалык-механикалык касиеттеринин комплексин аныктоо боюнча иштер аткарылган (Балыкчы-Жалал-Абад).
- «Чаарат ЗААВ» ЖАК үчүн Чаарат алтын кен карьердин долбоорлонуучу Түлкүбаш участоктун беткейлериндеги ачылып алынган тектердин үймөктөрүн жайгаштыруу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу боюнча иштер аткарылган.
- «Zhong Ji Mining company» ККК үчүн «Бучук» алтын кенинде долбоорлонуп жаткан карьердин тоо тектеринин физикалык-механикалык касиеттеринин комплексин аныктоо, капталдарынын туруктуулугун эсептөө жана баалоо боюнча иштер аткарылган.
- NK GROUP үчүн "Актуз" кенин №4 калдык сактагычтагы тоо тектердин физикалык-механикалык касиеттерин аныктоо боюнча иштер аткарылган.
- «Кумтор Голд Компани» ЖАК үчүн 1) 2016-жылга Кумтөр кен ишканасынын АЫФ (алтын ылгоочу фабрикасын) калдык сактагычтын дамбасын куруу жана эксплуатациялоо учурунда обзор жана мониторинг жүргүзүү 2) Кумтөр кен ишканасынын АЫФнын калдык сактагычтын дамбасын чыңдоо жана өстүрүү долбооруна автордук көзөмөл жүргүзүү.

Геология институту

- Офиолит ассоциациясынын зонасында, коллизиялык этаптын субщелочтук магматизмдеги (С3-Р1) алтын кендери жаңы перспективалуу өнөр жай тиби болуп эсептелет.
- Колчедандык жез-цинктүү алтын кендери, офиолит ассоциациясы менен байланыштуу (толеиттик базальттар менен дайкалардын комагмалык уюктары жана щелочтук базальттар), Акжол кен талаасындагы эрозия аркылуу ачыла элек терең стратиграфиялык деңгээлдеги жаңы перспективалуу өнөр жай тиби болуп эсептелет.

выполнен НИОКР «Мониторинг потенциально неустойчивых массивов на участке Токтогульской ГЭС» по определению текущего геомеханического состояния передовой части скального массива 59-1 в правобережном примыкании плотины Токтогульской ГЭС.

- Для ОАО «Кыргызалтын» выполнены работы по заключению о целесообразности строительства грузового и людского клетьевого ствола на руднике «Талды-Булак Левобережный».
- Для «China Road and Bridge Corporation in Kyrgyzstan» выполнены работы по определению комплекса физико-механических свойств горных пород альтернативной автодороги север – юг (Балыкчы-Джалал-Абад).
- Для ЗАО «Чаарат ЗААВ» выполнены работы по разработке рекомендаций по размещению отвалов вскрышных пород на склонах проектируемого участка Тюлькубаш карьера золоторудного месторождения Чаарат.
- Для ККК «Zhong Ji Mining company» выполнены работы по определению комплекса физико-механических свойств горных пород, расчет и оценка устойчивости бортов проектируемого карьера на золоторудном месторождении Бучук.
- Для NK GROUP выполнены работы по определению физико-механических свойств горных пород месторождения Актюз хвостохранилища №4.
- Для ЗАО «Кумтор Голд Компани» 1) Обзор и мониторинг во время строительства и эксплуатации дамбы хвостохранилища ЗИФ рудника «Кумтор» за 2016 г.; 2) Введение авторского надзора проекта строительства укрепления и наращивания дамбы хвостохранилища ЗИФ рудника «Кумтор».

Институт геологии

- Золотое оруденение в зоне развития офиолитовой ассоциации и субщелочного магматизма коллизионного этапа (С3-Р1) является новым перспективным промышленным типом.
- Колчеданное медно-цинковое с золотом оруденение, связанное с офиолитовой ассоциацией (толеитовые базальты с комагматичными роями сближенных даек и щелочные базальты), также является новым перспективным промышленным типом, находящимся на глубоких стратоуровнях не вскрытых эрозией Акджольского рудного поля.

- Бардык жерлерде ар кандай өлчөмдөгү блоктор байкалат, алар ар кандай мезгилдеги бирок тиби боюнча окшош, жана ушул мезгил менен өткөн убактагы (докембрий, палеозой, мезозой) термодинамикалык шарттардын корүнүштөрүнүн жыйынтыгында түзүлгөн, аны менен бирге пайдалуу кендердин бардык түрүн болжолдоо жана тектоникалык райондоштурууда, катмарларды корреляциялоодо натыйжалардын көп вариантуу өбөлгөлөрүн жараткан.

- Азыркы Тянь-Шандын коллаждык түзүлүшү менен сыналган глобалдык термалдык окуялардын аныктоочу канвасы тастыкталган. Бул жагдай Россиянын жаңы Жалпы Стратиграфиялык Шкаласына жана эл Аралык Жалпы Шкаласына байлаштырууга мүмкүндүк берди.

- Алгачкы жолу эклогиттерден циркон аркылуу U-Pb маалыматтар алынды, жана архей (3420±8; 2494±39 млн. жыл), неопротерозой (926±16; 920±18; 821±16 млн. жыл), силур (424±8 млн. жыл), жогорку палеозой (карбон, пермь, триас) (интервалы менен 418 - 217 млн. жыл) курактары аныкталды. Пелиттик сланецтерден алынган циркондор боюнча 721±14, 372-350 и 259-224 млн. жыл алынган.

- Глауконит органикалык заттардан пайда болгону аныкталган. Глауконизация процессинин эволюциясы үч стадияда өткөн. 1) Органикалык заттын жана бактериялардын бузулушу, пиритизация процесси менен коштолгон. 2) Кычкылдануу процесси, смектиттин, пириттин түбүнө чөгүүсү жана органикалык материалдын тап такыр бузулушу менен коштолгон. 3) Калийи аз минералдардардын жана темирге бай смектиттин кайра кристаллдашуу процесси, калийге бай слюдасымал минералдын (глауконит) пайда болушу менен коштолгон. Ошентип, глаукониттин негизги курамы үч түрдүү материалдардын айкалышынын натыйжасы: а) органикалык материалдын субстраты, б) организмдин ядролук бөлүгүндө түзүлгөн пирит, жана 3) органикалык материалдын үстүнөн өзөккө чейин ордун баскан аутигендүү смектит.

- Талас тоо-кыркасынын чыгыш бөлүгүндөгү Күркүрөө дарыясынын бассейнинде жер көчкүлөрдүн өнүгүүсү боюнча карта түзүлгөн.

Сейсмология институту

1.Тянь-Шандын орто жана кыска мөөнөттүү сейсмикалык кооптуулугуна баа берүүнүн жаңы методикасы иштелип чыгарылган (Кыргызстандын аймагынын алкактарында).

- Повсеместно наблюдается разномасштабная блочность, созданная разновозрастными, но сходными по типу и результатам проявления термодинамических условий далекого прошлого (докембрий, палеозой, мезозой) и настоящего, создавшая предпосылки для многовариантности трактовок результатов при корреляции толщ, тектоническом районировании и прогнозах всех разновидностей полезных ископаемых.

- Подтверждена определяющая канва глобальных термальных событий, испытанных коллажной структурой современного Тянь-Шаня, позволившая «привязаться» к новой Общей стратиграфической шкале России и Международным общим шкалам.

- Впервые были получены U-Pb-данные цирконов из эклогитов и определены архейские (3420±8; 2494±39 млн.лет), неопротерозойские (926±16; 920±18; 821±16 млн. лет), силурские (424±8 млн. лет), верхнепалеозойские (карбон, пермь, триас) (интервал между 418-217 млн. лет) возраста. Для цирконов из пелитовых сланцев получены 721±14, 372-350 и 259-224 млн. лет.

- Установлено, что исходным материалом для формирования глауконита является органическое вещество. Эволюция процессов глауконизации протекала в три стадии: 1) разложение органического вещества и бактерии, которое сопровождалось процессом пиритизации. 2) процесс окисления, сопровождавшийся осаждением смектита, пирита и окончательным разложением органического материала, 3) процесс перекристаллизации бедных калием минералов и богатые железом смектита с образованием богатых калием слюдоподобного минерала (глауконита). Таким образом, основной состав глауконита есть результат комбинации трёх разных материалов: а) субстрат органического материала, б) пирит, образованный в ядерной части организма, и 3) аутигенный смектит, замещающий органический материал с поверхности до ядра.

- Составлена карта развития оползней по восточной части Таласского хребта – бассейн р.Куркуреу.

Институт сейсмологии

1. Разработана новая методика оценки средне и краткосрочной сейсмической опасности Тянь-Шаня (в рамках территории Кыргызстана).

Кыргызпатенттин 06.06.2016-ж. № 2873 күбөлүгү алынган.

2. Аны колдонуу жер титирөөлөрдү иштеп чыгуулардын ыкчам мөөнөттөрүн минимумга чейин кыскартып жана зарыл болгон материалды КР ӨКМине жана тиешелүү уюмдарга шашылыш берүүгө мүмкүндүк түзө турган «SEISMIC INTENSITY» программасына карата жаңы Маалыматтар базасы түзүлгөн.

Кыргызпатенттин 17.08.2016-ж. № 2951 Күбөлүгү жана ишке киргизүү акты алынган.

3. Өзүнө төмөнкүлөрдү камтыган Активдүү жарандалар каталогу түзүлгөн: жараңканын кинематикалдык тиби; жылышуу чоңдугу; орто жана кеч төртүнчүлүк убакыттагы жылышуу ылдамдыгы (аа/жыл); км-лердеги узактыгы; сегменттердин саны жана узактыгы; кулоо бурчтары жана азимуттар; жараңканын чектеринде кандай жер титирөөлөр болгондугу; сейсмогендүү сегменттин узактыгы; жер титирөөнүн геологиялык материал боюнча божомолдонгон максималдуу магнитудасы; маалыматтар булагы.

4. Сейсмикалык процесстердин активдешүүсү күтүлүүдө:

- 2012-2016-жж. жана 2019-2022-жж. мезгилинде Талас-Чу аймагынын чектеринде – жер титирөөлөр классы 12-13; 2026-2028-жж. – жер титирөөлөр классы 13-14;

- Ысык-Көл аймагынын чектеринде – 2014-2016-жж., 2017-2020-жж., 2022-2024-жж. жана 2026-2027-жж. мезгилинде – жер титирөөлөр классы 12ден 16га чейин.

5. 2016-ж. Кыргызстандын аймагында жана ага чектеш жайгашкан болуп өткөн 11534 жер титирөөлөр, 4139 микросилкинүүлөр жана 472 өнөр жай жардыруулары боюнча маалыматтар иштелип чыгарылышкан; 81 сезилээрлик жер титирөөлөр үчүн динамикалык параметрлер аныкталышкан.

Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту

Гидрологиялык постторду аналог катарында тандоо, алар жабылган болсо, аларды калыбына келтирүү, эгер иштеп жаткан болсо, андан ары байкоо жүргүзүү үчүн сактап калуу максатка ылайыктуу сунуштар иштелип чыкты.

Токтогул суу сактагычынын жана ГЭСтин Төмөнкү-Нарын каскадынын азыркы абалын талдоосу жүргүзүлдү.

Нарын дарыясынын гидрологиясы жана 1975-жылдан баштап Токтогул суу сактагычынан чыккан суунун агымынын

Получено свидетельство Кыргызпатента за № 2873 от 06.06.2016 г.

2. Составлена новая база данных к программе SEISMIC INTENSITY, использование которой позволяет сократить до минимума оперативные сроки обработки землетрясения и срочно передавать необходимый материал в МЧС КР и соответствующие организации.

Получены свидетельство Кыргызпатента за № 2951 от 17.08.2016 г. и акт внедрения.

3. Составлен каталог активных разломов, включающий: кинематический тип разлома, величину смещения, скорость смещения в среднее и позднечетвертичное время (мм/год); протяженность в км, количество и протяженность сегментов; углы и азимуты падения, информацию о том, какие землетрясения произошли в пределах разлома, протяженность сейсмогенного сегмента, предполагаемую максимальную магнитуду землетрясения по геологическому материалу, источники данных.

4. Активизация сейсмических процессов ожидается:

- в пределах региона Талас – Чу в периоды 2012-2016 гг. и 2019-2022 гг.: класс землетрясений – 12-13-й; в 2026-2028 гг.: класс землетрясений – 13 – 14-й;

- в пределах Иссык-Кульского региона – в периоды 2014-2016 гг., 2018-2020 гг., 2022-2024 гг. и 2026-2027 гг.: класс землетрясений – с 12-го по 16-й.

5. В 2016 г. обработаны данные 11534 землетрясений, произошедших на территории Кыргызстана и прилегающих регионов; сведения по 4139 микротолчкам и 472 промышленным взрывам; определены динамические параметры для 81 ощутимого землетрясения.

Институт водных проблем и гидроэнергетики

Разработаны рекомендации по подбору гидрологических постов в качестве аналогов, которые целесообразно восстановить, если они закрыты, а если действующие, то сохранить для продолжения наблюдений.

Выполнен анализ существующего состояния Токтогульского водохранилища и Нижне-Нарынского каскада ГЭС.

Собраны и оформлены материалы по гидрологии реки Нарын и по расходу воды из

расходу боюнча материалдар чогултулган жана жол-жоболоштурулган.

Ичүүчү сапатагы жер астындагы сууларды азыркы абалдагы мониторингге илимий баа берилген.

Жер бетиндеги суу ресурстарын жана объектилерин пайдалануу үчүн акы төлөө өлчөмүн аныктоо боюнча Кыргыз Республикасына усулдук сунуштар иштелип чыкты.

Айлана-чөйрөнү коргоо эске алуу менен жер астындагы сууларды комплекстүү пайдалануусу алдын ала бааланды.

Жаратылыш ресурсу катары жер үстүндөгү суулар учун аймактык чен эсептөө берилди.

Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мамлекеттик стандарттарга карата жер астындагы ичүүчү суунун сапаты боюнча салыштыруу талдоо жүргүзүлдү.

Чүй өрөөнүндөгү чек ара мониторинг жүргүзүү үчүн режимдүү кудуктардын азыркы колдонуу мүмкүнчүлүктөрү бааланды.

Ташып кетүү коркунучу бар морена-муз типтеги көлдөрдүн, Петров көлүнүн мисалында, жасалма түрдө кургашына сууну акырындык менен чыгаруу ыкмасын пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө баа берилди.

Кыргыз Ала-Тоосундагы Ак-Суу дарыясынын пилоттук бассейини үчүн климадиаграмма жана климатограмма түзүлдү.

Иш жүзүндөгү алынган (топурак үлгүлөрүнүн лабораториялык жыйынтыктарынын талдоосу) жана фонд (адабият, гербарий маалыматтары) материалдардын иштетүү негизинде Ак-Суу дарыясынын (Кыргыз Ала-Тоосундагы) пилоттук бассейни үчүн малды жаюусуна туруштук берген негизги көрсөткүч өсүмдүктөрдүн экологиялык бир катары түзүлдү.

Эл аралык финансылык фонддордун колдоосунун негизинде бөлүмдүн институттары семинарлар, конференциялар, экспедицияларды уюштурушту.

Бөлүмдүн институттары академиялык илимге бюджеттен тышкары каражаттарды тартуу боюнча бир топ маанилүү иштер аткарылып жатат. Чет элдик фонддор менен 9 долбоор боюнча илимий иштер жүргүзүлдү. Анын ичинде – «Кыргыз Республикасында жол жана көпүрө куруу боюнча (C RBC) Китай Корпорациясы», Грант № 3953/GF, Казахстан Республикасынын Билим жана илим Министирлиги, с ОсОО ККК "Zhong Ji

Токтогульского водохранилища с 1975 года.

Дана научная оценка современного состояния мониторинга подземных вод питьевого качества.

Разработаны методические рекомендации по определению ставок оплаты за использование поверхностных водных ресурсов и объектов для КР.

Дана предварительная оценка комплексного использования подземных вод с учетом охраны окружающей среды.

Выполнен расчет регионального тарифа за поверхностную воду как за природный ресурс.

Выполнен сравнительный анализ качества питьевых подземных вод по отношению к существующим государственным стандартам Кыргызской Республики.

Проведена оценка возможностей использования существующих режимных скважин для трансграничного мониторинга в Чуйской долине.

Дана оценка возможности использования метода постепенного сброса воды для искусственного опорожнения прорывоопасных озер морено-ледникового типа на примере озера Петрова.

Получены климадиаграмма и климатограмма для пилотного бассейна р. Ак-Суу.

Разработан экологический ряд основных индикаторных растений для бассейна р. Ак-Суу (Кыргызский Ала-Тоо) по выпасу на основе обработки фондового (литературные данные, гербарии) и фактического (результаты лабораторных анализов почвенных проб) материалов.

На основе поддержки международного финансового фонда институты отделения организовали семинары, конференции, экспедиции.

Институтами отделения ведется значительная работа по привлечению внебюджетных средств в академическую науку. С зарубежными фондами велись работы по девяти проектам НИР. В их числе – с «Китайской корпорацией по строительству дорог и мостов (C RBC) в Кыргызской Республике», Грант № 3953/GF, Министерства образования и науки Республики Казахстан, По договору с ОсОО

Mining company» келишими боюнча,МНТЦ, Гумбольдт жана Фольксваген (Германия) Фонду, NORSAR, Колорадо (АКШ) университети, СНГ (МИЦНТ г. Дубна) ж.б. Грант боюнча чет элдик фонддор математика, геология, сейсмология, астрофизика жана экология иштерин аткарышты.

Физика-техникалык проблемалар жана материалтаануу институту, теоретикалык жана прикладдык математика институту жана суу проблемалары жана гидроэнергетика институттары эң көп чет өлкөлүк фонддордон алынган каражаттарга ээ.

Андан сырткары 10 илимий кызматкерлер чет элдик илимий борборлордон:Швейцария, Кытай, Япония, Дубна, Чехия (Прага) мамлекеттеринен тажрыйба алмашуудан өтүштү.

Чет элдик гранттардын колдоосу менен биздин окумуштуулар эң жогорку илимий деңгээлде изилдөөлөрдү жүргүзүштү, лабораторияларды азыркы талапка ылайык келген куралдар, приборлор менен жабдышты, чет элдик жана республикабыздын белгилүү басмаларынан илимий макалалары жарык көрдү жана эл аралык, чет элдик конференцияларга катышышты ж.б.

Бөлүмдүн институттары чарба жүргүзүүчү субъекттерге, ведомстволорго, жана билим берүү мекемелерине экономикалык, социалдык жана технологиялык эффектке ээ болгон 32 илимий иштелмелерди сунуш кылышты. Аларга төмөнкү тажрыйба үлгүлөрү: биротордук генератор, электр энергиясын камсыз кылуучу түзүлүш, автоматтык башкаруу системасы бар гидроагрегат; аларды Кыргызстандын жетектөөчү ишканалары жана уюмдары пайдаланууга кабыл алышты, ошондой эле чоң имараттар, ишканалар, жана мекемелердин курулуштарынын жылуулугун сактоонун методу да иштелип чыкты. Жердин титирешин тез иштеп чыгууга жана зарыл материалдарды ӨКМне жана башка тиешелүү органдарга тезинен берүүгө мүмкүнчүлүк бере турган Seismic Intensity программасынын жаны маалымат базасы түзүлдү. Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту тарабынан КРнын Өкмөтүнө «Рыноктук экономиканын шартында сууну пайдаланууда баалоонун Концепциясы» иштелип чыгып, сунушталды, КРнын Өкмөтүнүн кароосуна чек арадан

ККК Zhong Ji Mining company МНТЦ, фонды Гумбольдта и «Фольксваген» (Германия), NORSAR, Университет Колорадо (США), Международный инновационный центр нанотехнологий СНГ (МИЦНТ СНГ, г. Дубна) и др. Работы по грантам зарубежных фондов проводятся в таких областях, как математика, геология, сейсмология, астрофизика и экология.

Наибольшие объемы средств, полученных от зарубежных фондов, имеют Институт физико-технических проблем и материаловедения, Институт теоретической и прикладной математики, Институт водных проблем и гидроэнергетики и Институт геологии.

На основе финансовой поддержки международных фондов институтами отделения были проведены семинары, конференции, экспедиции. Кроме того, 10 научных сотрудников проходили и проходят стажировку в зарубежных научных центрах Швейцарии, КНР, Японии, Дубны, Чехии (Прага).

Грантовая поддержка зарубежных фондов позволяет нашим ученым проводить исследования на более высоком научном уровне, оснащать лаборатории современным оборудованием, публиковаться в ведущих отечественных и зарубежных изданиях, принимать участие в зарубежных международных конференциях и т. д.

Институты отделения передали хозяйствующим субъектам, ведомствам и образовательным учреждениям 32 научные разработки, обеспечивающие экономический, социальный и технологический эффекты. К ним относятся опытные образцы бироторного генератора, устройства системы обеспечения электроэнергией, системы автоматического управления гидроагрегатом; разработан метод теплоизоляции зданий и сооружений, которые приняты к использованию ведущими предприятиями и организациями Кыргызстана. Также составлена новая база данных программы Seismic Intensity, использование которой позволяет сократить до минимума оперативные обработки землетрясения и срочно передать необходимые материалы в МЧС и соответствующие органы. Институтом водных проблем и гидроэнергетики разработаны и переданы на рассмотрение Правительства КР Концепция ценообразования в водопользовании в условиях рыночной экономики, проект стратегии национальной политики Кыргызской Республики по использованию

өткөн суу ресурстарын пайдалануу боюнча КРнын улуттук стратегиясынын проекти иштелип чыкты жана берилди, ошондой эле Сары-Жаз дарыясына каскад ГЭСтерди куруунун техникалык-экономикалык негиздемелери иштелди ж.б.

Илим жана билим берүү тармактарын интеграциялоо максатында биздин окумуштуулар жана Республиканын окуу жайлары менен чыгармачылык байланыш түзүп жаткандыгын белгилөөгө болот.

Бөлүмдүн институттары менен ЖОЖдын окутуучулары долбоорлор боюнча илимий изилдөө иштерин аткарууга катышып жатышат, ошондой эле илимий изилдөөлөргө студенттерди тартышууда. Ошол эле учурда эл аралык илимий фонддордун жана КРнын билим берүү жана илим министрлигинин каржылоосунун негизинде биздин окумуштуулар ЖОЖдордун изилдөө проекттерин аткарууга катышып жатышат.

Бөлүмдүн астындагы ИИМнин филиалдары Ж.Баласагын атындагы КУУ, Б.Ельцин атындагы КОСУ, И.Раззаков атындагы КМТУ, КЭУ жана И.Исанов атындагыКМКТАУнинкафедраларындабирге кызматташышат, Россия федерациясынын университеттери менен катар Э. Бауман атындагы ММТУ, Түштүк Федералдуу Университети Таганрог ш., К. Сатпаев атындагы КазТУ, (КР), Аль-Фараби атындагы КазУУ , Казак информатика жана башкаруу институту, А. Байтурсынов атындагы Костанай мамлекеттик университети (КР).

Биздин көрүнүктүү окумуштууларыбыз республикабыздын белгилүү ЖОЖдорунда да лекцияларды, практикалык сабактарды, студенттик олимпиадаларды өткөрүүгө катышып келүүдө жана аспиранттардын, изденүүчүлөрдүн илим изилдөө иштерин, студенттердин дипломдук, курстук жумуштарын жетектешет, ошондой эле балдардын «Алтын түйүн» академиясы менен кызматташышат. Окумуштуу-математиктер окуучулардын республикалык, шаардык математика жана информатика олимпиадаларын уюштурууга активдүү катышышат.

Институттун кызматкерлери Бишкек шаардык ЖОЖдордун Мамлекеттик аттестациялык комиссиясын өткөрүүгө катышышат. 2016-жылы мектеп жана ЖОЖдор үчүн окуу китеби жана окуу куралдарын чыгарышты. Республикабыздын университеттерине жана жакынкы чет мамлекеттердин окуу жайлары үчүн 8 илимдин докторун жана 17 кандидатын даярдап чыгарышкан. Ушул ийгиликтерге

трансграничных водных ресурсов, а также технико-экономическое обоснование строительства каскада ГЭС на реке Сары-Жаз и др.

В области интеграции науки и образования следует отметить творческие контакты наших ученых с учебными заведениями Кыргызстана.

Преподаватели вузов принимают участие в выполнении исследований по проектам НИР институтов отделения, к исследованиям привлекаются студенты. Наши ученые в свою очередь участвуют в выполнении исследовательских проектов вузов, финансируемых международными научными фондами и МОиН КР.

При НИУ отделения функционируют филиалы кафедр КНУ им.Ж.Баласагына, КРСУ им. Ельцина, КГТУ им. И.Раззакова и КГУСТА им.Н.Исанова, МУК с рядом университетов РФ, в частности, с МВТУ им. Э. Баумана, Южным федеральным университетом г. Таганрога, КазТУ им. К. Сатпаева, (РК), КазНУ им. Аль-Фараби, Казахским институтом информатики и управления, Костанайским государственным университетом им. А. Байтурсынова (РК).

Ученые читают лекции, проводят студенческие олимпиады в ведущих вузах Кыргызстана, руководят дипломными и курсовыми работами студентов, исследовательской работой аспирантов и соискателей, а также активно сотрудничают с детской академией «Алтын туйун». Продолжают активно сотрудничать со школами наши ученые-математики, проводя различные городские и республиканские олимпиады по математике и информатике для школьников.

Сотрудники институтов участвовали в проведении ГАК вузов г. Бишкека. В 2016 году для школ и вузов опубликовали учебники и учебные пособия. В 2016 году для университетов Кыргызстана и стран ближнего зарубежья подготовлены 17 кандидатов и 8 докторов наук. Наряду с этим считаем, что наши институты все-таки недостаточно активно участвуют в проведении совместных с вузами исследований в приоритетных

карабастан, бөлүмдүн институттары ЖОЖдордун экономика жана илимдин башка приоритеттүү багыттары менен кандайдыр бир деңгээлде активдүү иш алып бара албай жатышат. Инновациялык иштерди жүргүзүүнү мындан ары күчөтүү зарылдыгын мезгил айгинелеп жатат, билим берүү, илим борборлорун түзүү, ар кандай фонддор, ишкана жана уюмдар менен бирге конкурстук проекттерге катышуу керектиги байкалууда. Бөлүмдүн институттарында 2016-жылы илимий кадрларды даярдоо багытында 25 адистик боюнча 8 диссертациялык кеңеш иштеп, 8 докторлук жана 17 кандидаттык диссертациялар корголду.

Биздин бөлүмдүн адистиги боюнча аспирантурада 39 адам билимин улантууда, ал эми 2016-жылы болгону 9 адам аспирантурага тапшырышты. Бул эң төмөнкү көрсөткүч. Биздин жетектөөчү окумуштууларыбыз кадр даярдоо багытында жаштарды илимге аз тартып жатышат, ал эми аспиранттардын илимий жетекчилери азыркы убакта диссертация жумушуна, диссертанттардын илимий иштерине көңүл бурбай жатышат. Диссертация коргогондор саналуу гана, алар да 5-10 жылга туура келет. Жаштар аспирантураны аяктаган соң илимий кызматкердин айлык маянасы аз болгондугуна байланыштуу бизнес же башка структураларга жумушка кетип жатышат.

2016-жылы биздин бөлүмдүн окумуштуулары тарабынан 610 илимий эмгектер жарык көрдү, анын ичинен 120 РИНЦте, 59 - Scopusта и 1 - Web of science, 11 монография, 10 окуу китеби жана окуу куралдары, ойлоп табуу боюнча 32 патент жана 4 патент алууга оң чечим кабыл алынды. Бөлүмдүн илим-изилдөө мекемелери тарабынан 15 эл аралык конференция жана мектеп-семинарлары өткөрүлдү.

Алардын ичинде:

Автоматика жана маалымат технологиялары институту тарабынан 3 эл аралык конференция жана 1 эл аралык симпозиум өткөзүлдү.

Отчеттук жылда институт «Илимдин фундаменталдык жана колдонмо көйгөйлөрү» аттуу XI эл аралык симпозиумду уюштуруп өткөрдү.Эл аралык симпозиумдун уюштуруучулары болуп РИА, РФ ЖАК, РФ ИжБМ, РФ илим жана техника боюнча Регион аралык кеңеши, КР УИА АжМТИ эсептелет, Кыргыз секциясынын председатели – жылда өтүүчү «Илимдин фундаменталдык жана колдонмо көйгөлөрү» аттуу эл аралык симпозиумдун уюштуруу комитетинин курамына академик Ж.Шаршеналиев кирген.

областях развития науки и экономики. Нам необходимо усилить работу по проведению инновационных разработок, по созданию научно-образовательных центров, подготовке совместных проектов для конкурсного представления в различные организации и фонды. В области подготовки научных кадров в институтах отделения в 2016 году функционировало 8 диссертационных советов по 25 специальностям, защищено 17 кандидатских и 8 докторских диссертаций.

В аспирантуре по специальностям нашего отделения обучаются 39 человек, в 2016 г. поступили всего 9 человек. А это очень низкий показатель. Наши ведущие ученые все еще очень слабо вовлекают молодежь в науку, а научные руководители аспирантов не уделяют должного внимания своевременной защите диссертаций. Защищаются единицы, в лучшем случае через 5-10 лет. Молодежь после окончания аспирантуры из-за низкой заработной платы научных работников уходит работать в другие структуры.

Сотрудниками подготовлено и опубликовано 610 научных работ, в том числе 120 статей в РИНЦ, 59 – в Scopus и 1 – в Web of science), 11 монографий и 10 учебников, 70 тезисов. Сделано 210 докладов на международных конференциях, получено 32 патента на изобретения и 4 положительных решения на выдачу патентов. Научно-исследовательскими учреждениями Отделения проведено 15 международных конференций и школ-семинаров.

Среди них:

Институтом автоматики и информационных технологий проведены: 3 международные конференции и 1 международный симпозиум.

В отчетном году институт организовал и провел заседание Кыргызской секции XI Международного симпозиума «Фундаментальные и прикладные проблемы науки». Организаторами международного симпозиума являются РАН, ВАК РФ, МОиН РФ, Межрегиональный совет по науке и технологиям РФ, ИАИТ НАН КР, председателем кыргызской секции является академик Ж. Ш. Шаршеналиев, который входит в состав оргкомитета ежегодных международных симпозиумов «Фундаментальные и прикладные проблемы науки».

2016-жылы Кыргыз секциясынын алдында 4 секция иштеди:

- Башкаруунун процесстери, колдонмо математика жана маалыматтык технологиялар;
- Жер жөнүндө илим;
- Курулуш илимдери;
- Биология илимдери.

XI симпозиумдун катышуучуларынын докладдары өз алдынча Москвада 2016- жылы 2-томго басылып чыкты.

Теоретикалык жана прикладдык математика институту

Россия илимдер Академиясынын Сибирь бөлүмүнүн математикалык геофизика жана эсептөө математикасы Институту менен кызматташуунун негизинде 2016-жылдын декабрь айында теориялык жана колдонмо математика Институту XII Азиялык “Татаал системаларды оптимизациялоо проблемалары” деген темадагы эл аралык мектеп-семинарды өткөрүүгө активдүү катышты. Бул иш чаранын максаты: Россиялык жана Азиялык КМШ өлкөлөрүнүн окумуштууларынын илимий изилдөөлөрүн бириктирүү, азыркы учурдагы илимдин бир катар проблемалары боюнча тажрыйба алмашуу, бул тажрыйбаны жаш илимий кызматкерлерге, аспиранттарга жана жогорку курстун студенттерине үйрөтүү.

Академик М.И.Иманалиевдин 85 жылдыгына арналган “Математикадагы асимптотикалык, топологиялык жана компьютердик методдор” боюнча өткөрүлгөн V эл аралык конференция Кыргызстандын математиктеринин, алардын ичинде Институттун математиктеринин байланыштарын кеңиртти.

2016-жылдын июнунда КР УИАнын академиги А.А.Бөрүбаевдин 65 жылдыгына арналган Бөрүбаевдик окуулар өткөрүлдү.

Физика-техникалык проблемалар жана материалтаануу институту тарабынан 3 эл аралык илимий конференциялар жана 1 эл аралык семинар өткөрүлдү:

1. Кыргыз республикасынын Илимдер академиясынын академиги т.и.д.. профессор К.М. Жумалиевдин 60 жылдык юбилейине арналган «Физика-техникалык проблемалардын жана материал таануунун учурдагы абалы» аттуу эл аралык илимий-практикалык конференция. (Бишкек ш., 26.04.2016-ж).

2. «Инновациялык технологиялар жана алдыңкы чечимдер» аттуу жогорку окуу жайлар арасындагы IV эл аралык илимий-практикалык студенттердин жана жаш окумуштуулардын илимий докладдарынын конкурс-конференциясы өткөрүлдү (Бишкек ш., 19-20 май, 2016-ж.)

В кыргызской секции в 2016 году работали 4 подсекции:

- Процессы управления, информационные технологии и прикладная математика;
- Науки о Земле;
- Строительные науки;
- Биологические науки.

Доклады участников XI симпозиума опубликованы отдельным томом – вторым: Москва -2016.

Институт теоретической и прикладной математики

В рамках сотрудничества с Институтом вычислительной математики и математической геофизики СО РАН в декабре 2016 года Институт провел XII Азиатскую международную школу-семинар «Проблемы оптимизации сложных систем», целью которого является объединение научных исследований российских и азиатских ученых из стран СНГ, обмен опытом по ряду проблем современной науки, а также передача этого опыта молодым научным сотрудникам, аспирантам и студентам старших курсов.

V Международная конференция «Асимптотические, топологические и компьютерные методы в математике», посвященная 85-летию академика М.И. Иманалиева, позволила расширить связи математиков Кыргызстана, в том числе математиков института.

В июне 2016 года прошли Борубаевские чтения, посвященные 65-летию академика НАН КР А.А. Борубаева.

Институтом физико-технических проблем и материаловедения проведены 3 международные научные конференции и 1 международный семинар:

1. Международная научно-практическая конференция «Современное состояние физико-технических проблем и материаловедения», посвященная 60-летию академика НАН КР, докт. техн. наук, профессора К.М. Жумалиева, (г. Бишкек, 26.04.2016 г).

2. IV Международная межвузовская научно-практическая конференция – конкурс научных докладов студентов и молодых ученых «Инновационные технологии и передовые решения», (г. Бишкек, 19-20 мая 2016 года).

3. Кыргыз республикасынын Илимдер академиясынын академиги Ж.Жеенбаевдин 85 жылдык юбилейине арналган «Физика-техникалык проблемалар жана материал таануунуу боюнча изилдөөлөрдүн учурдагы абалы» аттуу эл аралык илимий-практикалык конференция. (24-октябрь, 2016-ж., Бишкек ш.).

4. 2016-ж. 27-28 октябрда Бишкек шаарында жогорку ылдамдыктагы оптотикалык-булалык тармак желелерин колдонуунун негизинде Азия жана Борбордук Азия региондорунун изилдөө жана билим берүү тармактары арасында илим жана билим берүү багытындагы кызматташтыкты өнүктүрүү боюнча TEIN-CAREN биринчи биргелешкен семинары ийгиликтүү өткөрүлдү.

Машина таануу институту тарабынан КР УИАнын академиги А.В.Фроловдун 80 жылдыгына арналган “Жумушчу жараяндар жана машиналардын теориясы” эл аралык илимий практикалык конференциясы өткөрүлгөн.

Республикалык “Интеллектуалдык жана инновациялык ресурстар - 2016” көргөзмөсүнө катышкан. КР УИАнын машина таануу институту жана кызматкерлерден Э.С.Абдраимов менен Ж.Д.Норузбаев дипломдор менен сыйланышкан.

Геология институттун катышуусу менен эл аралык конференция: «GIS in Central Asia Conference – Green spaces: and Perspectives Designs», И. Арабаев атындагы университетте 28-30-апрелде, 2016-ж. өткөрүлдү. К.С.Сакиев жана Р.Т. Орозбаев конференциянын программалык жана уюштуруу комитеттеринин мүчөлөрү болушкан.

Геомеханика жана жер казынасын өздөштүрүү институту тарабынан “Тектоникалык тоо соккуларды жана жер титирөөлөрдү болжолдоо жана алдын алуу: тоо тектердеги деформацияларды, калдыктуу жана аракеттүү чыңалууларды өлчөө” Биринчи эл аралык симпозиумун өткөрүлгөн (Бишкек шаары 21-23-сентябрь 2016-ж).

Т.и.д., проф. Картанбаева Р.С. 60-жылдыгына арналган «Транспорт курулмаларды курулуш жаатындагы инновациялар: калыптанышы, көйгөйлөрү, келечектери» эл аралык илимий-практикалык конференция, Бишкек шаары. 2-3-март 2016-ж. (К.Ч. Кожогулов, О.В. Никольская, Г. А. Кадыралиева).

Эл аралык конференция «Илимдеги, техникадагы жана билим берүүдөгү маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдөө” (Бишкек шаары 6-8-октябрь 2016-ж).

3. Международная научно-практическая конференция «Современное состояние исследований в области физико-технических проблем и материаловедения в Кыргызской Республике», посвященная 85-летию академика Ж.Жеенбаева, (24 октября 2016 г., г. Бишкек).

4. 27-28 октября 2016 г. в г. Бишкеке успешно проведен первый совместный семинар TEIN-CAREN между исследовательскими и образовательными сетями регионов Азии и Центральной Азии по развитию сотрудничества в области науки и образования на основе использования скоростных оптоволоконных сетей.

Институтом машиноведения проведены:

– Международная научно-практическая конференция «Теория машин и рабочих процессов», посвященная 80-летию академика НАН КР А.В. Фролова.

Республиканская выставка «Интеллектуальные и инновационные ресурсы-2016». Награждены дипломами Институт машиноведения НАН КР, сотрудники Э. С. Абдраимов и Ж. Д. Норузбаев.

Институтом геологии проведены: международная конференция GIS in Central Asia Conference – Green spaces: Perspectives and Designs, проходившая в университете им. И. Арабаева 28 – 30 апреля 2016 г. К. С. Сакиев и Р. Т. Орозбаев были членами программного и организационного комитетов конференции.

Институтом геомеханики и освоения недр проведен I Международный симпозиум «Прогноз и предупреждение тектонических горных ударов и землетрясений: измерение деформаций, остаточных и действующих напряжений в горных породах» (21-23 сентября 2016 г. город Бишкек).

Международная научно-практическая конференция «Инновации в области строительства транспортных сооружений: становление, проблемы, перспективы», посвященная 60-летию докт. техн. наук, профессору Р. С. Картанбаевой (К.Ч. Кожогулов, О.В. Никольская, Г. А. Кадыралиева).

Международная конференция «Информационные технологии и математическое моделирование в науке, технике и образовании». Бишкек, 6-8 октября 2016 г.

Сейсмология институту тарабынан төмөнкүлөр жүргүзүлгөн:

1. Көкөмерен д. өрөөнүндө жана Жумгал ойдунунда студенттер жана жаш адистер үчүн аска көчкүлөрүн изилдөө боюнча Эл аралык мектеп (IPL 2004 жана ICL долбоорунун алкактарында); жет. г-м.и.д. К.Е.Абдрахматов. Россиядан, Австриядан, Кыргызстандан, АКШдан келишкен студенттер жана жаш окумуштуулар катышышкан.

2. КРнын XI Эл аралык сейсмологиялык мектеби («РИАнын Бирдиктүү геофизикалык кызматы» ФИБи, РИА НСсы, ЦАИИЗ менен биргеликте), Ысык-Көл областынын Бает а., 2016-ж. 12-16-сентябры – Россиядан, Тажикстандан, АКШдан, Армениядан, Азербайжандан, Казакстандан, Кыргызстандан, Германиядан, Швейцариядан келишкен окумуштуулар катышышкан.

3. «Кыргыз Республикасындагы шаарларды туруктуу өнүктүрүү жана сейсмикалык коопсуздук» эл аралык конференциясы (БААУ жана Норвегиянын табигый илимдер университети менен биргеликте), Бишкек, 2016-ж. 25-октябры – 4 доклад жасалган (жарыяланган).

Институтом сейсмологии п р о в е д е н ы:

1. Международная школа (в рамках проекта IPL 2004 и ICL) по изучению скальных оползней для студентов и молодых специалистов в долине р. Кокомерен и Джумгальской впадине (август 2015 г.), руководитель – докт. геол.-минер. наук К. Е. Абдрахматов. Приняли участие студенты и молодые ученые из России, Австрии, Кыргызстана, США.

2. XI Международная сейсмологическая школа КР (совместно с ФИЦ «Единая геофизическая служба РАН», НС РАН, ЦАИИЗ), с.Бает Иссык-Кульской области, 12 – 16 сентября 2016 г., приняли участие ученые России, Таджикистана, США, Армении, Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Германии, Швейцарии.

3. Международная конференция «Устойчивое развитие городов и сейсмическая безопасность в Кыргызской Республике» (совместно с АУЦА и Норвежским университетом естественных наук). Бишкек, 25 октября 2016 г. – сделаны четыре доклада (опубликованы).

Суу проблемалары жана гидроэнергетика институтунун катышуусу менен эл аралык «Борбордук Азиядагы дүйнөлүк климаттын өзгөрүүсүнө тоолуу аймактарды адаптациялаштыруунун проблемалары» аттуу конференция 14-16-апрель, 2016-ж., Бишкек. (катышуучу – В.И. Липкин).

«Парижден Бишкекке чейин: Кыргызстан климаттык туруктуу өнүгүү жолунда» аттуу жогорку деңгээлдеги конференция. 28-сентябрь, 2016-ж, Бишкек. (катышуучу – геол-минер. илим. канд., Г.М. Толстихин).

«Илимий изилдөөлөрдөгү заманбап техника жана технологиялары» аттуу жаш окумуштуулардын жана студенттердин VIII эл аралык конференциясы. Бишкек, 24-25-март, 2016-ж., Россиялык илимий станциясы жана башкалар.

Институтом водных проблем и гидроэнергетики проведены:

Международная конференция «Проблемы адаптации горных регионов Центральной Азии к глобальным изменениям климата», 14 -16 апреля 2016 г., г. Бишкек, В.И. Липкин.

Конференция высокого уровня «От Парижа до Бишкека: на пути климатически устойчивого развития Кыргызстана», 28 сентября 2016 г., Бишкек. (Участник – канд. геол.-минер. наук Г. М. Толстихин.)

VIII Международная конференция молодых ученых и студентов «Современные техника и технологии в научных исследованиях». Бишкек, 24-25 марта 2016 г., Российская научная станция.

2016-жылы бөлүмдүн мүчөлөрүнүн илимди өнүктүрүүгө кошкон салымдары:

Автоматика жана маалыматтык технологиялар тармагында 2 академик жана 1 корреспондент-мүчө эмгектенишет.

Основные результаты исследований, выполненных членами отделения в 2016 году:

В области автоматики и информационных технологий работают 2 академика и 1 член-корреспондент.

Академик ШАРШЕНАЛИЕВ Ж. тарабынан:

- Башкаруунун энергетикалык теориясынын АКАР ыкмасы боюнча татаал электр-энергетикалык тутуму синтезделди.
- Өзгөрүлмө структуралуу тутумдардын идеологиясы боюнча жылмышып өзгөрүүчү режимдин адаптивдүү башкаруусунун жаңы структурасы иштелип чыкты.
- Жайылтылган параметрлүү сызыктуу эмес тутумдарда турукташтыруунун жана башкаруунун жаңы жакындаштырылган алгоритми тургузулду.
- Катастрофа жана хаос теориясынын негизинде электр тутумдарынын динамикалык туруктуулугун изилдөө ыкмасы иштелип чыкты.
- Чогултулган жана жайылтылган параметрлүү АКОР динамикалык программалоо ыкмасы өнүктүрүлдү.
- Жогорку чыңалуудагы трансформаторлордун температурасын көзөмөлдөө тутумунун автоматаштырылган үлгүсү түзүлдү жана сунушталды.

Академиком Ж. ШАРШЕНАЛИЕВЫМ:

- Осуществлен синтез сложных энергетических систем управления методом АКАР.
- Разработана новая структура адаптивного управления со скользящим режимом с идеологией систем с переменной структурой.
- Установлены новые приближенные алгоритмы управления, стабилизации в нелинейной системе с распределенными параметрами.
- Разработан метод исследования динамической устойчивости электрических систем согласно теории катастроф и хаоса.
- Усовершенствован метод динамического программирования АКОР с сосредоточенными и распределенными параметрами.
- Предложен и создан образец автоматизированной системы контроля температуры высоковольтных трансформаторов.

Академик ЖИВОГЛЯДОВ В.П.

- Кош башкаруу классикалык теориясынын алкагында аналитикалык чечим болбогондуктан, көйгөйдү кокус параметрлери менен объектти башкаруу боюнча алгоритмдерди мыкты, үзгүлтүксүз жана кокустуктуу аткарылган.
- Мобилдик электрондук окутуу курстарын (ЭОК) синтездөө ыкмасынын негизинде маалыматтык технологиялар, когнитивдүү технологиялар жана технологиялык электрондук башкаруу иштелип чыккан. Когнитивдүү механизмдерди колдонуп ЭОК иштеп чыгууда жана пайдаланууда маалымат технологиялар долбоорун башкаруу көрсөтүлгөн.

Академик ЖИВОГЛЯДОВ В. П.

- Осуществлен аналитический синтез оптимальных регулярных и рандомизированных алгоритмов управления объектами со случайными параметрами в задачах, неподдающихся аналитическому решению в рамках классической теории дуального управления.
- Разработана методика синтеза мобильных электронных учебных курсов (ЭУК) на основе интеграции информационных технологий, когнитивных технологий и технологий электронного менеджмента знаний. Показано применение когнитивных механизмов при создании и использовании ЭУК по управлению проектами информационных технологий.

Корреспондент-мүчө ОМОРОВ Т.Т. тарабынан төмөнкүлөр иштелип чыкты:

- Чектелген (минималдык) татаалдыктагы башкаруунун автоматтык системдерин (БАС) синтездөөгө мүмкүндүк бере турган башкарылуучу техникалык системалардын моделдерин идентификациялоочу ыкма (метод);
- Бөлүштүрүү электр тармагынын иштөө режимин оптималдаштырууга мүмкүндүк берген экстремалдык БАСты жөндөөчү санариптик жөндөгүчтү (регуляторду) синтездөө үчүн керек болгон метод;
- Электр энергиясын көзөмөлдөөнүн

Ч л е н о м - к о р р е с п о н д е н т о м Т. Т. ОМОРОВЫМ разработаны:

- Метод идентификации моделей управляемых технических систем, позволяющий синтезировать САУ ограниченной (минимальной) сложности.
- Метод синтеза цифрового регулятора экстремальной САУ, обеспечивающий оптимизацию режима работы распределительной электрической сети (РЭС).
- Технологии оперативного мониторинга,

жана эсепке алуунун автоматташтырылган системинин (ЭКЭАС) курамындагы контролдоонун санариптик БАСынын негизинде электр энергиясын бөлүштүрүүчү тармакты оперативдик мониторинг кылуу, диагностикалоо жана анын симметриясы жок режиминде иштешин оптималдаштыруу технологиясы. Ал электр энергиясынын тармактагы техникалык жана комерциалык жоготууларын кыскартууга мүмкүнчүлүк берет;

- Чыңалуусу 0,4 кВ болгон кубаттуу элект чубалгылары аркылуу маалыматтарды алыска берүү технологиясын (PLC-технологиясы) өркүндктүү боюнча сунушталган бир катар чечимдер;

Жер жөнүндө жана суу проблемалары илим тармактарында 5 академик жана 3 мүчө-корреспондент эмгектенишет.

Академик АЙТМАТОВ И.Т. "Кыргызстандагы кендерди рационалдуу өздөштүрүүнүн ыкмаларын иштеп чыгуу" долбоору боюнча изилдөөлөрдү жетектеген. Тоо тектеринин физикасы жана механикасы институтунда (азыркы КР УИАнын Геомеханика жана жер казынасын өздөштүрүү институту) өзүнүн көп жыл иштеген мөөнөтүндөгү илимий жана илимий-уюштуруу материалдарын чогултууну жана жалпылоону уланткан. «Тандалма КР УИА илимий-уюштуруучулук материалдары жана Институттун геомеханикалык изилдөөлөр боюнча илимий жарыялоолору (Избранные научно-организационные материалы НАН КР и научные публикации по геомеханическим исследованиям Института)» китебинин 2-томун жарыялоого даярдады.

Академик Нифадьев В.И.: Чет өлкөлүк өнөктөштөр менен эл аралык уникалдуу «Биргелешкен диплом» долбоорунун алкагында Россия жана Кыргызстандын жогорку билим берүү системасынын архитектура жана курулуш чөйрөсүндөгү башчысы.

Россия Федерациясынын билим берүү жана илим министирги тарабынан каржыланган КРСУнун өнүктүрүү программаларынын башчысы. Долбоордун негизинде билим берүү жана илимий-изилдөөчү 3-Д моделдөө өндүрүш комплекси, мунай жана газ тармагында лаборатория түзүлдү.

2015-2016-жж. КМШ мүчө-мамлекеттер-дин ыкма кызматташтыгынын мамлекеттер аралык программасынын алкагында Кыргыз

диагностики состояний и оптимизации несимметричного режима работы распределительной сети на основе цифровой САУ в составе автоматизированной системы контроля и учета электроэнергии (АСКУЭ), что позволяет минимизировать технические и коммерческие потери электроэнергии в сети.

- Решения по совершенствованию технологии передачи данных по силовым электрическим линиям напряжением 0,4 кВ (PLC-технологии), позволяющие значительно увеличить дальность передачи данных за счет снижения затухания амплитуды информационных сигналов.

В области наук о Земле и водных проблем работают пятеро академиков и трое членов-корреспондентов.

Академик И. Т. АЙТМАТОВ руководил исследованиями по проекту «Разработка методов рационального освоения месторождений Кыргызстана». Продолжил сбор и обобщение своих научных и научно-организационных материалов за многолетний срок работы в Институте физики и механики горных пород (ныне: Институт геомеханики и освоения недр НАН КР). Подготовил к публикации второй том книги «Избранные научно-организационные материалы НАН КР и научные публикации по геомеханическим исследованиям института».

Академик НИФАДЬЕВ В. И. является:

Руководителем совместного с зарубежными партнерами уникального международного проекта в формате программ «Совместного диплома» для российской и кыргызской систем высшего профессионального образования в области архитектуры и строительства.

Университет Восточного Лондона (Великобритания), Казанский государственный архитектурно-строительный университет (Россия), КРСУ. Руководителем Программы развития КРСУ, финансируемой МОН РФ. В рамках проекта созданы учебно-научный производственный комплекс 3-Д моделирования, учебно-научная лаборатория нефтегазового хозяйства.

Руководителем рабочей группы Национального контактного центра КР в рамках Межгосударственной программы

Республикасынын улуттук байланыш боюнча иштөө тобунун башчысы.

Академик А.Б. БАКИРОВдун илимий ишинин негизги натыйжалары: Тянь-Шандын Актүз, Макбал жана Чолоктөр жогорку жана өтө жогорку басымдагы террейндерин изилдөө, аларды 70, 120 жана 125 км (тиешелүү түрдө) тереңдиктен чыгаруу себеби үч түрдүү жагдайлардын болгондугун көрсөттү. Актүз террейнде перидотиттер серпентиниттерге өтүүдө тектердин тыгыздыгынын азаюуусу башкы ролду ойногон, Макбал террейнде – кварцтан коэситке тез жана массалык түрдө өтүүдө, ал эми Чолоктөр террейнде – эклогиттердин жарым-жартылай эрүүсүндө атбашиттер пайда болгон.

Жер планетасынын эволюциясы жалпы түрдө каралган. Жердин материалдык бөлүгүндө бул процесс анын курамынын татаалдануусу, бара-бара жаңыраак түзүмдүк элементтердин пайда болушу жана тартиптешүүсү, анын уюшкандыгынын күчөөсү менен коштолгон, ал эми материалдык эмес бөлүгүндө – планетанын артыкча маалымат сыйымдуу кабыкчаларын, көп маалымат сыйымдуу организмдердин пайда болушу, жакында (геологиялык масштабдагы убакыт) жаратылышта жаңы феномен - Акыл эстин келип чыгуусуна алып келди. Маалыматтын көрүнүшү катары Акыл эс активдүү жаратман мүнөзгө ээ жана өзүнүн табият менен чектелген уюштуруу жана башкаруу ролун ойной баштайт.

Академик ДЖЕНЧУРАЕВА Р.Дж. «Алтын металлогениясы жана Тянь-Шандын алтын кен геологиялык-генетикалык моделдери» (2015-2017) илимий долбоорунун алкагында, 2016-жылдын ичинде, коллизиялык жана плита ичиндеги жагдайларда түзүлгөн, кендер боюнча ар кандай формациялык таандыктыгы боюнча геологиялык материалдарды чогултуу жана жалпылоо жүргүзгөн. Алынган маалыматтар ар кандай формациялык кен чыккан жерлерде гидротермалдык системалардын кайталанган айрым элементтердин бар болгонун көрсөтүп турат.

Орто жана Түштүк Тянь-Шандын чегинде жайгашкан Акжол кен талаасы кечки палеозой коллизиялык этаптын субщелочдук магматизми жана офиолиттик ассоциациясынын өнүгүү зонасында перспективалуу өнөр жай тибиндеги кен катары каралышы мүмкүн.

Колчедандык жездүү-цинктүү алтын кендүү жерлерди (Бульдурек, Кубагуль-Сай, Кызыл-Бейит кендерине окшош) аныктоо мүмкүндүгү эрозия аркылу ачыла

инновационного сотрудничества государств – участников СНГ, 2015-2016 гг.

Основные результаты научной деятельности **академика А. Б. БАКИРОВА:** Исследование Актюзского, Макбальского и Чолокторского террейнов высоких и сверхвысоких давлений Тянь-Шаня показало, что причиной их выноса из глубин 70, 120 и 125 км соответственно были три различные обстоятельства. В Актюзском террейне главную роль сыграло уменьшение плотности пород при переходе перидотитов в серпентиниты, в Макбальском террейне – при резком и массовом переходе коэсита в кварц, а в Чолокторском террейне – частичное плавление эклогитов с появлением атбашитов.

Прослежена эволюция планеты Земля в целом. В материальной части Земли этот процесс сопровождался усложнением ее состава, появлением со временем более новых структурных элементов и упорядочиванием, усилением ее организованности, а в нематериальной части – появлением всеболее информоемких оболочек планеты, всё более информоемких организмов, что привело совсем недавно (в геологическом масштабе времени) к возникновению нового в природе феномена – Разума. Как проявление информации Разум имеет активный созидательный характер и начинает играть свою отведенную природой организующую и управляющую роль.

Академик ДЖЕНЧУРАЕВА Р. Дж. в рамках научного проекта «Металлогения золота и геолого-генетические модели золоторудных месторождений Тянь-Шаня» (2015-2017) в течение 2016 года проводила сбор и обобщение геологических материалов по месторождениям различной формационной принадлежности, формировавшихся в коллизионной и внутриплитной обстановках. Полученные данные показывают наличие повторяющихся отдельных элементов гидротермальных систем в разноинформационных месторождениях.

Расположенное на границе Срединного и Южного Тянь-Шаня Акджольское рудное поле может рассматриваться, как перспективный промышленный тип оруденения в зоне развития офиолитовой ассоциации и субщелочного магматизма позднепалеозойского коллизионного этапа.

Возможность выявления колчеданного медно-цинкового с золотом оруденения (аналогичных рудопроявлениям Бульдурек, Кубагуль-Сай, Кызыл-Бейит) могут быть

элек терең стратиграфиялык деңгээлдеги кен талаасындагы толеиттик базальттар, жакындашкан дайкалардын комагмалык уюктары жана щелочтук базальттардын эсебинен көбөйтүлүшү мүмкүн.

Академик Д.М. МАМАТКАНОВ

- Гидрологиялык күзөттөрдү аналог катары тандоо боюнча сунуштар (жабылган гидрологиялык күзөттөрдү калыбына келтирүү, иштеп жаткан гидрологиялык күзөттөрдү байкоону улантуу максатында сактап калуу тууралуу иштелип чыкты.
- Токтогул суу сактагычынын жана Төмөнкү Нарын ГЭС каскадынын азыркы абалына анализ жүргүзүлдү.

- Нарын дарыясынын гидрологиясы жана Токтогул суу сактагычынан чыккан суу көлөмү тууралуу 1975-ж. баштап чогулган материалдар изилденди.

- Жер астындагы ичүүгө пайдалануучу сапаттагы суулардын азыркы абалына илимий баа берилди.

- Кыргыз Республикасынын мамлекеттик стандарттарына ылайык салыштырмалуу жер астындагы ичүүгө пайдалануучу суулардын сапатына анализ жүргүзүлдү.

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн тапшырмасы менен жер бетиндеги суу ресурстарын жана объектилерин пайдалануу акысын саналышы тууралуу методикалык сунуштар иштелип чыкты.

- Жер бетиндеги аккан сууну жаратылыш ресурсу катары пайдалануу акысы (региондук тариф) саналып чыкты.

- Айлана-чөйрөнү коргоону эсепке алган жер астындагы сууларды комплекстик пайдалануу тууралуу алдын-ала баа берилди.

- Петров көлүнүн мисалында жарылуу коркунучу бар морена-мөңгү типтеги көлдөрдө жасалма түрдө бара-бара сууну түшүрүү бошотуу ыкмасын пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө баа берилди.

- Ак-Суу дарыясынын (Кыргыз Ала-Тоосу) пилоттук бассейнинин климадиаграмма жана климатограммасы чийилди (иштелип чыкты).

- Фонддогу (адабий маалыматтар, гербарийлер) жана фактылык маалыматтар (топурак пробаларынын лабораториялык анализдер) негизинде Ак-Суу дарыясынын (Кыргыз Ала-Тоосу) бассейни үчүн негизги индикатор-өсүмдүкөрүнүн жайыт боюнча экологиялык катары иштелип чыкты.

увеличены за счет глубоких стратоуровней рудного поля, не вскрытых эрозией в толще толеитовых базальтов с комагматичными роями сближенных даек и щелочных базальтов.

Академик Д. М. МАМАТКАНОВ

- Разработаны рекомендации по подбору гидрологических постов в качестве аналогов, которые целесообразно восстановить, если они закрыты, а если действующие, то сохранить для продолжения наблюдений.

- Выполнен анализ существующего состояния Токтогульского водохранилища и Нижне-Нарынского каскада ГЭС.

- Собраны и оформлены материалы по гидрологии реки Нарын и по расходу воды из Токтогульского водохранилища с 1975 года.

- Дана научная оценка современного состояния мониторинга подземных вод питьевого качества.

- Выполнен сравнительный анализ качества питьевых подземных вод по отношению к существующим государственным стандартам Кыргызской Республики.

- Разработаны методические рекомендации по определению ставок оплаты за использование поверхностных водных ресурсов и объектов для КР.

- Выполнен расчет регионального тарифа за поверхностную воду как за природный ресурс.

- Дана предварительная оценка комплексного использования подземных вод с учетом охраны окружающей среды.

- Дана оценка возможности использования метода постепенного сброса воды для искусственного опорожнения прорывоопасных озер морено-ледникового типа на примере озера Петрова.
- Построены климадиаграмма и климатограмма для пилотного бассейна р. Ак-Суу (Кыргызский Ала-Тоо).

- Разработан экологический ряд основных индикаторных растений для бассейна р. Ак-Суу (Кыргызский Ала-Тоо) по выпасу на основе обработки фондового (литературные данные, гербарии) и фактического (результаты лабораторных анализов почвенных проб) материалов.

Корреспондент-мүчө ТУРДУКУЛОВ А.Т. «Кыргыз Республикасынын аймагындагы сейсмикалык тобокелдикке баа берүү» долбоорунун «Токмок, Балыкчы шаарларынын сейсмикалык тобокелдигине баа берүү» бөлүгү боюнча изилдөөлөрдү аткарган жана төмөнкүдөй жыйынтыктарды алган:

- MSK-64 шкаласы боюнча Кыргызстандын аймагынын 79 % 8 балл интерсивдүүлүгүндөгү жертитирөөлөргө туш болуп турушат, аймактын 20 % - 9 балл сейсмикалык таасирлерге, калктын жалпы санынан 75 % сейсмикалык титирөө интерсивдүүлүгү 8-9 баллга жете турган зоналарда жашап турушат.
- Балыкчы шаарынын аймагы 7 участокко – геобирдиктерге бөлүштүрүлгөн. Балыкчы шаарынын аймагындагы имараттарга жүргүзүлгөн классификациялоонун жыйынтыгы боюнча имараттардын 7 конструктивдүү түрлөрү бөлүштүрүлгөн: ири панелдүү беш кабаттуу, кыштан тургузулган имараттар (2, 3 жана 4 кабаттуу), бир жана төрт кабаттуу кыш менен толтурулган каркас имараттар, сейсмокоргоо ченемдерин эсепке албай тургузулган кыш тамдар, бир кабаттуу жыгач тамдар, сейсмикалык курулуштун ченемдерин жана эрежелерин эсепке албастан жеке курулган топурактан сокмо тамдар.

Корреспондент-мүчө МАКСУМОВА Р.А. «Кыргыз Тянь-Шандын кайнозойго чейинки региондук стратификацияланган түзүлүштөрдүн унификациялоосу» долбоору (Илимий долбоордун жетекчиси проф. В. В. Киселев) боюнча илимий-изилдөө иштеринин үч бөлүмүндө катышкан: «Тянь-Шандын жаап-бүктөлүп турган курулушун райондоштуруу», Тянь-Шань каледониддеринин түзүлүшүндөгү Талас-Каратоо мегатеррейни.

«Талас-Каратоо мегатеррейндеги жогорку докембрий формациялары (стратиграфиялык жана палеотектонкалык аспектилери)».

Изилдөөлөр натыйжасында, Түндүк Тянь-Шандын Талас-Каратоо структуралык-фациялык зонасынын жогорку жана төмөнкү палеозой катмарларынын корреляциясы жүргүзүлдү.

Корреспондент-мүчө КОЖОГУЛОВ К.Ч. "Кыргызстандагы геотехникалык объектилердин абалын баалоо

Член-корреспондент А. Т. ТУРДУКУЛОВ выполнял исследования по разделу «Оценка сейсмического риска городов Токмок, Балыкчы» проекта «Оценка сейсмического риска на территории Кыргызской Республики» и получил следующие результаты:

- По шкале MSK-64 79 % территории Кыргызстана подвержено землетрясениям интенсивностью 8 баллов, 20 % территории – сейсмическим воздействиям 9 баллов, 75 % общей численности населения живут в зонах, где интенсивность сейсмических сотрясений достигает восьми – девяти баллов.
- Территория города Балыкчы поделена на 7 участков-геоединиц. В результате проведенной классификации зданий на территории города Балыкчы выделено 7 конструктивных типов зданий: крупнопанельные пятиэтажные, кирпичные здания(2-, 3- и 4-этажные), одно и четырехэтажные каркасные здания с кирпичным заполнением, кирпичные дома без учета норм сейсмозащиты, одноэтажные деревянные дома, индивидуальные глинобитные дома, построенные без учета норм и правил сейсмостойкого строительства.

Член-корреспондент Р. А. МАКСУМОВА участвовала в научно-исследовательской работе по проекту «Унификация региональных стратифицированных докайнозойских образований Кыргызского Тянь-Шаня» (научный руководитель проекта – профессор В.В.Киселев) по трем разделам: «Районирование покровно-складчатого сооружения Тянь-Шаня»,

«Таласо-Каратауский мегатеррейн в структуре каледонид Тянь-Шаня», «Формации верхнего докембрия Таласо-Каратауского мегатеррейна (стратиграфический и палеотектонический аспекты)».

В результате исследований проведена корреляция отложений верхнего и нижнего палеозоя Таласо-Каратауской структурно-фациальной зоны Северного Тянь-Шаня.

Член-корреспондент К. Ч. КОЖОГУЛОВ является научным руководителем и ответственным исполнителем разделов:

жана болжолдоо" долбоорунун төмөнкүдөй бөлүктөрүнүн илимий жетекчиси жана жоопкерчилигин аткаруучусу болуп саналат:

Бүктөмөлүү тоо жерлериндеги тоолуу карьерлердин капталынын блоктуу массивтеринин туруктуулугун баалоо усулдугун иштеп чыгуу; Реологиялык жана гидрологиялык факторлорду эске алуу менен жер көчкүлүү беткейлердин туруктуулугун камсыздоо ыкмаларын иштеп чыгуу.

Аткарылган изилдөөлөрдүн жүрүшүндө төмөнкүдөй жыйынтыктар алынган:

Чополуу грунттардын консолидациялык параметрлери аныкталган.

Консолидациялык эшилиштеги консолидациялоонун жана эффективдүү илешкектиктин коэффициентеринин жалпыланган маанилери табылган.

Беткейдин жантыгынын бурчу 25тен 35 чейинки градустарда 12°С жана 22°С температураларында кардын эришинин көз карандылыктары табылган.

Карьердин тектир жантаймасыларынын жана капталдарынын туруктуулугуна блоктордун ортосудагы контакттардын бетинин өлчөмдөрү, түзүмдүк блокторду чектеген жаракалардын контакттарындагы шарттар негизги таасир тийгизери ачып көрсөтүүлгөн.

Блоктук түзүлүштөгү массивтердин туруктуулугун төмөнкү касиеттер аныктайтыгы табылган: жаракатолтургучунун ички сүрүлүү бурчу; жарака боюнча жылышынын калдыктуу бекемдүүлүгү; блоктун контактары боюнча нормалдуу жана жаныма чыңалуулардын горизонталдык түзүүчүлөрү.

Математика тармагында 2 академик жана 2 корреспондент-мүчө эмгектенишет.

Академик БӨРҮБАЕВ А.А. теоретикалык-көптүктөр топологиясы (жалпы топология) боюнча илимий изилдөө иштерин жүргүздү.

Бир калыптагы үзгүлтүксүз чагылдырууларды компактификациялоо изилденди жана баардык компактификациялоолор түзүлдү. Алардын ичинде максималдык компактификация жашары далилденди. Бир калыптагы үзгүлтүксүз чагылдыруулардын бардык компактификациялары бир калыптагы накта чагылдыруулар экендиги көрсөтүлдү.

Академик ИМАНАЛИЕВ М.И. "Компьютердик моделдөө, асимптотикалык, топологиялык жана аналитикалык методдорду динамикалык системалардын турумдуулук теориясында, тескери маселелердин

«Разработка методики оценки устойчивости блочных массивов бортов нагорных карьеров горноскладчатых областей»; «Разработка методов по обеспечению устойчивости оползневых склонов с учетом реологических и гидрологических факторов»; проекта «Оценка и прогнозирование состояния геотехнических объектов Кыргызстана».

В ходе выполненных исследований получены следующие результаты:

Определены консолидационные параметры глинистых грунтов.

Установлены значения обобщенных коэффициентов консолидации и эффективной вязкости при консолидационной ползучести.

Установлена зависимость снеготаяния при углах наклона склона от 25 до 35 градусов при температуре (12°С и 22°С).

Выявлено, что основное влияние на устойчивость откосов уступов и борта карьера имеют размеры поверхности контактов между блоками, условия на контакте трещин, ограничивающие структурные блоки.

Установлено, что устойчивость массива блочного строения определяется следующими свойствами: угол внутреннего трения заполнителя трещины; остаточная прочность на сдвиг по трещине, горизонтальные составляющие нормальных и касательных напряжений по контактам блоков.

В области математики работают 2 академика и 2 члена-корреспондента.

Академик БОРУБАЕВ А. А. выполнял НИР в области теоретико-множественной топологии (Общая топология).

Исследованы компактификации равномерно непрерывных отображений. Построены все компактификации равномерно непрерывных отображений. Доказано, что среди них существует максимальная компактификация. Показано, что все компактификации равномерно непрерывных отображений в точности являются равномерно совершенными отображениями.

Академик ИМАНАЛИЕВ М. И. является руководителем проекта «Развитие и приложения компьютерного моделирования, асимптотических, топологических и аналитических методов в теории устойчивости

чыгарымдуулугунда, экономикалык жана геофизикалык процессерде өнүктүрүү жана колдонуу" проектисине жетекчи болду. "Кадимки жана жекече туундулуу дифференциалдык жана интегро-дифференциалдык теңдемелер теориясы жана алардын жаратылыш-техникалык илимдеринде жана экономикалык колдонуу" областында илимий изилдөөлөр жүргүзүүдө.

Корреспондент-мүчө АЛЫМКУЛОВ К. Бисингулярдык өзгөргөн дифференциалдык теңдемелердин чыгарылыштарынын асимптотикасы областында изилдөөлөрдү жүргүзүүдө жана асимптотикалык методдорду иштеп чыгарды.

КР УИА Математика институтунун «Динамикалык жана башкарылуучу системаларды, тескери жана оптимизациялык экономикалык маселерди жана геофизикалык процесстерди изилдөө үчүн асимптотикалык, топологиялык жана аналитикалык усулдарды жана компьютердеги моделдөөнү өнүктүрүү» долбоорунун чектеринде, корреспондент-мүчө Панков П.С. илимдердин кандидаты Мураталиева В.Т. менен бирге айырмалык теңдемелер системаларынын жана интегро-дифференциалдык теңдемелеринин чыгарылыштарынын спектрилеринин пайда болуусунун жетиштерлик шарттарын табышты; илимдердин кандидаты Тагаева С.Б. менен бирге оң жактары үзгүлтүктүү болгон, электр заряддарынын бөлүштүрүүсүн баяндап жазуучу дифференциалдык теңдемелер системаларынын чыгарылыштарынын бар болуусун далилдешти; профессор Баячорова Б.Ж. жана илимдердин кандидаты Карабаева С.Ж. менен бирге кыргыз тилин компьютерде чагылдырууну өнүктүрүү үчүн мейкиндик түшүнүктөрүнүн математикалык моделдерин иштеп чыгарууну улантышты.

Машина таануу тармагында 1 академик эмгектенет.

Академик М.С. ЖУМАТАЕВдин жетекчилиги жана жеке катышуусунда «Өнөр жайдын приоритеттүү тармактары үчүн техника жана технология» проектисинин «Бөлүнүүчү балка механизминин негизинде ургулоочу машинаны иштеп чыгуу жана жаратуу, аны өндүрүшкө киргизүү» бөлүгүндө Машина таануу институтунда акыркы 20 жылда синтезделген жана жасалган өзгөрүлмө түзүлүштүү механизмдүү ургу машиналардын схемаларын жана конструкцияларын толук талдоо жүргүзүлгөн. Эксперименталдык жана өндүрүштүк

динамических систем, разрешимости обратных задач, экономических и геофизических процессов». Выполняет исследования в области теории дифференциальных и интегро-дифференциальных уравнений в обыкновенных и частных производных и развитии теории дифференциальных и интегро-дифференциальных уравнений в обыкновенных и частных производных и их приложения в естественно-технических науках и в экономике.

Член-корреспондент К. АЛЫМКУЛОВ проводит исследования в области бисингулярно возмущенных дифференциальных уравнений и асимптотики их решений. Разработаны асимптотические методы для возмущенных дифференциальных уравнений.

Член-корреспондент П.С. Панков в рамках проекта ИМ НАН КР «Развитие асимптотических, топологических и аналитических методов и компьютерного моделирования для изучения динамических и управляемых систем, обратных и оптимизационных экономических задач и геофизических процессов» совместно с кандидатом наук В.Т. Мураталиевой нашел достаточные условия возникновения спектров решений систем разностных уравнений и интегро-дифференциальных уравнений; совместно с кандидатом наук С.Б. Тагаевой доказал существование решений систем уравнений с разрывными правыми частями, описывающих распределение электрических зарядов; совместно с профессором Б.Ж. Баячоровой и кандидатом наук С.Ж. Карабаевой продолжил разработку математических моделей пространственных понятий для развития компьютерного представления кыргызского языка.

В области машиноведения работает 1 академик.

Под руководством и личным участием **академика М. С. ДЖУМАТАЕВА** по разделу «Разработка и создание ударной машины на основе механизмов с разделяющимся бойком и освоение ее производства» проекта «Техника и технология для приоритетных отраслей промышленности» проведен подробный анализ схем и конструкций ударных машин с механизмами переменной структуры, синтезированных и созданных за последние 20 лет в Институте машиноведения НАН КР. Врезультате анализа материалов исследований, посвященных экспериментальным и промышленным испытаниям ручных ударных

сыноолорго арналган изилдөөлөрдөн материалдарын талдоонун натыйжасында, азыркы учурга чейинки иштелип чыккан кол менен иштөөчү ургу машиналардын, балкалардын, перфораторлордун жана барскандардын ишинде келип чыгуучу негизги көйгөйлөр көрсөтүлгөн. Өзгөрүлмө түзүлүштүү механизмдүү ургу машиналардын конструкциясындагы эң начар түйүндөр жана тогоолор аныкталган. Бөлүнүүчү бишкектүү ургу механизминин жаңы схемасы сунушталган. Жаңы, бөлүнүүчү бишкектүү-ийримуунактуу механизмди эсептөө жана параметрлерин тандоо усулу иштелип чыккан. Бөлүнүүчү бишкектүү механизминин негизиндеги ургу барскандын негизги тогоолорунун кинематикалык параметрлерин талдоо жана синтездөө жүргүзүлгөн. Мындай ургу барскандын тартма проектиси иштелип чыкты. Ургу механизминин иш учурундагы реактивдик күчтөрдүн таяныч түйүндөргө таасиринин статистикалык талдоосу жүргүзүлүп, ургу түйүнүнүн жүктөлгөн аянтчаларын сүрөттөө үчүн, ургу түйүнүн чыңалып майышкан абалын эсептөө ANSYS Workbench 15.0 компьютердик программасынын жардамы менен жүргүзүлгөн.

Физиканын ар түрдүү тармактарында 3 академик жана 1 корреспондент-мүчө изилдөө жүргүзүшкөн.

Академик ЖАЙНАКОВ А.Ж. «Энергиянын жогорку концентрирленген агымдарындагы жана анын материалдар менен өз ара аракеттеништериндеги болгон процесстерди компьютердик моделдөө» темасындагы илим-изилдөө ишинин долбоорун жетектеди. Бул багытта 2016-жылы алынган негизги илимий жетишкендиктер болуп төмөнкүлөр эсептелинет:

Эксперименталдык берилиштердин негизинде табигый таштардын минералдык түрүн аныктоо үчүн керек болгон колдонуучунун интерфейси бар автоматташтырылган системдин иштелип чыкты.

Нерселердин ар кандай беттерин концентрирленген агымдардын жардамы менен иштеткенде жыйынтыктар алынды. Лазматронду түзгөн бөлүктөр жана алардын характеристикалары, плазманы пайда кылуучу чөйрөлөр, электр өткөргүчтүгү бар иштетилүүчү материалдар жөнүндө маалыматтар;электр жаасынын металл менен өз ара аракеттенишин бирдиктүү эсептөө схемасынын негизинде жүргүзүлгөн сандык анализден алынган жыйынтыктар алынды.

машин, перфораторов и отбойных молотов, были обозначены основные проблемы, возникающие при их работе. Рассмотрены технические решения, позволяющие существенно улучшить долговечность работы ударных машин на основе механизмов переменной структуры. Выявлены наиболее слабые узлы и звенья в конструкции ударных машин с механизмами переменной структуры. Предложена новая схема ударного механизма с разделяющимся ползуном. Разработана методика расчета и выбора параметров нового кривошипно-ползунного механизма с разделяющимся ползуном. Проведены кинематический анализ, синтез параметров основных звеньев отбойного молота на основе механизма с разделяющимся бойком. Разработан эскизный проект отбойного молота на основе механизма с разделяющимся бойком. Проведен статистический анализ воздействия реактивных сил на опорные узлы в процессе работы механизма, для представления картины нагруженных участков ударного узла был проведен расчет напряженно-деформированного состояния ударного узла с помощью компьютерной программы ANSYS Workbench 15.0.

В различных областях физики проводили исследования трое академиков и 1 член-корреспондент.

Академик ЖАЙНАКОВ А. Ж. руководил проектом научно-исследовательской работы «Компьютерное моделирование физических процессов в высококонцентрированных потоках энергии и их взаимодействия с материалами» и в 2016 году получил основные научные результаты.

Разработал автоматизированную систему с интерфейсом пользователя по определению минерального вида природного камня по экспериментальным данным.

Получены данные обработки концентрированными потоками энергии (электродуговой плазмой, лазером) различных поверхностей, сведения о характеристиках и составляющих частях плазмотрона, плазмообразующих средах, об обрабатываемых электропроводящих материалах, результаты численного анализа взаимодействия потока дугового с металлом на основе единой расчетной схемы.

Академик КУТАНОВ А.А. илимий изилдөөлөрдүн жүрүшүндө төмөнкү жыйынтыктарга ээ болду.

Кремнийдин аморфтук пленкасында ар кандай берүү тилкелерине ээ болгон интерференциялык спектралдык фильтрлерди алуунун технологиясы жакшыртылды.

Аморфтук кремнийди чаңдатуу менен алынуучу катмарынын калыңдыгына жараша жука пленкалардан толкундун ар кандай узундуктары үчүн жарыктын интеференциондук фильтрленерин алууга мүмкүн экендиги көрсөтүлдү.

Жогорку контрасты камсыз кылуучу аморфтук кремнийдин катмары бар интеференциондук фильтрлерге лазердик түздөнөтүз жазуу методу иштелип чыгарылды.

Жарыктын фотовольттук өзгөрткүчүнүн иштешинин эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн аморфтук кремнийдин катмарына субмикрондук дифракциондук торчолорду лазердик жазуу мүмкүнчүлүгү изилденди.

Аморфтук кремнийдин биртектүү пленкасын жогорку жыштыктагы талаада магнетрондук чаңдатуу жолу менен алуу ыкмасы өркүнөтүлдү. Аморфтук кремний лазердин локалдык таасири астында поликристалдык абалга өтө тургандыгы жана анын негизинде аморфтук кремнийдин катмарынын тереңинде рельеф пайда боло тургандыгы көрсөтүлдү.

Академик ТОКТОМЫШЕВ С.Ж. Борбордук Азиянын тоолуу региондорунун үстүндөгү озондук катмар, УФ-радиация жана парниктик эффект боюнча изилдөөлөрдү жүргүзгөн. Озондук катмар, парниктик газдар жана ультрафиолеттик радиация боюнча алынган илимий жыйынтыктар Кыргызстандын бүткүл дүйнө жүзү жүргүзүп аткан иш-аракеттерге кошкон салымынын орчундуу бөлүгү болуп салынат. Бул аракеттердин натыйжасында озондук катмар калыбына келүү тенденциясы баштады.

Корреспондент-мүчө КИДИБАЕВ М.М. 2016-жылы төмөнкү негизги жыйынтыктарга ээ болду.

Таза жана Mn^{2+} аралашмасы бар $LiNaSO_4$ и $LiKSO_4$ монокристаллдары өстүрүл-дү.

Фторлуу натрийдин кристаллдарында Eu^{2+} - Eu^{3+} кош борборунун модели коюл-ду.

LiF:0.3Cu жана NaF:0.1Cu составы жо-

Академиком А. А. КУТАНОВЫМ в ходе проведенных научных исследований получены основные результаты.

Улучшена технология получения интерференционных спектральных фильтров на пленках аморфного кремния с различной полосой пропускания фильтра.

Исследования двуслойных структур показали возможность получения тонкопленочных интерференционных светофильтров для различных длин волн – в зависимости от толщины напыляемого слоя аморфного кремния.

Разработан метод прямой лазерной записи на интерференционном фильтре со слоем аморфного кремния обеспечивающий высокий контраст изображения.

Исследована возможность лазерной записи субмикронной дифракционной решетки на слое аморфного кремния для повышения эффективности работы фотовольтаических преобразователей света.

Усовершенствован метод получения однородных пленок аморфного кремния методом магнетронного напыления в высокочастотном поле. Показано, что аморфный кремний в результате локального воздействия лазерным излучением переходит в поликристаллический, что приводит к формированию рельефа в толщине слоя аморфного кремния.

Академик С. Ж. ТОКТОМЫШЕВ проводил исследование озонового слоя, УФ-радиации и парникового эффекта над горным регионом Центральной Азии. Научные данные по озоновому слою, парниковым газам и ультрафиолетовой радиации являются важной частью вклада Кыргызстана в мировые усилия, в результате которых озоновый слой приобретает тенденцию к восстановлению.

Член-корреспондент КИДИБАЕВ М. М. в 2016 году получил следующие основные результаты.

Выращены чистые и с примесью Mn^{2+} монокристаллы $LiNaSO_4$ и $LiKSO_4$.

Установлены модели парных центров Eu^{2+} - Eu^{3+} в кристаллах фтористого натрия.

Показано, что составы LiF:0.3Cu и NaF:0.1Cu являются достаточно

гору дозалык электрондук нурландыруунун ТСЭЭ-дозиметриясы үчүн жетишерлик келечеги бар экендиги көрсөтүлдү. Булардын негизинде 10 МэВ чейинки радиациялык дозаны контролдоого жарай турган датчиктерди жасоого болот. SrF2:Ce курамы сцинтилляциянын жогорку амплитудасына жана абсалюттук жарыктык чыгуусуна ээ экендиги табылды. Андан тышкары, бул кристаллдардын негизги компоненттин жарык болуу убактысы өтө кыска (8 нс). Бул алардын сцинтилляциондук техникада колдонулушуна мүмкүндүк берет.

Артка чачыраган бөлүкчөлөрдү спектрометриялоо методунун жардамы менен коргошундун жана балким, башка дагы оор элементтердин бетке жакын 40 нм чамасындагы тереңдикте имплантталынышы көрсөтүлгөн, үч валенттүү хром аралашмасы бар LiNaSO4 кристаллдарын нурландыруудагы ЭПР спектрлерин изилдөө ЭПР сызыкчаларынын байкалышынын себеби Cr5+ иондору экендиги көрсөттү. Бул иондор рентгендик нурландырышта Na+ и Li+ иондорун алмаштыруучу Cr3+ ионодорунан пайда болушат.

Корреспондент-мүчө ШАРШЕКЕЕВ О.

2016-жылы «Скалярдык талаалардан жана кадимки/караңгы материядан турган компакттык аралашма астрофизикалык конфигурациялар» (Ж. Баласагын атындагы КУУнин фундаменталдык илимдер институту) аттуу темадагы долбоорду жетектеди. Долбоор Кыргыз республикасынын Билим жана илим министрлиги тарабынан каржыланды. Компакттык астрофизикалык объекттердин моделдери түзүлдү.

Табигый жана техникалык илимдердин башка тармактарында 2 корреспондент-мүчө изилдөө жүргүзүшкөн.

Корреспондент-мүчө ОМОРОВ Р.О.

Илимдин Синергетика жана башкаруу системалары; инноватика жана интеллектуалдык менчик багыттары боюнча изилдөөлөрдү жүргүздү. Төмөндөгүдөй жыйынтыктар алынды.

Синергетика жана башкаруу системдер багытында ар кандай физикалык жаратылышындагы синергетикалык системалардагы одонолуктун, буфиркациянын жана хаостун изилденишинде топологиялык одонолуктун методунун айрым колдонуштары каралган.

Интервалдык динамикалык системдердин (үзгүлтүксүз да, дискреттик да) робастык туруктуулугун жана одонолугун изилдөөгө

перспективными рабочими веществами для высокодозной ТСЭЭ-дозиметрии электронного излучения. Возможно на их основе создание датчиков электронного излучения, пригодных для контроля доз радиации до 10 МэВ.

Найдено, что высокой амплитудой и абсолютным световым выходом сцинтилляций обладает состав SrF2:Ce. Кроме того, у этих кристаллов очень малая длительность свечения основного компонента (8 нс), что делает возможным их применение в сцинтилляционной технике.

С помощью метода спектрометрии обратно рассеянных частиц показано, что свинец и, по-видимому, другие тяжелые элементы имплантированы вблизи поверхности на глубине меньше 40 нм. Исследованием спектров ЭПР-облученных кристаллов LiNaSO4 с примесью трёхвалентного хрома установлено, что наблюдаемые линии ЭПР обусловлены ионами Cr5+, образовавшимися при облучении рентгеновским облучением из ионов Cr3+, замещающими ионы Na+ и Li+.

Член-корреспондент О. ШАРШЕКЕЕВ в 2016 году руководил проектом на тему «Компактные смешанные астрофизические конфигурации, состоящие из скалярных полей и обычной/темной материи» (Институт фундаментальных наук при КНУ им. Ж. Баласагына), который финансировало Министерство образования и науки КР. Построены модели компактных астрофизических объектов.

В других областях естественных и технических наук проводили исследования 2 члена–корреспондента.

Член-корреспондент ОМОРОВ Р. О. проводил исследования по следующим направлениям наук: в области синергетики и систем управления, инноватики и интеллектуальной собственности. Получены следующие результаты.

В области синергетики и систем управления рассмотрены некоторые приложения метода топологической грубости для исследований грубости, бифуркаций и хаоса синергетических систем различной физической природы.

Разработан алгебраический метод исследования робастной устойчивости и грубости интервальных динамических систем

арналган алгебралык метод иштелип чыгарылды.

Синергетикалык методдордун сейсмикалык процесстерге жана катуу жер титирөөлөрдү прогноздоого колдонулушу изилденди.

Инноватика багытында Кыргыз Республикасынын инновациондук өсүп өнүгүү маселелери жана 2009-2016-жылдардагы глобалдык инновациондук индекстердин маалыматтарынын негизинде мамлекеттин башка мамлекеттерге карата болгон салыштырма иновациондук көрсөкүчтөрү изилденди. Интеллектуалдык менчиктин (ИМ), өзгөчө ИМдин экономикалык аспектисинин, теориялык жана практикалык суроолору каралды.

Корреспондент-мүчө ТЕНТИЕВ Ж.Т. «Өнөр-жай жана жарандык имараттардын архитектурасы» кафедрасындагы «Архитектоника» ОИӨБнун (окуу илимий-өндүрүштүк борборунун) илимий жетекчиси болду.

ОИӨБнун изилдөө программаларын иштеп чыгуу жана Борбордук Азиядагы тоолуу экосистемалар үчүн стационардык, мобилдик, трансформацияланууучу оптималдуу имараттарды жана курулмаларды жаратуу жаатында изилдөө аткарган.

Байыркы замандан бери Борбордук Азия тоо системасынын жердеп келе жаткан көчмөндөрдүн руханий мурастарын изилдөөнүн негизинде, Архисоциотектоникалык теория аттуу жаңы концепция иштелип чыкан. Ага ылайык бийик тоолуу жерлердеги шаарларды жана калктуу конуштарды түзүүнүн негизинде жарым-жартылай же толук мобилдүүлүк принциптери катышууга тийиш

ИЛИМИЙ-УЮШТУРУУЧУЛУК ИШМЕРДҮҮЛҮК

Отчеттук жылы бөлүмдүн мүчөлөрү 5 монографияны жана 1 басууга берилген (академиктер: Айтматов И.Т. - 1 басмада, Дженчураева Р.Дж. - 1; корреспондент-мүчө: Оморов Р.О. – 2, Тентиев Ж.Т. -1), 1 окуу китебин (корреспондент-мүчө Шаршекеев О.), 2 окуу куралдарын (академик Жайнаков А.Ж. - 1, корреспондент-мүчө Кожогулов К.Ч. – 1) жарыялашкан.

Бөлүмдүн мүчөлөрү бардыгы 147 илимий эмгектерди жарыялашкан, анын ичинде 44 чет элдик басылмаларда.

Төмөнкү бөлүмдүн мүчөлөрүнүн активдүү илимий-уюштуруучулук эмгектерин белгилей кетүү керек:

как для случая непрерывных систем, так и для дискретных систем.

Исследованы приложения методов синергетики к сейсмическим процессам и прогнозированию сильных землетрясений.

В области инноватики исследовались вопросы инновационного развития Кыргызской Республики, сравнительные показатели инновационного индекса страны в отношении стран СНГ и других стран мира по данным Глобального инновационного индекса за 2009-2016 годы. Рассмотрены вопросы теории и практики интеллектуальной собственности (ИС), в особенности экономические аспекты ИС.

Член-корреспондент ТЕНТИЕВ Ж. Т. являлся научным руководителем УНПЦ «Архитектоника» при кафедре «Архитектура промышленных и гражданских зданий».

Выполнил исследования в области разработки исследовательских программ УНПЦ и создания стационарных, мобильных, трансформирующихся оптимальных зданий и сооружений для горных экосистем Центральной Азии.

На основе изучения духовного наследия кочевников, с древнейших времен населяющих горные системы Центральной Азии, выработана новая концепция – Архисоциотектоническая теория, согласно которой в основе создания городов и населенных пунктов высокогорья должны присутствовать принципы частичной или полной мобильности.

НАУЧНО-ОРГАНИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

В отчетном году членами отделения опубликовано 5 монографий и сдана в печать 1 (академики: Айтматов И. Т.– 1 в печати, Дженчураева Р. Дж.– 1; члены-корреспонденты: Оморов Р. О.– 2, Тентиев Ж. Т. – 1, 1 учебник (член-корреспондент Шаршекеев О.), 2 учебных пособия (академик Жайнаков А. Ж. – 1, член-корреспондент Кожогулов К. Ч. – 1).

Всего членами отделения опубликовано 147 научных работ, в том числе 44 – в зарубежных изданиях.

Следует отметить активную научно-организационную деятельность следующих членов отделения:

Академик Ж.Ш. Шаршеналиев, 11 илимий макалаларды жарыялаган жана Кыргыз Республикасынын 4 патентин алган.

Академик А.Ж. Жайнаков, КР ОжИМ грифи менен 1 окуу куралдарын даярдаган жана 12 илимий макалаларды жарыялаган.

Академик А.А. Кутанов, чет өлкөлөр менен активдүү эл аралык кызматташуусу үчүн.

Корреспондент-мүчө М.М. Кидибаев 1илимдин кандидатын даярдаган жана 24 илимий макалаларды жарыялаган.

Корреспондент-мүчө Т.Т. Оморовдун жетекчилиги астында 1 докторлук жана 2 кандидаттык диссертациялар даярдалган, 16 илимий макалаларды жарыялаган жана Кыргыз Республикасынын 2 патенттин алган.

Корреспондент-мүчө Р.О. Оморов 2 монография жана 8 илимий макалаларды жарыялаган.

Бөлүмдүн мүчөлөрү эл аралык конференцияларда, симпозиумдарда, республикалык конференцияларда жана семинарларда 79 баяндамалар менен чыгып сүйлөшкөн.

ФТМжТГИ бөлүмүнүн мүчөлөрүнүн негизги бөлүгү изденүүчүлөр, аспиранттар жана докторанттар менен туруктуу иш жүргүзүшөт, университеттерде сабак беришет. Бөлүмдүн бардык мүчөлөрү илимий жетишкендиктерди активдүү пропагандалоого катышышкан, илимдин активдүү популяризаторлору болуп саналышат, массалык маалымат каражаттарында чыгып сүйлөшкөн.

Бөлүмдүн мүчөлөрүнүн иштерин анализдөөнүн негизинде, өздөрүнүн негизги милдеттерин аткаруудан тышкары Кыргызстандын илим жана билим берүүдө ири уюштуруучулары, ЖОЖдун ректорлору, ИИИдын директорлор, КР УИАнын, КР ЖАКынын Президиумунун мүчөлөрү, КР ЖАКынын диссертациялык жана эксперттик кеңештердин төрагалары жана мүчөлөрү, коомдук уюмдардын, илимий коомдордун жетекчилери болуп саналышат деп жыйынтык чыгарууга болот.

Академик Жайнаков А. Ж. Казакстан Республикасынын Алтын медалы менен жана Казакстан Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 25 жылдыгы медалы менен, Улуу Ата Мекендик согуштагы Жеңиштин 70 жылдыгы медалы менен сыйланган. Бишкек жана Талас шаарларынын ардактуу жараны, Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт

Академика Шаршеналиева Ж. Ш., опубликовавшего 11 научных статей и получившего 4 патента Кыргызской Республики.

Академика А. Ж. Жайнакова, подготовившего одно учебное пособие с грифом МОиН КР и опубликовавшего 12 научных статей.

Академика Кутанова А. А. – за активное международное сотрудничество с зарубежными странами.

Члена-корреспондента М. М. Кидибаева, подготовившего одного кандидата наук и опубликовавшего 24 статьи.

Члена-корреспондента Оморова Т. Т., под руководством которого подготовлены 1 докторская и 2 кандидатские диссертации, опубликовавшего 16 научных статей и получившего 2 патента.

Члена-корреспондента Оморова Р. О., опубликовавшего 2 монографии и 8 статей.

Члены отделения выступили с 79 докладами на международных конференциях, симпозиумах, республиканских конференциях и семинарах.

Основная часть членов Отделения ФТМиГГН постоянно работает с соискателями, аспирантами и докторантами, ведет занятия в университетах. Все члены отделения активно участвовали в пропаганде научных достижений, являются активными популяризаторами науки, выступали в средствах массовой информации.

На основании анализа деятельности членов отделения можно сделать вывод, что кроме выполнения своих основных обязанностей, отдельные члены отделения являются крупными организаторами науки и образования Кыргызстана, ректорами вузов, директорами НИИ, членами Президиума НАН КР, ВАК КР, председателями и членами диссертационных и экспертных советов ВАК КР, руководителями общественных организаций, научных обществ.

Академик. Жайнаков А. Ж награжден золотой медалью и медалью «25-летие Национальной академии наук Республики Казахстан», медалью «70 лет Победы в Великой Отечественной войне». Избран почетным гражданином городов Бишкека и Таласа и почетным профессором КГУСТА, Ошского государственного университета

жана архитектура университетинин, Ош мамлекеттик университетинин жана Алматы шаарындагы Казак инженердик-техникалык университетинин ардактуу профессору болуп шайланган.

2016-жылы 1 жалпы жыйын жана бюронун 35 отуруму болуп, анда 30 токтом кабыл алынган.

Отчеттук мезгил ичинде 2016-жылдын январь айынын башына чейин бюронун отурумдарында ИИМнин 2016-жылдын жыйынтыктары боюнча отчеттору угулуп, ар бир институттун жылдык жыйынтыктары боюнча конкреттүү чечимдер кабыл алынды. Өткөн жылдын жыйынтыктарын эске алып, Институттардын ишмердүүлүктөрүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу багыттары боюнча конкреттүү чечимдер кабыл алынды.

Өткөн жылдын ноябрь-декабрь (2016-ж.) айларында – институттардын 2016-жылдагы илимий жана илимий-уюштуруу ишмердүүлүктөрү боюнча отчеттору угулду.

Бөлүмдүн бюро отурумдарында илимий бөлүмчөлөрдүн ишмердүүлүгүнүн ар түрдүү аспектилери, фундаменталдык жана прикладдык изилдөөлөрү боюнча долбоорлордун аткарылышынын жыйынтыктары, кадрларды даярдоо жана жумуш пландары, институттардын окумуштуулар кеңешинин жаңы курамына сунуштарын киргизүү, институттардын штаттык расписаниесинин өзгөрүүсү, кызматкерлерди баалоо жана сыйлыктарга көрсөтүү каралды.

Андан сырткары бюронун отурумдарында институттар тарабынан Кыргыз Республикасынын өнөр жайларын өнүктүрүү боюнча Программалардын аткарылышы, Кытай, Япония ж.б. мамлекеттердин окумуштуулары менен ИИМнин пландарынын аткарылыш жыйынтыктары, жер титирөөнү алдын алуу, прогноздоо, айлана-чөйрөгө мониторинг жүргүзүү максатында геофизикалык маалыматтарды топтоодо, 2017-жылга бөлүмдүн илим изилдөө иштеринин планы каралган жана бекитилген. Кыргыз Республикасынын «Илим» жөнүндөгү мыйзам долбоору, Кыргыз Республикасынын «Улуттук илимдер академиясы» жөнүндөгү Кыргыз Республикасынын мыйзамына киргизүү суроолору талкууланды.

МПКнын тең төрагаларынын эки жактуу жолгушууларында келишимдердин аткарылышы боюнча жетишкен ийгиликтер белгиленди, алардын ичинде: Кыргыз-Тажик комиссиясынын Өкмөттөр аралык эки тараптуу комплекстүү каралган маселелери боюнча, Өкмөттөр аралык Кыргыз-Казак кызматташтыгы, Канада, США, Германия,

и Казахского инженерно-технического университета г.Алматы.

В этом году проведено одно общее собрание и 35 заседаний бюро, на которых принято 30 постановлений.

За время отчетной сессии, в начале января 2016 года, на заседаниях бюро были заслушаны отчеты НИУ по итогам их деятельности за 2016 год, приняты конкретные решения по итогам деятельности каждого института, направленные на повышение эффективности их деятельности.

А в ноябре-декабре 2016 года – отчеты о научной и научно-организационной деятельности лабораторий институтов за 2016 год.

На заседаниях бюро отделения рассматривались различные аспекты деятельности научных подразделений, результаты выполнения проектов фундаментальных и прикладных исследований, планы работ и подготовки кадров, представления институтов о новых составах ученых советов, изменении штатных расписаний институтов, представления сотрудников к поощрению и награждению.

Кроме того, на заседаниях бюро обсуждались результаты выполнения научной и научно-организационной деятельности институтов, итоги выполнения планов реализации сотрудничества НИУ с учеными Китая, Японии и др., координация НИР институтов отделения в области обработки геофизических данных для целей оперативного прогноза землетрясений, мониторинга окружающей среды, по результатам их работы в отчетном году рассмотрен и утвержден план НИР институтов отделения на 2017 год. Обсуждались вопросы о проекте закона Кыргызской Республики «О науке», о внесении Закона КР «О Национальной академии наук Кыргызской Республики».

Отделением ФТМиГГН НАН КР проведена определенная работа по многим направлениям, в том числе и по линии реализации международного сотрудничества, а также по исполнению договоренностей, достигнутых в ходе двусторонней встречи сопредседателей МПК, межправительственной кыргызско-таджикской комиссии по комплексному рассмотрению двусторонних вопросов,

Россия, ж.б. пландык келишимдердин аткарылышы боюнча жетишкендиктери жыйынтыкталды.

Улуттук илимдер академиясында илимдеги ырааттуулук проблемасы бар. Анын башкы себеби болуп, мамлекеттик деңгээлде окумуштууларды социалдык жактан колдоонун жетишсиздиги болуп саналат. Дагы маанилүү себеп болуп, илимий кызматкерлердин айлык-маянасынын, аспиранттардын стипендиясынын төмөндүгүн айтса болот. Бул проблемаларды тез арада, кечиктирбестен чечүү керек, аны турмуш далилдеп турат. Эч болбогондо аспиранттардын стипендиясын каржылоону төмөнкү жашоо минимумуна (уровня прожиточного минимума) чейин көтөрүү зарылдыгы турат. Экинчиден, таланттуу студенттерди илим изилдөө жумушуна тартууда, ИИМге өндүрүштүк практикага чакыруу жана эл аралык гранттарга тартуу, өндүрүштүк практикасын жана илимий иштер боюнча матсиалдарды топтоого мүмкүнчүлүк, шарттарды түзүү проблемалары чечилбей турат. Республиканын өндүрүштүк ишканалары жана уюмдарынын заказдары боюнча контракттык жумуштарга тартуу маселеси да олуттуу бойдон калууда. Илимий жумуштар үчүн бул да кошумча стимул болмок.

Жаштар саясаты боюнча Мамлекеттик программаны иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылдыгы пайда болду. Жаш окумуштууларды колдоо боюнча бул иш чаралар башка иш чаралардан кем эмес жана маанилүү.

Бүгүн илимдин өнүгүүсүсүз жана жаңы технологияларсыз инновациялык экономиканы алга жылдыруу мүмкүн эместиги белгиленди. Биздин бөлүмдүн окумуштууларынын негизги милдети төмөнкүлөрдөн турат:

1. Кыргыз Республикасынын приоритеттерине туура келүүчү жана мамлекеттик, тармактык, регионалдык жана академиялык программалардын чегинде аткарыла турган комплексттик долбоорлорду ишке киргизүү жана жаңы долбоорлорду иштеп чыгуу; кайталанган илимий темалардан комплекстүү проектилерди иштеп чыгуу жанаишке киргизүүгө өтүү менен илимий изилдөөлөрдүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу.

2. Диссертациялык кенешмелердин ишмердүүлүгүнүн натыйжаларын өстүрүү.

межправительственного кыргызско-казахстанского сотрудничества, выполнения плана мероприятий по реализации договоренностей, плана мероприятий по реализации договоренностей о научном сотрудничестве с Канадой, США, Германией, Россией и д.р.

В Национальной академии наук существует проблема преемственности в науке. Главной причиной такого положения дел является недостаточный уровень социальной защиты ученых, в частности, низкая заработная плата научных работников и мизерная стипендия аспирантов. Эти проблемы нужно решать, и решать их необходимо незамедлительно. Целесообразно было бы, во-первых, повысить стипендии аспирантам хотя бы до уровня прожиточного минимума. Во-вторых, привлечь одаренных студентов к исследовательской работе на базе институтов, молодых ученых – к исследованиям по международным грантам, а также молодежь к контрактным работам по заказам организаций и производственных предприятий республики, что явилось бы дополнительным стимулом для научной работы.

Необходимы также разработка и принятие государственной программы по молодежной политике, предусматривающей наряду с другими мерами и поддержку молодых ученых.

Сегодня без развития науки и новых технологий невозможно построение инновационной экономики, основная задача ученых нашего отделения, на наш взгляд, состоит в следующем:

Необходимо 1. Повысить эффективность научных исследований путем перехода от дублированных научных тем и проектов к разработке и реализации комплексных проектов, масштабным задачам которые должны соответствовать приоритетам нашей республики и выполняться в рамках государственных, отраслевых, региональных и академических программ.

2. Повысить результативность деятельности диссоветов.

3. Биргелешкен илимий долбоорлорду аткаруу аркылуу чет өлкөлөрдүн илимий борборлору менен эл аралык кызматташууну уюштуруу, эл аралык программаларга, илимий жыйынтыктарды тажрыйба алмашууга, эл аралык конференцияларга, симпозиум жана мектеп-семинарларга катышууну активдештирүү.

4. Илим тармактарынын аброюн көтөрүү аркылуу профессионалдык башкаруунун заманбап стандарттарына ылайык жаш адистерди ишке тартуу менен кадр саясатын жакшыртуу.

3. Активизировать международное сотрудничество с научными центрами зарубежных стран путем выполнения совместных научных проектов, участия в международных программах, обмена результатами, проведения международных конференций, симпозиумов и школ-семинаров.

4. Совершенствовать кадровую политику путем привлечения молодых специалистов, привнесения современных стандартов профессионального управления, повышения имиджа и привлекательности отрасли науки.

КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн 2016-жылдагы Кыскача жылдык отчету

Жунушов А.Т., КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн төрагасы, корреспондент-мүчө

Краткий годовой отчет Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук НАН КР за 2016 год

Жунушов А.Т. , председатель Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук НАН КР, член-корреспондент

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдери боюнча бөлүмүндө жети илимий-изилдөө мекемелери иш жүргүзөт.

Бөлүмдүн кызматкерлеринин жалпы саны 518, анын ичинде 302 илимий кызматкер, 107 кандидат жана 44 илимдин докторлору. Бөлүм боюнча КР УИАнын мүчөлөрүнүн саны: 13 академик жана 11 корреспондент-мүчө, алардын ичинен КР УИАда 4 академик жана 2 корреспондент-мүчөсү иштейт.

35 жашка чейинки кызматкерлердин саны төмөндөгүчө (% менен): Химия жана химиялык технология институтунда – 28%, Биология топурак-таануу институтунда (БТТИ) – 18,3%, Биотехнологиялар институту (БТИ) – 26,8%, Тоо-физиологиясы институтунда (ТФИ) – 28,0%, Инновациялык фитотехнологиялар борборунда (ИФБ) – 10%, Ботаникалык бакта (ББ) – 19,2%, Токой институтунда (ТИ) – 47%.

Бөлүмдө 7 долбоор боюнча илимий изилдөөлөр аткарылды, алар мамлекеттик бюджеттен 69758,8 миң сом суммасына каржыланган, 2015-жылга салыштырганда 9004,3 миң сомго көптүк кылат.

Эл аралык долбоорлор боюнча 29 грант менен аткарылган (2015-жылы – 29), буларды каржылоонун көлөмү 400.0 миң АКШ долларын түзгөн (2015-жылга салыштырганда 414,5 миң АКШ долларына аздык кылат). КР БИМнин Өнүктүрүү фондунан 2 долбоор 570 миң сомго каржыланган.

Илимий-техникалык продукция 4 млн. 201миң 600 сомго сатылган (өткөн жылга салыштырганда 850,7 миң сомго көптүк кылат).

В Отделении химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук Национальной академии наук Кыргызской Республики функционировало семь научно-исследовательских учреждений.

Общая численность сотрудников отделения составляет 518 человек, в том числе 302 научных сотрудника, 107 кандидатов и 44 доктора наук. Количество членов НАН КР по отделению: 13 академиков и 11 членов-корреспондентов, из них в НАН КР работают 4 академика и 2 члена-корреспондента.

Количество сотрудников до 35 лет составляет (в %): ИХиХТ – 28, БПИ – 18,3, ИБТХ – 26,8, ИГФ – 28,0, ИЦФ – 10, Ботсад – 19,2, ИЛ – 47.

В отделении выполнялись научные исследования по семи проектам, которые финансировались из государственного бюджета на сумму 69758,8 тыс. сомов, что на 9004,3 тыс. сомов больше, чем в 2015 году.

Выполнены НИР на гранты по 29 (29 – в 2015 г.) международным проектам, объем финансирования которых составил 400.0 тыс. долларов США (на 414,5 тыс.долларов США меньше, чем в 2015 году) и при поддержке Фонда развития науки МОиН КР поддержаны 2 проекта на общую сумму 570 тыс.сомов.

Реализовано научно-технической продукции на сумму 4 млн. 201 тыс. 600 сомов (по сравнению с прошлым годом больше на 850,7 тыс.сомов).

Чарбалык келишимдер боюнча 11 долбоор 1851,2 миң сомго аткарылып, бул 2015-жылга салыштырганда 819,7 миң сомго аздык кылат.

Жалпысынан илим-изилдөө иштери боюнча 49 долбоор ишке ашкан. Булардын ичинен бюджеттик негизде – 7 (14,28%), эл аралык гранттарга – 29 (59,18%), чарбалык келишим боюнча – 11 (22,44%). Бюджеттен тышкары каржылоонун жалпы көлөмү – 53540,2 миң сомду (2015-жылы – 67364,3 миң сом) түздү.

Эң маанилүү илимий изилдөө иштеринин жыйынтыктары төмөнкүлөр:

П.А. Ган атындагы токой институту «Токойлорду, айлана чөйрөнү калыбына келтирүүчү, климатты жөнгө салуучу маанилүү фактор катары сактоо жана калыбына келтирүүнүн илимий негиздери» аттуу долбоор боюнча иш алып барган (жет. – б.и.к. Чынгожоев Н.М.).

Учурдагы экономикалык шарттар токой чарбасын каржылоо абалын жакшыртуу жана бюджетти толтуруу максатында, туруктуу башкаруу алкагындагы токой ресурстарынын бардык түрлөрүн туруктуу пайдаланууну талап кылат. Бул маселелерди ийгиликтүү чечүү үчүн токой ресурстарын экономикалык баалоону илимий негизде аныктоо зарыл. Бул көйгөйлөр азыркы учурда илимий изилдөөлөрдү жана сунуштарды даярдоонун деңгээлинде турат. Эң биринчи жана маанилүү этабы болуп токой ресурстарына, токойлордун аткарган функцияларына экономикалык баа берүү болуп саналат.

Илимий изилдөөлөрдү жана маалыматтарды анализдөөнүн негизинде "Өсүп турган токой дарактарынын негизги түрлөрүнө минималдык бааларды эсептеп чыгуу методикалык сунуштамалары" даярдалган.

Отчеттук жыл ичинде, АКШ токой кызматынын жардамы менен (USDA) Институт Эл аралык токой изилдөө уюмдар союзунун (IUFRO) мүчөсү болду. Токойлордун парник газдарын сиңирүүсүн баалоо, климаттын өзгөрүшүнүн токой экосистемаларына таасири, биомассанын баалоо боюнча иштер башталды.

Ысык-Көл облусунда «Климаттын өзгөрүшүнүн алкагында өсүмдүктөрдүн чаңчаларынын жана козу карындардын спораларынын динамикасы» аттуу изилдөөлөр улантылууда. Чаңчалардын таксондорунун алдыңкы спектри аныкталды: өсүмдүктөрдүн 24 таксондорунун чаңчалары, басымдуулугу менен 6: шыбак (Artemisia), маревые (Chenopodiaceae), дан эгиндер

Выполнены 11 (18 – в 2015 г.) хоздоговорных работ на сумму 1851,2 тыс. сомов, что на 819,7 тыс. сомов меньше, чем в 2015 году.

В целом выполнены НИР по 49 проектам. Из них на бюджетной основе – 7 (14,28 %), на международные гранты – 29 (59,18 %) и Фонда развития науки – 2 (4,08), по хоздоговору – 11 (22,44%). Общий объем внебюджетного финансирования – 53540,2 тыс. сомов (67364,3 тыс. сомов – в 2015 г.).

Наиболее значимые результаты научных исследований следующие:

Институтом леса им. П.А. Гана выполнен проект «Научные основы сохранения и воспроизводства лесов как важного средообразующего, климаторегулирующего фактора», который завершен в 2016 году (рук. – к.б.н. Н.М. Чынгожоев).

Современные экономические условия требуют максимальной реализации и использования всех видов лесных ресурсов в рамках неистощительного пользования в целях улучшения финансового состояния лесного хозяйства и пополнения бюджетов. Успешное решение этой задачи во многом зависит от установления научно-обоснованной платы за лесные ресурсы. Эта актуальная проблема находится на уровне научных разработок и предложений. Первым и самым важным этапом ее решения является выполнение экономической оценки лесных ресурсов.

На основе проведенных исследований и анализов материалов подготовлены «Методические рекомендации по расчету минимальных ставок лесных такс основных лесных (лесообразующих) пород, отпускаемых на корню».

В отчетном году при содействии Лесной службы США (USDA) институт стал членом Международного союза лесных научных организаций (IUFRO). Начаты работы по оценке поглощения парниковых газов лесными угодьями, по влиянию изменения климата на лесные экосистемы, оценке биомассы.

Продолжены работы в рамках исследований «Динамики содержания пыльцы растений и спор грибов на фоне изменения климата» в Иссык-Кульской области. Установлен ведущий спектр таксонов пыльцы: пыльца 24 таксонов растений, с доминированием 6: полынь (Artemisia), маревые (Chenopodiaceae), злаковые (Poaceae), коноплевые

(Poaceae), кара-курайлуулар (Cannabiaceae), астровые (Ылаачын), кызыл карагай (Pinus).

Топурактарды изилдөө иштеринин бир бөлүгү Ак-Суу тажрыйба токой чарбасында (АТТЧ) ишке ашырылган. АТТЧнын топурак-тектеринин көпчүлүгү гранит, чопо кумдуктар, акиташтар, топурак катмары 1 метрден ашык майда бүртүкчөлүү борпоң сары чопо топурактар экендиги аныкталды.

Алкакка мүнөздүү болуп тоо-токой жана тоо-шалбаа топурактары саналат. Изилденген аймакта эң көп таралганы тоо-токой каралжын түстүү топурагы болуп саналат. Тоо-шалбаа топурактары тоо-токой топурактары менен бирге карагай токойлорунун негизги топурак зонасын түзүшөт. Алар бир гана тоолуу аймактарга мүнөздүү топурактын пайда болушунун түздүктөргө окшошпогон белгилүү бир түрүн билдирет. Гумустун чоң өлчөмү жана карбонаттардын эрип кетүүсүнүн натыйжасында азайышы менен мүнөздөлөт. 2016-жылдын жаз-жай айларындагы көп жаан-чачындарга байланыштуу, жууп-чайкоо режими карбонаттардын эришине алып келген.

Ар кайсы убакта эгилген (1958-1960-жж.) токой тажрыйба участокторундагы топурак изилдөө иштеринин негизинде, топурактар-дын 18 жыл мурун өткөрүлгөн чарбалык иштер, кыйуулардан кийинки өзгөрүшү анык талган. Кыйуулардан кийин токой өстүрүл-гөн аянттарда чөп көбөйгөн, негизинен ири сабактуу өсүмдүктөр өсүп чыккан. Жылдык жаан-чачындардын көп болушу менен жана жарыктын, жылуулуктун терең катмарга өткөнүнө байланыштуу, топурактагы гумустун ири өлчөмдө топтолушу байкалган.

Кыргызстандын түндүгүндөгү 83 жаштагы кызыл карагайды ар кандай токой өсүүчү шарттарда өстүрүүнүн натыйжалары жыйынтыкталды, диаметри, бийиктиги жана көлөмүнүн өсүшү боюнча анализ жасалды. Жергиликтүү шарттарда өсүшүнө жана келечекте баалуулугуна баа берилди. Кызыл жана тянь-шан карагайларынын экме токойлордо кайра жаңылануусу изилденген. Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде карагай, кызыл карагайдан экме токойлорду өстүрүү максаттарга ылайыктуу экени жөнүндө айтууга мүмкүнчүлүк берди. Себеби, кийин ал жерде туруктуу карагай токойлорунун пайда болушу анык

(Cannabiaceae), астровые (Asteraceae), сосна (Pinus).

В рамках исследования почв работы проводились в Ак-Суйском лесном опытном хозяйстве (АЛОХ). На большей части территории АЛОХ почвообразующими породами являются граниты, глинистые песчаники, известняки, лессовидные суглинки, с мелкоземистым хорошо выраженным почвенным профилем мощностью свыше 1 метра.

Характерными для пояса являются горно-лесные и горно-луговые почвы. Наибольшее распространение на обследованной территории имеют горно-лесные темноцветные сухоторфянистые почвы. Горно-луговые почвы наряду с горно-лесными создают основной почвенный фон пояса еловых лесов. Они представляют собой специфический тип почвообразования, свойственный только горным областям и не имеющий аналогов в равнинных условиях. Характеризуются высоким содержанием гумуса и выщелоченностью от карбонатов. В связи с большим выпадением осадков в весенне-летний период 2016 года промывной режим привел к значительному выщелачиванию.

В результате проведенного почвенного обследования на пробных площадях, занятых лесными культурами разных лет посадки (1958-1960 гг.), определены произошедшие изменения почвенного покрова под влиянием хозяйственной деятельности – рубок лесных культур, проведенных 18 лет назад. В лесных культурах после рубок развился обильный травостой в основном крупно-стебельных растений. Большая масса ежегодного опада приводит к накоплению большого количества гумуса в почвах за счет осветления, лучшего проникновения осадков и тепла.

Подведены итоги интродукции 83-летних насаждений сосны обыкновенной в Северном Кыргызстане, произрастающих в различных лесорастительных условиях, приведена таксационная характеристика и проведен анализ хода роста по диаметру, высоте и объему. Дана оценка жизнеспособности и перспективности этой породы в местных условиях. Изучено возобновление сосны и ели тянь-шаньской в лесных культурах и за их границами, что в дальнейшем может привести к смене пород. Проведенные исследования позволили сделать вывод о целесообразности создания лесных культур сосны обыкновенной, т.к. неизбежная смена пород приведет к тому,

болду. Токой дарактарынын жаңы түрлөрүн өстүрүүнүн негизги максаты жергиликтүү токойлордун өсүшүнө шарт түзүү болуп эсептелинет. Бул жагдай региондогу климаттын калыптануусуна да шарт түзөт.

Токойлордун жыштыгынын жана климаттык факторлордун Кыргызстандын агым сууларынын жылдык агымына таасирин изилдөө иштеринин негизинде, климаттын, өсүмдүктөрдүн жана суунун агымынын өз ара аракеттенүүсүнүн формалары каралды.

Узак мөөнөттүү байкоо жүргүзүү менен Ысык-Көл аймагындагы карагайлуу токойлордо жаан-чачындын жылдык орточо көлөмү 638 мм экендиги көрсөтүлдү. Отчеттук жылы 773,2 мм же жылдык орточо маанисине караганда 21% га көп болду.

Тоолуу токойлордун жаан-чачындарды трансформациялоодогу жана топурактардын суу-физикалык касиеттеринин сандык мааниси аныкталды.

Тоо токойлору жаан-чачындарды кайра бөлүштүрүүдө чоң мааниге ээ. Табигый карагай токойлору, ар кандай жыштыктагы абалдарда да, жаан-чачындардын баардык көлөмүнүн 20-67%, ал эми карлардын 20-92% өзүндө кармап калат. Жаңгак токойлорунда жаан-чачындардын 21-32%, ал эми карлардын 58-98% кармалып калынат.

Экме токойлор 20-30 жылдан кийин гана жаан-чачындардын кайра бөлүштүрүлүүсүндө чоң мааниге ээ боло баштайт.

Карагай токойлорунда топурактар тоо-токойлуу, каралжын түстүү жана токойдун калдыктарына бай. Ошондуктан булар топурактын сууну сиңирүүсүнө чоң шарт түзөт. Бул жерде топурак ичиндеги агымдын коэффициенти 0,9га барабар. Мындай участоктор жалан гана катуу жаан-чачындар-дын сууларын сиңирип албастан, тоодон түшкөн суулардын да топуракка сиңишине шарт түзөт. Мындай топурактардын басымга туруктуулугу 12 кг/см², ал эми жарылууга туруктуулугу 7 кг/см².

Ысык-Көл облусунун курорттук

что на площадях, где ель тянь-шаньская ранее не произрастала, может появиться еловый лес со всем его разнообразием, а значит, устойчивая экосистема, увеличится площадь под еловыми лесами, повысятся их защитные функции. Конечной целью лесной интродукции является создание лесных ценозов, которые в новых условиях обеспечили бы наивысшую продуктивность древостоев главной лесообразующей породы. Это должно отразиться и на формировании климата в регионе.

В рамках исследования влияния лесистости и климатических факторов на годовой сток рек Кыргызстана рассмотрены некоторые формы взаимодействия климата и растительности и их влияние на сток.

Атмосферные осадки в поясе еловых лесов Приисcыккулья по многолетним наблюдениям показали, что среднегодовая сумма осадков составляет 638 мм. В отчетном году выпало 773,2 мм, или на 21% больше среднемноголетнего.

Установлены количественные величины трансформации горными лесами атмосферных осадков и водно-физических свойств почвы.

Горные леса активно участвуют в перераспределении атмосферных осадков. Так, средние величины задержания жидких осадков древесным пологом естественных еловых лесов в зависимости от сомкнутости полога составляют 20-67%, снегонакопление – 20-92%. В орехоплодовых лесах – от 21-32% жидких осадков, а снегонакопление – от 58-98%.

Лесные культуры в еловом лесу с 20 – 30-летнего возраста оказывают существенное влияние на перераспределение атмосферных осадков.

В куртинах ели почва горно-лесная, темноцветная, оторфованная, со слоем мощной подстилки. Благодаря всему этому она обладает высокой поглотительной способностью. Здесь коэффициент внутрипочвенного стока составляет 0,90, такие участки леса не только поглощают ливни высокой интенсивности, но и переводят поверхностный сток, образовавшийся выше по склону, во внутрипочвенный. Сопротивление этой почвы сдавливанию – 12кг/см² и расклиниванию – 7 кг/см².

Произведены обследования и учет

зонасынын бак-дарактары изилденип катталды. Жашылдандырууга пайдалуу болгон 50 бак-дарактардын формалары тандалып алынды. Аларды көбөйтүү жана сапаттарын изилдөө максатында гербарий, мөмөлөрү жана уруктары чогултулуп алынды.

Долбоордун бир бөлүгү болгон: «Токойлорду зыянкечтерден жана оорулардан коргоонун илимий негиздерин иштеп чыгуу» темасы боюнча кийинки иштер аткарылды: Бишкек шаарынын бак-дарактарынын зыянкечтерин жана алардын энтомофагдарына байкоо жүргүзүү жана алардын санын азайтуу боюнча комплексттик иш-аракеттерди жасоодо *Profenusa pygmaea* зыянкечинин лабораториялык шарттарда кыштык уктоодон чыгуусу үчүн жылуу температуралардын суммасы аныкталды, ал 589±5° ка барабар.

6 түркүмдөн курт-кумурскардын 19 түрү чогултулган: Hymenoptera – 4 түрү, Homoptera – 3, Coleoptera – 8, Lepidoptera – 2, Odonatoptera – 1, Tettigoniidae 1 түрү. Табылган түрлөр шаардык экосистемаларда жашаган курт-кумурскалардын коллекциясын толукташты.

Profenusa pygmaea зыянкечинин кыштоо фазасындагы убакта Бишкектин ар кайсы тараптарында 1 $м^2$ аянтта болгон саны аныкталган. Ал 36 дан 139 чейинкини түзөт.

Химия жана химиялык технология институту тарабынан төмөндөгүдөй долбоор аткарылган: «Жаңы материалдарды алуу максатында Кыргыз Республикасынын минералдык жана органикалык сырьесун комплекстүү кайра иштетүүнүн физика-химиялык негиздерин иштеп чыгуу" (жетек. – академик Жоробекова Ш.Ж.).

Магнитактивдүү наногибрид композиттер жана металлдардын (Cu^{2+}, Ni^{2+}, UO_2^{2+}) иондоруна темплат жолу менен жайгашкан полимердик сорбентер синтезделди, металлдардын нанокомпозиттеринин үстүнкү морфологиясы, темплант материалдардын түзүлүшүү жана касиеттери изилденди. Гумат магнетиттүү композитти синтездөөдө 4-7нм өлчөмү менен нанопоралар пайда болушу аныкталды.

Ак-Улак талаасындагы жана Кабак күрөң көмүр, ошондой эле Өзгөн таш көмүр бассейндеринин, кайра иштетилип жаткан Бел-Алма көмүрлөрүнүн химия-технологиялык касиеттери жана курамы изилденди. Бул көмүрлөр – аз күлдүү (4-4,5%), төмөн күкүрттүү, кычкылданган эмес көмүрлөр деп көрсөтүлдү.

древесно-кустарниковых растений курортной зоны озера Иссык-Куль. Отобраны более 50 видов и форм растений, представляющих интерес для озеленения. Собраны гербарий, плоды и семена для определения посевного качества для их размножения.

По подпроекту «Разработка научных основ защиты леса от вредителей и болезней» в рамках темы по изучению и мониторингу насекомых-вредителей и их энтомофагов в зеленых насаждениях Бишкека, разработке комплекса мероприятий по ограничению численности массовых видов установлена сумма положительных весенних температур выхода из диапаузы зимующей фазы дубового минирующего пилильщика (*Profenusa pygmaea*) в лабораторных условиях. Она равна 589±5°.

Собрано 19 видов насекомых из шести отрядов: перепончатокрылые (Hymenoptera) – 4 вида, равнокрылые (Homoptera) – 3, жесткокрылые (Coleoptera) – 8, чешуекрылые (Lepidoptera) – 2, стрекозы (Odonatoptera) – 1, кузнечиковые (Tettigoniidae) – 1 вид. Найденные виды пополнили коллекцию насекомых, обитающих в экосистемах города.

Определен запас зимующей фазы дубового минирующего пилильщика в почве, который составляет от 36 до 139 экземпляров на 1 $м^2$ в разных местообитаниях в Бишкеке.

Институтом химии и химической технологии выполнялся проект «Разработка физико-химических основ комплексной переработки минерального и органического сырья Кыргызской Республики с целью создания новых материалов» (рук. – академик Ш.Ж. Жоробекова).

Синтезированы магнитоактивные наногибридные композиты и темплатно-настроенные на ионы металлов (Cu^{2+},Ni^{2+},UO_2^{2+}) полимерные сорбенты, изучена морфология поверхности нанокомпозитов металлов. Изучены строение и свойства полученных темплатных материалов. Установлено, при синтезе гумат-магнетитного композита образуются нанопоры размером около 4-7 нм.

Изучены химико-технологические свойства и состав углей новых пластов месторождения Ак-Улак и вновь разрабатываемого месторождения Бель-Алма Кавакского буроугольного и Узгенского каменноугольного бассейнов. Показано, что угли относятся к малозольным (4,0 -4,5%), малосернистым, неокисленным, неспекающимся углям.

Сандык жана Зардалек аймагындагы рудалык кендердин минералогиялык курамы изилденген. Бул породалардын негизги минералдары, %: нефелин 8-10, калий-талаа шпаты, кварц - 25-30, биотит - 5-10, плагиоклаз - 15-20, роговая обманка – 5 камтып тургандыгы көрсөтүлгөн. Сандык жана Зардалек рудалык кендеринде негизи компоненттер - кремнезем, глинозем бар экендиги аныкталган. Алюминийдин оксидинин саны ошондой эле силикаттык жана щелочтук модулдар боюнча Сандык, Зардалек аймагындагы нефелиндүү кендер орточо сапаттагы кендерге кирет.

Алтын, жез, күмүштүн нанобөлүкчөлөрү алынды жана аларды тиш этинин цистэкомиясынан кийин жаак сөөгүн остеогенезине колдонууга сыноого берилди. Өнөкөт перидонтитти дарылооого алтын, жез, күмүштүн нанобөлүкчөлөрүнүн гистологиялыкжанабактериялыкизилдөөлөрү жүргүзүлдү. Неврологияда колдонуу, рак, тери ооруларын диагностикалоо жана дарылоо үчүн индийдин нанобөлүкчөлөрүн, магнетиттин нанобөлүкчөлөрүн синтездөө боюнча изилдөөлөр уланууда.

Жез, кобальт, никель, цинк, кадмий жана монодентаттуу N-донорлуу лиган - имидазол марганецтердин комплекстери синтездештирилди. Тетраимидазол экихлордуу жездин татаал бирикмесин айыл-чарба жана үй жаныбарларынын гельминтозуна каршы сыноо жүргүзүүдө алынган натыйжанын жана анын фармако-токсикологиялык касиеттерин изилдөөнүн негизинде, аталган татаал бирикменин жардамы менен жаныбарлардын мониезиоз оорусуна каршы дарылоонун жолу иштелип чыгарылды.

Дигидратгексадимидазол 2 хлордуу цинк – ($ZnIm{\cdot}Cl_2{\cdot}2H_2O$) – татаал бирикменин кристалдык түзүлүшүн аныктоо боюнча изилдөө жүргүзүлдү. Бул татаал бирикме P_l – мейкиндик тобуна кирээри, моноклиндик сингонияда кристаллдашаары аныкталды жана төмөнкү кристаллдык ченемдери бар деп табылды: : а=10,7; в=9,4; с=8,8 Å, α=120; β=9,7; γ=98°.

Комплексттик цианиддерге микробиологиялыкдеструкциясыжүргүзүлдү. Металлдардын цианиддүү комплекстеринин деструктору катары ассоциацияга бириккен штаммдар колдонулду: ***Pseudomonasfluorescens B5040, Pseudomonasfluorescenssp., Micrococcussp., Bacillussp.*** Биомассанын болжолдуу концентрациясы - 3г/л. 24 саат ичинде жүргүзүлгөн эксперименттин натыйжасында, металлдардын цианиддүү

Изучен минералогический состав руд месторождений Сандык и Зардалек. Показано, что главными минералами пород обоих месторождений являются (%): нефелин – 8- 10, калиевый полевой шпат, кварц – 25-30, биотит – 5-10, плагиоклаз – 15-20, роговая обманка – 5. Выяснено, что основными компонентами руды месторождений Сандык и Зардалек являются кремнезем и глинозем. По содержанию Al_2O_3 и значению силикатного и щелочного модулей нефелиновые породы месторождений Сандык и Зардалек можно отнести к рудам среднего качества.

Получены наночастицы золота, меди и серебра и переданы для испытаний в остеогенезе челюстной кости после цистэктомии зубных кист. Проводятся гистологические и бактериальные исследования наночастиц золота, меди и серебра для лечения хронического перидонтита. Продолжены исследования по синтезу наночастиц индия для использования их в неврологии и наночастиц магнетита для диагностики и лечения раковых опухолей и кожных заболеваний.

Синтезированы комплексы меди, кобальта, никеля, цинка, кадмия и марганца с монодентатным N-донорным лигандом–имидазолом. На основе полученных результатов испытания тетраимидазол двухлористой меди при гельминтозах сельскохозяйственных и домашних животных и изучения его фармакотоксикологических свойств разработан способ лечения мониезиоза животных с применением данного соединения.

Проведены исследования по определению кристаллической структуры комплекса дигидратгексаимидазол двухлористый цинк – $ZnIm{\cdot}Cl_2{\cdot}2H_2O$. Установлено, что комплекс кристаллизуется в моноклинной сингонии с пространственной группой P_{l}- и имеет следующие кристаллографические параметры: a=10,7; в=9,4; с=8,8 Å, a=120; b=9,7; g=98°.

Проведена микробиологическая деструкция комплексных цианидов. В качестве деструкторов цианидных комплексов металлов использованы объединённые в ассоциацию штаммы, относящиеся к роду ***Pseudomonasfluorescens B5040, Pseudomonasfluorescenssp., Micrococcussp., Bacillussp.*** с расчётной концентрацией биомассы 3 г/л. В результате проведённого эксперимента за 24 часа

комплекстерди контролдукка салыштырмалуу 92%га кыскарды.

Калайдын электроэрозиялык микропорошогунун жана анын эритмелеринин, жез, латунь, коло микропорошогунун негизинде электрондук платаларды ремонттоо, платаларга пайкасыз электрондук элементтерди монтаждоо үчүн колдонгонго чаптама композициялар алынды.

L-,D- триптофан жана анын негиздери менен гидрохлориддин пиридоксалынын механизми жана кинетикасы изилденди, бул рекциялардын схемалары берилди. Жаңы бирикмелер синтезделди, Hyper chem программасы боюнча квант-механикалык эсептөөлөр жүргүзүлдү.

Гликозилпиранозил изотиоцианаттар синтезделди жана алардын тетрагидро-1,4 оксазин менен байланышы изилденди. Алардын физико-химиялык касиеттери жана практикада колдонуу областы аныкталды. Жаңы күкүртү бар (1-[N (β –D-ксилопиранозил) тиокарбамоил] -3,5-диметилпиразол бирикмеси синтезделди жана ушул байланыштын түзүлүшү аныкталды.

Жогорку температурада деструкция жүргүзүүдө мештеги сурьманын калдыктары кычкылтектүү чөйрөдө сурьманын ар кандай бирикмелерин алуу жолдору көрсөтүлдү, анын ичинде оксиддер: Sb, Sb_2, Sb_3, Sb_4, SbO, SbO_2, Sb_2O_3(c), Sb_2O_4(c), ошондой эле көп өлчөмдөгү магнийдин оксиди, силикат, магнийдин алюминаты алынат.

Биотехнология институту «Биоресурстарды колдонуу жана алмаштыруу максатында микроорганизмдердин, өсүмдүктөрдүн жана жаныбарлардын генетикалык банктарын түзүү негиздери» аттуу долбоордун негизинде иш жүргүзүштү (жетек.- корр.-мүчө Жунушов А.Т).

Уран калдыктары сакталып турган Кара–Балта, Кажи-Сайдагы топурак консорциумунда метагеномдук заманбап молекулярдык-биологиялык изилдөөлөр жүргүзүлдү.: ПЦР, MiSeq Illumina секвенирования ыкмалары жана биоинформациялык маалыматтарды пайдалануунун негизинде изилденген эки провинциядан бөлүнүп алынган бактериялардын жана козу карындардын түрлөрү такталды.

содержание цианидных комплексов металлов в опыте сократилось на 92% по сравнению с контролем.

На основе электроэрозионных микропорошков олова и его легкоплавких сплавов и микропорошков меди, латуни и бронзы получены клеевые композиции для ремонта электронных плат и монтажа электронных элементов на платах без пайки.

Изучены кинетика и механизм взаимодействия пиридоксаль гидрохлорида с L-, D- триптофанами и их производными, предложены схемы механизмов этих реакций. Синтезирован ряд новых соединений, произведены квантово-механические расчеты исходных, промежуточных и конечных продуктов по программе Hyper Chem.

Синтезированы исходные гликозилпиранозил изотиоцианаты и изучено их взаимодействие с тетрагидро-1,4-оксазином. Определены их физико-химические свойства и область их практического использования.

Синтезировано новое серосодержащее соединение (1-[N (β –D-ксилопиранозил) тиокарбамоил] -3,5-диметилпиразол и установлена структура этого соединения.

Показано, что при высокотемпературной деструкции печных выломок сурьмы в среде кислорода образуются различные соединения сурьмы, в том числе оксиды: Sb, Sb_2, Sb_3, Sb_4, SbO, SbO_2, Sb_2O_3(c), Sb_2O_4(c), а также в значительных количествах оксид магния, силикат и алюминат магния.

Институтом биотехнологии выполнялся проект «Создание основ банка генетических ресурсов животных, растений, микроорганизмов в целях обмена биоресурсами» (рук. – член-корр. А.Т. Жунушов).

Проведены метагеномные исследования почвенных консорциумов территорий Каджи-Сайского и Кара-Балтинского урановых хвостохранилищ. Установлен видовой состав грибов и бактерий двух изученных провинций на основе современных молекулярно-биологических методов: ПЦР, MiSeq Illumina секвенирования, а также биоинформационной обработки данных.

Бруцеллезго караштуу эки дыйкан чарбада бруцеллезго каршы вакцинаны өндүрүштүк текшерүү жүргүзүлдү. Алдын ала иммунизациялоодо бруцеллезго каршы тирүү вакцина Рев-1 жана шт.19 уйларды иммунизациялоо үчүн колдонулду. Коопсуз чарбаларда СКВБ вакцина менен иммунизациялоо коркунуч туудурбасы жана анык эпизоотологиялык эффективдүүлүгү көрсөтүлдү. Систематикалык түрдө СКВБ вакцинасын колдонуу ыландын санын азайтууга жана бруцеллездон коопсуздук эмес пункттарды жок кылуунун убактысын тездетүүгө жардам берет.

Институтта Кыргызстан боюнча жапайы өсүүчү флоралардын уругун жыйнаган биринчи жана жалгыз банк түзүлгөн. Өсүмдүктөрдүн ар кайсы органдарынан алынган флавоноиддердин суммасынын салыштырмалуу анализи бардык изилденген өсүмдүктөрдө жогорку деңгээлде экенин көрсөттү. Алынган маалымат боюнча, бул түрлөр жогорку фармакологиялык потенциалга ээ болгон өсүмдүк катары андан ары изилдөөлөр үчүн сунушталышы мүмкүн. DPPH методу менен антиоксиданттык активдүүлүгүн аныктоочу методика иштелип чыкты.

Кыргызстандагы айыл-чарба малдарынын генетикалык ресурсунун банкын түзүү боюнча иштер улантылууда. Республика боюнча генетикалык породалык ресурс болуп эсептелген Ош областындагы фермердик жана асыл- тукум чарбалардан 22 баш алай жана жергиликтүү койлордун породасына, 30 баш жүн, тыбыт жана сүт багытындагы эчкилерге биоаттестация жүргүзүлдү. Алынган көрсөткүчтөр боюнча малдарды тоюттандыруу жана кармап туруу шартына байланыштуулугу аныкталды. Изилдөөнүн жыйынтыктары генетикалык ресурс банкына малдарды тандоодо колдонулушу мүмкүн.

Генетикалык изилдөөлөр улантылууда. Кыргыз аборигендик жылкылардын популяциясын генетикалык анализдөө үчүн 78 кандын үлгүсү жана 78 кылдын тамыры алынды. Ошондой эле республикадагы ири мүйүздүү малдардын тобу текшерүүдөн өттү. ДНК-ны бөлүп алуу боюнча институттун лабораториясында биринчи эксперименттер жүргүзүлдү. Урукту фермаларга кеңири таратуу үчүн негизги өндүрүүчүлөргө өзгөчө көңүл бурулду. Госплемстанцияда уруктун

Проведены производственные испытания вакцины против бруцеллеза в двух крестьянских хозяйствах, неблагополучных по бруцеллезу. Для профилактической иммунизации применены живые противобруцеллезные вакцины из штамма Рев-1 (конъюнктивальная иммунизация овец) и штамма 19 для иммунизации коров. Показано, что иммунизация вакциной СКВБ в неблагополучных хозяйствах безопасно, эпизоотологически эффективно. Системное применение вакцины СКВБ позволит снизить заболеваемость и ускорить сроки ликвидации неблагополучных пунктов по бруцеллезу.

В институте находится первый и единственный в Кыргызстане банк семян дикорастущей флоры. Сравнительный анализ суммы флавоноидов из разных органов растений показал высокий уровень содержания во всех испытуемых растениях. Полученные данные свидетельствуют о том, что эти виды могут быть предложены для дальнейших исследований как растения, имеющие высокий фармакологический потенциал. Отработана методика определения антиоксидантной активности методом DPPH.

Продолжены работы по созданию основ формирования банка генетических ресурсов сельскохозяйственных животных Кыргызстана. Проведена биоаттестация 22 голов алайской и местной породы овец, 30 голов коз шерстной, пуховой и молочной пород в фермерских и племенных хозяйствах Ошской области, являющихся генетическими породными ресурсами в республике. Устанавливалась связь интерьерных показателей с условиями кормления и содержания животных. Результаты исследований могут быть использованы при отборе животных в банк генетических ресурсов.

Продолжены генетические исследования. Взяты на генетический анализ 78 проб крови и 78 проб волосяных луковиц от кыргызской популяции аборигенных лошадей. Также исследованиям подвергались и стада крупного рогатого скота в республике. Проведены первые эксперименты в лаборатории института на выделение ДНК. Особое внимание уделялось производителям как основным поставщикам семени для широкого распространения по фермам. В Госплемстанции заморожено

активдүүлүгү боюнча 4-5 баллга ээ болгон 5104 доза сперма тондурулду. Анын ичинен 30-40% республика боюнча таратылат. Калган дозалары генетикалык информация катары банкта сакталып турат.

Патматериалдан бөлүнүп алынган диплококк инфенкциясынын культурасынын антибиотиктерге болгон сезгичтигин аныктоо үчүн АГВ жана Мюллер-Хинтон аттуу микроб өстүрмөлөрүндө салыштырмалуу изилдөө жүргүзүлдү. Изилдөөнүн жыйынтыгында, өсүүнү басуу зонасынын диаметри биринчи жана экинчи тестирлөөдө МХАда жана АГВ-да айырмаланды.

Коендун вирустук геморрагиялык о о р у - суна каршы жаңы вакцина даярдалды жана биологиялык касиети изилденди. «Беш-Таш», «Токтогул» штаммдарын сактап туруу боюнча, «Алексеевка-Жайыл» штаммын ар кандай ыкма менен өстүрүү деңгээлинде «VERO» клеткалар культурасында адаптация жана жаңылантуу боюнча изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Биология жана топурак таануу институту тарабынан «Азыркы мезгилдеги глобалдык өзгөрүүлөрдүн жана тездик менен өсүп бара жаткан антропогендик басымдын шартында өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнүн биологиялык түрдүүлүгүн жана жер кыртышын мониторинг жүргүзүү» аттуу долбоор аткарылган (жетек.- б.и.д. Дженбаев Б.М.).

Кыргызстандагы эрин гүлдүүлөр (Labiatae) уруусун иликтөө улантылды, 5 тукум комбинацияланды же секциясы жазылды, Бетоника(Betonica), Шимүүрчек(Fhlomoides), Актикен(Lagochilis),Текөөрчек(Scutellaria L.), Алайя (Alajjf Ikonn.). Кыргызстан үчүн 5 жаңы түр табылды жана өсүмдүктөрдүн 3 жаңы гибриддери (аргындары) жазылды.

Мөмө-жемиш бактарынын ооруларын изилдөө боюнча мониторинг улантылды. Бардык козу карындардын дүркүрөп өсүшүнө айрыкча данектүү жемиштердин (гилас, алча, кара өрүк, абрикос) мониал күйүгү (жазгы формасы) жана клястероспориозу, алманын паршасы үчүн 2016-жылдагы аба ырайынын шарттары жагымдуу болду. Жүзүмдүн жалбырагын, мөмөсүн массалык түрдө ун шүүдүрүмү (мучнистая роса) (*Uncinula necator*) жабыркатып түшүмдүн дээрлик бардыгы жок болгон. Жүзүмдүн мильдиясы же переноспорозу (*Plasmopara viticola*) да кеңири жайылып кеткен.

5104 дозы спермы с активностью семени 4-5 баллов. Из них реализуется 30-40% по всей республике. Остальные дозы хранятся в качестве банка генетической информации.

Проведены исследования чувствительности к антибиотикам культур диплококковой инфекции, выделенных из патматериала больных животных на средах АГВ и Мюллер-Хинтона. Исследования показали, что диаметры зон подавления роста, полученные при первом и втором тестировании на МХА и АГВ, отличались.

Изготовлена вакцина против вирусной геморрагической болезни кроликов и изучены биологические свойства. Также продолжены исследования по поддержанию штаммов «Беш-Таш», «Токтогул», адаптации и освежению штамма «Алексеевка-Жайылский» в разных пассажных уровнях в перевиваемой линии культуры клеток «VERO».

Биолого-почвенным институтом выполнялся проект: «Мониторинг биоразнообразия растительного, животного мира и почвенного покрова в условиях глобальных изменений и возрастающих антропогенных нагрузок» (рук. – д.б.н. Б.М. Дженбаев).

Продолжена работа по обзору семейства губоцветные (*Labiatae*) в Кыргызстане. Описаны секции или сделаны комбинации в ранге пяти родов: Бетоника (Betonica), Фломоидес (*Phlomoides* Moenh.), Зайцегуб (*Lagochilus* Bunge), Шлемник (*Scutellaria* L.), Алайя (*Alajja* Ikonn.). Найдены 5 новых для Кыргызстана видов, описаны 3 новых гибрида растений.

Продолжены мониторинговые исследования болезней плодовых. Погодные условия 2016 г. были благоприятными для развития всех грибов: монилиальный ожог (весенняя форма) и клястероспориоз на косточковых (черешне, вишне, сливе и абрикосе), парша яблони. На винограде мучнистая роса (*Uncinula necator*) вызвала массовое поражение листьев и плодов, из-за чего практически погиб весь урожай. Получил широкое распространение пероноспороз, или мильдью винограда (*Plasmopara viticola).*

Каратал-Джапырык мамлекеттик коругунун макро жана микро мицеттеринин түрдүк курамы изилденген. Ошондой эле коруктун бадалдары менен дарактарынын негизги оору козгогучтары: *Picae – 6, Juniperus – 1, Salix -3, Populus – 1, Berberis – 4, Sorbus – 2, Cotoneaster – 2, Rosa – 2, Lonicera – 3* аныкталган.

Кыргызстандын Тянь-Шань жана Алай тоо кыркаларындагы өсүмүктөрдүн негизги типтери боюнча материалдарды инвентаризациялоо улантылган. Флористикалык түрдүүлүк, уруулук спектр, флора түрлөрүнүн эндемизми экобиоморфалардын курамынын жашоо узактыгы жана Кыргызстандын өсүмдүктөр катмарынын типологиясы боюнча ар түрдүү өзгөчөлөнгөн формацияларды сактоо жана коргоо иштери такталды.

Чүй өрөөнүнүн амфибияларынын гельминтофаунасы биринчи жолу изилдене башталды. Каралган көл бакаларынын гельминтери негизинен Gorgoderidae , Plagiorchidae урууларына кирген ичеги трематоддору болду жана алардын ичинен *Gorgodera ampicava* инвазиялык саны боюнча 185 экз. жеткен.

Энтомологиялык коллекцияларды жыйноо Чүй өрөөнүндө америка ак көпөлөгүнүн очоктору менен бирге алганда 16 жана Тянь-Шань аймагынын 9 пункттарында жүргүзүлгөн. Былтыркы жылдын материалдары боюнча КР фаунасы үчүн бир жаңы пайдалуу коңуз - Clerus dialbatus (Kraatz,1879), ал эми 2014 жана 2016-жж. материалдары боюнча бир коркунучтуу инвазивдүү зыянкеч Tuta absoluta (Meyrick, 1917) аныкталган.

«Алатай», «Кан-Ачуу», «Хан-Тенири» жаратылыш парктарынын аймактарында 2016-ж. эскпедиция уюштурулуп, жаныбарлардын түрлөрүнө инвентаризация жүргүзүлгөн. Сарычат-Ээрташ жана Хан-Тенири ӨКЖА (ООПТ) ортосундагы экологиялык коридорлорго фотокапкандар орнотулган. Сүт эмүүчүлөрдүн коллекциялык каталогун түзүү боюнча бир катар иштер жүргүзүлгөн.

Майлуу-Суу жаратылыш-техногендик уран провинциясынын калдыктары (хвостохранилища, отвал) жана алардын чектеш аймактарында экспозициялык дозанын кубаттуулугу далилденип, «Surfer-12» программасын пайдалануу менен гамма жарыгынын сыртка экспозициялык дозасынын кубаттуулугу боюнча биогеохимиялык карта-схема түзүлгөн. Ушул техногендик провинция боюнча негизги радионуклиддер (U, Th, Ra и.др.)

Изучен видовой состав макро и микромицетов Каратал-Джапырыкского государственного заповедника. Выявлены основные возбудители болезней деревьев и кустарников заповедника: *Picea-* 6, *Juniperus* – 1, *Salix* -3, *Populus* -1, *Berberis* -4, *Sorbus* -2, *Cotoneaster* -2, *Rosa* -2, *Lonicera* -3.

Продолжена инвентаризация материалов по основным типам растительности горных систем Тянь-Шаня и Алая Кыргызстана. Уточнены: флористическое разнообразие, семейственный спектр, эндемизм видов флоры, состав экобиоморф по длительности жизни, поддержание и сохранение разных по типологии формаций самобытного растительного покрова Кыргызстана.

Впервые начато исследование гельминтофауны амфибий Чуйской долины. Основу гельминтофауны озерной лягушки составили трематоды кишечника, относящиеся к двум семействам: Gorgoderidae и Plagiorchidae. Интенсивность инвазии *Gorgodera amplicava* доходила до 185 экз.

Осуществлены коллекционные энтомологические сборы в 16 пунктах, в том числе в очагах американской белой бабочки в Чуйской долине и в девяти пунктах на территории Тянь-Шаня. Выявлен (в сборах за прошлый год) *Clerus dealbatus* (Kraatz, 1879) – полезный жук, новый для фауны КР (экспансия ареала), в сборах за 2014 г. и осенью 2016 г. выявлен опасный инвазивный вредитель *Tuta absoluta* (Meyrick, 1917).

На территориях ГПП «Алатай, «Кан-Ачуу», «Хан-Тенири" в 2016 г. организованы экспедиции, проведена инвентаризация видов животных. Экологические коридоры между ООПТ Сарычат-Ээрташ и Хан-Тенири оборудованы фотоловушками. Проведена работа по составлению каталога коллекции млекопитающих.

Комплексно изучены и установлены мощности экспозиционных доз на хвостохранилищах, отвалах и прилегающих территориях природно-техногенной урановой провинции Майлуу-Суу и составлена биогеохимическая карта-схема мощности экспозиционных доз внешнего гамма-излучения с использованием программ Surfer-12. Дана оценка современного состояния почвенного покрова, установлены концентрации основных радионуклидов

жана микроэлементтердин (Cd, Sr, Pb и др.) концентрациялары аныкталып, берилген аймактын жер кыртышынын азыркы абалына баа берилген.

Майлуу-Суу жаратылыш-техногендик уран биогеохимиялык провинциясында алгачкы жолу өсүмдүктөрдүн флоралык курамы изилденип, алардын түрдүк тизмеси берилген жана өсүмдүктөрдүн жер алдындагы жана жер үстүндөгү органдарындагы микроэлементтердин (Cd, Sr, Pb ж.б.) концентрацияларынын деңгээли аныкталган.

Мите кенелеринин негизги группалары болгон - иксод, гамаз, кызыл дене, куш канаттарынын жана үй чаңдарынын кенелери боюнча экологиялык мүнөздөмөлөр берилип жана аныктагыч таблицалар иштелип чыккан.

Тоо физиологиясы институту тарабынан «Калктын сапаты, тиричилик аракетинин жана тоолордун экологиялык-климаттык факторлорунун өзгөрүүсүнүн таасиринин шартында жергиликтүү коомдун ресурстук потенциалы» долбоору боюнча изилдөөлөр аткарылды (жетек. - м.и.д. Шаназаров А.С.).

Өлкө жана жердик деңгээлде көп убакытка созулган температуранын орто жылдык өзгөрүштөрү, ошондой эле чукул жагдайга кабылуу коркунучунун жыйынтыктары талданган жана көрсөтүлгөн. Нарын жана Чүй областарынын аймактарында климаттын глобалдык өзгөрүштөрүнүн шартында экологиялык-чарбалык жагдайды баалоо боюнча жаңы маалыматтар алынды. Чүй областына салыштырганда Нарын областында антропогендик таасирлерге азыраак кыйынчылыктар жана жогорку табигый коргонуусу мүнөздүү экени көрсөтүлгөн. Бул айырмачылыктар көбүнчө жаратылышты коргоо зоналарынын биргелишкен аянттарынын байланыштыгы, ошондой эле айыл чарба жеринин аянты жана демографиялык жүк менен шартталган.

Нарын элине салыштырмалуу Ысык-Көл областынын элинин көбүрөөк деңгээлде азыктарга, турак-жайга, саламаттык сактоодогу керектөөлөрү, ошол эле маалда азыраак деңгээлде жергиликтүү коомго мүнөздүү түзүлүшкө таасир берүүчү билдирүүгө керектөөлөргө канааттангандыгы аныкталаган.

Тоолордун экологиялык-климаттык факторлорунун көп убактагы таасири нерв системасынын туруктуулугун азайтууга

(U, Th, Ra и др.) и микроэлементов (Cd, Sr, Pb и др.) в данной природно-техногенной провинции.

Впервые изучен флористический состав, составлен список видов растений, определен уровень концентрации микроэлементов (Cd, Sr, Pb и др.) в растениях (надземных и подземных органах), произрастающих в природно-техногенной урановой биогеохимической провинции Майлуу-Суу.

Составлены определительные таблицы, представлена экологическая характеристика основных групп паразитических клещей (иксодовые, гамазовые, краснотелковые, перьевые, клещи домашней пыли).

Институтом горной физиологии выполнены исследования по проекту «Качество населения и ресурсный потенциал местных общин в условиях жизнедеятельности и изменяющихся воздействий эколого-климатических факторов гор» (рук. – д.м.н. Шаназаров А.С.).

Проанализированы и представлены результаты по изменению среднегодовых температур и их среднего прироста за длительный период времени на страновом и локальном уровнях, а также подверженность риску чрезвычайных ситуаций. Получены новые данные по оценке эколого-хозяйственного состояния территории Нарынской и Чуйской областей в условиях глобального изменения климата. Показано, что для Нарынской области характерна меньшая напряженность и повышенная естественная защищенность от антропогенного воздействия по сравнению с Чуйской областью. Эти различия в большей степени обусловлены соотношением совокупных площадей природоохранных зон, лесных и неиспользуемых земель, а также площадью сельхозугодий и демографической нагрузкой.

Установлен факт большей степени удовлетворения потребностей в пище, жилье, здравоохранении у населения Иссык-Кульской области по сравнению с Нарынской, но меньшей степени удовлетворенности потребности в информации, что влияет на формирование характерного для региональной общины профиля.

Установлено, что хроническое воздействие эколого-климатических факторов гор ведет к снижению типа устойчивости пластичности

алып келери аныкталган (борбордук нерв системасынын функционалдык бузулуштарынын жыштыгынын жогорулашы байкалат).

Нарын областынын Ат-Башы районунун тургундарына лонгитулиналдык изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын талдоо, тоолордун оңтойсуз шартында мээнин борбордук механизмдеринин негизги түрлөрүнүн кайтадан бөлүштүрүлүүсү болот деген жыйынтыкка келүүгө мүмкүнчүлүк берди. Экологиялык чөйрөнүн өзгөргөн, ошондой эле климаттын өзгөрүлгөн шартында тоолуктардын Борбордук нерв системасын иретке салуу механизмдери бийик басымдын алдында иштейт, бул борбордук нерв системасынын жана бүт организмдин өсүшүнө алып келет. Ошону менен бирге, альфа-ритмдин төмөндөшү жана тета-ритмдин жогорулашы байкалган.

Ысык-Көл областынын туруктуу тургундарында 1989-84-жылдан 2010-14-жылдагы мөөнөттө комплементардык титрдин жогорулашынын фонунда нейрофилдердин сиңирип алуу жөндөмдүүлүгү төмөндөгөнү, фагоцитардык көрсөткүчтүн, пролиферациянын жана моноциттердин ажырымдоо индекси азайгандыгы аныкталган. Нарын областында туруктуу жашаган тургундарында нейрофилдердин сиңирип алуу жөндөмдүүлүгү жана алардын кычкылтекке көз карандуу метоболизми төмөндөгөн, кандын сывороткасынын литикалык актидүүлүгүнүн көрсөткүчтөрү жогорулаган (комплементардык титр жана лизоцим). Ошону менен бирге Ысык-Көл областынын тургундарына караганда иммундук статустун көрөсткүчтөрү көбүрөөк деңгээлде төмөндөгөн.

Инновациялык фитотехнологиялар борбору тарабынан: «Кыргызстандын дары жана пайдалуу өсүмдүктөрүнөн алынган биоактивдүү кошулмалардын технологиясын иштеп чыгуу жана алардын жаратылыштык запастарын изилдөө» долбоору аткарылды (жетек. – б.и.д. Шалпыков К.Т.).

Ак-Суу жана Ысык-Көл райондорунда *Lepidium ruderale L.* – таштанды сасык кычынын; Тоң жана Жумгал райондорунда *Lepidium obtusum Basiner.* – Учсуз сасык кычынын; андан тышкары Токтогул районунда *Lepidium ferganense Korsh.* – Фергана сасык кычысынын запастары жана таралуу райондору аныкталган. Чогултулган сырьенун үлгүлөрү Кытай Эл Республикасына (КЭР) фитохимиялык анализдөө үчүн жөнөтүлгөн.

нервной системы (наблюдается рост частоты и выраженности функциональных нарушений ЦНС).

Анализ ретроспективных результатов лонгитудинальных исследований жителей Ат-Башынского района Нарынской области позволил сделать заключение, что в условиях дискомфорта, испытываемого горцами, происходит заметное перераспределение встречаемости основных типов центральных механизмов регуляции мозга. Показано, что в условиях измененной экологической среды, в том числе изменения климата, основные регуляторные механизмы ЦНС у горцев функционируют с высоким напряжением, что приводит к росту частоты и выраженности функциональных нарушений ЦНС и организма в целом. В частности, отмечается функциональные сдвиги в сторону снижения параметров альфа-ритма и росту тета-ритма.

У постоянных жителей Иссык-Кульской области за период с 1980-84 гг. по 2010-2014 гг. зафиксированы снижение поглотительной активности нейтрофилов, уменьшение фагоцитарного показателя, индекса пролиферации и дифференцировки моноцитов на фоне повышения комплементарного титра. У постоянных жителей Нарынской области снижены поглотительная способность нейтрофилов и их кислородозависимый метаболизм, повышены показатели литической активности сыворотки крови (комплементарный титр и лизоцим). При этом у них показатели иммунного статуса снижены в большей степени, чем у жителей Иссык-Кульской области.

Инновационным центром фитотехнологий выполнялся проект «Изучение природных запасов и разработка технологий получения биоактивных соединений из полезных и лекарственных растений Кыргызстана» (рук. – д.б.н. Шалпыков К.Т.).

Определены районы распространения и запасы клоповника мусорного – *Lepidium ruderale* L. в Аксуйском районе Иссык-Кульской области; клоповника тупого – *Lepidium obtusum* Basiner. в Тонском и Джумгальском районах, а также клоповника ферганского - *Lepidium ferganense* Korsh. в Токтогульском районе. Собранные образцы сырья отправлены для фитохимического анализа в КНР.

Жакшы сунушталган багыттагы киноаны сыноо иштери улантылып жатат: киноанын ар кайсы бөлүктөрүн жана уругун сандык жана сапаттык фитохимиялык анализдөө жүргүзүлүүдө, таза уруктук багыттагы өндүрүш боюнча, өстүрүү практикасы, техникалык кызмат кылуу жана чогултулгандан кийинки кайра иштетүү боюнча принциптер иштелип чыгууда. Сыноо иштери көрсөткөндөй, бул өсүмдүк жергиликтүү топурактуу-климаттык шарттарга жакшы адаптациялануусунан өткөн.

Жерүй кенинин өсүмдүктөр катмарына тийгизген таасирин баалоо (ОВОС) иштери аткарылган. Аймактын өсүмдүк катмарын изилдөө иштеринин жыйынтыгында өсүмдүктүүлүктүн жергиликтүү жайгашуу зоналарынын төмөндөгүдөй негизги типтери көрсөтүлгөн: криопетрофитон, доңуз сырт – ыраңдарынын ассоциациясы көрсөтүлгөн; талаалар, ак кылкан тибиндеги ассоциациялар; бадалдар, табылгы – клематистик ассоциациялар; ак саргыл токойлор, тал-чычырканактуу ассоциациялары көрсөтүлгөн.

Дандуу амаранттын жогорку продуктивдүү, жогорку майлуу жана жогорку белоктуу сортторун изилдөө иштери башталды. Чүй өрөөнүнүн шартында алты изилденген сортторун өстүрүү мүмкүнчүлүгү бекитилди.

Кытай лициумунун *(Lycium chinense)* биологиялык өзгөчөлүгү изилденди. Чүй өрөөнүнүн шартында бул өсүмдүк сабак калемчелери менен жакшы көбөйөөрү аныкталды. Иштелип чыккан өсүмдүктүн уруктук жол менен көбөйтүү ыкмасы өсүмдүктү маданийлештирүү максатында массалык көчөт материалдарын алуу үчүн негизги кызматты аткарат.

Дипсакозиддин жалпы фармакологиялык касиеттерин изилдөө иштери жүргүзүлдү, дипсакозиддин жана гепадиптин гипохолестеринемикалык касиеттерин салыштырмалуу изилдөө жүргүзүлдү, гиполипидемикалык касиеттери изилденди.

Глицирризиндүү кычкылдардын моноаммонийдүү туздарынын негизинде башка фармакондор, тактап айтканда аминокычкылдар менен, жаңы препараттар – клатраттык комплексттерди алуу боюнча иштер жүргүзүлдү.

Э.З.Гареев атындагы Ботаникалык бак “Кыргызстандагы өсүмдүктөрдүн генофондун көбөйтүү жана сактоо” долбоору боюнча иш алып барды (жет. – б.и.к. Ахматов М.К.).

Продолжены испытания хорошо зарекомендованных линий киноа: проводится качественный и количественный фитохимический анализ различных частей и семян киноа, разрабатываются принципы по производству чистой семенной линии, практике выращивания, техническому обслуживанию и послеуборочной обработки. Испытания показали, что данная культура проходит хорошую адаптацию к местным почвенно-климатическим условиям.

Проведена ОВОС (оценка воздействия) на растительный покров месторождения Джеруй. В результате изучения растительного покрова территории выявлено, что в зоне расположения месторождения растительность представлена следующими основными типами: криопетрофитон, представленный кобрезиево-осоковой ассоциацией; степи, представленные ковыльно-типчаковой ассоциацией; кустарники, представленные таволгово-клематисовой ассоциацией, белолесье, представленное ивово-облепиховой ассоциацией.

Начато изучение высокопродуктивных, высокомасличных и высокобелковых сортов зернового амаранта. Установлена возможность выращивания шести исследованных сортов в условиях Чуйской долины.

Изучена биологическая особенность дерезы китайской (*Lycium chinense*). Выявлено, что в условиях Чуйской долины эта культура хорошо размножается стеблевыми черенками. Разработанные методы семенного размножения растений будут служить основой для получения массового посадочного материала в целях введения в культуру.

Проведено изучение общефармакологических свойств дипсакозида, проведено сравнительное изучение гипохолестеринемических свойств дипсакозида и гепадипа, изучены гиполипидемические свойства.

Проведены работы по созданию новых препаратов-клатратных комплексов на основе моноаммонийной соли глицирризиновой кислоты (глицирама) с другими фармаконами, а именно аминокислотами.

Ботаническим садом им.Э.З. Гареева выполнялся проект «Сохранение и обогащение генофонда растений в Кыргызстане» (рук. – к.б.н. М.К. Ахматов).

Дүйнөлүк жана республиканын табигый флорасынын генетикалык ресурстарын сактоо, селекция, интродукция боюнча фундаменталдык жана прикладдык илимий изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Ботаникалык бак дүйнөнүн 34 өлкөсүнүн 133 ботаникалык бактары жана арборетумдары менен урук алмашуу иштерин жүргүзөт. Ботаникалык бактын өсүмдүктөрү жөнүндө делектустун жаңы электрондук нускасы (*Index Seminum* 2015-2016) иштелип чыгып, башка өлкөлөргө жиберилди. Бул тизмеге 66 урууга таандык 481 өсүмдүк кирет.

Жоогазындын 19 түрүнүн жана сортунун вегетативдик көбөйүүсүнүн коэффициенти изилденди. Мында табигый өскөн жоогазындын 9 түрүнүн ичинен жогорку көбөйүү коэффициенти кеч гүлдөөчү жоогазын – 4.0, эң төмөнкү коэффициент – Колпаковский жоогазыныкы – 1.6. Партерге тигилүүчү жоогазындын 3 сортунун көбөйүү коэффициенти 2.7ден 4кө чейин болду, бул сорттор Орто Азия жоогазындарынан келип чыккан. Дарвин жоогазындарынын 4 сортунун көбөйүү коэффициенти 1.7ден 4.0 чейин, ал эми башка класстагы жоогазындардыкы (4 сорт) – 2ден 3.6га чейн.

Шыпыргы флоксу менен хостанын сортторунун ичинен Ботаникалык бактын флоксторунун көбөйүү коэффициенти эң жогору болуп (25-40), ал эми РИАнын Башкы ботаника багынын флокстарыныкы эң төмөнкү коэффициентке ээ болду (2-5).

Ботаника багындагы жана Аламүдүн мамлекеттик сорт сыноо участогундагы алманын жана алмуруттун сортторунун бактериялык күйүккө туруктуулугун баалоо иштери жүргүзүлдү. 3 жылдык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча 76 сорт (59 – алма, 17 – алмурут) туруктуу, ал эми 46 сорт (3 – алма, 16 – алмурут) туруксуз деп аныкталды.

Өсүүнү жөнгө салуучу жаңы заттарды (суприлд и лигногумат) ийне жалбырактуу жана жазы жалбырактуу дарактардын 10 түрүнүн калемчелерине колдонуу боюнча жаңы илимий тажрыйбалар башталды. 2013-жылда башталган үч жалбырактуу магнолиясын жана Суланжа магнолиясын урук менен көбөйтүү боюнча тажрыйбалар улантылды. Бул иште алдын ала нымдалган уруктарды теплицанын контейнерлерине күзүндө себүү жакшы жыйынтыктарды берүүдө.

Гүл жана мөмө жемиш өсүмдүктөрүнүн селекциялык иштери улантылды. Кара

Проведены фундаментальные и прикладные научные исследования и разработки в области интродукции, селекции, сохранения генетических ресурсов растений мировой и природной флоры республики.

Ботанический сад ведет обмен семенами со 133 ботаническими садами и арборетумами 34 стран. Оформлена и разослана новая электронная версия делектуса БС НАН КР *Index Seminum* - 2015-2016. Список включает 481 наименование растений 66 семейств.

Изучен коэффициент вегетативного размножения у 19 видов и сортов тюльпанов при одногодичной культуре выращивания. Установлено, что у девяти дикорастущих тюльпанов высоким коэффициентом размножения обладает только тюльпан поздний – 4,0, самым низким – тюльпан Колпаковского -1,6. Неплохо вегетативно размножаются 3 сорта партерных тюльпанов – от 2,7 до 4, предками которых являются среднеазиатские тюльпаны. Дарвиновы тюльпаны (4 сорта) имеют коэффициент размножения от 1,7 до 4,0, а также тюльпаны других классов (4 сорта) – от 2,0 до 3,6.

У флокса метельчатого и сортов хосты наибольшим коэффициентом вегетативного размножения обладают формы флокса БС НАН КР – 25-40, низким (2-5) – сорта флокса из ГБС РАН.

Проведена оценка коллекций сортов яблони и груши по устойчивости к бактериальному ожогу в Ботсаду и Аламединском горном госсортоучастке. В результате 3-летних исследований выделено 76 устойчивых сортов (59 – яблони и 17 – груши) и 46 (30 – яблони и 16 – груши) неустойчивых.

Впервые начаты опыты с использованием новых стимуляторов роста – суприлд и лигногумат – на черенках 10 видов хвойных и лиственных растений. Проведены опыты по семенному размножению магнолии трехлепестной и магнолии Суланжа, начатые осенью 2013 года. Наилучшие результаты получены при осеннем посеве предварительно замоченных семян в контейнеры в теплице траншейного типа.

Продолжены селекционные работы с плодовыми и цветочными культурами.

өрүктү гибриддештирүү боюнча 5 вариантта чаңдаштыруу иштери жүргүзүлдү. Жыйынтыгында кара өрүктүн 5 сортунун (Киргизская превосходная, Чуйская красавица, Сочинская юбилейная, Елена, Тулпар) генетикалык ресурсуна керектелүүчү уруктар алынды.

Гүл өсүмдүктөрүнүн 35 формасы жана сорту боюнча 11 комбинацияда чаңдаштыруу иштери жүргүзүлдүү (8 жазгы примула, 18 гладиолус, 5 гемерокаллис, 4 гибриддик ирис).

Нарын шаарындагы филиалда бийик тоолуу шартта чөп өсүмдүктөрүнүн 28 түрү жана сорту, анын ичинде дары чөптөр – 3, 8 – гүл, 17 – роза толугу менен адаптация болду.

Бөлүмдүн окумуштуулары эл аралык кызматташууга чоң маани беришет. Алар эл аралык программалардын жана долбоорлордун аткарлышына активдүү катышат. 2016-жылы ар кайсы чет олкө фонддору тарабынан 29 долбоор 400,0 миң АКШ долларына барабар жалпы суммага каржыланган. РФФИнин финансылык колдоосу менен 1 долбоор Химия жана химиялык технология институту тарабынан аткарылды; МНТЦ боюнча 2 долбоор, АФАСИ боюнча 1 долбоор (Түштүк Корея) Биотехнология институтунда аткарылды; ПРООН боюнча 5 долбоор иштетилди (Биология-топурак таануу институту – 4 долбоор жана Токой институту 1 долбоор); Фауна-Флора боюнча 1 долбоор Биология-топурак таануу институту тарабынан аткарылды; бирден долбоор төмөндөгү колдоочулар тарабынан аткарылган: NASA (БТФИ); Газпромнефть (БТТИ; Шиншю университети (Япония)(БТТИ); JICA, CEPF жана "Казахмыс" компаниялары БТТИнун долбоорун колдогон; ЕС "Висмут-Визотек" (БТТИ); ФАО (БТТИ); "Джеруй" Компаниясы (БТТИ); "Агролид" (ИФБ); Германия, КЭР, Корея, БАЭ тарабынан 5 долбоор колдоо таап, ИФТБ тарабынан иштер аткарылган; Индия өкмөтүнүн жана GIZдин жардамы менен Ботаникалык бак 2 долбоорду ишке ашырган; Токой институту IUFROнун колдоосу менен 1 долбоор аткарган. Абдан ири эл аралык илимий долбоорлор Биотехнология институтунда (3) – жалпы суммасы 143,7 миң АКШ долл., Инновациялык фитотехнологиялар борборунда 7 долбоор – жалпы суммасы 136,2 миң АКШ долл., Биология топурак-таануу институтунда 13 долбоор 68,8 миң АКШ долларына аткарылды.

Проведена гибридизация сливы пяти вариантов скрещивания. В результате получены семена с привлечением источников генетических ресурсов пяти сортов сливы (Киргизская превосходная, Чуйская красавица, Сочинская юбилейная, Елена, Тулпар).

Проведены скрещивания в 11 комбинациях 35 форм и сортов цветочных растений (8 примулы весенней, 18 форм гладиолусов, 5 форм гемерокаллиса, 4 сортов ириса гибридного).

Полностью адаптировались в высокогорных условиях г. Нарына 28 видов и сортов травянистых растений, из них 3 – лекарственных, 8 – цветочных, 17 – роз.

Ученые отделения уделяют большое внимание международному научному сотрудничеству, которые осуществляются на основе выполнения совместных международных программ и проектов, финансируемых различными международными фондами, участия в международных научных форумах и публикаций результатов научных работ в престижных международных научных изданиях. В 2016 году различными зарубежными фондами финансировались 29 проектов на общую сумму 400,0 тыс. долларов США. При финансовой поддержке РФФИ выполнялся 1 проект Институтом химии и химической технологии; по линии МНТЦ выполнены 2 проекта и по АФАСИ (Южная Корея) 1 проект Институтом биотехнологии; по линии ПРООН поддержаны 5 проектов (БПИ 4 проекта и 1 проект ИЛ); по фауне – флора выполнялся 1 проект Биолого-почвенным институтом; по одному проекту: NASA (ИГФ); «Газпромнефть» (БПИ); Университет Шиншю (Япония) (БПИ); проект CEPF (БПИ), ОсОО «Казахмыс» (БПИ); проект JICA (БПИ); ЕС «Висмут-Визотек» (БПИ), проект ФАО (БПИ); компания «Джеруй» (БПИ); ОО «Агролид» (ИЦФ); при поддержке Германии, КНР, Кореи, ОАЭ выполнены 5 проектов ИЦФ; при поддержке правительства Индии и GIZ выполнены 2 проекта Ботаническим садом; Институтом леса выполнялся 1 проект при поддержке IUFRO. Наиболее крупные международные научные проекты выполнялись в Институте биотехнологии (3) – общая сумма 143,7 тыс.долл., в Инновационном центре фитотехнологий 7 проектов на сумму 136,2 тыс. долл., в Биолого-почвенном институте 13 проектов на сумму 68,8 тыс. долл. США.

Эл аралык фонддордун гранттарына илимий изилдөө иштери аткарылды, конференциялар жана тренингдер өткөрүлдү, экспедицияга чыгып келүү иштери болду, илимий жабдыктар алынды жана илим изилдөө иштеринин материалдары жарыяланды.

Көп жылдан бери бөлүмдүн илимий мекемелери биргелешкен, өз ара пайдалуу илимий иштерди алып баруу жана жогорку квалификациядагы кадрларды даярдоо үчүн жакынкы жана алыскы мамлекеттердин илим-билим мекемелери менен түзүлгөн келишимдердин негизинде иш алып барышат.

Химия жана химиялык технологиялар институту РИАнын биохимия жана микроорганизмдердин физиологиясы институту менен биотехнологиянын фундаменталдык көйгөйлөрү боюнча биргеликте илимий изилдөөлөрдү алып барат. Алардын ичинде биоремедиация, нефтиден тазалоо, алтын өндүрүштөрүнөн металлдарды биожолдор менен алуу боюнча, ошондой эле РИАнын Кристаллография институту менен жаңы алынган комплексттердин кристаллдык жана молекулярдык түзүлүштөрүн аныктоо боюнча биргеликте изилдөөлөрдү жүргүзүшөт.

Биотехнология институтундагы генетика лабораториясы ГНУ РАСХНнын бүткүл россиялык мал чарбачылык интитутунун лабораториялары менен, жана Россиядагы Түндүк Кавказ мал чарба институту менен кызматташат, алардан генеративдик материалдарды алууда методикалык жана инструменталдык жардамдарды алышат.

Өсүмдүктөрдүн биотехнология лабораториясы РАНдын өсүмдүктөрдүн физиология институту менен чогуу иш алып барышат, швейцариялык долбоор боюнча биргелешкен изилдөөлөрдү жүргүзүүдө. Альтернативдик дарылык сыръелордун базасын түзү үчүн ткань культураларынын коллекцияларын жана бөлүнүп алынган органдардын культурасын толуктоодо Nara Women's University - Prof. Satoru Matsuda, Япония; KOBE-GAKUIN UNIVERSITY - Dr. Eibai Lee (Professor) жана Dr. Riyo Enomoto. Япония; Yamanashi University - Dr. Takashi Ohtsuki. Япония университеттери менен иш жүргүзүүдө.

Биология-топурак таануу институту Россия илимдер академиясынын В.И. Вернадский атындагы Геохимия жана аналитикалык химия институту менен көп жылдык биргелешкен илимий-практикалык иштерди алып барышат. Кыргыз Республикасынын көп түрдүү табийгый-жаратылыш-техногендик

На гранты международных фондов выполнялись научно-исследовательские работы, проведены конференции и тренинги, состоялись экспедиционные выезды, приобретено научное оборудование и опубликованы материалы НИР.

Институты отделения в течение многих лет ведут совместную взаимовыгодную научную работу и подготовку высококвалифицированных кадров на основе договоров и соглашений с научно-образовательными учреждениями ближнего и дальнего зарубежья.

Институт химии и химической технологии сотрудничает с Институтом биохимии и физиологии микроорганизмов РАН по проведению совместных научных исследований по фундаментальным проблемам биотехнологии, в том числе биоремедиации, очистке от нефтяных загрязнений, биовыщелачиванию металлов в золотодобывающей промышленности; Институтом кристаллографии Российской академии наук – по определению кристаллической и молекулярной структуры вновь синтезированных комплексов.

Лаборатория генетики Института биотехнологии тесно сотрудничает с лабораториями Всероссийского института животноводства ГНУ РАСХН и Северокавказским институтом животноводства России, которые оказывают незаменимую методическую и инструментальную помощь в получении генеративного материала.

Лаборатория биотехнологии растений сотрудничает с Институтом физиологии растений РАН, проводятся совместные исследования по швейцарскому проекту. Идет пополнение коллекций тканевых культур и культур изолированных органов для создания базы альтернативного лекарственного сырья, а также с университетами: Nara Women's University – Prof. Satoru Matsuda, Япония. KOBE-GAKUIN UNIVERSITY – Dr. Eibai Lee (Professor) и Dr. Riyo Enomoto. Япония; Yamanashi University – Dr. Takashi Ohtsuki. Япония.

Биолого-почвенный институт имеет давние связи с Институтом геохимии и аналитической химии им. Вернадского РАН: проводятся совместные исследования и идет подготовка рекомендаций по биогеохимическим миграциям химических элементов в объектах биосферы различных природнотехногенных

провинцияларындагы биосфералык аймактарда химиялык элементтердин биогеохимиялык миграциясы боюнча изилдөөлөр жүргүзүлүп жана сунуштар берилди. РИАнын В.Л Комаров атындагы Ботаникалык багы (Санкт-Петербург) менен да иштер улантылды. Алар менен жогорку түзүлүштөгү өсүмдүктөрдүн айрым уруулары жана тукумдарын аныктоо боюнча иш жүргүзүлүүдө. «Кыргызстандын флорасы» аттуу китеп даярдалып жана басмага берилгени турат.

Инновациялык фитотехнологиялар борборунун кызматкерлери төмөндөгүдөй мекемелер менен кызматташтык жүргүзүп келет: Боурнемон университети (Лондон) (тажрыйба алмашуу, илимий стажировка, Эл аралык жаратылышты коргоо бирикмесине (МСОП) киргизилген өсүмдүктөрдүн түрлөрү боюнча биргелешкен изилдөөлөрдү жүргүзүү; РИАНнын Түндүк бөлүмүнүн Н.Н.Ворожцов атындагы Новосибирск органикалык химия институту, Кыргызстандын флорасынын алкалоиддери бар өсүмдүктөрүнүн үлгүлөрүнө бир нече фитохимиялык изилдөөлөр жүргүзүлгөн (орточо патриния, жунгар уу коргошуну); бир кызматкер КЭР ИАнын Синьцзян физика жана химия техникалык институтуна докторантурага тапшырды. Орто Азияда башкалардын таасирисиз өскөн өсүмдүк ресурстарын үзгүлтүксүз колдонуу боюнча биргелешкен изилдөө борборун түзүү боюнча иштер жүргүзүлүп жатат; КЭРдагы кытай элдик медицинасынын ыкмалары жана Синьцзяндагы дарылар боюнча Илимий изилдөө институтунда Кыргызстандагы мыя тамырларын жана башка дары өсүмдүктөрдүн ресурстарын изилдөө, экстрагирлөө технологияларын иштеп чыгуу жүргүзүлүп келет; Элдик медицинаны өнүктүрүүгө жардамдашуу боюнча Кытай Традициялык Медицина Ассоциациясынын аракети менен Шанхай Кызматташтыгынын алкагында дары өсүмдүктөрү бюонча долбоор даярдалып жатат.

Тоо физиологиясы институту АКШнын окумуштуулары менен эл аралык кызматташтыктын чегинде (Түштүк Дакота жана Пенсильвания штаттары) «Борбордук Азиянын бийик тоолуу райондорунда жашоочу элге айлана чөйрөнүн таасирин изилдөө» долбоорунун бир бөлүгүн аткарды.

Новосибирскидеги мамлекеттик педагогикалык университети менен келишимдин чегинде «Эрте онтогенез убагында органдык кан жабдуунун өнүгүшүнө гипоксиянын таасири» темасы боюнча иштер улантылууда.

провинциях КР. Продолжены работы с Ботаническим институтом им. В.Л. Комарова РАН (Санкт-Петербург). Осуществлено сотрудничество по обработке отдельных семейств и родов сосудистых растений для подготовки и издания книги «Флора Кыргызстана».

Сотрудники Инновационного центра фитотехнологий осуществляют деловое сотрудничество: с Боурнемонским университетом (Лондон) (обмен опытом, научные стажировки, проведение совместных исследований по видам растений, включенных в МСОП); Новосибирским институтом органической химии им. Н.Н. Ворожцова СО РАН проведены серии фитохимических исследований образцов алкалоидоносных растений флоры Кыргызстана (патринии средней, аконита джунгарского); 1 сотрудник поступил в аспирантуру в Синьцзянский технический институт физики и химии АН КНР. Ведутся работы по созданию совместного исследовательского центра беспрерывного использования самобытных растительных ресурсов Центральной Азии; Синьцзянским НИИ по лекарствам и способам китайской национальной медицины КНР проводятся исследования ресурсов корней солодки Кыргызстана и других лекарственных растений, технологии экстрагирования; Китайской ассоциацией по содействию развитию традиционной медицины по линии ШОС готовится проект по лекарственным растениям.

В рамках международного сотрудничества с учеными США (штаты Южная Дакота и Пенсильвания) Институт горной физиологии выполнил часть исследований по проекту «Исследование влияния окружающей среды на население, проживающее в высокогорных районах Центральной Азии».

В рамках договора с Новосибирским государственным педагогическим университетом продолжена работа по теме: «Влияние гипоксии в период раннего онтогенеза на развитие органного кровоснабжения».

П.А. Ган атындагы Токой институту төмөнкүдөй кызматташтыктарды жүргүзөт: В.Н.Сукачев атындагы токой институту (РФ); Беларуссиянын «УИАсынын М.В.Купревич атындагы Эксперименталдык ботаника институту» аттуу Мамлекеттик илимий мекемеси менен чыгармачылык кызматташуу жөнүндө келишим түзүлгөн; Шымкент дендрологиялык паркы (КР); Казак Улуттук Агроуниверситети; Казах Аль-Фараби атындагы Мамлекеттик университети; Ботаника жана фитоинтодукция институту (Алматы); РИАнын Урал бөлүмүнүн Өсүмдүктөр жана жаныбарлар экологиясынын институту; Өзбекстандын токой жана декоративдүү багбанчылык ИОБ.

Өз ара кызматташуу боюнча Э.З. Гареев атындагы Ботаникалык багы жана Беларусиянын УИАнын Борбордук ботаникалык багы менен келишим түзүлгөн; Казак республикасынын БИМнин Ботаника жана фитоинтродукция институту менен өз ара кызматташуу боюнча келишим узартылган; РИАнын Н.В. Цицин атындагы Башкы ботаникалык багы менен кызматташуу, Кью Ботаникалык багы (Великобритания), Мендель атындагы Университет (Чехия), АЧМнин Нижегороддук мамлекеттик айыл чарба академиясы (РФ), Казах жер жемиш жана жүзүм өндүрүү ИИИту (РК) менен кызматташуусу жүргүзүлгөн.

Отчеттук мезгилде Бөлүмдүн институттары тарабынан КР ССМга, АЧТЧКМАга, АЧӨММга, ӨКМге, ЖОЖдорго, Ветеринария ИИИна, фермердик чарбаларга, питомниктерге, текстиль жана кийиз өнөр жайларына, ЖЧК ж.б. 11 илимий техникалык иштелме киргизилди.

Өзгөчө белгилеп кетүүчү нерсе, бардык институттарда РИНЦ (163); Scopus (4); Web of Sci (2) индексине кирген журналдарда макалаларды чыгаруу жакшы жолго коюлду. Лидерлер төмөнкүдөй жайгашкан: БТТИ (36 РИНЦ, 3 Scopus) жана ХжХТИ (30 РИНЦ жана 2 Web of Sci).

Изденип табуу боюнча 7 патент алынды (2015-жылы 11 патент, 2014-жылы 3 патент, 2013-жылы 6 патент, 2012-жылы 7 патент жана 2011-жылы 2 патент).

Деловое сотрудничество осуществляет Институт леса им. П.А. Гана: с Институтом леса им. В. Н. Сукачева (РФ); заключен договор о творческом сотрудничестве с Государственным научным учреждением «Институт экспериментальной ботаники им. В. Ф. Купревича» НАН Беларуси; Шымкентским дендрологическим парком (РК); Казахским национальным агроуниверситетом; Казахским национальным университетом им. Аль-Фараби; Институтом ботаники и фитоинтродукции (Алматы); Институтом экологии растений и животных Уральского отделения РАН; Узбекским НПЦ декоративного садоводства и лесного хозяйства.

Заключен Договор о взаимном сотрудничестве между Ботаническим садом им. Э. Гареева и Центральным ботаническим садом НАН Беларуси; проведена пролонгация Договора о совместном научно-техническом сотрудничестве с Институтом ботаники и фитоинтродукции МОиН Республики Казахстан; продолжается научное сотрудничество с Главным ботаническим садом им. Н.В. Цицина РАН; Королевским ботаническим садом, Кью (Великобритания); Университетом им. Менделя (Чехия); Нижегородской государственной сельскохозяйственной академией Министерства сельского хозяйства (РФ), ТОО Казахским НИИ плодоводства и виноградарства (РК).

За отчетный период сотрудниками подготовлено и опубликовано 331 научное издание (223 – в 2015 г., 349 – в 2014 г., 342 – в 2013г., 346 – в 2012 г., 352 – в 2011 г.), из них 280 статьи, в т.ч. 179 изданы в зарубежных изданиях и 7 – тезисы докладов (3 изданы за рубежом). Подготовлены и изданы 18 монографий, учебных пособий, рекомендаций и брошюр.

Нужно отметить улучшение работы во всех институтах по написанию научных статей, опубликованных в журналах, включенных в индекс: РИНЦ – 163; Scopus – 4; Web of Sci. – 2. Лидерами являются БПИ (36 РИНЦ, 3 Scopus) и Институт химии и химической технологии (30 РИНЦ и 2 Web of Sci).

Получено 7 патентов на изобретения (11 патентов – в 2015 году, 3 патента – в 2014 г., 6 патентов – в 2013 году, 7 патентов – в 2012 г. и 2 патента – в 2011г.).

2016-жылы «Кыргызстандын жандуу жаратылышын изилдөө» аттуу журналынын кезектеги эки тому Биология жана топурак таануу институту тарабынан басылды. Атайын чыгарылыш.

Институттар эл аралык жана республикалык деңгээлде 13 илимий форумду өткөрүүгө (2015-жылы 14, 2014-ж.-16, 2013-ж.-14, 2012-ж.-11, 2011-ж. -19), о.э. 135инин ишине катышкан (2015-жылы 118, 2014-ж.-158, 2013-ж. -185, 2012-ж. -153, 2011-ж. 159).

Химия жана химиялык технология институтунун кызматкерлери 17 илимий форумдарга катышышты.

Биология жана топурак таануу институту тарабынан: «Көп түрдүүлүктү сактоо жана зоология музейинин ишинин актуалдуу проблемалары» деген эл аралык конференция өткөрүлдү. Бул конференция проф. С.К.Касиевдин атындагы Зоомузейдин 90 жылдыгына арналып, 2016-жылдын 27-28 октябрында Бишкек шаарында өткөрүлдү. Институттун кызматкерлери 19 илимий форумдарга катышышты.

Тоо физиологиялык институтунун кызматкерлери «Борбордук Азиянын тоолуу региондорунун глобалдуу өзгөрүштөргө көнүүсүнүн маселелери» аттуу конференцияны өткөрүштү (8-9-апрель, 2016-жыл). Уюштуруучулар жана шериктештер: Кыргызстандын эл аралык университети, Кыргыз Республикасынын тоолуу райондорун өнүктүрүү боюнча Улуттук борбору, Эл аралык тоо институту. 9 илимий форумдардын ишине катышышты.

Биотехнология институтунун кызматкерлери тарабынан «Биотехнология айыл чарбасында» (15-18 август 2016ж) Эл аралык семинары; «Animal Science and Extension Program» (26-30 июля 2016-ж.) Эл аралык семинары уюштурулуп өткөрүлдү. Алар 21 илимий форумдардын ишине катышышты.

П.А.Ган атындагы Токой институту тарабынан: "Орто Азиянын тоолуу токойлорунун экосистемалык кызматтары жана кооптуу табигый кубулуштар" аттуу эл аралык эксперттик семинары уюштурулуп, өткөрүлдү (Казакстан, Өзбекстан, Монголия, Тажикистан, Россия, АКШ, Кытайдан адистер катышышты) (18-21 июль, 2016 ж.); б.и.д. П.А.Гандын 100 жылдыгына арналган "Тоолуу

Биолого-почвенным институтом в 2016 году изданы очередные 2 тома журнала «Исследования живой природы Кыргызстана». Специальный выпуск.

Институты участвовали в подготовке и проведении 13 (14 – в 2015 году, 16 – в 2014 году, 14 – в 2013 году, 11 – в 2012 году и 19 – в 2011 году) международных и республиканских научных форумов и приняли участие в работе 135 (118 в 2015 г., 158 – в 2014г., 185 – в 2013 г., 153 – в 2012 г. и 159 – в 2011г.).

Сотрудники Института химии и химической технологии приняли участие в работе 17 научных форумов.

Биолого-почвенным институтом проведена международная конференция «Актуальные проблемы сохранения биоразнообразия и музейное дело», посвящённая 90-летию Зоологического музея им. проф. С. Касиева, 27-28 октября 2016 г, г. Бишкек, кроме того, сотрудники приняли участие в работе 19 научных форумов.

Сотрудники **Института горной физиологии** провели конференцию «Проблемы адаптации горных регионов Центральной Азии к глобальным изменениям» (8-9 апреля 2016 г.). Организаторы и партнеры: Международный университет Кыргызстана, Национальный центр развития горных районов Кыргызской Республики, Международный институт гор. Приняли участие в работе девяти научных форумов.

Сотрудники Института биотехнологии организовали и провели: Международный семинар «Биотехнология в сельском хозяйстве» (15-18 августа 2016 г.); международный семинар: «Animal Science and Extension Program» (26-30 июля 2016 г.) и приняли участие в работе 21 научного форума.

Институтом леса им. П.А. Гана организованы и проведены: экспертный семинар «По экосистемным услугам и опасным природным явлениям в горных лесах Центральной Азии» (участники из Казахстана, Узбекистана, Монголии, Таджикистана, России, США, Китая) (18 – 21 июля 2016 г.), международная научно-практическая конференция «Устойчивое

токой экосистемаларын туруктуу башкаруу" аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференция уюштурулуп, өткөрүлдү (катышуучулар 4 мамлекеттен) (4-8 сентябрь, 2016-ж.); "Евразия токойлору – Тянь-Шань бермети" аттуу Жаш окумуштуулардын XVI эл аралык конференциясы уюштурулуп, өткөрүлдү (МГУЛ менен биргеликте, катышуучулар 9 мамлекеттен) (16-22 октябрь, 2016 ж.). Институттун кызматкерлери 30 илимий форумдардын ишине катышышты.

Инновациялык фитотехнологиялар борбору төмөндөгүдөй уюштуруу иштерин аткарды: «Горизонт - 2020» Европалык Союзунун программасынын алкагында биргелешкен герман-кыргыз-өзбек долбоорун талкуулоо боюнча эл аралык семинар, «Eco-sistem based adaption of Central Asian Rangelands and their role to resilience of climate change with specific regard to climate-vegetation trends», 6-10 июнь, 2016-жыл, Бишкек ш.; ИКБА-ЦАК долбоору боюнча эл аралык семинар: «Борбордук Азиянын жагымсыз шарттарында тамак-аш продуктыларын жана өндүрүштүк коопсуздукту жогорулатуу максатында регионалдык кызматташтык», Борбордук Азия өлкөлөрүндө киноаны өстүрүү боюнча перспективалар жана жетишкендиктер, 21-23 июнь, 2016-ж., Ысык-Көл; семинар: «Кыргызстандын түштүгүндөгү дары жана азык-түлүк өсүмдүктөрү», Жалал-Абад облусынын фермердик чарбаларында жапайы дары-өсүмдүктөрдү даярдоо жана мөмөлөрдү кайра иштетүү менен алектенген өкүлдөр үчүн «Агролид» Коомдук бирикмеси тарабынан уюштурулган. Кызматкерлер 17 илимий форумдун ишине катышкан.

Э.З. Гареев атындагы Ботаника багынын кызматкерлери төмөндөгүдөй иш-чараларды уюштурушту: Нижегород мамлекеттик айыл чарба академиясы менен бирдикте «Токой чарбасы – 2016. Илимий-практикалык интернет-конференциясы; Эл аралык илим күнүнө карата АУЦАнын колдоосу боюнча «Инициатива Арча» коомдук фонду менен биргеликте "Ботаника багынын кайра жаралуусу" темасындагы конференциясы; мындан ары кызматташуу боюнча Ага Хан фонду менен биргеликте тегерек столу (15.11.16-ж.). Кызматкерлер 22 илимий форумга катышышты.

управление горными лесными экосистемами», посвященная 100-летию со дня рождения д.с.-х.н.П.А.Гана (участники из четырех стран) (4-8 сентября 2016 г.), XVI Международная конференция молодых учёных «Леса Евразии – жемчужина Тянь-Шаня» (совместно с МГУ, участники из девяти стран мира) (16 по 22 октября 2016 г.). Сотрудники приняли участие в работе 30 научных форумов.

Инновационным центром фитотехнологий проведены: международный семинар по обсуждению совместного германо-кыргызско-узбекского проекта в рамках программы Европейского союза «Горизонт - 2020», «Eco-system based adaption of Central Asian Rangelands and their role to resilience of climate change with specific regard to climate-vegetation trends», 6-10 июня 2016 г. Бишкек; международный семинар по проекту ИКБА-ЦАК: «Региональное партнерство с целью повышения продовольственной безопасности и продуктов питания в неблагоприятных условиях Центральной Азии, достижения и перспективы по возделыванию киноа в странах Центральной Азии», 21 – 23 июня, 2016 г., Иссык-Куль; семинар: «Лекарственные и пищевые растения юга Кыргызстана», организованный ОО «Агролид» для представителей фермерских хозяйств Джалал-Абадской области, занимающихся заготовкой дикорастущих лекарственных растений и переработкой плодов. Приняли участие в работе 17 научных форумов.

Сотрудниками **Ботанического сада им. Э. Гареева** проведены: в качестве соорганизатора совместно с Нижегородской государственной сельскохозяйственной академией международная научно-практическая интернет-конференция «Лесное хозяйство – 2016. Актуальные проблемы и пути их решения» (14.03.16 г.), совместно с МОиН КР, ОФ «Инициатива арча», при поддержке АУЦА проведена конференция «Возрождение Ботанического сада им. Э.З. Гареева НАН КР: Азиатский горный сад», приуроченная ко Всемирному дню науки (10.11.16 г.); «круглый стол» с представителями фонда Ага Хана по дальнейшему сотрудничеству между Фондом и Ботаническим садом НАН КР (15.11.16 г.). Сотрудники участвовали в 22 научных форумах.

Мамлекеттик программаларды аткарууга бөлүмдүн илимий изилдөө мекемелери активдүү катышкандыгын өзгөчө баса белгилөө керек.

Биология-топурак таануу институтунун кызматкерлери төмөнкү Мамлекеттик программаларга катышты:

- «Жердин түшүмдүүлүгүн сактоо жана калыбына келтирүү» (жумушчу топ менен). Кызматкерлер тарабынан 2017-2020-жж. КР АЧМӨМне Мамлекеттик программанын топурак таануу концепциясынын өнүгүүсү даярдалган;
- «Радиациялык мониторинг боюнча Программа» (КР Өзгөчө кырдаалдар министрлиги менен бирдикте);
- «2025- жылга чейин КР балык чарбасынын өнүгүү программасы»;

- «2025- жылга чейин биологиялык көп түрдүүлүктү туруктуу пайдалануу жана сактап-коргоо программасы»;
- «2015-2025-жылдары КР аймагында тоо архарларынын жана тоо текелердин популяцияларынын абалын изилдөө жана алардын сакталышы»;
- «Жер ресурстарын үнөмдүү пайдалануу жана туруктуу өнүктүрүү", «Инновациялык технология айыл чарбасында» (2010-2016 ж.).

Инновациялык фитотехнологиялар борборунун кызматкерлери тарабынан Кыргызстандын дары өсүмдүктөрүнүн сапатын изилдөө, кайра иштетүү, маданийлештирүү жана рационалдуу колдонуу боюнча Мамлекеттик комплекстүү программа иштелип чыкты жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө берилди.

КР УИА ИФБ, П.Д. Зелинск атындагы Органикалык химия институтунун (Россия) жана ӨР ИА Академик С. Юнусов атындагы Өсүмдүк заттарынын химиясы институтунун (Өзбекстан) «Инулинди өндүрүү» долбоору Көз карандысыз Мамлекеттердин Кызматташтыгына кирген мамлекеттердин эл аралык инновациялык кызматташтык программасына 2020-жылга чейинки мезгилге чейин киргизилген, «Сколков» фонду тарабынан иш жүзүнө ашырылат.

Ысык-Көл регионундагы пайдалуу өсүмдүктөрдүн касиеттерин изилдөө, кайра иштетүү, маданийлештирүү жана рационалдуу пайдалануу боюнча пилоттук долбоор иштелип чыккан жана Ысык-Көл облсатынын 2025-жылга чейинки Кластердик өнүктүрүү программасына киргизилген.

Следует отметить активное участие НИУ отделения в выполнении государственных программ.

Сотрудники **Биолого-почвенного института** принимали участие в следующих госпрограммах:

- «По восстановлению и сохранению плодородия земель» (в составе рабочей группы). Сотрудниками подготовлена концепция развития почвоведения для госпрограммы в МСХ КР на 2017-2020 гг. (Б.А. Мамытова);
- «Программа по радиационному мониторингу» (совместно с МЧС КР);

- «Программа развития рыбного хозяйства Кыргызской Республики до 2025 г.»;

- «Программа сохранения и устойчивое использование биологического разнообразия в Кыргызской Республике до 2025 года»;
- «Изучение состояния популяций горных баранов и горных козлов и их сохранения на 2015-2025 годы на территории Кыргызской Республики»;
- «Устойчивое развитие и рациональное использование земельных ресурсов», «Инновационные технологии в сельском хозяйстве» (2010-2016 гг.).

Сотрудниками **Инновационного центра фитотехнологий** разработана и переданы в Правительство Кыргызской Республики Государственная комплексная программа по рациональному использованию, культивированию, переработке и изучению свойств лекарственных растений Кыргызстана.

Проект ИЦФ НАН КР, Института органической химии им. П.Д. Зелинского (Россия) и Института химии растительных веществ им. академика С. Юнусова АН РУ (Узбекистан) «Производство инулина» включен в межгосударственную программу инновационного сотрудничества государств – участников СНГ на период до 2020 года под реализацию с фондом «Сколково».

Разработан пилотный проект и включен в Программу кластерного развития Иссык-Кульской области до 2025 года по рациональному использованию, культивированию, переработке и изучению свойств полезных растений в Иссык-Кульском регионе.

П.А.Ган атындагы токой институту АЧТЧКМАне Улуттук токой программасын жүзөгө ашырууда өнөктөш болуп эсептелет, ошондой эле көчөт өстүрүү, токой өсүмдүктөрүн түзүү, пайдалануу, багып кароо жана токой экосистемаларынын мониторинги боюнча илимий методдорду иштеп чыгат жана сунуш-көрсотмо берет. Токойлорду пайдалануу, сактоо жана калыбына келтирүү жагынан мыйзамдарды, нормативдик укуктук документтерди иштеп чыгуу учурунда эксперттик жана консультативдик жагынан катышат.

Институт ошондой эле КРӨнүн 2014-ж. 17-марттагы №131-токтому менен бекитилген биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо боюнча иш аракеттердин планын жана стратегиясын жүзөгө ашырууга катышат, ошондой эле КРӨнүн 2015-ж. 24-марттагы №144-токтому менен бекитилген Улуттук системаны 2019-жылга дейре өнүктүрүү стратегиясын жүзөгө ашырууга катышат.

Токой институтунун кызматкерлери КР Улуттук статистикалык комитетинин ведомство аралык жумушчу тобуна кирип, экономикалык-экологиялык эсепке алуу системасын иштеп чыгууга, атап айтканда токой эсеп-кысабын иштеп чыгууга катышат, түйүндүү экосистемаларга кызмат көрсөтүү жана биологиялык түркүмдүүлүктөргө баа берүү боюнча ведомство аралык жумушчу тобуна кирет.

Бөлүмдүн институттары республиканын жана башка мамлекеттердин билим берүү мекемелери менен кадрларды даярдоодо жана илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүдө биргеликте иш алып барышат.

ЖОЖдордо 49 кызматкер иштешет, алардын 9 илимдин доктору, 24 илимдин кандидаттары. ЖОЖдор үчүн 2 окуу куралы даярдалып жана басылып чыккан.

Химия жана химиялык технология институтунда минералдык жана органикалык сырьену кайра иштетүү лабораториясынын негизинде "Физика-химиялык изилдөөлөрдүн ыкмалары", "Кыймылсыз мүлк объектилеринин абалын баалоонун физика-химиялык негиздери" дисциплинары боюнча студенттерге сабак өткөрүү максаты менен (лаб. жетек. академик Мурзубраимов Б.М.) Кыргыз Мамлекеттик курулуш университетинин "Курулуш материалдарын өндүрүү жана эксперттөө" кафедрасынын филиалы иштейт.

Тоо физиологиясы институту жана Эл аралык Жогорку медициналык мектеп (ЭА-ЖММ) тарабынан төмөндөгүдөй биргелешкен

Институт леса им. П.Гана является партнером ГАООСЛХ при реализации Национальной лесной программы, также институт разрабатывает и рекомендует научные методы по выращиванию посадочного материала, созданию лесных культур, использованию, уходу и мониторингу за лесными экосистемами. Оказывает экспертное и консультативное участие при разработке законов, нормативно-правовых документов в области использования, сохранения и восстановления лесов и лесных ресурсов.

Институт участвует в реализации стратегии и плана действий по сохранению биоразнообразия, утвержденных постановлением Правительства КР от 17 марта 2014 года № 131, и Стратегии развития Национальной системы статистики до 2019 года, утвержденного постановлением Правительства КР от 24 марта 2015 года №144.

Институт леса НАН КР входит в рабочую межведомственную группу Национального статистического комитета КР и участвует в разработке системы экономико-экологического учета, а именно: в разработке лесных счетов, входит в межведомственную рабочую группу ГАООСЛХ по оценке ключевых экосистемных услуг и стандартов стоимостной оценки биоразнообразия.

Институты отделения ведут совместные научные исследования и подготовку кадров с образовательными учреждениями республики и других стран.

В вузах по совместительству работают 49 сотрудников, из них 9 докторов и 24 кандидата наук. Для вузов подготовлены и изданы 2 учебных пособия.

В Институте химии и химической технологии на базе лаборатории переработки минерального и органического сырья института (зав. лаб. академик Б.М. Мурзубраимов) функционирует филиал кафедры «Производство и экспертиза строительных материалов, изделий и конструкций» КГУСТА с целью проведения учебных занятий для студентов по дисциплинам: «Физико-химические методы исследования», «Физико-химические основы оценки состояния объектов недвижимости».

В рамках научного сотрудничества между Институтом горной физиологии и Международной высшей школой медицины

изилдөөлөр жүргүзүлүүдө: «Чет элдик студенттерди окутууда ар түрдүү факторлорго көнүгүү процессинин физиологиялык жана социалдык-психологиялык өзгөчөлүктөрү (табияттык, предметтик-технологиялык, социомаданияттык)».

ЭАЖММнин финансылык колдоосу менен Ат-Башы жана Нарын райондорунда борбордук нерв системасын, жүрөк-кан тамыр системасын жана жергиликтүү коомдун ресурстук потенциалын изилдөө боюнча экспедиция уюштурулган.

Биология жана топурак таануу институту тарабынан МИФИ (Москва) жана И.Арабаев атындагы КМУ менен биргикте «Радиоэкология» жана «Радиобиология» адистиги боюнча магистратура ачылды.

Биотехнология институту Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети менен болгон келишимдин негизинде "Тамак-аш биотехнологиясы" адистиги боюнча бакалавриаттарды даярдап жатат, алгачкы адистер чыгарылды.

Ботаника багынын илимий кызматкерлери К.И.Скрябин атындагы КУАУнин, Ж.Баласагын атындагы КУУнин, И.Арабаев атындагы КМУнин, "Манас" КТУнин, ИСИТОнун жана ЖОЖдун колледжеринин студенттеринин өндүрүштүк, окуу-талаа практикаларына «Экология жана айлана-чөйрөнү коргоо» адистиги боюнча илимий жетекчилик кылышты.

П.А.Ган атындагы токой институту тарабынан географ, биолог жана токойчуларга лекция-экскурсиялар өткөрүлгөн.

2016-жылы бөлүмдүн ИИМне аспирантурага 8 адам (5 күндүзгү, 3 сырттан окуу бөлүмүнө) өттү. Бардыгы болуп аспирантурада 27 адам окуп жатат.

Бөлүмдүн институттарында 3 адистештирлиген диссертациялык кеңеш иштеди, ал жерде 1 доктордук жана 3 кандидаттык диссертациялар жакталган.

Бөлүмдүн илимий-уюштуруу иши

Бөлүмдүн отчеттук мезгилинде бир Жалпы чогулуш даярдалып өткөрүлдү. 2016-жылдын 11-февралындагы Жалпы чогулушта 2015-жыл үчүн бөлүмдүн отчету угулду, анда КР УИАнын вице-президенти академик

(МВШМ) выполняются совместные исследования по теме «Физиологические и социально-психологические особенности обучения студентов-иностранцев в контексте (с учетом) разнообразных факторов адаптационного процесса (природных, предметно-технологических, социокультурных)».

При финансовой поддержке МВШМ организована экспедиция в Ат-Башынский и Нарынский районы, где проведены исследования по оценке центральной нервной системы, сердечно-сосудистой системы и ресурсного потенциала местных общин.

В **Биолого-почвенном институте** совместно с МИФИ (Москва) и КГУ им.И Арабаева открыта магистратура по профилям «Радиоэкология» и «Радиобиология».

В **Институте биотехнологии** в рамках договора с КНУ им. Ж. Баласагына подготовлены и выпущены бакалавры. Обучение бакалавров идет по специальности "Пищевая биотехнология", состоялся первый выпуск.

Сотрудниками **Ботанического сада** велось научное руководство производственными и учебно-полевыми практиками студентов КНАУ им. К.И.Скрябина, КНУ им.Ж. Баласагына, КГУ им. И. Арабаева, КТУ «Манас», ИСИТО и колледжей при вузах по специальности «Экология и охрана окружающей среды».

В дендрарии **Института леса** проведены лекции-экскурсии для студентов лесоводов, биологов и географов.

В 2016 году в НИУ отделения поступили в аспирантуру 8 человек (5 – на очное и 3 – на заочное обучение). Всего в аспирантуре обучаются 27 человек.

В институтах отделения функционировали 3 специализированных диссертационных совета, в которых защищены 1 докторская и 3 кандидатские диссертации.

Научно-организационная деятельность отделения

За отчетный период в отделении было подготовлено и проведено 1 Общее собрание отделения 11февраля 2016 года. На Общем собрании состоялся отчет отделения за 2015 год, на котором был заслушан доклад вице-

А.А. Алдашевдин бөлүмдүн ишинин илимий жана илимий уюштуруучулук ишинин негизги натыйжалары жөнүндө баяндамасы угулду. 2015-жыл ичиндеги бөлүмдүн мүчөлөрүнүн иши жөнүндө Кыскача кабар бөлүмдүн бюро мүчөсү, корреспондент-мүчө Р.З.Нургазиев тарабынан угузулду. Бөлүмдүн Жалпы чогулушунун токтому кабыл алынды.

Бөлүмдүн 2015-жылдагы илимий жана илимий уюштуруучулук иши жөнүндө отчеттук жыйналышында төмөндөгүдөй проблемалар жана кемчиликтер көрсөтүлдү:

- материалдык-техникалык базаны жакшыртуу (илимий аспаптар жана жабдуулар менен камсыздоо);

- эл аралык илимий конференция, симпозиумдарга катышуу, эл аралык илимий борборлор менен байланыш түзүү үчүн башка мамлекеттерге барууга иш сапарлык жана экспедициялык каражаттарды бөлүп берүү;

- илимий кызматкерлердин эмгек акысын жогорулатуу;
- институттарда жылытуу системасын жаңылоо, сормо шкафтардын ремонтун жүргүзүү жана бөлмөлөрдү ремонттоо.

Таланттуу жаштарды, балким, материалдык дем-күч берүү жолу менен илимий-изилдөө иштерине тартуу, тыгыз байланыштарды жолго коюу. КМШнын жана алыскы чет өлкөлөрдүн илимий мекемелери менен биргелешкен изилдөөлөрдү жүргүзүү.

Э.З. Гареев атындагы ботаникалык бакка капиталдык реконструкция, оранжереяларды ремонттоо, ирригациялык тармакты, күнөсканаларды жана питомникти ремонттоо жана реконструкциялоо талап кылынат. Ботаникалык бакты өнүктүрүү концепциясын иштеп чыгуу керек. П.А. Ган атындагы токой институтунда майда темалуулук өкүм сүрүүдө. Тоо физиология институтунда гранттар жана чарбалык келишимдер аз.

Жогоруда айтылгандарга байланыштуу, институттардын чарбалык муктаждыктарын төлөп берүү, илимий-изилдөө иштерин техникалык жактан жабдуу, ал эми кызматкерлерге эл аралык илимий долбоорлордун ишине кыйла активдүү катышуу, илимге инвестицияларды тартуу зарылчылыгы бар экендиги көрүнүп турат.

президента НАН КР академика А.А. Алдашева об основных результатах научной и научно-организационной деятельности отделения. Краткое сообщение о деятельности членов Отделения за 2015 год было представлено членом Бюро отделения, членом-корреспондентом Р.З. Нургазиевым. Было принято постановление Общего собрания отделения.

На собрании отделения были заслушаны и обсуждены, отчеты о научной и научно-организационной, а также хозяйственной деятельности в 2015 году. Отмечены следующие проблемы и недостатки, принято решение:

- улучшить материально-техническую базу (снабдить научными приборами и оборудованием);
- выделить командировочные и экспедиционные средства для выезда в другие государства с целью установления научных связей с международными научными центрами, участия в международных научных конференциях и симпозиумах;
- повысить заработную плату научным сотрудникам;

- обновить отопительную систему в институтах, провести ремонт вытяжных шкафов и в кабинетах.

Привлечение и подготовка талантливой молодежи к научно-исследовательской работе возможно путем их материального стимулирования, налаживания тесных контактов и проведения совместных исследований с научными учреждениями СНГ и дальнего зарубежья.

Ботаническому саду им. Э.З. Гареева требуются капитальная реконструкция, ремонт оранжереи, ремонт и реконструкция ирригационной сети, теплиц и питомника. Нужно разработать концепцию развития Ботсада. В Институте леса им. П.А. Гана наблюдается мелкотемье. В Институте горной физиологии мало грантов и хоздоговоров.

Исходя из вышесказанного, необходимо сделать вывод: нужно увеличить финансирование на научные исследования, оплату хозяйственных нужд институтов, обеспечить техническое оснащение научно-исследовательских работ, а сотрудникам – более активно участвовать в работе международных научных проектов, привлекать инвестиции в науку.

Жалпы кемчилик катары буларды белгилөө керек: практикага киргизүү үчүн даяр илимий иштелмелерге талап жок, КР УИАнын көп жылдык илимий изилдөөлөрү көрсөткөндөй билим берүү мекемелери менен байланыш Илимдер академиясынын окумуштууларынын ишти кошо аткаруу, магистранттарды, дипломниктерди даярдоо, МЭКтин ишине катышуу менен чектелүүдө.

Ошондуктан, өлкөдө жаңы мамлекеттик илимий жана илимий-инновациялык саясатты иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу зарыл.

Отчеттук мезгилде Бөлүмдүн бюросунун 8 отуруму өткөрүлүп, 18 токтом кабыл алынды. Бөлүмдүн бюросунун отурумдарында 2015-жыл үчүн бөлүмдүн институттарынын илимий уюштуруучулугу жөнүндө отчеттор угулду, анда илимий изилдөө иштерин жакшыртуу, бюджеттен тышкаркы каражаттарды илимге тартуу, жаштарды илимге тартуу иштерин жакшыртуу боюнча бир катар сын-пикирлер жана сунуштар айтылды. 2016-жылда илимий изилдөө иштеринин бюджеттик каржылоо тармагы боюнча долбоорлору каралып талкууланды. Экспертизадан кийин 2016-жылга фундаменталдуу жана колдонмо изилдөөлөр жаатында 7 илимий изилдөө долбоорлору кабыл алынды.

Кызматкерлерди сыйлоо жана рухун көтөрүү боюнча институттардын көрсөтмөлөрү каралды; институттардын окумуштуу кеңештери жана штаттык ырааттамасы бекитилди.

Мамлекеттик бийлик органдарына, ведомстволорго жана башка мекемелерге эксперттик корутундулар, анализдик каттар, маалымат материалдары, өлкөнүн илимий-техникалык саясатына тиешелүү маселелердин ар кандай аспектери боюнча сунуштар жана сын-пикирлер киргизилди.

Бөлүмдүн окумуштуулары экология, айбанаттарды жана өсүмдүктөрдү, айыл-чарбасын коргоого, дарылык өсүмдүктөрдү колдо өстүрүүгө тиешелүү ж.б. ар кандай маселелерди чечүүгө катышышты, уюмдарга, ведомстволорго жана жеке адамдарга консультациялар жана маалымат информация беришти.

КР УИАнын ХТМБжАЧ бөлүмүнүн академиктери жана корреспондент-мүчөлөрү илимди өнүктүрүүгө белгилүү даражада салым кошуп, ошондой эле жогорку квалификациядагы кадрларды даярдоодо жана билим берүү процессинде активдүү катышып жатышат.

В качестве общего недостатка следует отметить, что (как показывает практика многолетних научных исследований НАН КР) научные разработки, готовые для внедрения, не востребованы, связь с образовательными учреждениями ограничивается работой ученых Академии наук по совместительству, подготовкой магистрантов, дипломников и участием в работе ГЭК.

Поэтому необходимо разработать и реализовать новую государственную научную и научно-инновационную политику в стране.

За отчетный период было проведено 8 заседаний Бюро отделения и было принято 18 постановлений. На заседаниях Бюро отделения заслушивались отчеты о научно-организационной деятельности институтов за 2015 год, где были высказаны ряд замечаний и предложений по улучшению научно-исследовательских работ, привлечению внебюджетных средств в науку, а также по активизации деятельности по вовлечению молодежи в науку. Рассматривались и обсуждались проекты научно-исследовательских работ на 2016 год по линии бюджетного финансирования. После экспертизы на 2016 год были приняты 7 научно-исследовательских проектов в области фундаментальных и прикладных исследований.

Рассматривались представления институтов о поощрениях и награждениях сотрудников; утверждались ученые советы и штатное расписание институтов и другие вопросы.

Подготовлены и внесены в органы государственной власти, ведомства и другие учреждения экспертные заключения, аналитические записки, информационные материалы, предложения и замечания по разным аспектам вопросов, касающихся научно-технической политики страны.

Ученые отделения активно участвовали в решении различных вопросов, касающихся экологии, защиты животных и растений, сельского хозяйства, культивирования, переработки лекарственных растений и др., давали консультации и предоставляли информацию, сведения организациям, ведомствам и частным лицам.

Академики и члены-корреспонденты НАН КР, состоящие в Отделении ХТМБиСХН НАН КР, вносят определенный вклад в развитие науки, участвуют в подготовке высококвалифицированных кадров и образовательном процессе.

АКАДЕМИКТЕР

АЙДАРАЛИЕВ А.А. «Кыргызстандын Эл аралык Университетинин» (КЭЛУ) окутуу-илимий өндүрүштүк комплекси-юридикалык адамдардын бирикмесин түзүү боюнча документтердин пакетин даярдаган. Кыргызстандын Эл аралык Университетинин кошумундагы окутуу-илимий өндүрүштүк комплексинин медициналык колледжи менен Кыргыз-Пакистан Рифа университети жана И. Ганди атындагы Борбордук Азия Ачык Институту менен чогуу билим берүү боюнча документтерди даярдаган. «Жогорку билимди Борбордук Азия мейкиндигине багыттоо» ЕС долбоорунун чегинде «Жогорку билимди Борбордук Азия мейкиндиги үчүн квалификациялык ЖЭЭКти» даярдоого катышты (Рим, февраль 2016). 2016-ж. март айында Пакистандын бир катар университеттери менен кызматташуу жөнүндө келишимге кол коюлган. ЕСтин долбоорунун чегинде Лас-Пальмас университетинде (Испания, 2016, май) «Университетти башкаруу» темасы боюнча стажировкадан өттү. Пакистандын жогорку билим, Медициналык жана Стоматологиялык Кеңештин Комиссиясынын делегацияларынын визитин уюштурган. «Борбордук Азиянын бийик тоолуу райондорундагы жашоочуларга тийгизген айлана-чөйрөнүн таасирин изилдөө» (АКШ) NASAнын долбоорунун чегинде Нарын жана Ат-Башы райондорунда 3 экспедицияны уюштурган (экологиялык, медико-биологиялык, инженердик-картографиялык экспедициялар) (июнь-сентябрь 2016ж.) Экономикалык, технологиялык, илим-билим кызматташтыгы боюнча өкмөт аралык Кыргызстан-Индия комиссиясынын ишине катышты (ноябрь 2016-ж.). 2 макала жарыялаган.

АКИМАЛИЕВ Ж. А. «Кыргыз Республикасынын дыйканчылыгы» деген республикалык илимий программаны жетектейт (дыйканчылыкты жүргүзүүнүн илимий негиздери, негизги айыл чарба өсүмдүктөрүнүн жаңы сортторун жана гибриддерин түзүү, топурактын асылдуулугун кеңейтип кайталап өндүрүүнү камсыз кылуучу которуштуруп айдоо жана системаларды куруунун азыркы принциптерин иштеп чыгуу). Сугат шарттарында өстүрүлүүчү кант кызылча боюнча изилдөөлөрдүн бүткүл комплексинин жана «Кыргызстандагы

АКАДЕМИКИ

АЙДАРАЛИЕВ А.А. Подготовлен пакет документов о создании Объединения юридических лиц – Учебно – научно производственный комплекс «Международный университет Кыргызстана». Подготовлены документы об организации совместно с Открытым университетом им. И. Ганди Центрально- азиатского индийского института дистанционного образования при УНПК «МУК»; совместно Университетом Рифа Кыргызско-Пакистанского медицинского колледжа при УНПК «МУК». В рамках проекта ЕС «По направлению к центральноазиатскому пространству высшего образования» принимал участие в подготовке «Квалифицированных рамок для центральноазиатского пространства высшего образования» (Рим, февраль 2016 г.). Подписаны договоры о сотрудничестве с рядом пакистанских университетов во время визита в марте 2016 г. В рамках проекта ЕС прошел стажировку на тему «Управление университетом» в Университете Лас-Пальмас (Испания), май 2016г. Организовал визит делегаций комиссии по высшему образованию и Медицинского и стоматологического совета Пакистана (октябрь 2016 г.), а также 3 экспедиции в Нарынский и Ат-Башынский районы в рамках проекта NASA (США) «Исследование влияния окружающей среды на население, проживающее в высокогорных районах Центральной Азии» (экологическая, медико-биологическая, инженерно-картографическая экспедиции) (июнь – сентябрь 2016 г.). Принял участие в работе Межправительственной Кыргызско – индийской комиссии по экономическому, технологическому, научно-образовательному сотрудничеству (ноябрь 2016 г.). Опубликованы 2 статьи.

АКИМАЛИЕВ Ж. А. Научный руководитель республиканской научной программы «Земледелие Кыргызской Республики» (Система земледелия, селекция и первичное семеноводство сельскохозяйственных культур, современные севообороты, расширенное воспроизводство плодородия почв и рациональное использование земельных ресурсов республики). Руководство комплексом научных исследований по орошаемой сахарной свекле и теме «Генетические

өсүмдүктөрдүн генетикалык ресурстары» деген теманын илимий жетекчиси болуп эсептелет. Эл аралык илимий 7 кеңешмелердин ишине катышкан (РФ, Иран, Турция, Египет, Узбекистан, КЭР). Эл аралык жана республикалык басылмаларда айыл чарба өндүрүшү жана агрардык илимдер боюнча 4 макаласы жарыяланып, 3 макаласы даярдалган.

АСАНОВ Ү.А. КР УИАнын ХжХТ институтунун кызматкерлеринин, И.Скрябин атындагы КМАУнин жана Арабаев атындагы КМУнин химия кафедрасынын илимий консультанты. Кыргыз мектептеринин 9-классы үчүн басмадан «Химия» окуу китеби биргелешкен авторлор менен чыгарылды (Т.Кудайбергенов, Б.Рыспаев).

С.А. ЖУМАБЕКОВдун жетекчилиги менен «Таяныч-кыймыл системасынын тубаса жана кийин туш болгон дегенеративдик ооруларын жана бүлүнгөн жерлерин дарылоонун жаңы технологияларын жана хирургиялык ыкмаларын иштеп чыгуу жана киргизүү» деген илимий программасы аткарылууда. 5 Эл аралык илимий конференциялардын ишине катышкан (АКШ, Казахстан, Азербайджан, Россия, Турция). Ал Г.А. Илизаров атындагы ВТОнун (Курган ш., РФ) РНЦ менен БНИЦТОнун орток илимий долбооруна катышат. Ал тарабынан 3 патент алынган, 44 илимий макала жарыяланган, анын ичинде 17си чет мамлекеттерде. Анын жетекчилиги менен 4 кандидаттык диссертация жакталган. Кувейтте өткөн ойлоп табуулардын Эл аралык көргөзмөсүнүн 5 күмүш медалына татыктуу болгон.

ЖОРОБЕКОВА Ш.Ж. «Жаңы материалдарды алуу максатында Кыргыз Республикасынын минералдык жана органикалык сырьесун комплекстүү кайра иштетүүнүн физика-химиялык негиздерин иштеп чыгуу" аттуу долбоордун жетекчиси. Андан тышкары "Табигый гумин кислоталарынын жана алардын туундуларынын негизинде темплаттык-багытталган сорбенттерди жана наногибриддик композиттерди алуу" деген теманын илимий жетекчиси.

Эл аралык кызматташтык чөйрөсүндө жана мамлекеттер ортосундагы кеңешменин

ресурсы растений». Принял участие в работе семи международных форумов (РФ, Иран, Турция, Египет, Узбекистан, КНР). Опубликованы 4 статьи и 3 статьи сданы в печать в зарубежные и республиканские издания по проблемам сельскохозяйственного производства и аграрной науки.

АСАНОВ У.А. является консультантом по вопросом развития нанотехнологии сотрудников ИХиХТ НАН КР, кафедры химии КНАУ им. К Скрябина и КГУ им. Арабаева. Выпущен из печати 9-й том многотомной Кыргызской национальной энциклопедии под редакцией У.Асанова. Выпущен учебник «Химия» для 9-го класса кыргызских школ в соавторстве с Т.Т.Кудайбергеновым и Б.С.Рыспаевым.

ЖУМАБЕКОВ С.А. является руководителем научной программы исследований «Разработка и внедрение новых технологий и хирургических способов лечения врожденных и приобретенных дегенеративных заболеваний и повреждений опорно-двигательной системы». Участвовал в работе пяти международных научных конференций (США, Казахстан, Азербайджан, Россия, Турция). Реализует совместный научный проект БНИЦТО с РНЦ ВТО им. Г.А. Илизарова г. Курган, РФ на тему: «Биологические аспекты воздействия факторов высокогорья на регенераторную активность костной ткани». Получил 3 патента, опубликовал 44 научные статьи, из них 17 – за рубежом. Под его руководством защищены 4 кандидатские диссертации. Награжден пятью серебряными медалями Международной выставки изобретений в Кувейте.

ЖОРОБЕКОВА Ш.Ж. руководила научными исследований по теме: «Получение темплатно-настроенных сорбентов и наногибридных композитов на основе нативных гуминовых кислот и их производных», выполняемой по государственной программе: «Создание новых материалов путем разработки инновационных технологий».

В сфере международного сотрудничества ею подготовлены и представлены: материалы

МНТЦ боюнча даярдалган материалдары КР ЖК ратификациялоого сунушталган. Грузиянын Тбилиси шаарында МНТЦ-нын жетекчилеринин Кеңешине отурумдун документтерин даярдаган. 2016-жылдын 19-21 январында (Брюссель, Бельгия) SETAC Europe Council face-to-face meeting эл аралык конференциясына катышкан. 4 макала жарыяланган.

Б.И. ИМАНАКУНОВдун жетекчилиги менен Кумтор алтын өндүрүү өнөр-жайынан алынган кендин, концентраттын жана таштандылардын химиялык анализы жүргүзүлгөн. Ошондой эле темирдин гексацианоферратын циан аралашкан эритмелердин суюк фазасынан бөлүп алуу ыкмасы иштелип чыккан. МНТЦга «Кыргызстандагы алтын өндүрүү фабрикасында пайда болгон өндүрүштүк сууларды жана таштандыларды зыянсыздандыруу ыкмаларын иштеп чыгуу» темасындагы долбоор даярдалган жана сунушталган. 2 макаласы басылып чыккан.

Д.К. КУДАЯРОВ «Дем алуусу солгундаган, эттенбеген, жаңы төрөлгөн ымыркайды карап-багуунун жана дарылоонун принциптери» деген илимий темага жетекчилик кылат. Эл аралык педиатрлардын конгрессинин ишине катышкан (Россия, Казахстан). 2 илимий макаласы жарыяланган, студенттер, клиникалык ординаторлор жана практикалык доктурлар үчүн 1 методикалык колдонмо даярдаган.

М.М. МАМАКЕЕВ «Операциядан кийинки хирургиялык татаал абалдарды: диагностикалоо, дарылоо, профилактикалык мүмкүндүктөр (эксперименттик-клиникалык изилдөө): операциянын интраоперациялык параметрлеринин, ыкчам хирургиядагы анестезиологиялык жолдун методологиялык жана клиникалык аспекти; калькулездук холециститти лапараскопиялык холецистектомиясы" долбоорунун жетекчиси. "Кыргызстандын хирургиясы", "Кыргызстандын медицинасы" жана "Казахстандын хирургиясы" журналдарынын редколлегиясынын мүчөсү.

М.М. МАМЫТОВ баш мээнин сынган сөөгүнүн борборундагы начарлануулар деген суроолорду окуп үйрөнүү боюнча илимий-изилдөө ишин жүргүзүп келет. Баш

для ратификации нового межгосударственного соглашения по МНТЦ в ЖК КР; документы на заседание совета управляющих МНТЦ, г.Тбилиси, Грузия. Принимала участие в международной конференции SETAC Europe Council face-to-face meeting, 19 – 21 января 2016 г. (Brussels, Belgium). Опубликованы 4 статьи. Избрана действительным членом Евразийской академии наук и удостоена Золотой медали Евразийского химического журнала.

ИМАНАКУНОВ Б.И. провел химический анализ руды, концентрата и хвостов ЗИФ Кумтор. Разработан способ извлечения из жидкой фазы цианидсодержащих растворов гексацианоферратов железа (Берлинской лазури). Подготовил и провел проектное предложение в МНТЦ на тему «Разработка методов обезвреживания производственных стоков и донных отложений хвостохранилищ ЗИФ Кыргызстана». Опубликованы 2 статьи.

КУДАЯРОВ Д.К. руководил научной темой на кафедре КГМА «Маловесные новорожденные дети с синдромом дыхательных расстройств. Принципы выхаживания и лечение». Опубликованы 2 статьи, подготовлено 1 методическое пособие для студентов, клинических ординаторов и практических врачей. Принял участие в работе Международного конгресса педиатров (Россия, Кыргызстан).

МАМАКЕЕВ М.М. руководил проектом «Послеоперационные осложнения в неотложной хирургии: диагностика, лечение, возможности профилактики (экспериментально-клинические исследование): методологические и клинические аспекты интраоперационных параметров операции и анестезиологического пособия в неотложной хирургии; лапароскопическая холецистэктомия при хроническом калькулезном холецистите. Член редколегии журналов "Хирургия Кыргызстана", "Медицина Кыргызстана", "Хирургия Казахстана".

МАМЫТОВ М.М. провел научно-исследовательскую работу по изучению вопроса дислокации головного мозга при очаговых его поражениях. Продолжается

мээнин оор травматикалык кокустап калган жерлерин дифференциалдуу дарылоо боюнча изденип-изилдөөчү илимий иш улантылды. Эл аралык Нейрохирургдар Федерациясында аткаруучу комитетинин мүчөсү катары иштерге катышкан. Ал Түркия, Германия, АКШ, Корея, Япония, Россия жана Казакстан өлкөлөрүндөгү нейрохирургиялык борборлор менен иш алып барууда. 3 макаласы чыккан, анын жетекчилиги менен 1 докторлук диссертация жакталган, 5 эл аралык конференцияга катышкан.

А.М. МУРЗАЛИЕВ «Цереброваскулярдык оорулар» боюнча илимий-изилдөө ишин жүргүзүүдө. Анын жетекчилиги алдында кафедра кызматкерлеринин, аспиранттардын, доктoранттардын илимий-изилдөө иштери жүргүзүлүп келүүдө. Практикалык саламаттык сактоого жардам берүүнү уюштуруу иштерин алып барат (докторларга консультация берүү, Саламаттык сактоо министрлигинин неврологиялык бөлүмдөрүндө консилиумдар жана клиникалык талдоолорду жүргүзүү). 3 илимий форумдун иштерине катышкан жана 1 илимдин кандитатын даярдаган.

А.Р. РАИМЖАНОВ «Геморрагикалык васкулит, гемофилия жана оор лейкоз менен оорутандардын гемопоэза жана гемостазын изилдөө" деген илимий темага жетекчилик кылат. Саламаттык сактоо органдарына гематология боюнча, ошондой эле кан оорусуна чалдыккандарга (250 оорулуу) бекер жардам көрсөткөн. 1 окуу куралы жана 6 макаласы чыккан. 1 эл аралык конференциянын ишине катышкан.

К.С. СУЛАЙМАНКУЛОВ КМШнын илимдер академиялары менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын илимий байланыштарын жандандыруу боюнча иш алып барат. Амиддер менен металдардын туздарынан алынган, физиологиялык активдүү касиеттери бар, татаал бирикмелерди синтездөө жана алардын мейкиндиктеги түзүлүшүн аныктоо боюнча Химия жана химиялык технология институтунун илимий программасынын бир бөлүгүн жетектейт. 5 илимий макала, орто мектептер үчүн 1 окуу китеби чыгарылган,

поисковая исследовательская работа по дифференцированному лечению тяжелых травматических ушибов головного мозга. Принимает участие в мероприятиях, проводимых Всемирной федерацией нейрохирургов, в качестве члена исполнительного комитета данной федерации. Продолжает сотрудничество с нейрохирургическими центрами таких стран как Турция, Германия, США, Корея, Япония, Россия и Казахстан. Опубликованы 3 статьи, под его руководством выполнена и защищена 1 докторская диссертация, участвовал в пяти международных конференциях.

МУРЗАЛИЕВ А.М. провел научные исследования по теме «Цереброваскулярные заболевания». Осуществлял руководство научно-исследовательской работой сотрудников кафедры, аспирантов, соискателей, докторантов; принимает участие организации помощи практическому здравоохранению (консультации врачам, консилиумы, клинические разборы в неврологических отделениях НГ Минздрава КР; осуществил контроль за проведением учебных занятий всеми сотрудниками на требуемом научно-методическом уровне. Принял участие в работе трех научных форумов. Подготовил одного кандидата наук.

РАИМЖАНОВ А.Р. руководил научной темой «Изучение особенностей гемопоэза, гемостаза и иммунного статуса у больных с геморрагическим васкулитом, гемофилией и острых лейкозов в Кыргызстане». Проводит работу по оказанию помощи органам здравоохранения и популяризации знаний по гематологии, оказал бесплатную консультативную помощь (250 больным) с тяжелыми заболеваниями крови. Изданы: 1 учебное пособие и 6 статей. Принял участие в работе одной международной конференции.

СУЛАЙМАНКУЛОВ К.С. наладил научных связей НАН КР с академиями наук СНГ. Осуществил руководство частью научной программы ИХиХТ НАН КР по синтезу и изучению строения новых координационных соединений солей металлов с амидами, обладающими физиологически активными свойствами. Опубликованы 5 статей, выпущен 1 учебник для средних школ, получено 1 положительное решение на выдачу патента. Участвовал в работе одной международной конференции.

Кыргыз Республикасынын патентин алууга 1 оң чечим алынган, 1 эл аралык конференцияга катышкан.

КОРРЕСПОНДЕНТ-МҮЧӨЛӨР

Д.А. АДАМБЕКОВ төмөндөгүдөй темаларга жетекчилик кылат: «Бишкек шаарынын илимий мекемелеринде бөлүнүп алынган микробдордун антибиотикорезистенттүүлүгүнүн механизмдерин иликтөө»; "КРда иерсиниоздордун, пневмококкоздорун, листерийлерин микробиологиясы жана иммунологиясы»; «Чуманын вакциналык профилактикасын өркүндөтүү». Ошондой эле кафедранын илимий-изилдөө иштеринин жетекчиси. 1 методикалык колдонмо жана 9 макала жарыялаган.

И.А. АШИМОВ КР УИА, КР ХКА, УХБ, КР ПӨИБ КБнын конференция, семинар жана симпозиумдарынын ишине жана уюштурууга катышкан. "Кыргызстандын хирургиясы" журналын редакциялоо ишине катышкан. 4 эмгеги жарыкка чыккан, анын ичинде 2 илимий монография. "Дервиштин клону" аттуу илимий-фантастикалык романы чыккан (2016-ж., 191 б.). "Индивиддин илимий-көз карашынын маданиятынын азыркы таптагы триаддык синтези" аттуу илимий идеяны, ошондой эле «Илимди популяризациялоонун, концептуализациялоонун жана философиялаштыруунун системасын» иштеп чыккан.

К.Ж. БӨКӨНБАЕВ "Кыргызстандын 2030-жылга дейре туруктуу өнүгүүсүнүн стратегиясы" боюнча сунуштарды даярдаган жана КР Президентинин Администрациясы тарабынан кабыл алынган. Айдаралиев А.А. менен бирдике "Кыргызстандын 2030-жылга дейре туруктуу өнүгүүсүнүн Концепциясынын Картасы" (КР Президенти Атамбаев А.Ш. тарабынан иниципленген) иштелип чыккан. 2 макаласы, 2 монографиясы жана бир нече макалалары ММКда жарык көргөн. 2 эл аралык илимий форумдун ишине катышкан.

ЖУНУШОВ А.Т. «Инновациялык битехнологияга колдонуу үчүн жаныбарлардын, өсүмдүктөрдүн жана микроорганизмдердин генетикалык негизин түзүү» темасы боюнча илимий-изилдөөлөрдү жетектеди. КР 2267 «Кыргызстандын корук аймактарында өтө коркунучтуу зооноздук оорулардын таралышынын мониторинги»

ЧЛЕНЫ-КОРРЕСПОНДЕНТЫ

АДАМБЕКОВ Д.А. осуществляет руководство над темами: «Изучение механизмов антибиотикорезистентности микробов, выделенных в лечебных учреждениях г. Бишкека»; «Микробиология и иммунология иерсиниозов, пневмококков, листерий в КР»; «Усовершенствование вакцинопрофилактики чумы» и научно-исследовательской работой возглавляемой им кафедры.

Опубликовано 9 научных статей и 1 методическая рекомендация.

АШИМОВ И.А. организовывает и участвует в работе конференций, симпозиумов, семинаров КГМИПиПК, КБ УДППКР, НХЦ, АХО КР, НАН КР.

Занимается редактированием журнала «Хирургия Кыргызстана». Опубликовано 4 печатные работы, в том числе 2 научные монографии. Издал научно-фантастический роман «Клон дервиша» (2016 г. 191с.). Разработана научная идея «Триадный синтез современной научно-мировоззренческой культуры индивида» (2015 г.). Разработана «Система популяризации, концептуализации и философизации науки» (2016 г.).

БОКОНБАЕВ К.Ж. подготовил рекомендации по разработке Стратегии устойчивого развития Кыргызстана до 2030 года. Разработал (совместно с А. Айдаралиевым) и приняты аппаратом Президента КР Концепция Карты устойчивого развития Кыргызстана до 2030 года (создание такой карты инициировано президентом КР А.Ш. Атамбаевым). Опубликованы 2 статьи, серии статей в СМИ, подготовлены 2 монографии. Принял участие в работе двух международных научных форумов.

ЖУНУШОВ А.Т. возглавлял выполнение НИР на тему «Создание основ банка генетических ресурсов животных, растений, микроорганизмов и использование его в целях инновационной биотехнологии». Осуществляет научное руководство грантовых проектов: КР 2267 «Мониторинг особо опасных зоонозных болезней на

аттуу гранттык долбоорду, ошондой эле КМШ өлкөлөрүнүн эл аралык «Зоонздорго каршы жаңы нанокомплексттерди колдонуу менен биологиялык препараттарды түзүү» аттуу долбоорду жетектейт. Түштүк Корея өлкөлөсүнүн AFACI фондунун каржылоосу менен «Кыргыз Республикасындагы жаныбарлардын генресурсун натыйжалуу колдонуу боюнча илимий негиздөө» аттуу долбоорду аткарып жатат.

4 эл аралык илимий конференцияга катышкан, анын 5 илимий макаласы чет өлкөдө жарык көрдү, 2 патент алган, анын бирөө Евразиялык патент.

охраняемых территориях Кыргызстана»; межгосударственный инновационный проект: «Создание биобезопасных препаратов против зоонозов на основе нанокомплексов высокой иммуногенности» по межгосударственной программе инновационного сотрудничества государств – участников СНГ на период до 2020 г.; по линии фонда AFACI: «Разработка научных основ рационального использования генресурсов животных Кыргызской Республики». Принимал участие в работе четырех международных научных конференций, опубликовано 5 научных статей, получено 2 патента, один из них Евразийский.

А.З.ЗУРДИНОВдун негизги изилдөөлөрүнүн багыты бул – социалдык маанилүү ооруларда колдонулуучу дарылык каражаттарды анализдөө жана медикаментоздук терапияны жакшыртуу боюнча кийлигишмейлердин чараларын иштеп чыгуу, калкка көрсөтүлүүчү фармацевтикалык тейлөө кызматтарынын абалына баа берүү жана дарылык өсүмдүктөрдү медициналык тажрыйбага киргизүү максатында иликтөө. Медициналык практикага киргизүү үчүн фитопрепараттардын жана Кыргызстандын кээ бир дары өсүмдүктөрүнүн колдонулушун изилдөө. "Казак Республикасынын ССМнин алтын белгиси"; Эл аралык фармацевттердин жана клиникалык ассоциациялардын "Өмүр үчүн эмгек" медалы, Кравков атындагы медаль жана жаштарды патриоттуулукка тарбиялоодогу эмгеги үчүн Афганистан ветерандарынын медалы менен сыйланган. 3 окуу-куралы, 3 окуу-методикалык сунуш-көрсөтмөлөрү, 1 макаласы жарык көргөн.

М.Н. НАМАЗБЕКОВдун жетекчилиги менен төмөндөгүдөй темалар иштелип жатат: «Ички колко кан тамыр жана буттардын негизги кан тамырларынын бүтөлүп калышын аныктоо жана хирургиялык ыкма менен дарылоо жолдору», «Артерия жана вена кан тамырларынын чапчаң кан уюп калышы, артериялык кан тамырлардын кеңейишин аныктоо жана хирургиялык ыкма менен дарылоо жолдору», «Мээге кеткен күрөө кан тамырлардын дартын аныктоо; кан тамыр ооруларынын туубаса түрлөрү, дартын аныктоо жана хирургиялык ыкма менен дарылоо». 4 макала жарыялаган. 7 эл аралык илимий форумдарда катышкан.

Основное направление научных исследований **ЗУРДИНОВА А.З.** анализ использования лекарственных средств, применяемых при социально значимых заболеваниях, и разработка мер по вмешательству в улучшение медикаментозной терапии. Проводился анализ использования фитопрепаратов и изучение отдельных лекарственных растений Кыргызстана с целью их внедрения в медицинскую практику. Опубликованы: 3 учебные пособия, 3 учебно-методические рекомендации и 1 статья. Награжден: «Золотым знаком» МЗ Республики Казахстан; памятной медалью Международной ассоциации клинических фармакологов и фармацевтов «За труд во имя жизни»; медалью имени Кравкова – основоположника российской и советской фармакологии; медалью ветеранов Афганистана за патриотическое воспитание молодежи.

НАМАЗБЕКОВ М.Н. руководил работой научных тем: «Диагностика и хирургическая коррекция окклюзионных поражений брюшной аорты и артерий нижних конечностей; острые тромбозы и эмболии артериальных и венозных сосудов»; «Артериальные аневризмы, диагностика и хирургическая коррекция; хирургическое лечение поражений сонных артерий; врожденные заболевания сосудов». Принял участие в работе семи международных научных форумов. Опубликовал 4 научные статьи.

НУРГАЗИЕВ Р.З. «Айыл чарба малынын өтө коркунучтуу жугуштуу ылаңына молекулярдык-биологиялык жана серологичеялык метод менен диагностика жасоо жана аны өркүндөтүү» аттуу илимий теманын жетекчиси. Андан тышкары, «Жылкынын ооруларына эпизоотологиялык мониторнг жасоо жана ага каршы күрөшүүнүн жолдору» аттуу илимий теманын аткаруучусу.

ПЦР методу менен изилдөөнүн жыйынтыгында, жылкынын жугуштуу герпес ВГЛ-1 оорусунун патологиялык материалдарынын негизинде оң натыйжалар алынган. «Өлкөнүн биологиялык жана азык-түлүк коопсуздугун, малдын ден соолугун сактоону камсыздоо, ветеринардык препараттардын биотехнологиясын өркүндөтүүдө илимий негизди иштеп чыгуу» аттуу долбоору боюнча «Малдын эхинококкозун жана стрептококкозун иликтөө жана Ата мекендик ветеринардык препараттарды иштеп чыгуу», «Өтө коркунучтуу жугушуу ылаңдарга каршы биологиялык вакциналык препараттарды өркүндөтүү» аттуу темаларгага консультант болуп эсептелет.

6 эл аралык илимий форумдун ишине катышты. 13 илимий макаласы жарык көрдү. Анын жетекчилигинин алдында 1 докторлук диссертация жакталды.

2016-жылы КР Илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты болду.

НУРГАЗИЕВ Р.З. руководил научной работой на тему: «Разработка и совершенствование серологических и молекулярно-биологических методов диагностики особоопасных вирусных болезней сельскохозяйственных животных». Он также является исполнителем научных тем: «Эпизоотологический мониторинг болезней лошадей и разработка мер борьбы». В результате исследования методом ПЦР в патологическом материале из заразных культур получен положительный результат на герпес вируса лошадей 1-го типа ВГЛ-1, «Изучение эхинококкоза и стрептококкоза животных и разработка отечественных ветеринарных препаратов» по проекту «Разработка научных основ совершенствования биотехнологии ветеринарных препаратов, обеспечивающих охрану здоровья животных, продовольственную и биологическую безопасность страны», является научным консультантом на тему «Усовершенствование биотехнологии вакцинных препаратов против особо опасных вирусных инфекций». Принял участие в работе шести международных научных форумов. Опубликовал 13 научных статей. Под его руководством защищена 1 докторская диссертация. Удостоен Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники 2016 г.

Р.А. ОМОРОВ эки теманын илимий жетекчиси: «Мителик ылаңдар жана алардын диагностикасы, тезинен дарылоо, профилактика», «Гастродуоденалдык системанын оорусу, диагностикасы, дарылоосу», «Гепатодуоденалдык зонанын оорулары жана эпидемиологиясы, мителик ылаңдар ооруларын диагностикалоо жана дарылоо» аттуу ИИИнин жетекчиси. 1 монографиясы жана 4 макаласы жарыяланган. 3 эл аралык жана 3 регионалдык илимий конференцияларда катышкан.

Корреспондент-мүчө**Ф.В.ПИЩУГИНдин** «Жаңы материалдарды алуу максатында Кыргыз Республикасынын минералдык жана органикалык сырьесун комплекстүү иштетүү боюнча физика-химиялык негиздерин өнүктүрүү» аттуу долбоордун «Жаңы жогорку биоактивдүү бирикмелерди алуу» деген темадагы бөлүгүнүн илимий жетекчиси. «Витаминдердин таасири менен аминокислоталардын, аминоканттардын

ОМОРОВ Р.А. руководил научными двух тем «Паразитарные заболевания, их диагностика, оперативное лечение, профилактика», «Заболевания гастродуоденальной системы, диагностика, лечение». Руководил НИР по проблеме «Заболевания гепатодуоденальной зоны и эпидемиология, диагностика и лечение паразитарных заболеваний». Принял участие в работе трех международных и 3-х региональной научных конференций. Опубликовал 1 монографию и 4 научные статьи.

ПИЩУГИН Ф.В. руководил научным проектом «Создание новых материалов путем разработки инновационных технологий комплексной переработки минерального и органического сырья КР» по разделу «Получение новых высокоэффективных биологически активных соединений». Работы велись по теме «Изучение химических превращений аминокислот, аминосахаров и их производных под действием витаминов,

жана алардын туундуларынын химиялык өзгөрүштөрүн изилдөө, ферментативдүү процесстерди моделдөө»деген темада иштери жүргүзүлдү. 5 макаласы жарыяланган.

М.А. САГЫМБАЕВ «Ири региондук борборго травматологиялык-ортопедиялык жардам берүүнү оптималдаштырууга карата системалык-методологиялык жана инновациялык жардам» аттуу долбоордун жетекчиси болуп эсептелет. Илизаров атындагы ТОБру (Курган), Индиянын медициналык борбору (Дели) менен бирдиктүү иш алып барат. 6 макаласы жарыяланган.

2016-жылы бөлүмдүн мүчөлөрү тарабынан төмөнкүдөй эмгектер даярдалып жарык көргөн: 5 монография (акад. Асанов У.А. (1), корр.-мүчө Ашимов И.А. (2), бирден монография – Намазбеков М.Н., Оморов Р.А.), 39 илимий макалалар чет мамлекет-терде жана 74 макала жергиликтүү басма-ларда, 2 окуу китеби (акад. Асанов У.А., Сулайманкулов К.С.), 4 окуу куралы (акад. Раимжанов А.Р.(1), корр.-мүчө Зурдинов А.З. (3) жана 3 методикалык курал (корр.-мүчө Зурдинов А.З.), акад. Сулайманкулов К.С. 1 патент жана акад. Джумабеков С.А. 2 патент алган, корр.-мүчө Жунушов А.Т. 2 патент (1 патент Евразиялык) жана Оморов Р.А. 1 па-тент алган. Бөлүмдүн мүчөлөрүнүн жетек-чилиги менен жогорку квалификациядагы илимий кадрлар даярдалган. Академиктердин жетекчилиги менен С.А.Жумабековдун - 4 кандидаттык, А.М. Мурзалиевдин – 1 кандидаттык,М.М.Мамытовдун–1докторлук, корреспондент-мүчөлөрдүн жетекчилиги менен А.З. Зурдиновдун – 1 докторлук жана 2 кандидаттык, Р.З. Нургазиевдин - 2 докторлук жана 1 кандидаттык диссертациялары корголгон.

Бөлүмдүн академиктери жана корреспондент-мүчөлөрү 40тан ашуун региондук жана чет өлкөлүк илимий форумдардын ишине катышкан. ЖОЖдордо сабак өтүшүп жана Массалык маалымат каражаттарына маалымат беришкен.

Бөлүмдүн илимий мекемелеринин кызматкерлери ардак наамдарга жана сыйлыктарга арзыды.

Химия жана химиялык технология институнун директорунун м.а., академик Ш.Ж. Жоробекова Евразия академиясына анык мүчө болуп шайланган.

Х.и.д. Кыдралиева К.А. Эл аралык SETAC Улуттук региондук бөлүмүнүн төрайымы болуп шайланды. Академик Ш. Ж. Жоробекова, х.и.к. Касымалиева Э., х.и.д. Кыдралиева К.А. Евразия химиялык журналынын Алтын медалына татыктуу болушту.

моделирование ферментативных процессов».

Опубликовано 5 научных статей.

САГЫМБАЕВ М.А. руководил проектом «Системно-методологический и инновационный подход к оптимизации травматолого-ортопедической помощи крупного регионального центра». Проводил совместные исследования с ЦТО им. Илизарова (Курган), с индийским медицинским центром (Дели). Опубликовал 6 научных статей.

Членами отделения в 2016 году было подготовлено и опубликовано: 5 монографий (акад. Асанов У.А.(1), чл.-корр. Ашимов И.А.(2), и по одной монографии М.Н. Намазбеков и Р.А. Оморов 39 научных статей в зарубежных и 74 в местных изданиях; 2 учебника (акад. У.А. Асанов, К.С. Сулайманкулов), 4 учебные пособия (акад. А.Р. Раимжанов (1) и член.-корр. А.З Зурдинов (3) и 3 методических пособий (член.-корр. А.З. Зурдинов). Акад. К.С. Сулайманкуловым получен 1 патент а С.А. Джумабековым – 2 патента; 2 патента получены член.-корр. А.Т. Жунушовым (1 Евразийский) и Р.А. Оморовым – 1 патент КР. Членами отделения за отчетный период были подготовлены научные кадры высшей квалификации. Под руководством академика С.А. Джумабекова защищены 4 кандидатские, академика А.М. Мурзалиева – 1 кандидатская, академика М.М. Мамытова – 1 докторская, член-корр А.З. Зурдинова – 1 докторская и 2 кандидатские, член-корр Р.З. Нургазиева – 2 докторские и 1 кандидатская диссертации.

Академики и члены-корреспонденты отделения приняли участие в работе 13 региональных и 28 зарубежных научных форумов. Вели занятия в вузах, выступали в СМИ.

Сотрудники научных учреждений отделения удостоены почетных званий и наград:

И.о. директора Института химии и химической технологии, академик Жоробекова Ш.Ж. избрана действительным членом Евразийской академии наук; Д.х.н. Кыдралиева К.А. избрана председателем регионального отделения международной научной организации SETAC; Академик Жоробекова Ш.Ж.; к.х.н. Касымова Э.Д.; д.х.н. Кыдралиева К.А. удостоены Золотой медали Евразийского химического журнала.

Биология-топурак таануу институтунун биохимия лабораториясынын кенже илимий кызматкери У.Ж. Кармышовага “КР билим берүү отличниги” деген наам берилген.

Биотехнология институтунун окумуштуу катчысы А.Бердибаевага “КР УИАнын эмгек сиңирген кызматкери” деген ардак наамы ыйгарылды.

Проблемалар жана кемчиликтер

КР Улуттук илимдер академиясын реформалоо боюнча маселе бир нече жолу көтөрүлгөн. Реформа маселеси өтө татаал жана орчундуу болуп саналат.

Кээ бир ИИИда жүргүзүлгөн илимий изилдөөлөрдүн экономиканын жана коомдун керектөөсүнөн алыстап кетиши, алардын натыйжаларынын колдонулбаганына наразычылыктар айтылып келет. Ошондуктан коом жана Өкмөт тарабынан талаптар туура коюлуп жатат, себеби КР УИАсын каржылоо убагында болгону менен, натыйжалар аз байкалат.

КР УИАнын Президиумунун ноябрда кабыл алган чечими боюнча академияны реформалоо структуралык (түзүмдүк) багытта гана болду: бир нече ИИИМри бирик-тирилди жана КР УИАнын Президиумунун аппаратынын кызматкерлеринин бир аз бөлүгү кыскартылды.

КР УИАсын реформалоонун эң негизгиси багыты – бул башкаруучулук багыты, б.а. максаттуу программанын өнүгүүсүн түзүү.

Бул үчүн: ресурстарды чогултуу жана перспективдүү багыттарды аныктоо; иш жүзүнө ашыруунун жерлери; илимдин кадрлык жана материалдык-техникалык потенциалы, жүргүзүлгөн илимий-изилдөөлөрдүн эффективдүүлүгүн текшерүү жана мониторинг жүргүзүү системасы.

Республиканын өзөктүү проблемаларын чече турган приоритеттүү багыттагы илимий-изилдөөлөрдү каржылоонун максаттуу-программасына өтүү керек.

Илимди пропагандалоо, Массалык маалымат каражаттары менен иштешүү

Бөлүмдүн окумуштуулары илимий-техникалык жетишкендиктерди Массалык маалымат каражаттары аркылуу пропагандалоого, экскурсия-лекцияларына, кеңеш берүү жардамдарына, тренингдерге жана башкаларга катышышты. Радио боюнча

М.н.с. лаборатории биогеохимии Биолого-почвенного института Кармышовой У.Ж. присвоено звание «Отличник образования Кыргызской Республики» (приказ №10/4 от 15 сентября 2016 г.).

Ученому секретарю Института биотехнологии А.Б. Бердибаевой присвоено почетное звание «Заслуженный работник НАН КР» за многолетний добросовестный труд в Академии наук.

Проблемы и недостатки

Вопрос реформирования Национальной академии наук КР поднимался не раз, так как является не только очень сложным, но и проблематичным.

Не секрет, что в некоторых НИУ проводятся научные исследования, оторванные от потребностей экономики и общества, результаты которых не востребованы никем. Поэтому и предъявляются претензии со стороны общественности и Правительства, связанные с тем, что финансирование НАН КР идет на постоянной основе, а результаты мало заметны и нет отдачи.

Ноябрьским решением Президиума НАН КР реформирование Академии наук коснулось только структурного направления – объединены несколько НИУ и сокращено небольшое количество сотрудников аппарата Президиума НАН КР.

Самое важное направление реформы НАН КР – управленческое. Это формирование целевого программного развития: перспективные направления и концентрация ресурсов, конечные точки реализации, кадровый и материально-технический потенциал науки, система мониторинга и контроля эффективности проводимых НИР.

Нужен переход к программно-целевому принципу финансирования из бюджета приоритетных направлений, способных оказывать содействие в решении актуальных задач республики.

Пропаганда науки, работа со СМИ

Ученые отделения активно участвовали в пропаганде научно-технических достижений через средства массовой информации, лекции-экскурсии, посредством консультаций, тренингов и т.д. Выступили по радио 18 сотрудников, в различных программах ТВ

18 адам, телекөрсөтүү боюнча 22 адам чыгып сүйлөштү жанан гезит беттерине 20 макалаларын басып чыгарышты.

Биология – топурак таануу институтунун Зоологиялык музейине үч миңден ашуун адам келип кеткен, музей экпозициялары боюнча 38 экскурсия жүргүзүлгөн.

Ботаникалык бактын кызматкерлери 130дан ашык экскурсия-лекцияларды өткөрүштү, 320 кеңеш беришкен.

принимали участие 22 раза и опубликовали в газетах более 20 статей.

Посетили Зоологический музей Биолого-почвенного института более 3 тыс. человек, проведено 38 экскурсий по экспозиции Зоологического музея.

Сотрудники Ботанического сада провели более 130 лекций-экскурсий, дали 320 консультаций.

КР УИАнын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн 2016-жыл үчүн Кыскача жылдык отчету

Акматалиев А.А., КР УИАнын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

Краткий годовой отчет Отделения гуманитарных и экономических наук НАН КР за 2016 год

Акматалиев А.А., председатель Отделения гуманитарных и экономических наук НАН КР, академик

Отчёттук жылда бөлүмдүн илим изилдөө мекемелери бекитилген илимий долбоорлордун алкагында өз изилдөөлөрүн улантышты. Негизинен Манастаануу, тил таануу, адабият таануу, Кыргызстандын тарыхы, археологиясы, материалдык жана материалдык эмес маданий мурастарын изилдөө, жайылтуу жана сактоо иштери, кыргыздардын коомдук-саясий жана философиялык ойломунун тарыхы, Кыргызстандагы конституциялык-укуктук ченемдер жана реформалар, алардын калыптануусу жана өнүгүшү, Кыргызстандын коомдук-саясий жана социалдык-этникалык жашоосуна социалогиялык анализ жүргүзүү ж.б. иштери колго алынды.

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн курамында 5 илимий мекеме жана борборлоштурулган илимий китепкана бар. Илимий мекемелердеги жалпы кызматкерлердин саны – 268, анын ичинен илимий кызматкерлердин саны – 206, алардын ичинен 19 кызматкер 0,5 ставка менен иштешет. Бөлүмдө 5 академик, 18 корреспондент-мүчө, 42 илимдин доктору, 84 илимдин кандидаты эмгектенишет.

За отчётный период научно-исследовательские подразделения отделения продолжали работу над исполнением утверждённых научных проектов. В целом работа велась по манасоведению, языкознанию, литературоведению, истории Кыргызстана, археологии, исследованию, пропаганде и сохранению материального и нематериального культурного наследия, истории общественно-политического и философского мышления кыргызов, формирования и развития конституционно-правовых норм и реформ в Кыргызстане, социологическому анализу общественно-политической и социально-этнической жизни Кыргызстана и др.

В составе Отделения гуманитарных и экономических наук функционирует 5 научных учреждений и Центральная научная библиотека. В научных подразделениях трудятся 268 работников, из них научных сотрудников – 206, среди них 19 сотрудников работают на 0,5 ставки. В отделении 5 академиков, 18 членов-корреспондентов, 42 доктора и 84 кандидата наук.

Жарык көргөн эмгектердин көрсөткүчү:

№	Институттар	Монографиялар	Окуу китептери	Макалалар	Респ.бас.	Чет элд. басылм.
1	Ч.Айтматов ат. ТАИ	3	-	91	62	29
2	ФжСУИИ	4	1	86	57	29
3	ТжММИ	3	3	40	36	4
4	Дж.Алышбаев ат. ЭИ	4	3	36	24	12
5	ИМжСИБ	1	-	4	1	3
6	БИК	-	-	1	-	1
	Жалпы:	**15**	**7**	**258**	**180**	**78**

Данные по опубликованным трудам:

№	Институты	Монографии	Учебники	Статьи	Издано в республике	За рубежом
1	ИЯЛ им. Ч. Айтматова	3	-	91	62	29
2	ИФи ППИ	4	1	86	57	29
3	ИИиКН	3	3	40	36	4
4	ИЭ им. Дж. Алышбаева	4	3	36	24	12
5	ЦМНиСИ	1	-	4	1	3
6	ЦНБ	-	-	1	-	1
	Итого:	**15**	**7**	**258**	**180**	**78**

2016-жылы илим изилдөө институттары бекитилген 10 илимий долбоордун алкагында илимий-изилдөө иштерин жүргүзүштү. Бул изилдөөлөргө мамлекеттик бюджеттен 42 645 300 сом бөлүнүп берилди. Мындан сырткары илимий мекемелерге бюджеттен сырткары сырттан келген долбоорлордун негизинде мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча улуттук программага, «Тарых жана маданият жылы» программасынын алкагында мамлекеттик казынадан жалпы 20 млн. сомдон ашык каражат бөлүнгөн. Ошондой эле Борбордук китепкана 520 миң сом каражат тартышкан.

Отчёттук жылда 30дан ашуун эл аралык, республикалык деңгээлдеги илимий форум, конференция, семинар ж.б. иш-чаралар уюштурулган. Мындан сырткары бөлүмдүн илимий кызматкерлери Кыргызстанда жана чет өлкөлөрдө болуп өткөн 150дөй конференция, форум, семинарларда докладдар менен катышкан.

В 2016 году научно-исследовательские институты проводили работу по утверждённым 10 научным проектам, на что из государственного бюджета было выделено 42 645 300 сомов. Кроме того, сверх бюджетных средств в научные подразделения отделения поступило более 20 млн. проектных сомов в рамках Национальной программы по развитию государственного языка и программы "Год истории и культуры". Также Централизованной научной библиотекой было привлечено 520 тыс. сомов внебюджетных средств.

За отчётный период ОГиЭН было проведено более 30 международных, республиканских научных форумов, конференций, семинаров и других мероприятий. Кроме того, учёные нашего отделения выступили с докладами и сообщениями на более чем 150 конференциях и форумах, проходивших как в Кыргызстане, так и за рубежом.

Илимий потенциал:

№	Институттар	Кызматкердин саны	Илимий кызм.	Илимд. докт.	Илимд. канд.	Академиктер	Корр.-мүчөлөр
1	Ч.Айтматов ат. ТАИ	83	76	7	19	1	6
2	ФжСУИИ	55	50	12	25	2	5
3	ТжММИ	42	37	8	15	1	2
4	Дж.Алышбаев ат. ЭИ	30	27	7	15	-	2
5	ИМжСИБ	18	12	8	7	1	-
6	БИК	40	3	-	3	-	-
	Жалпы:	**268**	**206**	**42**	**84**	**5**	**18**

Научный потенциал:

№	Институты	Кол-во сотрудников	Науч. сотр-в	Докт. наук	Канд-тов наук	Академиков	Чл.-корров
1	ИЯЛ им. Ч. Айтматова	83	76	7	19	1	6
2	ИФиППИ	55	50	12	25	2	5
3	ИИиКН	42	37	8	15	1	2
4	ИЭ им. Дж. Алышбаева	30	27	7	15	-	2
5	ЦМНиСИ	18	12	8	7	1	-
6	ЦНБ	40	3	-	3	-	-
	Итого:	**268**	**206**	**42**	**84**	**5**	**18**

Бөлүмдүн алдындагы 6 Диссертациялык кеңеште Кыргызстандан жана чет элдик ар кандай мекемелер даярдаган 3 докторлук, 51 кандидаттык диссертациялар корголгон.

2016-жылы Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн илим-изилдөө мекемелери тарабынан төмөнкүдөй маанилүү илимий жыйынтыктар алынды.

Ч.АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

Институттун негизги илимий багыттары:

Институт бул жылы төмөнкү илимий долбоорлор боюнча илимий-изилдөө иштерин алып барышууда:

1. **«Кыргыз адабиятын синхрондук жана диахрондук планда изилдөө» (2016-2020-ж.):**
2. **Кыргыз тилин синхрондук жана диахрондук планда изилдөө (2016-2020-ж.)**

Илимий-изилдөө иштеринин негизги жыйынтыктары: Бул жылы тил багытындагы **«Кыргыз тилин синхрондук жана диахрондук планда изилдөө»** деген проектинин алкагында «Кыргыз тили жаңы экономикалык шарттарда» деген теманы ачып берүү үчүн кыргыз тилиндеги ишкердик терминдердин өнүгүшү, кыргыз тили бизнес жана бизнес иш кагаздарын жүргүзүүдө, азыркы кыргыз тилинин өнүгүшүнүн айыл чарба тармагындагы жагдайы, мамлекеттик тилдеги маалыматтык технология терминдеринин жалпы өзгөчөлүктөрү талдоого алынды. Ошондой эле кыргыз тилиндеги лексикалык катмардар изилдөөгө алынып, ич ара кыргыз тилинин лексикасындагы орус тилинен өздөштүрүлгөн сөздөр, кыргыз тилине араб-иран тилдеринен

В шести Диссертационных советах при отделении защищены 3 докторские и 51 кандидатская диссертация, подготовленные как в различных кыргызстанских, так и зарубежных научно-учебных заведениях.

Структурными подразделениями ОГиЭН за 2016 год получены следующие результаты, имеющие важное научно-практическое значение.

ИНСТИТУТ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ИМ. Ч. АЙТМАТОВА

Основные научные направления деятельности института:

В отчётный период институт проводил научно-исследовательскую работу по следующим научным проектам:

1. **"Исследование кыргызской литературы в синхронном и диахронном планах" (2016-2020 гг.);**
2. **"Исследование кыргызского языка в синхронном и диахронном планах" (2016 -2020 гг.).**

Основные результаты научно-исследовательской работы: в рамках проекта **"Исследование кыргызского языка в синхронном и диахронном планах"** в 2016 году для раскрытия темы «Кыргызский язык в новых экономических условиях» было исследовано развитие терминов кыргызского языка, связанных с предпринимательством, функционированием кыргызского языка в бизнесе и оформлением деловых бумаг в сфере бизнеса, состоянием развития кыргызского языка в сфере сельского хозяйства, а также особенности терминов на государственном языке в сфере информационных технологий. Исследованию также подверглись лексические слои кыргызского языка, слова, пришедшие в лексику кыргызского языка из русского, арабо-иранские заимствования, фонетические

өздөштүрүлгөн сөздөр, түрк тилиндеги уңгулардын фонетикалык өзгөчөлүктөрү талданты. Ошондой эле байыркы кыргыз сөздүгү иштелип, которулду.

Адабият багытында «Кыргыз адабиятын синхрондук жана диахрондук планда изилдөө» деп аталган долбоордун алкагында пландаштырылган «Айтматов энциклопедиясынын» материалдары иштелди.

«Манас» эпосундагы мифологиялык мотивдерин изилдөө колго алынып, Манас» эпосунун композициясындагы жардамчы компоненттердин көркөм функциясы, «Манас» эпосундагы дидактикалык мотивдер, элдик ишенимдер жана ырым-жырымдар, диний ишенимдер, пейзаждык сүрөттөөлөр талдоого алынды. Ошондой эле жаныбарлар тууралуу жөө жомоктор, кыргыз фольклордук булактаануусунун маселелери, ичкилик акындар поэзиясындагы этнопоэтика жана синкретизм, кыргыз эл ырларынын поэтикалык-жанрдык өзгөчөлүктөрү, түрк тилдүү акындар чыгармачылыгындагы замана темасы: салттуулук жана жаңычылдык белгилери, кыргыз элинин баатырдык эпосторундагы тотемизм изилденди. Кол жазмалар фондусундагы «Фольклор», «Жеке авторлордун өздүк фондусу», «Тарых» бөлүмүндөгү материалдардын сыпаттамасын даярдоо колго алынды

Институт республиканын жогорку окуу жайлары менен бирдикте адабият таануу жана кыргыз тил илиминин актуалдуу маселелери боюнча изилдөө иштерин жүргүзүп, жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоого, илимий-изилдөө иштеринин жарыяланышына, кандидаттык жана докторлук диссертацияларды талкуулоого жетекчилик кылды.

Учурда институттун алдында аспирантурада күндүзгү жана сырттан окуу бөлүмүндо 43 аспирант, 40 изденүүчү бар.

Атап айтсак бул жылы Институттун илимий кызматкерлери төмөнкүдөй ведомстволор аралык ар кандай комиссияларда эксперттик, жумушчу топтордо иш алып барышты жана мындан сырткары ар кандай иш-чараларга катышып турушту.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнөн, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинен, Каржы министрлигинен, Коопсуздук Комитетинен, КР Башкы прокуратурасынан ж.б. мамлекеттик

особенности корней турецкого языка. Также был разработан и переведён словарь древнего кыргызского языка.

В рамках проекта **"Исследование кыргызской литературы в синхронном и диахронном планах"** осуществлялся сбор материалов запланированной «Айтматовской энциклопедии».

Исследовались мифологические мотивы в эпосе «Манас», художественная функция содействующих компонентов в композиции эпоса, дидактические мотивы, народные поверья и обычаи, религиозные верования, пейзажные зарисовки. Также исследовались сказки о животных, вопросы кыргызского фольклорного источниковедения, этнопоэтика и синкретизм поэзии акынов из ичкиликов, поэтико-жанровые особенности кыргызских народных песен, тема "замана" в творчестве тюркоязычных акынов: черты традиционализма и нового, тотемизм в героических поэмах кыргызского народа. Проведена оцифровка материалов Фонда рукописей «Фольклор», «Личные фонды авторов», «История».

Институт совместно с высшими учебными заведениями республики проводил исследования по актуальным проблемам литературоведения и кыргызского языкознания, осуществлял руководство подготовкой кадров высокой квалификации, изданием научно-исследовательских трудов, обсуждением кандидатских и докторских диссертаций.

Сегодня в аспирантуре при институте очно и заочно обучаются 43 аспиранта и 40 соискателей.

Научные сотрудники института участвовали в работе межведомственных комиссий и рабочих групп в качестве экспертов, а также участвовали в других мероприятиях.

Осуществлялся перевод различных материалов, деловых бумаг, писем, проводилась политологическая и лингвистическая экспертиза по заданию Правительства, Жогорку Кенеша Кыргызской Республики, Министерства финансов,

мекемелерден келген ар кандай иш кагаздарын, каттарды которуу, политологиялык лингвистикалык экспертизадан өткөрүү ж.б. иштер аткарылды.

5. Академиялык илимге бюджеттен сырткары каражат табуунун жолдору

Институтта Кыргыз Республикасынын 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы (2014-ж. 2-июнь, №119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 515-б) негизинде жалпы акча каражаты бөлүнүп адабият, тил багыты боюнча 31 китеп жарыкка чыкты.

Ушул эле Токтомдун негизинде Институттун кызматкерлери Монголия республикасына диалектологиялык, фольклордук экспедицияга барып келишти. Учурда жыйынтыктоо, отчёт иштери жүргүзүлүүдө.

30га жакын радио, теле берүүлөргө катышуу, чыгуулар болду. Басма сөздө институттун кызматкерлеринин 20га жакын илимий, публицистикалык макалалары жана маектери жарык көрдү.

ФИЛОСОФИЯ ЖАНА САЯСИЙ-УКУКТУК ИЗИЛДӨӨЛӨР ИНСТИТУТУ

1. Илимий изилдөөлөрдүн негизги багыттары

Институттун кызматкерлери 2012-жылдан тартып 2017-жылга чейин пландаштырылган эки жаңы долбоордук ишти алып барышууда: «Кыргыздардын коомдук-саясий жана философиялык ойломунун тарыхы: байыркы замандан азыркы мезгилге чейин» (философия боюнча); «Эгемендүү Кыргызстандын конституциялык-укуктук реформаларынын калыптануусу жана өнүгүүсү» (укук боюнча). Бул эки долбоор тең «Кыргыздардын коомдук-саясий жана философиялык ойломунун тарыхы: байыркы замандан биздин күнгө чейин», - деген 5 томдук фундаменталдуу эмгекке байланган.

2. Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктары

Институттун илимпоздору 2016-жылы 8 китеп жана 80ден ашуун илимий жана илимий-популярдуу макалалар, анын ичинде 30га жакын макала чет элдик басмадан жарык

Госкомитета национальной безопасности, Генеральной прокуратуры КР.

5. Привлечение в академическую науку внебюджетных средств

В соответствии Указом Президента Кыргызской Республики (от 2 июня 2014 г., № 119) "О национальной программе развития государственного языка и улучшения" языковой политики в Кыргызской Республике на 2014-2020 годы Постановлением Правительства КР (от 6 апреля 2015 г., № 515-б) институту были выделены средства, на которые было издано 31 наименование книг по литературе и языку.

На основе этого же постановления сотрудники института осуществили диалектологическую и фольклорную экспедицию в Монгольскую Народную Республику. В настоящее время ведутся обработка материалов и подготовка отчётов.

Около 30 раз сотрудники выступали на радио, принимали участие в телепередачах. На страницах периодической печати опубликовано около 20 научных, публицистических статей и интервью.

ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

1. Основные направления научных исследований

Сотрудники института с 2012 по 2017 год проводят исследования по двум проектам: «История общественно-политических и философских воззрений кыргызов: с древнейших времён по настоящее время» (по философии); «Формирование и развитие конституционно-правовых реформ независимого Кыргызстана» (по праву). Оба эти проекта привязаны к 5-томному фундаментальному труду «История общественно-политических и философских воззрений кыргызов: с древнейших времён по настоящее время».

2. Результаты научных исследований

Сотрудники института в 2016 году издали 8 книг, опубликовали более 80 научных и научно-популярных статей, среди которых около 30 вышли за рубежом. Они опубликованы в различных сборниках и периодических

көрдү. Алар ар кандай жыйнактарда жана мезгил-мезгили менен чыгуучу басмаларда жарыкка чыкты. Институттун кызматкерлери мезгил-мезгили менен радио жана теле көрсөтүүлөргө, гезиттерге (макалалар менен) чыгып жатышты.

3. Илим жана билим берүү

Институттун кызматкерлери өлкөбүздүн алдыңкы жогорку окуу жайларында философия, маданият таануу, эстетика, этика, саясат таануу жана укук таануу предметтери боюнча лекция окушат.

4. Ишмердүү кызматташтык

Институттун кызматкерлери 24 экспертизадан ашуун жана иштеп бир катар мыйзам долбоорлорун чыгууга активдүү катышышты. Алардын ичинен 5 иш – укук боюнча, 16 иш – политология боюнча, 3 – культурология боюнча.

5. Кадрларды даярдоо

Институттун жетектөөчү илимпоздору тарабынан жогорку окуу жайларынын изденүүчүлөрүнө, аспиранттарына жана докторанттарына жетекчилик кылуу үзгүлтүксүз жүзөгө ашырылып турат. Институттун диссертациялык кеңешинде 2016-жылы 1 докторлук, 4 кандидаттык диссертация ийгиликтүү жакталды. Анын ичинде Институттун 3 кызматкери кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү жактады.

ТАРЫХ ЖАНА МАДАНИЙ МУРАС ИНСТИТУТУ

Институттун негизги илимий багыттары

Учурда Институт «Кыргызстандын байыркы доорлордон азыркы мезгилге чейинки тарыхы: Маданий мурастарды изилдөө, сактоо жана пайдалануу маселелери», «Дунган маданияты жана учурдагы полиэтностук чөйрө» долбоорлорунун үстүндө иштөөнү улантып жатат.

«Кыргыздардын жана Кыргызстандын этникалык жана этносаясий тарыхы. Көчмөнчүлүктүн маселелери», боюнча изилдөө тобунун 2015-жылдагы бюджет боюнча бекитилген долбоору келерки жылга карата да уланат.

2016-жылы «Бөлүмдүн» кызматкерлери тарабынан төмөнкү илимий иш-чаралары аткарылды жана уюштурулду:

1. Тарых жана маданият жылына карата Кыргызстандын тарыхынын академиялык басылышынын 3 томун, 1916-жылкы

изданиях. Сотрудники участвовали в радио и телепередачах, публиковали статьи в газетах.

3. Наука и образование

Сотрудники института читают лекции в передовых высших учебных заведениях нашей страны по философии, культурологии, эстетике, этике, политологии и правоведению.

4. Деловое сотрудничество

Сотрудники института за отчётный период осуществили 24 экспертизы, из них 5 – по праву, 16 – по политологии, 3 – по культурологии. Кроме того, приняли активное участие в разработке нескольких проектов законов.

5. Подготовка кадров

Ведущие сотрудники института постоянно руководят соискателями, аспирантами и докторантами высших учебных заведений. В нашем Диссертационном совете в 2016 году успешно защищены 1 докторская и 4 кандидатские диссертации. Среди них 3 кандидатские работы защищены сотрудниками института.

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Основные научные направления работы института

В настоящее время институт продолжает работать над проектами такими, как «История Кыргызстана с древнейших времён до настоящего времени: проблемы изучения, сохранения и использования культурного наследия», а также «Культура дунган и современная полиэтническая среда».

Проект исследовательской группы «Этническая и этнополитическая история кыргызов и Кыргызстана. Проблемы кочевничества», утверждённая в 2015 году, является переходной и будет продолжена в следующем году.

В 2016 году сотрудниками отдела осуществлена следующая работа:

1. В ознаменование Года истории и культуры подготовлены 3 тома академического издания истории Кыргызстана, подготовлен сборник

көтөрүлүштүн 100 жылдыгына карата илимий макалалардын жана изилдөөлөрдүн жыйнагын даярдоо ошондой эле бир катар тарыхый булактарды которуунун үстүндө иш алып барылды.

2. 1916-жылкы көтөрүлүштүн 100 жылдыгына карата «1916-жылдагы көтөрүлүш: изилдөөлөр, илимий макалалар» аттуу 230 беттен турган (14 б.т. ашык) жыйнак басмага даярдалып берилди.

3. Мамлекетик гранттын эсебинен Бөлүм тарабынан орус тилинен кыргызчага төмөнкү китептер которулууда:

1. Н.Я.Бичурин «Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена» (которгон: Э.Турганбаев);
2. Сыма Цянь «Исторические записки» (которгондор: А.Кубатова, А.Орозов);
3. В.Г.Тизенгаузен «Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды» (которгондор: Т.Шейшеканов, М.Закиров, Ө.Алымкожоев, Р.Жолдошов);
4. Мирза Мухаммад Хайдар «Тарих-и-Рашиди» (которгондор: Н.Соорбеков, М.Омошов, Б.Султаналиев)

1. УИАнын Тарых жана маданий мурас институту жана Тэйко Университети (Токио, Жапония) менен биргеликте кызматташуу Келишимдин алкагында изилдөөлөр Орто кылымдагы Ак-Бешим аймагында улантылып белгиленген эстеликтерде казуу иштери жүргүзүлдү (апрелдин аягы – майдын ортосу).

2. Жоболор жана Инструкциялардын алкагында даярдалып, отчеттор талкууланды жана бекитилди: а) үйрөтүүчү семинар-тренингдердин жыйынтыгы боюнча үч түштүк областтардын жаш адистерине тема: «Сыр-Дарыя дарыясынын башындагы археологиялык эстеликтерди документтештирүү (Өзгөн шаары, Өзгөн жана Кара-Дарыя оазистери) жапон адистери менен биргеликте өткөн жылдын октябрында;

Отчеттук жылда, т.а., 10 августта 600 000 сомдон 400 000 сом бөлүнгөн, алардын ичинен 87 000 сомго эмгек шаймандары, керектелүүчү заттар алынган.

1. Коло дооруна таандык Шылдырак көрүстөнү

(Токтогул р-ну Жалал-Абад обл. Жетекчиси Э.Султанов. Жумуштар 25 августтан 12 сентябрга чейин жүргүзүлдү. Жалпысынан 74 284 сом сарпталган.

Шылдырак көрүстөнү Токтогул р-нун Үч-Терек а/ө аймагында жайгашкан. Коло

научных статей и исследований, посвящённых 100-летию восстания 1916 года. Вместе с тем продолжалась работа над переводом нескольких исторических источников.

2. К 100-летию восстания 1916 года подготовлен и издан сборник "Восстание 1916 года: исследования, научные статьи" (230 стр., более 14 п.л.).

3. За счёт государственного гранта с русского языка на кыргызский переводятся следующие труды:

1. Н.Я. Бичурин «Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена» (переводчик Э. Турганбаев);
2. Сыма Цянь «Исторические записки» (переводчики А. Кубатова, А. Орозов);
3. В.Г. Тизенгаузен «Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды» (переводчики Т. Шейшеканов, М. Закиров, Ө. Алымкожоев, Р. Жолдошов);
4. Мирза Мухаммад Хайдар «Тарих-и-Рашиди» (переводчики Н. Соорбеков, М. Омошов, Б. Султаналиев).

1. В рамках Соглашения о сотрудничестве между Институтом истории и культурного наследия НАН КР и Университетом Тэйко (Токио, Япония) проводились раскопки на участке средневекового городища "Ак-Бешим" (конец апреля – середина мая).

2. На основании положений и инструкций подготовлены и утверждены отчёты:

а) в октябре наши сотрудники вместе с японскими коллегами провели обучающий семинар-тренинг для молодых археологов юга страны по теме: «Документирование археологических памятников истоков реки Сыр-Дарья (город Узген, Узгенский и Кара-Дарьинский оазисы)";

б) 10 августа было выделено 400 000 сомов из 600 000, на 87 000 сомов были закуплены орудия труда, необходимое оборудование и реактивы.

1. Захоронение Шылдырак, относящееся к эпохе бронзы

(Токтогульский р-н, Джалал-Абадская обл. Руководитель – Э. Султанов). Работы проводились с 25 августа по 12 сентября. Израсходовано 74 284 сома.

Захоронение Шылдырак расположено на территории сельской управы Үч-

дооруна таандык эстеликтер Кыргызстандын аймагында аз изилденген. Ошондуктан 2015 ж. чалгындоо жумуштарынын натыйжасында табылган Шылдырак эстелиги Кыргызстан тарыхы үчүн чоң мааниге ээ.

2. Археологиялык отряд Ысык-Көлдүн түндүк жээгиндеги Өрнөк жана Кара-Ойдо, Керле-Шайда жайгашкан эстеликтердин үстүнөн изилдөө иштерин жүргүздү.

3. Ысык-Көл обл. Ак-Суу р-да байыркы жаныбардын сөөктөрү табылган жерде изилдөө иштери жүргүзүлдү. Ал жерде казуу иштери жүргүзүлүп, сөөктөрдүн кандай абалда жатканы, табылганы алгачкы консервациялоо жана Бишкек шаарына транспортировкалоо жумуштары жүргүзүлгөн. Ал жерде мамонттун же трогонтерий пилинин чоң баш сөөгү, тиштери жана эки азуу тиштери (бивень) казылып алынган.

Институт республиканын жогорку окуу жайлары менен бирдикте тарых илиминин актуалдуу маселелери боюнча изилдөө иштерин жүргүзүп, жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоого, илимий-изилдөө иштеринин жарыяланышына, кандидаттык жана доктордук диссертацияларды талкуулоого жетекчилик кылды.

Академиялык илимге бюджеттен сырткары каражат табуунун жолдору.

Бюджеттен сырткары каражаттардын эсебинен б.а. демөөрчүлөрдүн эсебинен Тарых жана маданий мурас институтуна МИЦАИ тарабынан Жусуп Баласагындын 1000 жылдыгына арналган илимий конференцияны уюштурууга 9 миң АКШ доллары каражат бөлүнүп берилди.

Илимий кадрлар, илимий кадрларды даярдоо:

2016-жылы Институттун алдындагы **Д. 07. 13. 013** Диссертациялык кеңештеринде 6 кандидаттык диссертация жакталды.

КР УИАНЫН ДЖ.АЛЫШПАЕВ АТЫНДАГЫ ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТУ

Илимдин 4 багыты боюнча илимий-изилдөө иштери «Кыргызстандын экономикасы: SWOT-анализ жана өнүгүүнүн максаттары» аттуу бекитилген долбоорго ылайык 4 бөлүмдө жүргүзүлдү:

- Өнүгүү жолундагы экономиканын теориялык негиздери бөлүмү - «Туруктуу

Терек Токтогульского р-на. Памятники бронзового века на территории Кыргызстана малоисследованы. Поэтому обнаруженный в результате разведывательных работ 2015 года памятник Шылдырак имеет большое значение для истории Кыргызстана.

2. Археологический отряд проводил исследования памятников, расположенных на северном берегу озера Иссык-Куль, в селах Өрнөк, Кара-Ойе, Керле-Шай.

3. Исследования осуществлялись и на месте обнаружения скелета древнего животного в Ак-Сууйском районе Иссык-Кульской области. Проводились раскопки, описание состояния и расположения скелета, предварительная консервация и транспортировка в город Бишкек. Там были выкопаны большие кости головы мамонта или слона трогонтерия, зубы и два бивня.

Институт в сотрудничестве с коллегами из высших учебных заведений республики проводил исследования по актуальным проблемам исторической науки, осуществлял руководство подготовкой высококвалифицированных кадров, изданием научно-исследовательских работ, обсуждением кандидатских и докторских диссертаций.

Привлечение внебюджетных средств в академическую науку

Институт истории и культурного наследия для проведения научной конференции, посвящённой 1000-летию Жусупа Баласагына, сумел получить 9 тыс. долларов США внебюджетных средств со стороны МИЦАИ.

Подготовка научных кадров

В 2016 году в Диссертационном совете **Д. 07. 13. 013** при институте было защищено 6 кандидатских диссертаций.

ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ ИМ. ДЖ. АЛЫШБАЕВА НАН КР

Научно-исследовательская работа проводилась по четырем направлениям в рамках утверждённого проекта «Экономика Кыргызстана: SWOT-анализ и цели развития» в четырех отделах:

- Отдел теоретических основ развивающейся экономики – «Современные

өнүгүүнүн заманбап теориялары жана моделдери»;

- Реалдуу сектор маселелер бөлүмү - «Реалдуу сектордун жана инфраструктуранын тармактарынын SWOT-анализи»;
- Аймактык экономиканы изилдөө бөлүмү - «Аймактардын финансылык жана социалдык чөйрөлөрүнүн SWOT-анализи»;
- Эл аралык экономика бөлүмү - «Кыргыз Республикасынын экспорт – импортунун SWOT-анализи».
- Институт Теоретикалык жана колдонмо математика институту менен биргеликте «Айыл чарба продукцияларын өндүргүчтөр менен кайра иштетүү өнөр жай ишканаларынын ортосундагы экономикалык байланыштарды оптималдаштыруу» боюнча изилдөө иштерин жүргүзүүнү улантууда. Бул боюнча илимий отчет даярдалган.
- **Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын пайдалануу**
- Институттун 2016-жылдагы изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары методикалык куралдарда, брошюраларда, илимий макалаларда, илимий-практикалык конференцияларда жасалган докладдарда, бийликтин аткаруу органдарынын, банктардын жана башка финансы-экономикалык институттардын өкүлдөрүнүн катышуусу менен өткөн эл аралык семинарларда жана тегерек столдордо чагылдырылган.
- Дж. Алышпаев атындагы Экономика институтунун маанилүү өнөктөштөрү жана тапшырык берүүчүлөрү болуп, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү, министрликтер жана мекемелер, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдары, эл аралык уюмдар менен институттар эсептелет.
- КР Өкмөтүнө, министрликтерге, мекемелерге төмөнкүлөр өткөрүлүп берилген:
- Евразия экономикалык комиссиясы тарабынан пайдалануу үчүн материалдар;
- Кыргыз Республикасында Жылуулук электростанцияларын 2025-жылга чейинки өнүктүрүүнүн максаттуу комплекстүү программасын түзүүнүн концепциясын иштеп чыгуу боюнча сунуштар;
- Бажы бирикмеси жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндик өлкө-мүчөлөрүнүн: Араб Республикасынын, Египеттин, Индонезиянын, Индиянын, Ирандын, Израилдин, Пакистандын ортосундагы эркин соода жүргүзүү аймагы тууралуу макулдашууну түзүүнүн максатка ылайык экендиги боюнча маселени изилдөөнүн материалдары;
- «Кыргыз Республикасында курчап

теории и модели перманентного развития»;

- Отдел проблем реального сектора – «SWOT-анализ сфер реального сектора и инфраструктуры»;
- Отдел исследования региональной экономики – «SWOT-анализ финансовых и социальных сфер регионов»;
- Отдел международной экономики – «SWOT-анализ экспорта – импорта Кыргызской Республики».
- Институт экономики продолжает совместное с Институтом теоретической и прикладной математики исследование «Оптимизация экономических связей производителей сельскохозяйственной продукции с предприятиями перерабатывающей промышленности». Подготовлен отчёт о совместной работе.
- **Использование результатов научных исследований**
- Итоги исследований института за 2016 год получили отражение в методических пособиях, брошюрах, научных статьях, были доложены в докладах и сообщениях на научно-практических конференциях, международных семинарах и «круглых столах» с участием представителей исполнительной власти, банков и иных финансово-экономических институтов.
- Основными партнёрами и заказчиками Института экономики им. Дж. Алышбаева являются Правительство Кыргызской Республики, министерства и ведомства, органы местного самоуправления, международные организации и институты.
- Правительству КР, министерствам и иным учреждениям были переданы:
- материалы для использования Евразийской экономической комиссией;
- предложения по разработке концепции Целевой комплексной программы развития тепловых электростанций Кыргызской Республики до 2025 года;
- материалы исследования целесообразности подписания соглашений о зоне свободной торговли Таможенного союза и стран Единого экономического пространства с Арабской Республикой, Египтом, Индонезией, Индией, Ираном, Израилем, Пакистаном;
- научный проект «Защита окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов Кыргызской Республики» (Министерство образования и науки КР);

турган чөйрөнү коргоо жана жаратылыш ресурстарын рационалдуу пайдалануу» көйгөйү боюнча илимий долбоор (КР Билим берүү жана илим министрлиги);

- Асфальтбетон заводунда КР Сокулук районунун «ЖАСУ» филиалын киргизүү үчүн сунуштар;
- «Сууканал» Чолпон-Ата ишканасынын тазалоочу курулмалары боюнча сунуштар;
- КР Экономика министрлигинин алдындагы III Антикоррупциялык форумду өткөрүү боюнча сунуштар.

Илим жана билим берүү

Институттун директору Т.С.Дыйканбаева доктордук (кандидаттык) диссертацияларды корголуучу Д.08.13.004 Диссертациялык кеңешинин төрайымы болуп саналат.

Ал эми институттун 18 илимий кызматкери КРнын бир катар жогорку окуу жайларында сабак беришет, Мамлекеттик экзамен алуучу комиссиялардын иштерине катышат, өз кезегинде жогорку окуу жайлардын мугалимдери да институттун пландык темаларын иштеп чыгууга катышат.

2016-жылы институттун кызматкерлери 43 илимий эмгекти жарыялашкан, анын 4ү монография, 3ү окуу китеби жана 36сы макала болуп саналат.

Институт 2016-жылы 2 конференция өткөргөн. Өз кезегинде институттун кызматкерлери 47 конференция, тегерек стол, семинар, тренингдин ишине катышып, докладдарды жасашкан.

Институттун Диссертациялык кеңешинде 2 доктордук, 10 кандидаттык диссертация корголгон.

Институттун кызматкерлери 2016-жылы илимдеги ар кандай актуалдуу маселелерге байланыштуу гезиттерде, ар түрдүү интернет баракчаларында материалдарды жарыялашып, радио жана теле берүүлөрдө бир нече билдирүүлөрдү жасашкан.

ИЛИМДИН МЕТОЛОГИЯСЫ ЖАНА СОЦИАЛДЫК ИЗИЛДӨӨЛӨР БОРБОРУ:

Илимий-изилдөө иштеринин негизги багыты жана аткарылган долбоорлор:

Борбор отчеттук жылда «Кыргызстандын региондорундагы этникалар аралык мамилелердин жана коомдук-саясий турмуштун туруктуу өнүгүү факторлоруна социологиялык анализ» жана

- предложения о внедрении филиала «ЖАСУ» Сокулукского района на асфальтобетонный завод КР;
- предложения по очистительным строениям Чолпон-Атинского предприятия «Сууканал»;

- предложения по проведению III Антикоррупционного форума под эгидой Министерства экономики КР.

Наука и образование

Директор института Т.С. Дыйканбаева является председателем Диссертационного совета по защите докторских (кандидатских) диссертаций Д.08.13.004.

18 научных сотрудников института преподают в вузах Кыргызстана, участвуют в проведении государственных экзаменов в составе комиссий. Преподаватели высших учебных заведений также участвуют в разработке плановых тем института.

В 2016 году сотрудники института опубликовали 43 научных труда. Из них: 4 монографии, 3 учебника и 36 статей.

Институт в 2016 году провёл 2 конференции. За это же время сотрудники института приняли участие с докладами и сообщениями в работе 47 конференций, “круглых столов”, семинаров и тренингов.

В Диссертационном совете института в отчётный период защищено 2 докторские и 10 кандидатских диссертаций.

Сотрудники института в 2016 году по различным актуальным вопросам экономики публиковали материалы на страницах газет, сети Интернет, выступали на радио и телевидении.

ЦЕНТР МЕТОДОЛОГИИ НАУКИ И СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Основное направление научно-исследовательских работ и выполненные проекты

Центр в отчетный период продолжал работать над научными проектами: «Социологический анализ факторов устойчивого развития межэтнических отношений и общественно-политической

«Кыргызстандын өнүгүүсүнүн теориялык жана методологиялык маселелери: дисциплиналар аралык изилдөөлөрдүн моделдери» деп аталган долбоорлордун алкагында иш алып барышты.

Фундаменталдык жана прикладдык илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктары

1.1. 2016-жылы аяктап жаткан долбоорлор боюнча аткарылган изилдөө иштеринин негизги жыйынтыктары.

«Кыргызстандын өнүгүүсүнүн теориялык жана методологиялык маселелери: дисциплиналар аралык изилдөөлөрдүн моделдери» деп аталган долбоор боюнча 2016-жылы аткарылган иштердин негизинде: «Евразийский экономический союз в настоящем и будущем» деп аталган көлөмдүү монография жарык көрдү.

Ал эми «Кыргызстандын региондорундагы этникалар аралык мамилелердин жана коомдук-саясий турмуштун туруктуу өнүгүү факторлоруна социологиялык анализ» деп аталган долбоордун алкагында «Кыргыз жараны» аттуу жарандык идентүүлүктүн түзүлүш факторлоруна 2016-2017-жылдар үчүн анализ берүү пландаштырылууда.

Борбордун Илимий изилдөө иштеринин темалары бул жылы да улантылат.

КР УИАНЫН БОРБОРДУК ИЛИМИЙ КИТЕПКАНАСЫ:

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Борбордук илимий китепканасынын эң башкы максаты республиканын илимпоздорун (аспиранттарын, студенттерин жана адистерин) илимий, библиографиялык жана фактографиялык маалыматтар менен камсыз кылуу болуп саналат. Бул максатты ишке ашыруу үчүн БИКтин көп профилдүү ишмердүүлүгү 2016-жылы биринчиден, китепканага илимдин бардык тармактары боюнча басылмаларды топтоону улантууга; китепкана пайдалануучуларды алардын суроо-талаптарына ылайык илимий маалыматтар менен камсыз кылуу үчүн китепкана фондунан жана интернет аркылуу бүткүл дүйнөнүн илимий ресурстарынан керектүү макалаларды алуу мүмкүндүгүн түзүүгө; китепкананын инновациялык өнүгүш базасын күчөтүүгө; ар кандай көргөзмөлөрдү уюштурууга; китепканалык-библиографиялык кызмат көрсөтүүлөрдү дагы жакшыртууга, окурмандарды китепканага жана китеп окууга кызыктыруу максатында ар кандай массалык иш-чараларды жүргүзүүгө, китеп мурастарынын абалын текшерип туруу үчүн

жизни регионов Кыргызстана» и «Теоретические и методологические вопросы развития Кыргызстана: модели междисциплинарных исследований».

Итоги фундаментальных и прикладных научных исследований

1.1 Основные результаты научных исследований по проектам, завершившимся в 2016 году.

На основе материалов проекта «Теоретические и методологические вопросы развития Кыргызстана: модели междисциплинарных исследований» в 2016 году была издана объёмная монография: «Евразийский экономический союз в настоящем и будущем».

А в рамках проекта «Социологический анализ факторов устойчивого развития межэтнических отношений и общественно-политической жизни регионов Кыргызстана» предполагается работа над анализом факторов формирования гражданской идентичности «Кыргызский гражданин» в 2016 – 2017 гг.

Темы научных работ центра будут продолжены в 2017 году.

ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА НАН КР

Основной миссией Центральной научной библиотеки НАН КР является обеспечение научных работников республики (аспирантов, студентов и специалистов) научными, библиографическими и фактографическими сведениями. Для выполнения миссии ЦНБ проводила в 2016 году многопрофильную деятельность: продолжал собирать в библиотечный фонд издания по всем сферам науки; для выполнения запросов читателей расширяла возможность получения материалов как из фондов ЦНБ, так и через интернет научные ресурсы со всего мира; усилила инновационной базы развития библиотеки; организовывала различные выставки; улучшила процесс оказания библиотечно-библиографических услуг; проводила различные мероприятия по приобщению читателей к книге; осуществляла периодическое исследование состояния книжного собрания и деятельность по обеззараживанию и сохранению духовного наследия и многое другое.

Кроме этого, ЦНБ в 2016 году проводила и дополнительную деятельность: дни

илимий жактан изилдеп, атайын чараларды колдонуу менен басылмалар фонддорун сактап калууга жана окурмандардын фонддорго кайрылуусу менен фонддун окумдуулугун изилдеп туруу иштерине багытталат. Мындан тышкары, БИК 2016 жылы төмөнкүдөй кошумча ишмердүүлүктү да алып барды: окурмандарды айрыкча Жогорку окуу жайларынын студенттерин (1-курстарды) биздин китепкананын фонду менен жана КР УИАнын окумуштууларынын эмгектери менен тааныштыруу; ошондой эле мектептердин жогорку класстарынын окуучуларын илимге тартуу максатында алардын китепканага кызыгуусун арттыруу үчүн ар кандай илимий адабияттарды сунуштоо боюнча жасалган иштер.

1. КР УИА БИКтин Долбоорлор боюнча иштери

2. «Кытай бурчун» уюштургандан кийин БИК кытай адабияттарын окуу боюнча изилдөө иштерин жүргүздү. Жыл ичинде кытай бурчуна 3000 адам келген жана алынган адабияттар 1856 нусканы гана түзгөн. Алардын ичинен, берилген китептердин көпчүлүгү англис жана орус тилиндеги басылмалар болгон.

3. Фондго келип түшкөн чет тилиндеги адабияттардын жалпы суммасы – 1110 АКШ доллары менен бааланат. БИКке жаңы түшкөн журналдарды эсепке албаганда 2016-жылы келген китептердин (1970 нуска) жалпы баасы 259131 сомду түзөт. РИА журналдарынын накталай баасы (121 аталыш жана 1274 саны) бир жылда Россиянын 800 000 рублине жакын.

1. Чет тилиндеги алыскы өлкөлөрдөн келген китептер-1110 АКШ доллары же 76035 сом.
2. Чет тилиндеги журналдар 2790 АКШ долларына же 191115 сомго бааланат.
3. Орус жана кыргыз тилиндеги китептер - 183 096, 14 сом.
4. РИАдан келген журналдар – 800 000 сом.

Мына ошентип, КР УИА БИК 2016-жылы бюджеттен тышкарки каражаттардын эсебинен 1752246 сомдук пайда алып келди.

Сейрек кездешүүчү китептер менен иш алып баруу

БИКтин негизги милдеттеринин бири болуп – фондундагы дүйнөлүк маанидеги илимий маданий жана тарыхый маалыматтарды

открытых дверей для студентов 1-го курса вузов по ознакомлению их с книжными фондами, научными трудами учёных НАН КР. Подобную работу ЦНБ проводила и с учащимися старших классов школ для повышения их интереса к науке.

1. Проектная деятельность ЦНБ НАН КР

2. После организации «Китайского уголка» ЦНБ стала проводить исследовательскую работу по чтению китайской литературы. В течение года "Китайский уголок" посетили 3000 человек, но взятая ими литература составила лишь 1856 наименований. Да и то большинство этих книг составили издания на английском и русском языках.

3. Стоимость литературы на иностранных языках, поступивших в фонд, составила 1110 долларов США. Если не брать в расчёт новые поступления журналов, общая стоимость поступивших в 2016 году книг – 1970 экземпляров – составила 259 131 сом. Стоимость научных журналов, поступивших из РАН (121 наименование, общее количество – 1274 экземпляра), составила около 800 000 рублей.

Подытоживая, можно отметить:

1. Книги на иностранных языках из дальнего зарубежья – 1 110 долларов США, или 76 035 сомов.
2. Журналы на иностранных языках – 2 790 долларов США, или 191 115 сомов.
3. Книги на русском и кыргызском языках – 183 096, 14 сома.
4. Журналы, поступившие из Российской академии наук, – 800 000 сомов.

Таким образом, ЦНБ НАН КР в 2016 году сверх бюджета пополнила библиотечный фонд на 1 752 246 сомов.

Работа с редкими книгами

Одна из основных задач ЦНБ – сохранить редкие и ценные книги, в которых содержится научный, культурный и исторический материал мирового значения на возможно

камтыган баалуу китеп мурастарын узак мөөнөттө бузбай сактап калуу эсептелет. Ушул максатта өткөн жылда бир топ иштер аткарылган. Алсак БИКтин фондунан бардыгы 184 нускада сейрек кездешүүчү китеп тандалып алынып лабораторияга тапшырылып, алардын ичинен 133 нускасы калыбына келтирилгенден кийин, кайра фондуга алынган.

24 уникалдуу басылмага оцифровка жасалган жана камсыздандыруу фондун түзүү үчүн электрондук алып жүрүүчүлөрдө алардын көчүрмөсү даярдалган.

Отчеттук жылда 2016-жылы Кемин районунун Шабдан айылынан араб жана фарс тилдериндеги эски кол жазма китептери табылган. Алар:

1. Газали Кимал Сафет Х., 1281 фарс. тилинде.
2. Али бен Султан Мухаммад ал Кари. Айн-айн ал хилм (эң мыкты билимдер жана акылдуулуктун белгилери) Х.,1320 араб тилинде.

Отчёттук мезгилде илимий-изилдөө иштеринин жыйынтыктары Кыргызстандагы жана жакынкы чет мамлекеттердеги илимий журналдарга, мезгилдүү басма сөздөрдө жарыяланып турду. Ошондой эле КР УИАнын Кабарларына, "Тил, адабият жана искусство маселелери", "Кыргызстан тарыхынын маселелери", "Гуманитарные проблемы современности", "Экономика" деген илимий журналдарда окумуштуулардын, аспиранттардын, изденүүчүлөрдүн илимий макалалары тынымсыз жарыяланып турду.

Жалпы алганда Бөлүмдүн илимий мекемелери тарабынан 320 иш жарыкка чыккан, анын ичинен 15 монография, 7 окуу китеби, 258 илимий, илимий-популярдык, илимий-публицистикалык макалалар болду. Булардын ичинен 78 макала чет өлкөдө жарыкка чыкты.

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн отчеттук жылдагы эң негизги жыйынтыктарынын бири Кыргыз Республикасынын 2014-2020-жылдар аралыгында "Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы" боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы (2014-ж. 2-июнь, №119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 515-б) негизинде адабият, тил багыты боюнча эмгектердин жарыкка чыгышы.

Аталган Улуттук программанын алкагында Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият

длительный срок. В этих целях в 2016 году было многое сделано. Например, из 184 экземпляров редких книг фонда ЦНБ 133 экземпляра прошли лабораторную обработку и после проведённых мероприятий возвращены в фонд.

24 уникальных издания оцифрованы и перенесены на электронные носители.

В 2016 году в селе Шабдан Кеминского района найдены 2 древние рукописные книги на арабском языке и фарси:

1. Газали Кимал Сафет Х., 1281 на фарси.
2. Али бен Султан Мухаммад ал Кари. Айн-айн ал хилм (самые лучшие знания и знаки мудрости) Х.,1320 на арабском языке.

За отчетный период результаты научно-исследовательской работы публиковались в научных журналах, периодической печати Кыргызстана, ближнего и дальнего зарубежья. Также в «Известиях НАН КР», научных журналах структурных подразделений: «Вопросы языка, литературы и искусства», «Вопросы истории Кыргызстана», «Гуманитарные проблемы современности», «Экономика» постоянно печатались научные статьи учёных, аспирантов и соискателей. Однако некоторые из журналов до сих пор не отвечают нынешним требованиям ВАК КР.

В целом научными учреждениями отделения в 2016 году было издано 320 работ, в том числе 15 монографий, 7 учебников, 258 научных, научно-популярных, научно-публицистических статей. Из них 78 статей были опубликованы за рубежом.

Одним из основных результатов деятельности Отделения гуманитарных и экономических наук в отчётном году стало издание трудов по литературе и языку в соответствии с Указом Президента Кыргызской Республики «Национальная программа развития государственного языка и совершенствования языковой политики» (УП № 119 от 2 июня 2014 г.) и Постановлением Правительства Кыргызской Республики (ПП № 515 от 6 апреля 2015 г.).

В рамках названной Национальной программы группа учёных, состоящая из

институту, Тарых жана маданий мурастар институту жана Жогорку окуу жайларында иштеген адистерден турган окумуштуулар тобу Монголияга диалектологиялык, фольклордук экспедицияга барып келишти. Эгемендүүлүктү алгандан бери 25 жыл аралыгында мындай экспедициялар уюштурулбагандыгын эске алсак, бул экспедициялардын жыйынтыктары, материалдары келечекте дагы жаңы көптөгөн изилдөөлөргө жол ачат деп ишенебиз.

Бул программанын алкагында 12-декабрда улуу жазуучу Ч.Айтматовдун туулган күнүнө карата көрүнүктүү чет элдик жана Кыргызстандык окумуштуулардын башын бириктирген "Айтматов окуулары - 2016" аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциясы болуп өттү. Бул конференциянын материалдары, маалыматтары келечекте ишке аша турган, жазуучунун 90 жылдыгына арналып даярдалып жаткан "Айтматовдук энциклопедиянын" жазылышына да зор салым кошмокчу.

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮНҮН АКАДЕМИКТЕРИНИН ЖАНА КОРРЕСПОНДЕНТ-МҮЧӨЛӨРҮНҮН 2015-ЖЫЛДАГЫ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ

Бүгүнкү күндө Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 5 академиги жана 18 корреспондент-мүчөлөрү бар. Алардын ичинен 3 академик жана 8 корреспондент-мүчө илимдер академиясында (мындан ары КРУИА) эмгектенишет. КРУИАнын калган мүчөлөрү Жогорку окуу жайларында студенттерге билим берүү менен алектенишет, айрымдары жаш курактарына жана ден соолугуна байланыштуу үйлөрүндө болуп, адистер менен аспиранттар арасында консультативдик, эксперттик иштер менен алектенишүүдө (М.Р.Балтабаев, А.Турсунов).

ИЛИМДИН ӨНҮГҮҮСҮНӨ БӨЛҮМ МҮЧӨЛӨРҮНҮН САЛЫМЫ

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн мүчөлөрү илимдин ар кандай тармактарында өткөн жылы да адаттагыдай эле Кыргызстанга эң керектүү болгон фундаменталдык жана прикладдык изилдөөлөрдү аткарышты. Ошондой эле диссертациялык илимий иштерге жетекчилик кылышып, массалык маалымат

специалистов Института языка и литературы им. Ч. Айтматова, Института истории и культурного наследия, а также высших учебных заведений, совершила диалектологическую и фольклорную экспедиции в регионы Алтая, Южной Сибири и Кыргызстана. За 25 лет суверенитета страны не было осуществлено ни одной подобной экспедиции. Результаты этих экспедиций, можно надеяться, положат начало новым исследованиям в будущем.

В рамках указанной программы в декабре прошла международная научно-практическая конференция «Айтматовские чтения – 2016», посвященная дню рождения великого кыргызского писателя Ч. Айтматова. В работе конференции участвовали видные зарубежные и кыргызстанские учёные. Материалы этой конференции внесут большой вклад в подготовку «Энциклопедии Айтматова», издание которой будет приурочено к 90-летию писателя.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АКАДЕМИКОВ И ЧЛЕНОВ-КОРРЕСПОНДЕНТОВ ОТДЕЛЕНИЯ ГУМАНИТАРНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУК В 2016 ГОДУ

Сегодня в составе Отделения гуманитарных и экономических наук числятся 5 академиков и 18 членов-корреспондентов Национальной академии наук Кыргызской Республики. Из них 3 академика и 8 членов-корреспондентов работают в Национальной академии наук (далее – НАН КР). Остальные члены НАН КР трудятся в высших учебных заведениях, некоторые по состоянию здоровья и в связи с преклонным возрастом трудятся дома, выполняют экспертную и консультативную работу с молодыми специалистами и аспирантами (М.Р. Балтабаев, А. Турсунов).

ВКЛАД ЧЛЕНОВ ОТДЕЛЕНИЯ В РАЗВИТИЕ НАУКИ

Члены Отделения гуманитарных и экономических наук, как и прежде, выполняли очень важные для страны фундаментальные и прикладные исследования. Вместе с тем они осуществляли руководство диссертационными работами, активно участвовали в передачах радио и телевидения, делясь с населением страны своими мыслями о достижениях

каражаттарында, теле-радио берүүлөргө катышып, өз илимдеринин жетишкендиктери, бүгүнкү күндөгү илимдеги көйгөйлөр, маселелер жөнүндө маектерди берип келишти.

Академик САДЫКОВ Тургунбай Садыковичтин жетекчилиги менен Көркөм өнөр академиясында март айында жыл сайын өткөрүлүүчү республикабыздын бардык көркөм өнөр мектептеринин окуучуларынын эмгектеринин көргөзмөсү Нооруз майрамына карата уюштурулуп, ага жалпы республикадан 150дөн ашуун таланттардын эмгектери коюлган. Бул көргөзмө тууралуу учурунда республикалык маалымат булактарында – теле-радиодо, гезиттерде маалыматтар берилип, рекламалык материалдар жарык көргөн.

Отчёттук жылдын октябрь айында сүрөтчүлөрдүн кезектеги эл аралык симпозиуму «Тарых жана маданият жылына» карата өткөрүлүп, ага өкмөт мүчөлөрү, министрлер, окутуучулар, окуучулар катышып, Түркия, Кытай, Германия, Москва, Белоруссия, Азербайжан, Санкт-Петербург, Казакстан, Өзбекстан, Тажикстандан көркөм сүрөт өнөрүнө эмгек сиңирген талант ээлери күбө болушкан. Сүрөтчүлөрдүн бул форумунда Ош областынын Жалпак-Таш таш карьеринен таштар алынып келген. Отчеттук жылдын 1-жарымында симпозиумдун катышуучулары «Тарых жана маданият жылынын» идеясын чагылдырууга арналган эмгектердин алгачкы эскиздерин, моделдерин даярдоо, түзүү иштери менен алектенишкен. Гипсте даярдалган моделдердин негизинде симпозиумга 14 катышуучу жана эскиздердин сунуштамалары аныкталган. Таштан жасалган эмгектер Бишкек шаарынын Эмен эс алуу багында (Дубовый парк) коюлуп, натыйжада Эл аралык скульптуралык музейинин экспозициясы кыргыз тарыхынын жаңы образдары («Тайлак баатыр» – скульптор Абдиев Б., «Калыгул ойчул» – Ажиев С., «Курманжан датка» – Ботогазиев А., «Ажар» –Жороев А.Д., «Мухаммед кыргыз» – Иманбаев Б., «Первый учитель» –Каныбеков Н., «Мураталы Күрөңкеев» – Кебек уулу Нурлан, «Ак-Мөөр» –Назарматов М., «Толубай сынчы» – Пазылов Д., «Токтогул» – Токтобаева Р., «Акын Арстанбек» – Токторалы уулу Кубаныч, «Саякбай манасчы» –Усукеев А., «Улуттук оюндар» – Чыныбек уулу Иман, «Кожомкул» – Шайкеев Ч.) менен толукталган.

2016-жылдын 12-октябрында Көркөм сүрөт академиясынын Көргөзмө залында академиянын студенттеринин,

и проблемах в сфере представляемой ими науки, давали интервью печатным средствам информации.

Академик САДЫКОВ Тургунбай Садыкович руководил проведением ежегодной выставки-смотра работ учащихся художественных школ республики. В этом смотре талантов, организованных к празднику Нооруз, участвовали работы более 150 ребят. Эта выставка широко освещалась на страницах газет и журналов, в по радио и телевидению, с помощью средств рекламы.

В октябре отчётного года состоялся международный симпозиум, приуроченный к Году истории и культуры, в котором приняли участие авторитетные деятели искусства из Турции, Китая, Германии, Москвы, Беларуси, Азербайжана, Санкт-Петербурга, Казахстана, Узбекистана, Таджикистана, а также члены нашего Правительства, преподаватели и учащиеся. К этому форуму были привезены каменные глыбы из карьера Жалпак-Таш Ошской области. Участники этого симпозиума ещё в первом полугодии готовили предварительные эскизы, модели своих будущих работ, отображающих идеи Года истории и культуры. На симпозиум были отобраны гипсовые модели и эскизы 14 участников. Выполненные в камне скульптуры были установлены в Дубовом парке г. Бишкека. В результате экспозиция Международного скульптурного музея под открытым небом пополнилась новыми образами кыргызской истории: «Тайлак баатыр» – скульптор Б. Абдиев; Б. «Калыгул мыслитель» – С. Ажиев; «Курманжан датка» – А. Ботогазиев; «Ажар» –Жороев А.Д.; «Мухаммед кыргыз» – Иманбаев Б.; «Первый учитель» – Н. Каныбеков; «Мураталы Күрөңкеев» – Кебек уулу Нурлан; «Ак-Мөөр» – М. Назарматов; «Толубай сынчы» – Д. Пазылов; «Токтогул» – Р. Токтобаева; «Акын Арстанбек» – Токторалы уулу Кубаныч; «Саякбай манасчи» –А. Усукеев; «Национальные игры» – Чыныбек уулу Иман; «Кожомкул» – Ч. Шайкеев

12 октября 2016 года в выставочном зале Художественно-изобразительной академии состоялась очередная осенняя выставка работ

аспиранттарынын эмгектеринин кезектеги күзгү көргөзмөсү уюштурулуп, анда скульптура, живопись, керамика, өндүрүштүк графика сыяктуу ж.б. багыттар боюнча 100дөн ашуун авторлордун 170тей эмгектери коюлган.

Бул күзгү көргөзмөнүн ачылышына Казакстан Республикасынын Кыргызстандагы элчиси, республикабыздагы көрүнүктүү коомдук ишмерлер, Жазуучулар союзунун өкүлдөрү, КР УИАнын академиктери сыяктуу белгилүү инсандар жана ошондой эле академиянын окуучулары, изденүүчү-аспиранттары катышышкан.

Академик КОЙЧУЕВ Турар Койчуевич «Кыргызстан в цивилизованном мире»; «ЕАЭС в настоящем и будущем» аттуу илимий монографияларды жазууга активдүү катышкан. Венгрияда заманбап интеграциялык экономикага арналган эл аралык экономикалык форумда баяндама жасаган.

Педагогикалык ишмердүүлүгү

Кыргыз-түрк «Манас» университетинин профессору болуп эмгектенип, студенттер менен иштешти.

Коомдук ишмердүүлүгү

Кыргыз-кытай достук жана кызматташтык коомунун президенти.

КР ЖАКнын Президиумунун мүчөсү, Кыргыз Республикасынын Стратегиялык изилдөөлөр институтунун «Стратегия» коомдук-саясий, илимий журналынын башкы редактору.

Академик ПЛОСКИХ Владимир Михайлович окуу китептерин, окуу куралдарын, методикалык иштеп чыгууларды, монографияларды даярдоо иштерин аткарып, эл аралык конференцияларга катышты.

– История кыргызов и Кыргызстана. Серия «Классический вузовский учебник». 3-е издание (авторлош).

– Книга из серии «Классический вузовский учебник» - «Россия – Кыргызстан. История взаимоотношений» (авторлош). – аттуу окуу китептери жарык көрдү.

– «Кыргызстан в цивилизованном мире» (авторлош) – аттуу эмгеги жарык көрдү.

– «Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах». Т. I – IV. аттуу көп томдук эмгек жарык көрдү.

– «Вестник КРСУ» жана «Диалог цивилизаций» журналдарына Көтөрүлүштүн 100 жылдыгына арналган эки макаласы жарык көргөн.

студентов и аспирантов академии. Было выставлено 170 работ более 100 авторов, исполненных в жанре скульптуры, живописи, керамики, производственной графики и др.

На открытии этой осенней выставки присутствовали Чрезвычайный и Полномочный Посол Республики Казакстан в КР, видные общественные деятели, академики НАН КР, писатели, деятели искусства.

Академик КОЙЧУЕВ Турар принял активное участие в написании научных монографий «Кыргызстан в цивилизованном мире» и «ЕАЭС в настоящем и будущем». Выступил с докладом на Международном экономическом форуме в Венгрии, посвящённом современной интеграционной экономике.

Педагогическая деятельность

Работал со студентами в качестве профессора Кыргызско-Турецкого университета «Манас».

Общественная деятельность

Является президентом Кыргызско-Китайского общества дружбы и сотрудничества.

Член Президиума ВАК КР, главный редактор общественно-политического, научного журнала "Стратегия" Института стратегических исследований Кыргызской Республики.

Академик ПЛОСКИХ Владимир Михайлович писал учебники, учебно-методические пособия, научные монографии, принимал участие в международных конференциях.

- История кыргызов и Кыргызстана. Серия «Классический вузовский учебник», 3-е издание (соавтор).

– Книга из серии «Классический вузовский учебник». «Россия – Кыргызстан. История взаимоотношений» (соавтор).

– «Кыргызстан в цивилизованном мире» (соавтор).

– Вышел в свет многотомный труд «Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах». Т. I – IV.

– Опубликовал две статьи, посвящённые 100-летию восстания в журналах «Вестник КРСУ» и «Диалог цивилизаций».

– Улуу Үркүндүн 100 жылдыгына арналып уюштурулган эл аралык жана республикалык конференцияларга, тегерек столдорго жана Улуу Ата Мекендик согуштун башталышынын 75 жылдыгына арналган конференцияларга (Бишкек – Санкт-Петербург, апрель, июнь 2016-ж.) катышып баяндамаларды жасаган.

Академик КАКЕЕВ Аскар Чукутаевич отчёттук жылда илимий ишмердүүлүгүн улантып, 10 илимий эмгеги жарык көрдү. Алар:

1. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. Т.II. Бишкек: КРСУ, 2016 (0,2 п.л).
2. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. Т.III. Бишкек: КРСУ, 2016 (0,7 п.л).
3. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. Т.IV. Бишкек: КРСУ, 2016 (0, 2 п.л).
4. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. Т.V. Бишкек: КРСУ, 2016 (0,1 п.л).
5. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. Т.VI. Бишкек: КРСУ, 2016 (0,1 п.л).
6. *Какеев А.Ч.* Восстание 1916 года: к проблеме историографии и источниковедения// Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. Т.VI. Бишкек: КРСУ, 2016 (0,9 п.л).
7. *Какеев А.Ч.* Кыргыз илиминдеги жаңылык // Тургуналиев Топчубек. «Байыркы көчмөн кыргыз цивилизациясы («Манас» эпопеясы боюнча) Дүйнөлүк цивилизациялар». – Б.: «Турар», 2016 (0,1 п.л).
8. *Какеев А.Ч.* «Манас» эпосундагы мамлекеттик эн тамгалар, символдор // «Манас» Ааламы, 2016, №1(0,3 п.л).
9. *Какеев А.Ч.* Махмуд Кашгаринин картасы жана дүйнө таанымы // «Махмуд Кашгари-Барсканинин дүйнөлүк илимге кошкон салымы» аттуу 2 – Эл аралык илимий-практикалык конференциянын баяндамаларын жыйнагы.– Б.: 2016 (0,1 п.л).
10. *Какеев А.Ч.* От редактора// В.В.Воропаева, Д.Д.Джунушалиев, В.М.Плоских. РОССИЯ – КЫРГЫЗСТАН: ИСТОРИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ. Учебник для вузов. Второе издание, исправленное и дополненное. Под редакцией

– Принял участие с докладами на международных и республиканских конференциях, "круглых столах", посвящённых столетию Великого Үркүна и 75-летию с начала Великой Отечественной войны (Бишкек, Санкт-Петербург, апрель, июнь 2016 г.).

Академик КАКЕЕВ Аскар Чукутаевич в отчётный период опубликовал 10 научных трудов:

1. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. – Т. II. – Бишкек: КРСУ, 2016 (0,2 п.л.).
2. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. – Т. III. – Бишкек: КРСУ, 2016 (0,7 п.л.);
3. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. – Т. IV. – Бишкек: КРСУ, 2016 (0, 2 п.л.);
4. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. – Т. V. – Бишкек: КРСУ, 2016 (0,1 п.л.);
5. *Какеев А.Ч.* Введение // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. – Т. VI. – Бишкек: КРСУ, 2016 (0,1 п.л.);
6. *Какеев А.Ч.* Восстание 1916 года: к проблеме историографии и источниковедения // Среднеазиатское (Туркестанское) восстание 1916 г. История в документах. – Т. VI. – Бишкек: КРСУ, 2016 (0,9 п.л.);
7. *Какеев А.Ч.* Кыргыз илиминдеги жаңылык // Тургуналиев Топчубек. «Байыркы көчмөн кыргыз цивилизациясы («Манас» эпопеясы боюнча) Дүйнөлүк цивилизациялар». – Бишкек: Турар, 2016 (0,1 п.л.);
8. *Какеев А.Ч.* «Манас» эпосундагы мамлекеттик эн тамгалар, символдор // «Манас» Ааламы, 2016. № 1 (0,3 п.л.);
9. *Какеев А.Ч.* Махмуд Кашгаринин картасы жана дүйнө таанымы // Сборник докладов II Международной научно-практической конференции «Махмуд Кашгари-Барсканинин дүйнөлүк илимге кошкон салымы». – Бишкек: 2016 (0,1 п.л.);
10. *Какеев А.Ч.* От редактора // В.В.Воропаева, Ж. Джунушалиев, В.М. Плоских. Россия – Кыргызстан: история взаимоотношений. Учебник для вузов. Второе издание, исправленное и дополненное. Под ред. академика НАН КР, доктора философских

академика НАН КР, доктора философских наук, профессора А.Ч.Какеева. – Бишкек: 2016.

Илимий жана илимий-практикалык конференцияларга, тегерек столдорго катышуу

1. *Какеев А.Ч.* «Восстание 1916 года на территории Семиречья («Үркүн») по документам архива внешней политики России» (Международная научно-практическая конференция «100-ЛЕТИЕ СОБЫТИЙ 1916 ГОДА В СЕМИРЕЧЬЕ: ЗНАЧЕНИЕ И ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ». Бишкек: 31 мая 2016 г. АКАДЕМИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ).

2. *Какеев А.Ч.* «Среднеазиатское восстание 1916 г. как сигнал потребности модернизации общественных отношений» (Кыргызско-Российский круглый стол по сотрудничеству в научной и гуманитарной сферах «Кыргызстан и Россия на пути к созиданию и справедливости: К 100-летию эпохи перемен 1916-1917 гг.». Бишкек: 3 ноября 2016 г.).

3. *Какеев А.Ч.* «Вклад Жусупа Баласагына в науку о государственном управлении» (Круглый стол «Вызовы современности и философия», посвященный 1000-летию Жусупа Баласагына. Бишкек: КРСУ, 17 ноября 2016 г.).

Академик АКМАТАЛИЕВ Абдылдажан Амантурович тарабынан отчёттук жылда төмөндөгүдөй иштер аткарылды:

- Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн илимий иштерин координациялоо жүргүзүлдү;
- Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн деңгээлинде республикалык жана эл аралык конференцияларды өткөрүүгө илимий жетекчилик жүргүзүлдү;
- Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн Президенттин, Жогорку Кеңештин, Өкмөттүн аппараттары, Маданият министрлиги, Билим жана илим министрлиги, Кыргызстандагы ЮНЕСКОнун филиалы, Жазуучулар союзу жана башка маданий, илимий мекемелер, маалымат-басма каражаттары, Жогорку окуу жайлардын университеттери, ошондой эле чет элдик илимий-маданий мекемелер менен тыгыз байланыш камсыз кылынды.

наук, профессора А.Ч.Какеева. – Бишкек: 2016.

Участие в научно-практических конференциях и "круглых столах"

1. *Какеев А.Ч.* «Восстание 1916 года на территории Семиречья («Үркүн») по документам архива внешней политики России» (Международная научно-практическая конференция «100-летие событий 1916 года в Семиречье: значение и переосмысление». – Бишкек: 31 мая 2016 г. Академия государственного управления при Президенте Кыргызской Республики).

2. *Какеев А.Ч.* «Среднеазиатское восстание 1916 г. как сигнал потребности модернизации общественных отношений» (Кыргызско-Российский «круглый стол» по сотрудничеству в научной и гуманитарной сферах «Кыргызстан и Россия на пути к созиданию и справедливости: К 100-летию эпохи перемен 1916-1917 гг.». – Бишкек: 3 ноября 2016 г.).

3. *Какеев А.Ч.* «Вклад Жусупа Баласагына в науку о государственном управлении» («круглый стол» «Вызовы современности и философия», посвященный 1000-летию Жусупа Баласагына. – Бишкек: КРСУ, 17 ноября 2016 г.).

Академик АКМАТАЛИЕВ Абдылдажан Амантурович за отчётный период проделал следующую работу:

- координировал научную и организационно-общественную деятельность Отделения гуманитарных и экономических наук;
- осуществлял руководство организацией республиканских и международных конференций структурными подразделениями отделения;
- способствовал осуществлению тесной взаимосвязи Отделения гуманитарных и экономических наук с соответствующими отделами аппаратов президента, Жогорку Кенеша, Правительства, Министерств культуры, образования и науки, филиалом ЮНЕСКО в Кыргызстане, Союзом писателей КР, другими культурными и научными учреждениями, средствами массовой информации, высшими учебными заведениями, зарубежными научно-культурными учреждениями;

- республикадагы гуманитардык окумуштууларды координациялоо менен «Саякбай Каралаев» энциклопедиясы, «Манас», «Семетей» эпосунун томдуктары даярдалып жарыкка чыкты;
- мамлекеттик тил боюнча улуттук программаны ишке ашыруу боюнча финансылык-уюштуруучулук жүргүзүлүп, жана китептерди басмадан чыгаруу көзөмөлдөндү.
- техникалык базаларды түзүү, экспедия ишке ашырылды;

- мамлекетик тилди өнүктүрүү боюнча жарык көргөн китептерге түзүүчүлүк, редакторлук кызмат аткарылды.
- теле-радиодо ондон ашуун жолу чыгып сүйлөдү.
- журналдарда жана газеталарда 15тен ашуун макала, маектери жарык көрдү.
- чет элдик жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда, форумдарда 18 баяндама жасалды.
- мамлекеттик тил боюнча улуттук программага жана «Маданият жана тарых» жылына карата 8 китепти түзүүгө катышты.

Корреспондент-мүчө БЕКБОЕВ Исак Бекбоевич отчеттук жылда илимий-изилдөө ишмердүүлүгүн улантып төмөндөгүдөй эмгектерин жарыкка чыгарды:

1. «Математиканы окутуу» (1-4 классы), (баштапгыч класстардын мугалимдери үчүн методикалык колдонмо), (авторлош: Ч.А.Аттокурова).- Бишкек: КББА, 2016, 8,5 б.т.;
2. Математикалык анализдин негиздерин орто мектепте окутуу (орто мектептин жогорку класстарынын окуучулары жана мугалимдери үчүн колдонмо), Бишкек: КББА, 2016, 6 б.т.
3. Какими должны быть структурные элементы качественного учебника? Журн. «Высшее образование КР, Бишкек, №1 (30) март 2016, 40-43-б.

Корреспондент-мүчө КЫДЫРБАЕВА Раиса Заитовна отчёттук жылда Календарлык планда көрсөтүлгөндөй, ««Манас» эпосундагы мифологиялык мотивдерин изилдөө» (үчүнчү бөлүм) деген темада текст менен иштөө жана материал жыйноо иштерин аяктады.

Пландан сырткары иштер боюнча:
Басма бетине жарыялангандар:

- Манасчылык салтт өздөштүрүү жана

- осуществлял координацию деятельности учёных-гуманитариев республики в подготовке и издании энциклопедии «Саякбай Каралаев», новых томов эпоса «Манас» и «Семетей»;
- проводил финансово-организационную деятельность по осуществлению национальной программы по государственному языку в жизнь, изданию новых книг;
- способствовал улучшению материально-технической базы структурных подразделений Отделения, организации экспедиций;
- выступал составителем и редактором книг, издаваемых по линии развития государственного языка;
- более десяти раз принимал участие в радио- и телепередачах;
- опубликовал более 15 статей и давал интервью газетам и журналам;
- выступил с 18 докладами на международных и республиканских научно-практических конференциях и форумах;
- принимал участие в составлении восьми книг по национальной программе развития государственного языка и Года истории и культуры.

Член-корреспондент БЕКБОЕВ Исак издал в отчётный период:

1. «Математиканы окутуу» (1-4-е классы). – Методическое пособие для учителей начальных классов, (соавтор). – Бишкек: КАО, 2016 (8,5 п.л.);
2. Математикалык анализдин негиздерин орто мектепте окутуу // Пособие для учителей старших классов средних школ. – Бишкек: КАО, 2016 (6 п.л.);
3. Какими должны быть структурные элементы качественного учебника? // Высшее образование КР. – Бишкек: – № 1 (30). – 2016. – с. 40-43.

Член-корреспондент КЫДЫРБАЕВА Раиса Заитовна в отчётном году в соответствии с календарным планом, завершила сбор материала и описание работы «Исследование мифологических мотивов в эпосе «Манас» (3-я часть).

Внеплановая работа:
Опубликовала:

- Манасчылык салтты өздөштүрүү жана

вариациялоо проблемасы // Манас ааламы: Манастаануу-фольклортаануу илимий журналы. №1. Бишкек: 2016. 10-20-б.

1. К.Тыныстанов ат. ЫМУнун изденүүчүсү Жумалиева Назиранын ««Манас» эпосунун салттык сюжеттик мотивдеринин мүнөздүү өзгөчөлүктөрү» деген кандидаттык диссертациясын эксперт катары рецензиялап оппоненттик пикир жазып берди.

2. Топчубек Тургуналиевдин «Байыркы көчмөн кыргыз цивилизациясы», Бишкек: 2016 деген монографиясына пикири жарыяланды.

3. Отчеттук жылдын жарым жылдыгында докторанты Жылдыз Орозобекова докторлук дипломун колуна алды, дагы эки докторанты – Г. Жамгырчиева жана К. Калчакеевдердин докторлук диссертациялары талкуудан өтүп, жактоого сунуштарын алышты.

Корреспондент-мүчө ҮМӨТАЛИЕВА Жамал Темирकуловна отчеттук жылда илимий ишмердүүлүгүн улантып, «Творческие портреты мастеров профессионального искусства Кыргызстана» - 2-я часть (объем 40 п.л.) аттуу монографиясы басмага даярдалды «Тарых жана маданият жылына» карата республиканын маданият кызматкерлерине арналган 3 макаласы жарык көрдү. Ошондой эле «Культура в условиях глобализации» аттуу макаласы басмага берилди.

Ата Мекендик маданияттын кызматкерлерине арналган илимий-теориялык 4 конференцияга катышып баяндама жасады.

Корреспондент-мүчө САДЫКОВ Абдыкадыр Садыкович отчеттук жылда илимий жана педагогдук ишин улантып, «Адабият теориясы», «Борбордук Азия өлкөлөрүнүн адабияты», «Котормонун теориясы жана практикасы» сыяктуу предметтер боюнча студенттерге лекцияларды окуду.

– «Кыргыз залкарлары» аттуу көп томдуктун 11-тому (40 басма табак), «К.Оторбаев» аттуу (4 басма табак) монография басылып чыгып, «Э.Эрматовдун көркөм өнөрү» деген эмгеги (10 б.т.) басмага берилди.

2016-жылы А.Садыковдун төмөндөгүдөй макалалары басылып чыкты:

1. Мен билген Салижан Жигитов («Фабула», 22-апрель, 2016-жыл)
2. Биз жөнүндө ким айтат да, ким сүйлөйт («Фабула», 6-май, 2016-жыл).
3. Күйгөндөн айтам бир сабак.

вариациялоо проблемасы // “Манас ааламы”. – Научный журнал по манасоведению и фольклороведению. – 2016. – № 1. – с. 10-20.

1. Выступила экспертом кандидатской диссертации соискательницы ИГУ им. К. Тыныстанова Жумалиевой Назиры “«Манас» эпосунун салттык сюжеттик мотивдеринин мүнөздүү өзгөчөлүктөрү” и написала к работе оппонентское мнение.

2. Опубликовала рецензию на монографию Топчубека Тургуналиева «Байыркы көчмөн кыргыз цивилизациясы». – Бишкек: 2016.

3. В отчетный период её докторантка Жылдыз Орозобекова получила диплом доктора наук, а ещё два докторанта – Г. Жамгырчиева и К. Калчакеев – обсудили свои докторские диссертации и получили рекомендации к защите.

Член-корреспондент ҮМӨТАЛИЕВА Жамал Темиркуловна в отчетный период завершила подготовку к изданию монографию «Творческие портреты мастеров профессионального искусства Кыргызстана». – 2-я часть (объём 40 п.л.). Опубликовала 3 статьи, посвящённые деятелям культуры республики в рамках Года истории и культуры. Также сдала к публикации статью «Культура в условиях глобализации».

Выступила с докладами на четырех научно-теоретических конференциях, посвящённых деятелям культуры страны.

Член-корреспондент САДЫКОВ Абдыкадыр в отчетный период продолжал активно работать в сфере науки и образования. Являясь профессором КНУ им. Ж. Баласагына, читал студентам лекции по предметам «Адабият теориясы», «Борбордук Азия өлкөлөрүнүн адабияты», «Котормонун теориясы жана практикасы».

– Опубликовал 11-й том (40 п.л.) многотомника «Кыргыз залкарлары», а также монографию «К. Оторбаев» (4 п.л.), сдал в типографию труд «Э. Эрматовдун көркөм өнөрү» (10 п.л.).

В 2016 году опубликованы следующие статьи А. Садыкова:

1. Мен билген Салижан Жигитов («Фабула», 22 апреля 2016 года).
2. Биз жөнүндө ким айтат да, ким сүйлөйт («Фабула», 6 мая 2016 года).
3. Күйгөндөн айтам бир сабак

№ п/п	Илимий эмгектеринин атальшы	Басмакана, журнал (номери, чыккан жылы)	Көлөмү	Авторлош (аты, жөнү)
1	2	4	5	6
1	Договор транспортной экспедиции в гражданском праве КР	Журнал «Известия НАН КР». № 1, 2016. г. Бишкек	0,9 п.л.	
2	Кыргыз Республикасынын жарандык укук энцикло-педиясы. Энциклопедия гражданского права Кыргызской Республики	Изд. «Турар», 2016 г.	46,5 п.л.	
3	Развитие юридического образования и науки Кыргызской Республике	Российский юридический журнал № 2, 2016 г. г. Москва	0,6 п.л.	Курумшиева Э.И.
4	ГК как экономическая конституция Кыргызстана – 20 лет	Журнал «НАУКА новые технологии и инновации Кыргызстана» № 3. 2016	0,8 п.л.	
5	Эл муктаждыгы, эл кызыкчылыгы эске алынган	Газета «Кыргыз Туусу», № 97 (23986) 04.12.2016 г.	0,7 п.л.	Сыргакова З.А.
6	Интеллектуальная собственность в академической науке Кыргызской Республики	Журнал «Доклады Национальной Академии наук Кыргызской Республики». № 1.2016. г. Бишкек	0,8 п.л.	
7	Agreements on transfer of property for use by civil law of the Kyrgyz Republic	Журнал «European science review». № 3-42016 March-April. Austria, Vienna	0,5 п.л.	
8	Проблемы научного творчества в академической науке Кыргызской Республики	Журнал ВЕСТНИК Институт Философии и политико-правовых исследований № 2. 2016	0,6 п.л.	
9	Укук коргоо органдарын реформалоонун зарылдыгы эбак бышып жеткен	Газета «Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат». № 30 -31 (154) 0.2.08. 2016 г.	0,7 п.л.	
10	Юридическое лицо как институт гражданского права Кыргызской Республики	Журнал «Известия НАН КР». № 2, 2016. г. Бишкек	0,8 п.л.	
11	Академическая наука: вчера, сегодня и перспективы развития	Журнал «Доклады Национальной Академии наук Кыргызской Республики». № 22016 г. Бишкек	0,8 п.л.	
12	Правовые проблемы по защите прав работников связанных с заключением коллективного договора	Журнал «Известия НАН КР». № 4, 2016 г. Бишкек	0,6 п.л.	Карыпов Ч.К.
13	Экономической конституции Кыргызстана - 20 лет	Газета«Слова Кыргызстана», № 120 (23396) 04.12.2016 г.	0,7 п.л.	
14	Беш жылдыкты жакшы жыйынтыктап жатабыз	Газета «Кыргыз Туусу», № 95 (23986) 02.12. 2016 г.	0,1 п.л.	

№ п/п	Названия научных трудов	Изд-во, журнал (номер, год издания)	Объём	Соавтор
1	2	3	4	5
1	Договор транспортной экспедиции в гражданском праве КР	Журнал «Известия НАН КР». – 2016. – № 1. – с. г. Бишкек	0,9 п.л.	
2	Кыргыз Республикасынын жарандык укук энциклопедиясы. Энциклопедия гражданского права Кыргызской Республики	Изд. «Турар», 2016 г.	46,5 п.л.	
3	Развитие юридического образования и науки в Кыргызской Республике	Российский юридический журнал. – 2016. – № 2. г. Москва	0,6 п.л.	Курумшиева Э.И.
4	ГК как экономическая Конституция Кыргызстана – 20 лет	Журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана». – 2016. – № 3.	0,8 п.л.	
5	Эл муктаждыгы, эл кызыкчылыгы эске алынган	Газета «Кыргыз Туусу», № 97 (23986) 04.12.2016 г.	0,7 п.л.	Сыргакова З.А.
6	Интеллектуальная собственность в академической науке Кыргызской Республики	Журнал «Доклады Национальной академии наук Кыргызской Республики». – 2016. – № 1. – г. Бишкек	0,8 п.л.	
7	Agreements on transfer of property for use by civil law of the Kyrgyz Republic	Журнал «European science review». – 2016. –№ 3 – 4. – с. March-April. Austria, Vienna	0,5 п.л.	
8	Проблемы научного творчества в академической науке Кыргызской Республики	Журнал «Вестник Института философии и политико-правовых исследований. – 2016. – № 2.	0,6 п.л.	
9	Укук коргоо органдарын реформалоонун зарылдыгы эбак бышып жеткен	Газета «Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат». – № 30 – 31 (154) 02.08. 2016 г.	0,7 п.л.	
10	Юридическое лицо как институт гражданского права Кыргызской Республики	Журнал «Известия НАН КР». – 2016. – № 2. – г. Бишкек	0,8 п.л.	
11	Академическая наука: вчера, сегодня и перспективы развития	Журнал «Доклады Национальной академии наук Кыргызской Республики». – 2016. – № 2. – г. Бишкек	0,8 п.л.	
12	Правовые проблемы по защите прав работников, связанных с заключением коллективного договора	Журнал «Известия НАН КР». – 2016. – № 4. – г. Бишкек	0,6 п.л.	Карынов Ч.К.
13	Экономической Конституции Кыргызстана - 20 лет	Газета «Слово Кыргызстана». – № 120 (23396) 04.12.2016 г.	0,7 п.л.	
14	Беш жылдыкты жакшы жыйынтыктап жатабыз	Газета «Кыргыз Туусу». – № 95 (23986). – 02.12. 2016 г.	0,1 п.л.	

(«Фабула», 18-октябрь,2016-жыл).

4. Илим жана билим. Кечээ жана бүгүн (Фабула», 18-ноябрь. 2016-жыл.)

5. Жамиля өз бактысын тапкан («Фабула», 23-ноябрь.2016-жыл.)

6.

Илимий баяндамалары:

1. Таланттуу окумуштуу, татыктуу шакирт (Р. Сыдыкова 70 жашта);

2. Залкар лирик (Т.Кожомбердиев 75 жашта);

3. «Махабатым-канатым» (Н.Байтемиров 100 жашта).

Корреспондент-мүчө АРАБАЕВ Чолпонкул Исаевич отчеттук жылда илимий-изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүн улантып, төмөндөгү эмгектери жарык көрдү:

Отчёттук жылда Ч.И.Арабаев аспирант, изденүүчүлөргө илимий жетекчилик ишин улантып, менен 2015-жылы анын жетекчилигинде 1 докторлук жана 1 магистрдик иш корголду. Мындан сырткары 5 докторлук ишке илимий кеңешчи, 10дон ашуун кандидаттык иштерге илимий жетекчи болуп келатат.

Доклады НАН КР Наука и новые технологии;Известия Вузов;Вестник Академии МВД КР;Вестник Юридического института при КНУ имени Ж. Баласагына;Известия НАН КР сыяктуу илимий басылмалардын редколлегия мүчөсү.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун илимий-консультативдик кеңешинин, Ж.Баласагын атындагы КУУнун алдындагы Диссертациялык кеңештин мүчөсү, Кыргыз Республикасынын соода-өнөр жай палатасынын алдындагы Третей сотунун арбитри сыяктуу коомдук иштерде активдүүлүгүн көрсөтүп келет.

Теле жана радио берүүлөрдө, ММКларда илимдин бүгүнкү күндөгү абалы, КР УИАнын учурдагы ишмердүүлүгүн пропагандалайт.

Корреспондент-мүчө АРТЫКБАЕВ Мэлс Табалдиевич илимий ишмердүүлүгүн улантып отчеттук жылда төмөндөгүдөй эмгектери жарык көрдү:

1. «Методология исследования межэтнических отношений в Кыргызской Республике: политико-социологический анализ». Бишкек: 2016, 307 с.

2. «Этнонациональная идентичность: теоретические аспекты» (Бишкек: 2016, 294

(«Фабула», 18 октября 2016 года).

4. Илим жана билим. Кечээ жана бүгүн (Фабула», 18 ноября 2016 года).

5. Жамиля өз бактысын тапкан («Фабула», 23 ноября 2016 года).

6.

Научные выступления:

1. Таланттуу окумуштуу, татыктуу шакирт (Р. Сыдыковой – 70 лет).

2. Залкар лирик (Т. Кожомбердиеву – 75 лет).

3. «Махабатым-канатым» (Н. Байтемирову – 100 лет).

Член-корреспондент АРАБАЕВ Чолпонкул Исаевич опубликовал следующие труды:

Продолжал руководить аспирантами и соискателями, в отчётный год защищена 1 докторская и 1 магистерская работа. Является научным консультантом пяти докторских и более десяти кандидатских диссертаций.

Член редколлегии научных журналов «Доклады НАН КР»; «Наука и новые технологии»; «Известия вузов»; «Вестник Академии МВД КР»; «Вестник юридического института при КНУ им. Ж. Баласагына»; «Известия НАН КР».

Ч. Арабаев принимает активное участие в общественной жизни страны, он – член научно-консультативного совета Верховного суда КР, диссертационного совета при КНУ им. Ж. Баласагына, арбитр Третейского суда при Торгово-промышленной палате КР.

На радио и телевидении, органах СМИ он пропагандирует деятельность НАН КР.

Член-корреспондент АРТЫКБАЕВ Мэлс Табалдиевич за отчётный период:

1. Издал монографию «Методология исследования межэтнических отношений в Кыргызской Республике: политико-социологический анализ». – Бишкек. – 2016. – 307 с.

2. Выполнял работу ответственного

с.) аттуу эмгектин жооптуу илимий редактору.

3. «О соотношении национальной и этнический идендичности. «Вопросы политологии и социологии». 2016. «Общественно - политический портрет Кыргызстанской женщины». аттуу макалалары жарык көрдү.

Отчеттук жылда М.Артыкбаевдин жетекчилиги менен саясий илимдер боюнча 2 кандидаттык иш жакталды.

Корреспондент-мүчө АСАНКАНОВ Абылабек Асанкановичтин төмөндөгүдөй эмгектери жарык көрдү:

1. Кара-Кече (Жумгал) болуштугундагы элдин көтөрүлүшү. Китепте: 1916-2016 Улуттук боштондук көтөрүлүштүн жана Улуу үркүндүн өчпөс тарыхы. Бишкек: 2016, 60-61 б.

2. Кыргызстандын көп этностуу калкынын арасында "кыргыз жараны" өзүн-өзү аңдоосун калыптандыруу – мезгилдин талабы. В кн: Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана.Респб.научно-теоретич. Журнал. 2016, №8.с.208-212

3. Жусуп Баласагындын мамлекеттин күч-кубатын бекемдөөнүн жана аны ак башкаруунун жолдору жөнүндө ой чабыттары. Китепте: Жусуп Баласагындын "Куттуу билими" – X-XI кылымдардагы Борбордук Азиядагы мусулмандык кайра жаралуунун күзгүсү. Жусуп Баласагындын 1000 жылдыгын арналган жыйнак. Бишкек: 2016, 58-61 б.

4. Этникалык кыргыздардын чет өлкөдөн кайтып келиши жана кайрылмандардын көйгөйлүү маселелери.

5. Кыргыздын алгачкы этнограф кызы К.Мамбеталиеванын баштаган иши уланып жатат. В кн: Ала-Тоодогу заманбап этнография көйгөйлөрү. Кыргыздын тунгуч этнограф айымы Какен Мамбеталиеванын (1936-1984). 80жылдык маарекесине арналган жыйнак. Бишкек: 2016, 11-12 б.

6. Этногенетические и этнокультурные связи кыргызов с этносами Саяно-Алтая. В кн: Энесайлык данакер этнограф. Хакас элинин чыгаан этнографы, тарых илимдеринин доктору, профессор. Виктор Яковлевич (Астайбек) Бутанаевдин 70 жылдык маарекесине арналган жыйнак. Бишкек: 2016, 26-29 б.

7. Новая национальная политика Кыргызской Республики (после трагических событий 2010 года). В кн: Вестник Ошского государственного университета. 2016,

научного редактора книги «Этнонациональная идентичность: теоретические аспекты». – Бишкек. – 2016. – 294 с.

3. Опубликовал статьи «О соотношении национальной и этнический идентичности // «Вопросы политологии и социологии». – 2016; «Общественно- политический портрет кыргызстанской женщины».

За отчётный период под его руководством защищены 2 кандидатские диссертации по политологии.

Член-корреспондент АСАНКАНОВ Абылабек опубликовал следующие труды:

1. Кара-Кече (Жумгал) болуштугундагы элдин көтөрүлүшү / В кн: 1916 – 2016. Улуттук боштондук көтөрүлүштүн жана Улуу үркүндүн өчпөс тарыхы. – Бишкек: – 2016. – с. 60-61.

2. Кыргызстандын көп этностуу калкынын арасында "кыргыз жараны" өзүн-өзү аңдоосун калыптандыруу – мезгилдин талабы / В кн: Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана // Респуб. научно-теоретич. журнал. – 2016. – № 8. – с. 208-212.

3. Жусуп Баласагындын мамлекеттин күч-кубатын бекемдөөнүн жана аны ак башкаруунун жолдору жөнүндо ой чабыттары / В кн.: Жусуп Баласагындын "Куттуу билими" – X – XI кылымдардагы Борбордук Азиядагы мусулмандык кайра жаралуунун күзгүсү. – Жусуп Баласагындын 1000 жылдыгына арналган жыйнак. – Бишкек: – 2016. – с. 58 -61.

4. Этникалык кыргыздардын чет өлкөдөн кайтып келиши жана кайрылмандардын көйгөйлүү маселелери.

5. Кыргыздын алгачкы этнограф кызы К. Мамбеталиеванын баштаган иши уланып жатат / В кн: Ала-Тоодогу заманбап этнография көйгөйлөрү. – Кыргыздын тунгуч этнограф айымы Какен Мамбеталиеванын (1936-1984) 80 жылдык маарекесине арналган жыйнак. – Бишкек: – 2016. – с 11-12.

6. Этногенетические и этнокультурные связи кыргызов с этносами Саяно-Алтая / В кн: Энесайлык данакер этнограф. Хакас элинин чыгаан этнографы, тарых илимдеринин доктору, профессор Виктор Яковлевич (Астайбек) Бутанаевдин 70 жылдык маарекесине арналган жыйнак. – Бишкек: – 2016. – с. 26-29.

7. Новая национальная политика Кыргызской Республики после трагических событий 2010 года / В кн: Вестник Ошского государственного университета. – 2016. –

№3. Материалы III Конгресса этнологов и антропологов Кыргызстана. 2016.13-15 июня 2016 г. г. Ош. – с.59-67.

8. О причастности «третьих сил» в межэтническом конфликте в г. Ош, некоторых районах Ошской и Джалал-Абадской областях в июне 2010 года. В кн: Вестник ошского государственного университета. 2016, №3. Материалы III Конгресса этнологов и антропологов Кыргызстана. 2016.13-15 июня 2016 г. г. Ош. 2016, с. 67-74.

9. Проблема адаптации оралманов в Казахстане В кн: Вестник Карагандинского государственного университета 2016, №2(в соавторстве А.Калыш,Д.Исаева).

2016-жылы А.А.Асанканов эл аралык жана республикалык деңгээлдеги бир нече илимий-практикалык конференцияларга катышып баяндамаларды жасаган.

Корреспондент-мүчө АСКАРОВ Теңдик Аскарович отчеттук жылда «Истории кыргызской эстетической мысли» аттуу жана «Элдик философия: башаты жана баскан жолу» аттуу монографиялык эмгектерин жазып бүтүп, басмага сунуш кылды. Ошондой эле "Илимди кемчилдиктен арылтуу аалымдардын колунда» («Кыргыз Туусу»), «Илимий изилдоо иштеринин практика менен болгон байланышы» («Кыргыз Туусу»), «Өмүр өткөн сайын өргө чыккан талант» («Ала Тоо», №4). аттуу макалалары жарык көрдү.

Корреспондент-мүчө ОСМОНОВ Өскөн Жусупбекович отчеттук жылда илимий ишмердүүлүгүн улантып төмөнкүдөй иштерди жасады:

Жарыяланган эмгектери:

1. Кыргызстан тарыхы (Байыркы доордон азыркы мезгилге чейин). Экзамендик 100 суроого жооп. Экспресс-справочник. Толукталып 16-басылышы. - Бишкек: Мезгил, 2016 – 404 б.

2. История Кыргызстана (с древнейших времен до наших дней). 100 экзаменационных ответов. Экспресс -справочник. – Изд. 15 – е., исправл. и доп. – Бишкек: Мезгил, 2016. – 380

3. "Орто кылымдар тарыхы" 7-класс үчүн окуу китеби. Оңдолуп. 2 – басылышы. – Бишкек: 2016. – 256 бет.

4. Кыргызстан: Энциклопедия 8-том – Бишкек: 2016. "Тарых" бөлүмү 143-216-б.

5. Кыргызстан: Энциклопедия: 9 – том – Бишкек: 2016. Раздел "История". с. 142-246.

6. Кыргызстан тарыхы боюнча окуу программалары, 5-11кл.:

№ 3. Материалы III Конгресса этнологов и антропологов Кыргызстана. – 2016. – 13-15 июня 2016 г. г. Ош. – с. 59-67.

8. О причастности «третьих сил» в межэтническом конфликте в г. Оше, некоторых районах Ошской и Джалал-Абадской областей в июне 2010 года / В кн: Вестник Ошского государственного университета. – 2016. – № 3. Материалы III Конгресса этнологов и антропологов Кыргызстана. – 2016. – 13-15 июня 2016 г. г. Ош. – 2016. – с. 67-74.

9. Проблема адаптации оралманов в Казахстане / В кн: Вестник Карагандинского государственного университета. – 2016. – № 2 (в соавторстве).

В 2016 году А. Асанканов выступал с докладами на нескольких международных и республиканских научно-практических конференциях.

Член-корреспондент АСКАРОВ Теңдик в отчетный период завершил и сдал в печать два монографических труда: «История кыргызской эстетической мысли» и «Элдик философия: башаты жана баскан жолу». Также опубликовал в газетах и журналах статьи "Илимди кемчилдиктен арылтуу аалымдардын колунда" («Кыргыз Туусу»), «Илимий изилдөө иштеринин практика менен болгон байланышы» («Кыргыз Туусу»), «Өмүр өткөн сайын өргө чыккан талант» («Ала-Тоо», № 4).

Член-корреспондент ОСМОНОВ Өскөн Жусупбекович в отчетный период осуществил нижеследующее:

Опубликованные труды:

1. Кыргызстан тарыхы (Байыркы доордон азыркы мезгилге чейин). Экзамендик 100 суроого жооп. Экспресс-справочник. Толукталып 16-басылышы. – Бишкек: Мезгил, 2016, – 404-б.

2. История Кыргызстана (с древнейших времен до наших дней). 100 экзаменационных ответов. Экспресс - справочник. – Изд. 15-е., исправл. и доп. – Бишкек: Мезгил, 2016. – 380 с.

3. "Орто кылымдар тарыхы" 7-класс үчүн окуу китеби. Оңдолуп. 2-басылышы. – Бишкек: 2016. – 256 с.

4. Кыргызстан: Энциклопедия. – 8-й том. – Бишкек: 2016. – Раздел "Тарых". – С. 143-216.

5. Кыргызстан: Энциклопедия. 9-й том – Бишкек: 2016. – Раздел "История". с. 142-246.

Жалпы билим берүүчү уюмдар (мектеп, гимназия, лицей) үчүн. Кайра редакцияланып, 9-бас. / жетекчиси Ө.Ж.Осмонов. – Бишкек: 2016. кырг, орус тилдеринде – 102 бет.

7. Дүйнө тарыхы боюнча окуу программалары, 5-11 кл.: Жалпы билим берүүчү уюмдар (мектеп, гимназия, лицей) үчүн. Кайра редакцияланып, 9–бас / жетекчиси Ө.Ж.Осмонов – Бишкек: 2016. кырг. орус тилдеринде – 90 б.

8. Osmonov O.J. Turdalieva Ch.J. History of Kyrgyzstan. The University Textbook. – 2 nd Edition. Bishkek.,2016 . 472 p.

II. Илимий - коомдук ишмердүүлүгү:

1. “Кыргызстан” Улуттук энциклопедиясынын башкы редакциясында “тарых, этнография, археология” боюнча редакциялык кеңештин жетекчиси.
2. Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясында “Тарых” адистиги боюнча эксперттик комиссиянын жетекчиси.
3. Кыргыз Республикасынын тарыхчыларынын ассоциациясынын президенти.
4. “Тайлак баатыр” көркөм фильмди тартуу боюнча көркөм – кеңештин мүчөсү.
5. “Даанышман – Жусуп Баласагын” даректүү фильминин кеңешчиси.

Корреспондент-мүчө ИБРАИМОВ Осмонакун Ибраимовичтин 2016-жылы

- “Русский язык как часть национальной культурной стратегии КР”. Сб. Евразийский экономический союз и социогуманитарное сотрудничество.150-154с. Бишкек, 2016
- Мексикалык майялар жана Ала-Тоо кыргыздары. Журнал Шоокум. № 10, 2016
- Майя эли менен кыргыздардын тил байланышы. Журнал Шоокум. Октябрь, 2016.

аттуу макалалары жарык көрдү. Ошондой эле 10го жакын эл аралык, республикалык деңгээлдеги илимий-практикалык конференцияларга, симпозиумдарга катышып баяндамаларды жасады. Мындан сырткары О.Ибраимовдун жетекчилигинде 1 докторлук иш апробациядан өтүп, 1 магистрдик иш жакталды.

Ар кандай мазмундагы интернет булактарында кыргыз жана орус тилдеринде 30дан ашуун макалалары жарыяланды.

6. Кыргызстан тарыхы боюнча окуу программалары, 5-11 кл.: Жалпы билим берүүчү уюмдар (мектеп, гимназия, лицей) үчүн. Кайра редакцияланып, 9-бас. / Жетекчиси Ө.Ж. Осмонов. – Бишкек: 2016. – кырг., орус тилдеринде. – 102 б.

7. Дүйнө тарыхы боюнча окуу программалары, 5–11кл.: Жалпы билим берүүчү уюмдар (мектеп, гимназия, лицей) үчүн. Кайра редакцияланып, 9-бас / Жетекчиси Ө.Ж. Осмонов – Бишкек: 2016. – кырг., орус тилдеринде. – 90 б.

8. *Osmonov O.J., Turdalieva Ch.J.* History of Kyrgyzstan. The University Textbook. – 2 nd Edition. Bishkek., 2016. 472 p.

II. Научно-общественная деятельность:

1. Руководитель редакционного совета по истории, этнографии, археологии при главной редакции Национальной энциклопедии “Кыргызстан”.
2. Руководитель экспертной комиссии по специальности “история” при ВАКе Кыргызской Республики.
3. Президент ассоциации историков Кыргызской Республики.
4. Член художественного совета на съёмках художественного фильма “Тайлак баатыр”.
5. Консультант документального фильма “Даанышман – Жусуп Баласагын”.

Член-корреспондент ИБРАИМОВ Осмонакун в 2016 году опубликовал:

– “Русский язык как часть национальной культурной стратегии КР” // В сб.: Евразийский экономический союз и социогуманитарное сотрудничество.Бишкек, 2016.150 – 154с.

– Мексикалык майялар жана Ала-Тоо кыргыздары // Шоокум. 2016. № 10.

– Майя эли менен кыргыздардын тил байланышы // Шоокум. – 2016. – № 10.

Выступил с докладами на 10 международных и республиканских научно-практических конференциях и симпозиумах. Кроме того, под его руководством прошла 1 докторская диссертация и защищена 1 магистерская работа.

В разных источниках Интернета на кыргызском и русском языках опубликовано более 30 статей различного содержания.

Корреспондент-мүчө ИМАЗОВ Мухаме Хусезовичтин отчеттук мезгилде ар кандай басылмаларга макалалары жарык көрдү жана “Дунганча-орусча- кыргызча сөздүк” (авторлош) даярдалып жарык көрдү. Ошондой эле Я.Шивазанын 110 жылдыгына, Улуу Үркүндүн 100 жылдыгына, “Тарых жана маданият жылына” карата уюштурулган конференция, симпозиумдарга катышып, баяндамаларды жасады.

Корреспондент-мүчөсү МАМБЕТАКУНОВ Эсенбек Мамбетакунович отчеттук жылда эки тема боюнча изилдөө иш аткарды.

1. “Орто жана жогорку окуу жайларда физика менен табият таануу предметтеринин мазмунун жана окутуу технологияларын модернизациялоо” темасы боюнча жүргүзүлгөн изилдөөнүн натыйжасында:

а) физикалык билим берүүгө система структуралык, мазмундук-аракеттик жана компотенттүүлүк мамилелерди айкалыштыра колдонуунун теориялык негиздери иштелип чыкты;

б) орто мектептин 7-9-класстары үчүн “Физика” боюнча окуу программасы түзүлдү жана Билим, илим министрлигинин коллегиясы тарабынан бекитилди;

в) орто мектептин 5-классы үчүн “Табият таануу” предметинин окуу программасы түзүлдү жана Билим, илим министрлигинин коллегиясы тарабынан бекитилди;

г) 5-класстын окуучулары үчүн “Табият таануу” оригинал окуу китеби (көлөмү 160 б.) жазылып, басмага даярдалды;

д) 5-класста “Табият таануу” предметинокутуучу мугалимдер үчүн методикалык окуу куралы (көлөмү 117 б.) жазылып, басмага даярдалды.

2. “Баштапкы кесиптик билим берүүчү окуу жайларда окутуу технологияларын өркүндөтүү” аттуу тема боюнча изилдөө жүргүзүлдү. Изилдөөнүн натыйжасында:

а) Кыргызстандагы баштапкы кесиптик билим берүүчү окуу жайларда жалпы билимге арналган предметтерди кесипке багыттап окутуунун дидиктикалык жоболору иштелип, анын негизинде методикалык көрсөтмөлөр даярдалды;

б) кесиптик лицейлердин студенттери үчүн “Физика”, “Астрономия” боюнча окуу программалары түзүлүп, басмадан чыгарылды жана лицейлердин окуу практикасына киргизилди;

в) айрым кесиптик лицейлерде окутулуучу атайын предметтер менен физиканы

Член-корреспондент ИМАЗОВ Мухаме Хусезович за отчетный период в различных изданиях публиковал статьи. Также в соавторстве подготовил и издал “Дунгано-русско-кыргызский словарь”.

Участвовал с докладами на конференциях и симпозиумах, посвящённых 110-годовщине со дня рождения Я. Шиваза и 100-летию Великого Үркүна, а также мероприятий в рамках Года истории и культуры.

Член-корреспондент МАМБЕТАКУНОВ Эсенбек выполнял в этот год исследования по двум темам.

1. В результате выполнения темы “Модернизация содержания и учебных теехнологий физики и естествознания в средних и высших учебных заведениях”:

а) разработаны теоретические основы системных структурно-содержательно-деятельностных и компетентностных отношений в преподавании физических знаний;

б) составлена и утверждена на коллегии МОиН учебная программа физики для 7-9-х классов средних школ;

в) составлена и утверждена на коллегии МОиН учебная программа для 5-го класса средних школ по предмету “Табият таануу”;

г) написан и подготовлен к изданию оригинальный учебник для 5-го класса “Табият таануу” (объём 160 с.);

д) написано и подготовлено к изданию методическое пособие для учителей 5-го класса по предмету “Табият таануу” (объём с. 117).

2. Проводилось исследование “Развитие технологий обучения в учреждениях начального профессионального обучения”, в результате которого:

а) подготовлены дидактические положения по преподаванию общеобразовательных предметов в организациях начального профессионального образования в Кыргызстане с уклоном на избранную профессию. На основе этих положений разработаны методические указания;

б) составлены учебные программы по физике и астрономии для студентов профессиональных лицеев. Программы изданы и введены в учебный процесс лицеев;

в) разработаны специальные методические указания по интегрированному обучению

байланыштырып окутуу боюнча атайын методикалык көрсөтмөлөр иштелип чыкты.

20дан ашуун илимий-популярдуу макаласы жары көрүп, эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда 10 баяндама жасалган.

Корреспондент-мүчө МУКАСОВ Ысманалы отчеттук жылда илимий изилдөө ишин улантып, 5 макаласы жарык көргөн. Алар:

1. Молдо Кылычтын чыгармасындагы философиялык парадигмалар // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР – Бишкек: 2016. – №2. – 0,4 б.т.
2. Заманчыл акындардын мурастары изилдөөнүн объектиси катары // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР – Бишкек: 2016. – №2. – 0,4 б.т.
3. Жусуп Баласагындын «Куттуу билим» чыгармасынын дүйнө таануучулук маңызы // Эпоха Юсуфа Баласагунского: история, материальная культура, литература. / Эл аралык илимий конференциянын материалдары. – Бишкек: 2016. - 0,4 б.т.
4. Акындар чыгармасындагы этнософия // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР– Бишкек: 2016. – №3. – 0,4 б.т.
5. Заманчыл –акындардын дүйнө таанымынын диний аспектиси // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР– Бишкек: 2016. – №3. – 0,4 п.л.
6. Республикалык жана эл аралык конференцияларга катышып, учурдагы актуалдуу маселелерге байланыштуу баяндамаларды жасаган.

Корреспондент-мүчө МУСАЕВ Сыртбай Жолдошевич отчеттук мезгилде төмөндөгүдөй иштерди аткарды:

1. И.Арабаев атындагы КМУнун жана Ж.Баласагын атындагы КУУнун филология факультетинде студенттерге, аспиранттарга, магистранттарга жалпы тил илими, тилдин теориялык курстары боюнча лекция окуу иштерин улантты;
2. мамлекеттик тил боюнча КРнын президентине караштуу Улуттук комиссиянын мүчөсү;
3. КРнын Өкмөтүнүн алдындагы Терминологиялык комиссиянын төрагасы;
4. УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун окумуштуулар кеңешинин мүчөсү;
5. филологиялык илимдер боюнча докторлук (кандидаттык) диссертацияларда коргоо боюнча адистештирилген кеңештин мүчөсү;
6. С.Мусаевдин жетекчилиги менен кандидаттык 1 диссертация корголду, 3 кандидаттык, 4 докторлук диссертация талкуудан өтүп, коргоого сунушталды;
7. Эларалык 3, Республикалык 3 конференцияга катышып баяндамаларды жасады;
8. Радиодо 40 саат, теледе 16 саат көрсөтүүгө катышып, коомдогу көйгөйлүү маселелер боюнча өз пикирлерин билдирген;
9. 30 макаласы жарык көрдү: Мунун ичинен 5 макала РИНЦ системасы боюнча Россиядан жарык көрдү, 2 макала SCOPUS системасында Австриядан жарык көрдү, 5 макала илимий жыйнактарда, ЖОЖдордун "Жарчыларында" жарык көрдү. Калганы – 18 макаланын 10у гезиттик макала катары тил саясатына байланыштуу жарык көрсө, 8 макала коомдук маселелерге байланыштуу жазылды;
10. Президенттик долбоордун алкагында Мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча жарык көргөн "Кыргыз тилинин жазма грамматикасы", "Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү" I, II том, "Кыргыз тилинин лингвистикалык маалымдамасы" деген аталыштагы эмгектерге, авторлош, түзүүчүлөрдүн бири катары катышты;

физики со спецпредметами отдельных профессиональных лицеев.

Опубликовано более 20 научно-популярных статей, сделано 10 докладов на международных и республиканских научно-практических конференциях.

Член-корреспондент **МУКАСОВ Ысманалы за** отчетный год опубликовал 5 статей:

1. Молдо Кылычтын чыгармасындагы философиялык парадигмалар // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР. – Бишкек: 2016. – № 2. – 0,4 п.л.
2. Заманчыл акындардын мурастары изилдөөнүн объектиси катары // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР. – Бишкек: 2016. – № 2. – 0,4 п.л.
3. Жусуп Баласагындын «Куттуу билим» чыгармасынын дүйнө таануучулук маңызы // Эпоха Юсуфа Баласагунского: история, материальная культура, литература / Материалы Международной научной конференции. – Бишкек: 2016. – 0,4 п.л.
4. Акындар чыгармасындагы этнософия // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР. – Бишкек: 2016. – № 3. – 0,4 п.л.
5. Заманчыл-акындардын дүйнө таанымынын диний аспектиси // Жарчы (Вестник) ИФиППИ НАН КР. – Бишкек: 2016. – № 3. – 0,4 п.л.
6. Выступал на республиканских и международных конференциях по актуальным проблемам современности.

Член-корреспондент МУСАЕВ Сыртбай Жолдошевич за отчетный период проделал следующую работу:

1. продолжал читать лекции для студентов, магистрантов, аспирантов КГУ им. И. Арабаева и КНУ им. Ж. Баласагына по общему языкознанию и другим языковым теоретическим курсам;
2. работал в качестве члена Национальной комиссии по государственному языку при президенте КР;
3. председатель Терминологической комиссии при Правительстве КР;
4. член Бюро ОГиЭН и учёного совета ИЯЛ им. Ч. Айтматова;
5. член Специализированного совета по защите докторских (кандидатских) диссертаций по филологическим наукам;
6. под его руководством в этом году защищена 1 кандидатская диссертация, 3 кандидатские и 4 докторские диссертации обсуждены и рекомендованы к защите;
7. участвовал с докладами на трех международных и трех республиканских конференциях;
8. выступал по общественным проблемам на радио (40 часов) и на телевидении (16 часов);
9. опубликовал 30 статей. Из них 5 статей в системе РИНЦ – в России, 2 статьи в системе SCOPUS – в Австрии, 5 статей в научных сборниках и "Вестниках" вузов. Остальные 18 статей опубликованы в различных газетах, из них 10 посвящены проблемам языковой политики, а 8 – общественным вопросам;
10. участвовал в качестве автора и составителя в разработке нескольких трудов, подготовленных в рамках президентской программы по развитию Государственного языка ("Кыргыз тилинин жазма грамматикасы", "Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү" I, II том, "Кыргыз тилинин лингвистикалык маалымдамасы");

№	Аталышы	Басманын аталышы	авторлоштор
1.	Знакомтесь: Сарыджаз	журнал «Экономический вестник» №1, 2016, Бишкек	д.э.н.Мусакожоев Ш.М., д.г-м.н.Осмонбетов К.О., к.э.н.Осмонбетова В.К.
2.	Современное состояние и основные направления экономических реформ в Кыргызской Республике	журнал «Экономический вестник» №2, 2016, Бишкек	д.э.н. Мусакожоев Ш.М., к.э.н. Чортомбаев У.К. и другие
3.	Модернизация топливно-энергетического комплекса и достижение энергетической безопасности	журнал «Экономический вестник» №2, 2016, Бишкек	Мусакожоев А.Ш. РШ., Асанкожоев М.К. к.э.н.Эркимбаев М.
4.	Интеграция в рамках Великого шелкового пути и императивы развития Кыргызстана	журнал «Вестник Ошского государственного университета», май 2016 г., г.Ош	ц.э.н. Мусакожоев Ш.М.

№	Название	Издание	Соавторы
1.	Знакомьтесь: Сары-Джаз	журнал «Экономический вестник». – Бишкек, 2016. №1.	Осмонбетов К.О., Осмонбетова В.К.
2.	Современное состояние и основные направления экономических реформ в Кыргызской Республике	журнал «Экономический вестник». – Бишкек, 2016. №2.	Чортомбаев У.К. и другие
3.	Модернизация топливно-энергетического комплекса и достижение энергетической безопасности	журнал «Экономический вестник». – Бишкек, 2016. №2.	Мусакожоев А.Ш., Асанкожоев М.К. Эркимбаев М.
4.	Интеграция в рамках Великого Шелкового пути и императивы развития Кыргызстана	журнал «Вестник Ошского государственного университета». – Ош. – 2016. – Май.	

11. И.Арабаев атындагы КМУнун филологиялык илимдер сериясы боюнча квартал сайын чыгуучу "Жарчысынын" башкы редактору;

12. Казахстандагы эки айда бир чыгуучу "Научный мир Казахстана", "Казахтаануу" илимий журналдарынын редколлегия мүчөсү;

13. КР БИМ тарабынан жарыяланган тил саясаты боюнча илимий долбоордун жетекчиси жана аткаруучусу.

Корреспондент-мүчө МУСАКОЖОЕВ Шайлообек Мусакожоевич отчеттук мезгилде илимий ишмердүүлүгүн улантып, «Модернизация топливно-энергетического комплекса и достижение энергетической безопасности» аттуу илимий долбоорго жетекчилик кылды жана ошондой эле илимий-практикалык конференцияларга, симпозиумдарга катышып, баяндамаларды жасады.

2016-жылы Ш.Мусакожоевдин жарык көргөн макалалары төмөнкүлөр:

Корреспондент-мүчө ТОГУСАКОВ Осмон Асанкуловичтин төмөндөгүдөй эмгектер жарык көрдү:

Монографиялар:

1. Кыргыздардын каада-салтынын онтологиясы – Бишкек: Илим, 2016 ж. -12.б.т. (автордоштор Жумагулов М.Ж., Асанов Ж.К.)

11. является главным редактором серии филологических наук "Вестника КГУ им. И. Арабаева", издаваемого один раз в квартал;

12. член редколлегии двух научных журналов, издающихся с периодичностью 6 номеров в год в Казахстане ("Научный мир Казахстана" и "Казахтаануу");

13. руководитель и исполнитель научного проекта по языковой политике МОиН КР.

Член-корреспондент МУСАКОЖОЕВ Шайлообек в отчетный период продолжал руководить научным проектом «Модернизация топливно-энергетического комплекса и достижение энергетической безопасности», участвовал в научно-практических конференциях, симпозиумах с докладами.

Опубликовал следующие статьи:

Член-корреспондент ТОГУСАКОВ Осмон Асанкулович опубликовал монографии:

1. Кыргыздардын каада-салтынын онтологиясы. – Бишкек: Илим, 2016. – 12 п.л. (соавторы Жумагулов М.Ж., Асанов Ж.К.);

2. Кыргызстан в цивилизованном мире.-Бишкек, Илим, – 2016 г. – 19.п.л. (Коллектив).

3. Евразийский экономический союз в настоящем и будущем. (Коллектив, и/р акад. Т.Койчуева)- Б,Илим,2016-23.о.п,л.

Макалалар:

Более десяти (10) статей, в т.ч. в РИНЦе 4 статьи

1. Приоритетные направления развития науки и образования. Интерактивплюс. Чебаксары. 2016. №1(8) (Ысмаилова Р.Л.)

2. «Реализация межкультурных и межрелигиозных возможностей. Диалог Запада и Востока в современном мире». Волгоград.-16т. 8стр.

3. «Философия Чингиза Айтматова». Краснодар: 2016 г. –12 стр.

Мындан сырткары 10дон ашуун макалалары жергиликтүү басмалардан жарык көргөн.

О.Тогусаковдун жетекчилиги менен 2016-жылы 2 кандидаттык иш жакталып, 1 докторлук жана 1 кандидаттык иш коргоого сунуш кылынган.

2016-жылы "КМШ өлкөлөрүнүн билим берүүсүнүн мыктысы" деген наамга ээ болду.

Отчеттук жылда корреспондент-мүчөлөр **М.Р.Балтабаев, А.Турсуновдор** отчеттук жылда жаш курагына жана ден соолугуна байланыштуу аспирант, изденүүчүлөр менен үй шартында иштешип, консультативдик, эксперттик пикирлерин билдирип келишти.

2. Кыргызстан в цивилизованном мире. – Бишкек: Илим, 2016. – 19 п.л. (коллектив авторов).

3. Евразийский экономический союз в настоящем и будущем (коллектив авторов, п/р акад. Т. Койчуева). – Бишкек: Илим, 2016. – 23 п.л.

Статьи:

Более десяти (10) статей, в т.ч. с РИНЦ – 4 статьи

1. Приоритетные направления развития науки и образования. – Интерактивплюс. – Чебоксары. – 2016. – № 1(8). (в соавт. с Ысмаиловой Р.Л.);

2. «Реализация межкультурных и межрелигиозных возможностей. Диалог Запада и Востока в современном мире». – Волгоград. – 16 т. – 8 стр.

3. «Философия Чингиза Айтматова». – Краснодар: 2016. – 12 стр.

Кроме того, в местных органах печати опубликовано более 10 статей.

Под руководством О. Тогусакова в 2016 году защищены 2 кандидатские диссертации, 1 докторская и 1 кандидатская работы рекомендованы к защите.

В 2016 году он удостоен звания "Отличник образования стран СНГ".

Члены-корреспонденты **Балтабаев Мукаш Руставлетович** и **Турсунов Аскар** в отчетном году в связи с преклонным возрастом в домашних условиях осуществляли руководство аспирантами и соискателями, оказывая им консультативную и экспертную помощь.

КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн 2016-жылдагы Кыскача жылдык отчету

Токторалиев Б.А., КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн торагасы, академик

Краткий годовой отчет Южного отделения НАН КР за 2016 год

Токторалиев Б.А., председатель Южного отделения НАН КР, академик

КР УИАнын Түштүк бөлүмү беш структуралык бөлүмчөнүн илимий жана илимий-уюштуруучулук иш-аракеттерин жөнгө салды: А.С.Джаманбаев атындагы Жаратылыш байлыктары институту (ЖБИ), Медициналык проблемалар институту (МПИ), Жаңгакчылык жана мөмө-өсүмдүктөр институту (ЖжМӨИ), Энергоресурстар жана геоэкология институту (ЭжГЭИ) жана Гуманитардык изилдөөлөр институту (ГИИ).

Бөлүмдө жалпы кызматкерлердин саны 251 адамды түзөт, анын ичинен 118 илимий кызматкер, алардын катарында КР УИАнын 6 академиги, 3 корреспондент-мүчөсү, 34 илимдин доктору жана 58 илимдин кандидаты. Жалпы илимий кызматкерлердин ичинен жаш илимпоздор 16% пайызды түзөт.

ТБдүн структуралык бөлүмчөлөрүндө отчеттук жылда илимий-изилдөө иштери беш уланууучу долбоорлор аркылуу жүргүзүлүп, мамлекеттик бюджеттин эсебинен каржыланды.

1. «Кыргыз Республикасынын Түштүк аймагындагы жаратылыш байлыктарын иштетүү боюнча инновациялык технологияларды иштеп чыгуу жана өндүрүшкө киргизүү» (илимий жетекчиси- т.и.д., у.и.к. Арзиев Ж.А., аткаруу мөөнөтү 2016-2018-ж.). Аткаруучу: А.С. Джаманбаев атындагы ЖБИ.

2. «Түштүк Кыргызстандын тоолуу зоналарындагы жаңгак мөмө токойлорунун экологиясынын биоэкологиялык өзгөчөлүгү жана кайталангыстыгы» (илимий жетекчиси – б.и.к., у.и.к. Жунусов Н.С., аткаруу мөөнөтү 2016-2018-ж.).Аткаруучу: ЖЖМӨИ

3. «Түштүк Кыргызстандын коопсуздук көйгөйлөрү (түштүк аймагынын мисалында)» (илимий жетекчиси - т.и.к., доц. Омурзакова Т.О., аткаруу мөөнөтү 2016-2018-ж.).Аткаруучу: ГИИ

Южное отделение НАН КР координировало научную и научно-организационную деятельность пяти структурных подразделений: Института природных ресурсов им. А.С. Джаманбаева (ИПР), Института медицинских проблем (ИМП), Института ореховодства и плодовых культур (ИО и ПК), Института энергоресурсов и геоэкологии (ИЭ и ГЭ), Института гуманитарных исследований (ИГИ).

Общая численность сотрудников отделения составляет 251 человек, из них 118 научных сотрудников, в том числе 6 действительных членов – академиков и 3 члена-корреспондента НАН КР, 34 докторов и 58 кандидатов наук. Удельный вес молодых ученых составил 16% от общего числа научных сотрудников.

За отчетный период научно-исследовательские работы в отделении велись по пяти проектам, профинансированных из госбюджетных средств, в том числе:

1. «Разработка и внедрение инновационных технологий по использованию природно-сырьевых ресурсов южного региона Кыргызской Республики» (научный руководитель – д.т.н., с.н.с. Арзиев Ж.А., срок выполнения – 2016-2018 гг.). Исполнитель – ИПР им. . Джаманбаева А.С.

2. «Биоэкологические особенности эволюции и уникальности орехоплодовых лесов в горных зонах Южного Кыргызстана» (научный руководитель – к.б.н., с.н.с. Жунусов Н.С., срок выполнения – 2016-2018 гг.). Исполнитель – ИО и ПК.

3. «Проблемы безопасности Кыргызской Республики (на примере южного региона)» (научный руководитель – к.и.н., доц. Омурзакова Т.О., срок выполнения 2016-2018 гг.). Исполнитель: ИГИ.

4. «Кыргызстандын Түштүк аймагындагы калктын тамактануу, жашоо образына, медициналык, экологиялык факторлоруна шарттаашкан ооруларды алдын-алууда жана дарылоодо жергиликтүү чийки материалдарды колдонуу» (илимий жетекчиси – м.и.к., у.и.к. Тойчуев Р.М., аткаруу мөөнөтү 2015-2017-ж.).Аткаруучу: МПИ

5. «Республиканын түштүгүндөгү геоэкологиялык процесстерди жана энергиянын альтернативдүү булактарын алуунун эффективдүү жолдорун изилдөө» (илимий жетекчиси – ф.м.и.к., Чотонов Б.Б., аткаруу мөөнөтү 2015-2017-ж.). Аткаруучу: ЭжГЭИ

Долбоорлор боюнча изилдөөнүн маанилүү жыйынтыктары

А.С.Джаманбаев атындагы Жаратылыш байлыктары институту

Көмүрдү термикалык эритүү менен алынган битум жана бентонит чопосу бириктиргич заттарынын негизинде сууга жана жылуулукка чыдамдуу көмүр брикеттерин алуунун технологиясы иштелип чыкты.

Комплекстүү гуматташтырылган минералдык жер семирткичин колдонуу менен (КГМЖС) (курамында натрийдин гуматы, аммияк селитрасы, глауконит - калий жана фосфор жер семирткичи кармалат) топурактын курамындагы гумустун, фосфор жана калийдин өлчөмүнүн жогорулашы аныкталды. Ошондой эле КГМЖС "Кыргыз-5" сортундагы пахтанын технологиялык касиеттерине оң таасир этти, пахта буласынын чыгуусу, бышыктыгы жана үзүлүү узундугу жакшыргандыгы көрсөтүлдү.

Электрофизикалык иондоштуруу методунун жардамы менен суюктуктан кошумча жылуулук энергияны өндүрүүнүн техникалык мүмкүнчүлүгү көрсөтүлдү. Бул процессте суюктуктун иондошуусу бир канча жогорулап, анын энергетикалык эффективдүүлүгү ар түрдүү (иондошкон жана иондошпогон) суюк фазалардын айлануусунан бат жогорулайт.

Магнийдин нитратынын, калийдин карбонатынын (Асол-К) жана (Экофрост) суу-спирт муздактык ташуучу суюктугунун негизинде жылуулук ташуучу суюктукту алуунун технологиясы иштелип чыкты.

Үй шарттарында кесектелген көмүр отундарын алууга ыңгайланышкан рычаг прессинин техникалык долбоору иштелип чыкты (жасалып, иш жүзүндө сыналды).

4. «Использование местных сырьевых ресурсов для профилактики и лечения патологий, обусловленных медико-экологическими факторами, образом жизни, характером питания населения южного региона Кыргызстана» (*научный руководитель* – к.м.н., с.н.с. Р.М. Тойчуев, срок выполнения 2015-2017 гг.). Исполнитель – ИМП.

5. «Проблемы исследования геоэкологических процессов и эффективных путей получения альтернативных источников энергии на юге республики» (научный руководитель к.ф.-м.н. Б.Б. Чотонов, срок выполнения проекта 2015-2017 гг.). Исполнитель – ИЭиГЭ.

Важнейшие результаты исследований по проектам

Институт природных ресурсов им. А.С. Джаманбаева

Разработана технология получения водо- и термостойких углебрикетов на основе связующего материала битума, полученного путем терморастворения угля и бентонитовой глины.

Установлено, что комплексное гумат-минеральное удобрение (КГМУ) (содержит гумат натрия, аммиачную селитру и глауконит-калиевый компонент и фосфорное удобрение) увеличивает содержание гумуса, подвижного фосфора и обменного калия в почве. Также показано, что КГМУ положительно влияет на такие технологические свойства хлопкового волокна хлопчатника сорта «Кыргызская 5»: выход – крепость и разрывную длину волокна.

Показана техническая возможность генерации дополнительной тепловой энергии в жидкости методом электрофизической ионизации (ЭФИ). В данном процессе ионизация жидкости значительно усиливается и его энергетическая эффективность резко повышается за счет циркуляции разнородных (ионизированных и неионизированных) жидких фаз.

Разработана технология приготовления теплоносителей на основе нитрата магния, карбоната калия («Асол-К») и водно-спиртового хладоносителя («Экофрост»).

Разработан технический проект ручного рычажного пресса для брикетирования угольной мелочи в домашних условиях (изготовлено и апробировано).

Жаңгакчылык жана мөмө-өсүмдүктөр институту (ЖжМӨИ)

Кызыл-Үнкүр, Каба, Арстанбап-Ата, Ачы, Көк-Алма жана Жай-Терек токой чарбасынын территорияларында оң бааланган 79 түп жаңгак дарактарынын формалары аныкталды, алар башка формаларга салыштырганда кечирээк гүлдөп, жыл сайын мөмө берет жана мөмөлөрү жогорку сапаттуулугу белгилүү болду. Питомниктерде сапаттуу көчөттөрдү өстүрүү максатында күзүндө токой чарбалары оң бааланган жаңгак дарактарынын мөмөлөрүн жыйнашты.

Грек жаңгагын жылуу каллюс түрүндө эмдөө салттуу ыкмаларга салыштырмалуу бир топ эффективдүү экендиги, андан дагы 80% өйдөөрөк жашап кетээрин көрсөттү.

Токойчулукта жана токой чарбаларында токой зыянкечтерине мониторинг жүргүзүлүп, долоно өсүмдүктөрүн чие былжыр таарыгычтары (*Coliroa limacine* Retz) жеп салгандыгы байкалды. Негизинен долоно Кочкор-Ата жана Каба токой чарбаларында токой массивдерин пайда кылып, деңиз деңгээлинен 1100-1600м жогору болгон орто тоо зоналарында жайгашкан. Зыянкечтердин санынын өсүшү июнь-июль айларынын аягына туура келип, бир эле зыянкеч жалбыракка 73-98 личинка таштоосу аныкталды.

Токойду изилдөөнүн натыйжасында *Septoria pistaciae* Desm мите козу карындары пайда кылуучу мистенин септориоз оорусу аныкталды. Оорунун белгилери жалбырактарда кара-күрөң тактардын пайда болушу менен башталат, ал тактардын борбору бара-бара кубарат. Май айларынын ортосунда оору күч алып, ооруну жуктуруу күчөйт. Июль айынын ортосунда дарактардын массалык түрдө, кээде 90% чейин ооруга чалдыгуусу аныкталды. Маалыматтар Кыргызстандын жаңгак-мөмө токойлорунда токой ценоздорунун абалдарына таасир этүүчү көп сандаган терс таасир этүүчү факторлор бар экендигин далилдейт. Жаңгак-мөмө токойлорунун алсызданышынын жалпы себептери болуп токой чарбаларындагы зыянкечтерге каршы токой коргоо иш-чараларын тоо шарттарында жеткиликтүү жүргүзө албагандык болуп саналат.

Институт ореховодства и плодовых культур

Выявлены 79 плюсовых деревьев ореха на территориях лесхозов Кызыл-Ункур, Каба, Арстанбап-Ата, Ачы, Кок-Алма и в лесничестве Жай-Терек, формы которых имеют позднее цветение, плодоносят ежегодно и имеют плоды высокого качества. Осенью с плюсовых деревьев лесхозами собраны семена для посева в питомниках и выращивания качественного посадочного материала.

Показано, что прививка ореха грецкого методом теплого каллюсообразования намного эффективнее по сравнению с традиционными методами, при этом приживаемость составляет более 80%.

Проведен лесопатологический мониторинг лесхозов и лесничеств, в результате чего замечены следы сплошных объеданий вишневыми слизистыми пилильщиками (*ColiroalimacineRetz*) боярышниковых насаждений. Основные лесные массивы из боярышника сосредоточены в среднегорной зоне, в пределах высот от 1100 до 1600 м н.ур. м., частично, Кочкор-Атинском и особенно Кабинском лесхозах, местами образуя сплошные, значительные по площади массивы. Выявлено, что численность вредителя возрастает в конце июня и в июле, общая численность вредителя за месяц составляет в 73-98 личинок на модельную вервь.

Проведено рекогносцировочное обследование леса и была обнаружена в фисташковых редколесьях болезнь, называемая септориоз фисташки, вызываемая паразитическим грибком *SeptoriapistaciaeDesm*. Признаки болезни проявляются только на листьях, на которых образуются многочисленные темно-бурые пятна, а центр пятен постепенно бледнеет. Болезнь наглядно проявляется уже в первой половине мая месяца, затем процент зараженных деревьев и степень заражения сильно возрастают. Выявлено, что массовое заболевание отмечается во второй половине июля и распространяется оно интенсивно, поражая до 90% растений. Данные свидетельствуют о том, что на орехово-плодовые леса Кыргызстана воздействует большое число неблагоприятных факторов, сказывающихся и на состоянии лесных ценозов. Общей причиной ослабления орехово-плодовых лесов, безусловно, является несовершенство ведения лесного хозяйства и, в частности, это касается лесозащитных мероприятий против вредителей, что

Көк-Арт өрөөнүнүн шалбаа өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгүнүн динамикасы изилденди. Апрель айынын ортолорунда Көк-Арт өрөөнүндө шалбаа өсүмдүктөрүнүн өсүп өнүгүүсүнө жагымдуу метрологиялык шарттар жаралары аныкталды. Фитомассанын сакталышы жана бузулушу температуралык режимдин өзгөрүшүнөн жана жыл ичиндеги жаан-чачынга байланыштуу.

Гуманитардык изилдөөлөр институту

Жалпы көлөмү 10 томду (ар бир том 10 бөлүктөн турат, ар бир томдун көлөмү - 500 бет) түзгөн Саймалуу-Таш аска жазууларынын (петроглифтер) каталогун түзүү боюнча жумуштар жыйынтыкталды. Ноокат районунда жайгашкан Чили-Сай аска жазууларын баяндоо жумуштары жүргүзүлүүдө. Алдын-ала изилдөөлөргө караганда аска жазуулар байыркы мезгилдеги астрономиялык билимдерди чагылдырат.

Баткен шаарына жана ага жакын жайгашкан айылдардагы тоо жана түздүктөгү аскаларга археологиялык чалгындоо экспедициясы жүргүзүлдү, жыйынтыгында Баткендин түндүк тарабындагы аска массивдеринен аска жазууларынын топтору табылды. Баткен шаарынан түндүктү көздөй 6 км алыстыкта жайгашкан Эгиз-Таш тоосунун аскаларынан 100дөн ашуун аска жазуулары, ал эми Сан-Сарай көрүстөнүнөн 50дөн ашык аска жазуулары табылды. Ошондой эле Кара-Булак айылынын түштүк тарабынан "Даңазалуу көчмөндөр" дооруна таандык болгон дөбөлөр жана көрүстөндөр табылды, жазылды.

Табылган эстеликтер археологиялык илим үчүн жаңылык болуп саналат, бул регионду изилдеген илимпоздордун (Ю. Заднепровский, Ю. Баруздин, А. Брыкина, Л. Воронец, Л.Жусупахматов) эмгектеринде булар боюнча эч кандай маалыматтар келтирилген эмес.

Мөк-Суу өрөөнүнүн (Ош областынын Чон-Алай району) Алтын-Дара жана Алтын-Мазар аймактары изилденди. Жыйынтыгында Алтын-Дара жана Мөк-Суу дарыяларынын бассейнинде байыркы жана орто кылымдардагы көчмөндөргө таандык болгон 10 көрүстөн табылган. Алардын ичинен өзгөчө Алтын-Кол жана Алтын-Мазар участкаларындагы эстеликтер айырмаланат.

Ошондой эле Алай районунун Күн-Элек өрөөнүнөн "Даңазалуу көчмөндөр" дооруна таандык болгон 20дан ашуун көрүстөндөр дөбөлөрү менен табылган. Эстеликтерди фото сүрөткө тартып алуу жумуштары аткарылган.

объясняется трудностями их осуществления в горных условиях.

Изучена динамика урожайности луговых растительных сообществ Кокартской долины. Установлено, что с середины апреля на луговых травостоях Кокартской долины создаются относительно благоприятные метрологические условия для роста и развития растений. Накопление и разрушение фитомассы связаны с изменением температурного режима и неравномерным распределением осадков в течение года.

Институт гуманитарных исследований

Завершены работы по составлению каталога петроглифов Саймалы-Таша общим объёмом 10 томов (каждый том состоит из 10 разделов, объём каждого тома – 500 страниц). Ведутся работы по описанию петроглифов Чили-Сай, расположенных в Ноокатском районе. По предварительным оценкам, петроглифы являются отражением астрономических знаний древних людей.

Проведена археолого-разведывательная экспедиция предгорных и равнинных окрестностей города Баткена и близлежащих сел, в результате которой в горных низинах и скальных массивах северной части Баткена были обнаружены группы петроглифов. На скалах горы Эгиз-Таш, расположенной в 6 км к северу от города Баткен, обнаружены более 100 петроглифов, а на расположенных в низинах нагорья Сан-Сарай могильниках обнаружены более 50 изображений. Также найдены и зафиксированы курганы и могильники, относящиеся к эпохе Великих переселений и Средневековья, расположенные в южной равнинной части села Кара-Булак. Данные памятники являются новыми для археологической науки и не описаны в трудах исследователей этого региона (Ю. Заднепровский, Ю.Баруздин, А. Брыкина, Л. Воронец, Л.Жусупахматов).

Обследованы местности Алтын-Дара и Алтын-Мазар Мөксуйской долины (Чон-Алайский район Ошской области). В результате в бассейне реки Алтын-Дара и Мөк-Суу на десяти участках обнаружены могильники кочевников древности и средневековья. Среди них особо выделяются памятники участков Алтын-Кол и Алтын-Мазар.

Также выявлены более 20 могильников с курганами, относящихся к эпохе Великого переселения, в долине Күн Элек Алайского района. Выполнена фотофиксация памятников.

Улуттар аралык мамилелердин көйгөйлөрүн изилдеген жетектөөчү адистердин жана СССРде андан кийин көз карандысыз Кыргызстанда улуттук саясаттын калыптанышына таасирин тийгизген мамлекеттик ишмерлердин жасаган эмгектери анализденип, тарыхый жана архивдик булактар менен иштөөнүн усулдары такталды, улуттардын көйгөйлөрүнө байланышкан көптөгөн материалдар илимий айлампага кирбей калганы көрсөтүлдү. Ал материалдар Бишкектеги, Ташкенттеги, Санкт-Петербургдагы ж.б. шаарлардагы советтик архивдер болуп саналат.

Россия империясынын Түркестан аймагына таандык болгон Фергана жана Семиреченск областарынын 1897, 1900, 1905, 1907, 1911, 1917-жылдардагы жалпы Россиялык эл каттоо боюнча материалдары изилденди. Самарканд жана Сырдарыя областтары боюнча материалдар жарым-жартылай анализденип, адистер С. Абашин, А. Халид, К. Наливкин, А. Остроумов жана башкалардын ушул региондорго арналган эмгектери, ошондой эле улуттардын теориясы боюнча классиктер Б. Андерсон, Д. Геллнер, ж.б. эмгектери изилденди.

Проанализированы работы ведущих специалистов по проблеме национальных отношений, а также государственных деятелей, оказавших воздействие на формирование национальной политики в СССР, затем в суверенном Кыргызстане, уточнены методы работ с архивом и историческими источниками, выявлено, что многие материалы касающиеся проблем нации, не включены в научный оборот. Это партийные, советские архивы Бишкека, Ташкента, Санкт-Петербурга и других городов.

Проработаны материалы переписи Российской империи, это Всероссийские переписи за 1897 г., 1900, 1905, 1907, 1911, 1917 годы, рассмотрены материалы по Ферганской и Семиреченской областям Туркестанского края, а также частично проанализированы материалы Самаркандской, Сырдарьинской областей, изучены труды специалистов, посвященные данному региону, – С. Абашина, А. Халида, К. Наливкина, А. Остроумова и других, а также работы классиков по теории нации – Б. Андерсона, Д. Геллнера, и других.

Медициналык проблемалар институту

Жаңы төрөлгөн ымыркайлардын алгачкы неонаталдык мезгилинде ичеги микро флорасында колониялык резистенттүүлүктүн калыптанышына хлор органикалык пестицид менен булганган эмчек сүтүнүн тийгизген таасири изилденди, жалпысы жаңы төрөлгөн 63 ымыркайдын ичеги микрофлорасы изилденди.

Жыйынтыктар көрсөткөндөй, жаңы төрөлгөн ымыркайлардын микро флорасынын колониялык резистенттүүлүгү (био жана айлана-чөйрөсү уулуу химикаттар менен булганган шарттарда жашаган энелер) балдардын жашоосунун биринчи жумалыгында пайда болбойт, ал өз кезегинде: шарттуу патогендүү микроорганизмдердин, кокко флорасынын, Candida тукумунун ачыткы сымал козу карындарынын санынын өсүшүнө жана бифидобактерия менен сүт кычкыл таякчалардын жоголушуна жана азайышына алып келет. Бул болсо жаңы төрөлгөн ымыркайлардын алгачкы неонаталдык мезгилден баштап эле ден соолугунун начарлашына алып келет.

Жаңы төрөлгөн ымыркайлардын микрофлорасынын колониялык резистенттүүлүгүнүн калыптанышына хлор органикалык пестициддер түздөн-түз таасир этүүчү баштапкы фактор экендиги аныкталды.

Институт медицинских проблем

Исследовано влияние загрязнения грудного молока хлорорганическими пестицидами на формирование колонизационной резистентности микрофлоры новорожденных в раннем неонатальном периоде, всего исследована микрофлора кишечника 63 новорожденных.

Результаты показали, что колониальная резистентность микрофлоры новорожденных (чьи матери проживают в условиях загрязнения окружающей и биосреды ядохимикатами) не формируется в первую неделю жизни детей, что способствует увеличению числа: условно-патогенных микроорганизмов, кокковой флоры, росту дрожжеподобных грибов рода Candida, отсутствию и снижению содержания бифидобактерий и молочнокислых палочек. Это способствует ухудшению состояния здоровья новорожденных детей начиная с раннего неонатального периода.

Установлено, что хлорорганические пестициды являются первичным фактором, оказывающим непосредственное влияние на формирование колонизационной резистентности кишечной микрофлоры у новорожденных детей.

Кыргызстандын Түштүк аймагынын шарттарында аскердик кызмат өтөөгө чакырылгандардын (183 чакырылган) ичеги биоценозунун абалы изилденди. Жыйынтыгында изилденгендердин биотикалык абалдары ар түрдүү даражада бузулгандыгы аныкталды. Изилденген чакырылгандардын ичеги биоценозунун бузулушу сүт кычкыл таякчаларынын (10^{-3}-10^{-5} КОЕ/г чейин) жана бифидобактериялардын(10^{-5} КОЕ/г чейин) санынын төмөндөшү менен шартталган.

Кокко флорасындагы микро-организмдердин өсүүсү (11 изилденүүчүдө) көрсөткүчтөрдүн 40% түздү. Бактериологиялык изилдөөлөрдү жүргүзгөндө көпчүлүк учурда лактозанегативдүү энтеробактериялар, энтеропатогендүү ичеги таякчалары, протей тукумундагы микробдору табылат. Табылган Candida ачыткы сымал козу карындары негативдүү тенденция - өсүүгө ээ (титр боюнча 10^{-6}-10^{-7} КОЕ/г).

Исследованы состояния кишечного биоценоза призывников (183 призывника), призванных для прохождения срочной военной службы в условиях южного региона Кыргызстана. В результате выявлены дисбиотические сдвиги различной степени выраженности у обследованных. Наличие нарушений дисбиоза кишечника у обследованных призывников практически повсеместно обусловлено снижением молочнокислых (до 10^{-3}-10^{-5} КОЕ/г) и бифидобактерий (до 10^{-5} КОЕ/г). Рост микроорганизмов кокковой флоры (у 11 обследованных) составил до 40%. Лактозонегативные энтеробактерии, энтеропатогенные кишечные палочки, микробы рода протей в проведении бактериологических исследований приобретают высокую частоту обнаружения. Обнаруженные дрожжеподобные грибы Candida имеют негативную тенденцию к росту (в титрах 10^{-6}-10^{-7} КОЕ/г).

Мектеп окуучу балдарында аутореодиттин өнүгүүсүнө айлана чөйрөнүн радионуклид жана пестициддер менен булгануусунун тийгизген таасири изилденип, уран жана хлор органикалык пестициддер менен булганган биогеохимиялык зоналарда жашаган балдардын калкан бездеринин чоңойуп кетүүсүнүн (аутоимундук тироиддик оорулар) негизги себептеринин бири болуп радионуклид жана пестицид экендиги аныкталды.

Ош областынын тургундарынын ар түрдүү оору эпидемиологиясы системдүү анализденип, акыркы он жылдыктарда Ош областында оорулардын жалпы структурасында аялдардын оорусу бир аз үстөмдүү болуп, жаш балдардын оорусу салыштырмалуу төмөндөп, жүрөк кан тамыр системаларынын, дем алуу органдарынын, кан жана кан жаратуу жана эндокриндик системалардын оорусунун өсүү тенденциясы байкалгандыгы аныкталды.

Исследовано влияние загрязнения окружающей среды радионуклидами, пестицидами на развитие аутореоидита у детей школьников, выяснено, что у детей-школьников, проживающих в урановых биогеохимических зонах и зонах, загрязненных ХОП, одной из основных причин увеличения щитовидной железы (аутоиммунных тиреоидных заболеваний) являются радионуклиды и пестициды.

Проведен системный анализ эпидемиологии различных болезней населения Ошской области и выяснено, что в последнее десятилетие в Ошской области незначительно превалируют заболевания женщин в общей структуре болезней, отмечено снижение удельного веса заболеваний детей и тенденция роста болезней сердечно-сосудистой системы, органов дыхания, крови и кроветворения и эндокринной системы.

Энергоресурстар жана геоэкология институту “Параметрлердин экстенсивдүү абалы” усулунун жардамында, 573 К-648К температуралык интервалда үч хлордуу силанды ($SiHCl_3$) ректификациялоодо алынуучу $FeCl_3$, $AlCl_3$, $MnCl_2$, $PbCl_2$, $SnCl_2$, $CrCl_2$, $NiCl_2$, $TiCl_4$, $CaCl_2$, $CuCl_2$, BCl_3, PCl_3, $SbCl_3$, $ZnCl_2$ хлориддеринин кошундуларынын энергетикалык абалы, кайталангыс чачыранды энергиясы, изобардык потенциалы, квазистатистикалык процесстери аныкталды.

Кыргызстандагы кичи дарыялардын потенциалы 178 МВт, жылына 1,0 млрд. кВт/саат кубаттуулуктагы 92 кичи ГЭСти куруу

Институт энергоресурсов и геоэкологии Определены энергетические состояния, невозвратные пролиферирующие энергии, изобарные потенциалы, квазистатистические процессы примесей хлоридов $FeCl_3$, $AlCl_3$, $MnCl_2$, $PbCl_2$, $SnCl_2$, $CrCl_2$, $NiCl_2$, $TiCl_4$, $CaCl_2$, $CuCl_2$, BCl_3, PCl_3, $SbCl_3$, $ZnCl_2$ в температурном интервале (573(К)-648(К)) с помощью метода «Экстенсивное состояние параметров» при ректификации трихлорсилана ($SiHCl_3$).

Установлено, что потенциал малых рек Кыргызстана составляет примерно 178 МВт, есть возможность постройки еще 92 новых малых ГЭС с выработкой 1,0 млрд. кВт/час

жана жалпы кубаттуулугу 22 МВт болгон мурда курулган 39 кичи ГЭСтерди калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгү бар экендиги аныкталды.

Алай районунун Корул айылында 50 кВт кубаттуулуктагы микроГЭСти калыбына келтирүү иштери жүргүзүлдү, инженердик-техникалык кемчиликтер аныкталып, консультация жана усулдук жардам көрсөтүлдү.

Тайгараев айыл аймагындагы Кызыл-Суу айылына (Жалал-Абад шаары) чектешкен территориялардагы участкалардын чыңалуу-деформациялык абалын жана туруктуулугун аныктоо үчүн рельефи жана кыртышынын физико-механикалык мүнөздөмөлөрү, топогеодезиялык маалыматтары алынды.

"Олоке-Колот" участкасында эрозияга жана көчкүгө каршы максатта жалпы аянты 2,0 га болгон жерге дарактардын көчөттөрүн отургузуу үчүн даярдык жумуштары аткарылды.

2016-жылга карата бөлүнгөн жалпы бюджеттик каржылоонун көлөмү 24563,0 миң сомду түздү. Түштүк бөлүм боюнча бюджеттен сырткары түшкөн каражат 1198,5 миң сомду түздү, алардын ичинен ижарага берүүдөн 530,6миң сом, илимий-техникалык продукцияларды сатуудан 333,2 миң сом, кызмат көрсөтүүдөн 253,6 миң сом, спонсордук жардам катары 81,3 миң сом түшкөн.

Эл аралык мекемелерден гранттык негизде бөлүнгөн каражат 43672 АКШ долл. түздү (ИМП).

Финансылык каражаттарды пайдалануунун эффективдүү көрсөткүчтөрү болуп илимий продукциялар эсептелет: жарыяланган илимий эмгектер (монография, окуу куралдары, макалалар), алынган патенттер, мамлекеттик программада жүргүзүлгөн экспертизалар жана аткарылган эл аралык долбоорлор.

Өткөн 2016-жылы УИАнын Түштүк бөлүмүнүн кызматкерлери тарабынан 141 илимий эмгектер даярдалып, 84 илимий эмгек чыгарылган (алардан чет мамлекетте – 36: Россияда,Казакстанда, Таджикистанда ж.б.), анын ичинде 1 монография, 2 окуу-методикалык колдонмо, 57 илимий макала басылмаларга берилди. Ойлоп табууга 3 патент жана 2 автордук укукка күбөлүк алынды.

ТБ илим изилдөө институттарынын (ИИИ) чыгарылган басма эмгектери төмөндөгүдөй пайызда көрсөтүлгөн: ЖБИ – 23,40 %, ГИИ – 22,70 %, МПИ – 22,0 %, ЖжМӨИ – 19,10 % жана ЭжГЭИ – 12,80 %.

Андан сырткары, ТБ ИИИдин

электроэнергии за год и восстановления ранее построенных 39 объектов малых ГЭС с общей мощностью 22 МВт.

Проведены восстановительные работы микроГЭС мощностью 50 кВт в селе Корул Алайского района, выявлены инженерно-технические недостатки, оказана консультационно-методическая помощь.

Получены топогеодезические данные, физико-механические характеристики грунтов и рельефа для определения общего напряженно-деформационного состояния и устойчивости склонов, прилегающих к территории участка в селе Кызыл-Суу с/у Тайгараев (г.Джалал-Абад).

Проведены подготовительные работы для посадки саженцев древесных пород в целях создания противооползневой и противоэрозионной защиты участка «Олоке-Колот» общей площадью 2,0 га.

Общий объем бюджетного финансирования за 2016 год составил 24563,0 тыс. сомов. Общая сумма поступления внебюджетных средств по ЮО составила 1198,5 тыс. сомов, из них от аренды – 530,6 тыс. сомов, от реализации научно-технической продукции – 333,2 тыс. сомов, разных услуг – 253,6 тыс. сомов, спонсорской помощи – 81,3 тыс. сомов.

Сумма грантовых средств, выделенных международными организациями, составила 43672 долл. США (ИМП).

Индикатором эффективности использования финансовых средств является научная продукция, которую составляют: опубликованные научные труды (монографии, учебники, статьи), полученные патенты, проведенные экспертизы государственных программ и реализованные международные проекты.

За минувший 2016 г. сотрудниками Южного отделения НАН КР было подготовлено более 141 научного изданя, из них опубликованы 84 научные работы (из них 36 – за рубежом: в России, Казахстане, Таджикистане и др.), в том числе: 1 монография, 2 учебно-методических пособия, 57 научных статей сданы в печать; получены 3 патента на изобретения и 2 свидетельства.

Доля публикаций НИУ от общего количества публикаций распределилась следующим образом: ИПР – 23,40 %; ИГИ – 22,70 %, ИМП –22,0 %, ИОиПК – 19,10 %, ИЭиГЭ – 12,80 %.

Кроме того, сотрудниками НИУ отделения

кызматкерлери тарабынан 1 илимий-практикалык конференция, 2 тегерек стол, 12 илимий-практикалык семинар жана 10 актуалдуу көйгөйлөр боюнча талкуулар өткөрүлдү. Ошондой эле сыналгы жана үналгы аркылуу 50дөн ашык чыгуулар болду. Кошумча ар түрдүү деңгээлде өткөрүлгөн 45 конференцияларга катышуулар болду.

Илим, билим жана өндүрүштү бириктирүүчү процесстерди өнүктүрүү максатында эл аралык өнөктөштөрдүн колдоосу менен чөлкөмдөгү алдыңкы ЖОЖдор, профилдүү мекемелер менен бир нече иш-чаралар өткөрүлдү. Алардын ичинде: Гуманитардык изилдөөлөр институтунун кызматкерлери ОшМУ тарабынан 2016-жылдын 14-16-ноябрында уюштурулган «Улуу жибек жолунда баарлашуу: Биримдик жана жаратмандык» деп аталган Эл аралык илимий-практикалык конференцияга активдүү катышышты.

2016-жылдын 21-октябрында Кембридж шаарында (Улуу Британия) болуп өткөн илимий симпозиумда Т. Омурзакова баяндама жасады.СимпозиумКыргызРеспубликасынын көз карандысыздык күнүнүн 25-жылдыгына жана Кыргызстандагы тарых жана маданият жылына арналган. Кыргыз Республикасынын тарыхы жана азыркы учурунун маселелери иш чаранын негизги темасын түздү. Иш-чара Кыргызстандын Улуу Британиядагы элчилигинин демилгеси жана Кембридж университетинин Орто Азия форуму менен биргеликте кызматташуу алкагында уюштурулду.

«Экотолефор» долбоорунун алкагында 05.02.2016-ж. Жалал-Абад шаарындагы Жаңгакчылык жана мөмө өсүмдүктөрү институту тарабынан «Арстанбап токой аймагынын биологиялык ар түрдүүлүгүн жергиликтүү жамааттардын катышуусунда башкаруу жана сактоо» деген темада семинар-тренинг өткөрүлдү. Семинарда институттун илим.кызм. О.Кожошев "Мистенин плантацияларын өстүрүү жана алардын продуктивдүүлүгүн көтөрүү" деген темада, у.и.к. Мамаджанов Д.К. "Грек жаңгагын өстүрүү" деген темада, к.и.к. Болотова А.С. "Таттуу бадамды өстүрүү" деген темада баяндамаларды жасашты.

Жогоруда аткарылган бардык иш-чаралар жергиликтүү (ОшТВ, "Башат" ТРКсы, "Ош Пирим" ТК, Жалал-Абад телерадиоканалы), республикалык (ЭлТР, ОТРК) телевидениелер жана башка массалык-маалымат каражаттары аркылуу (ВВС радиосу, Эл Fм, Ынтымак радиолору, "Ош жаңырыгы" , "Ош шамы" газеталары, Акипресс Кыргызстан ж.б.) жарыяланды.

были организованы и проведены: 1 научно-практическая конференция, 2 «круглых стола», 12 научно-практических семинара и 10 дискуссий по актуальным проблемам; сделано более 50 выступлений на телевидении и радио. Еще в 45 конференциях и семинарах разного уровня сотрудники отделения приняли участие.

Ряд мероприятий были организованы совместно с ведущими вузами и профильными предприятиями региона при поддержке зарубежных партнеров, что в свою очередь также направлено на совершенствование процессов интеграции науки, образования и производства. В том числе: сотрудники Института гуманитарных исследований приняли активное участие в Международной научно-практической конференции «Улуу Жибек жолунда баарлашуу: Биримдик жана жаратмандык», г. Ош, Ош ГУ, 14-16 сентября 2016 г.

Омурзакова Т. 21 октября 2016 года выступила с докладом на научном симпозиуме, который прошел в Кэмбридже (Великобритания) и был посвящен 25-летию независимости КР и Году истории и культуры в Кыргызстане. Темой мероприятия стали вопросы истории и современности КР. Мероприятие было организовано по инициативе посольства КР в Великобритании в тесном сотрудничестве с форумом по Центральной Азии Кембриджского университета.

Институт ореховодства и плодовых культур провел тренинг-семинар «Арстанбап токой аймагынын биологиялык ар түрдүүлүгүн жергиликтүү жамааттардын катышуусунда башкаруу жана сактоо» организованный в рамках проекта «Экотолефор», г. Джалал-Абад, 5.02 2016 г.

На семинаре выступил с докладом н.с. институтаКожошев О. по теме «Выращивание фисташковых плантаций и повышение их продуктивности», с.н.с Мамаджанов Д.К. «Выращивание ореха грецкого», м.н.с. Пернеев А.Н. «Прививки и окулировка ореха грецкого», соискатель Болотова А.С. «Выращивания миндаля сладкого».

Все проведенные мероприятия были освещены местными средствами массовой информации (ОшТВ, ТРК "Башат", ТК «Ош Пирим», «Джалал-Абад телерадиоканал»), республиканскими (ЭлТР, КТРК) и другими (радио ВВС, ЭлFM, «Ынтымак»), газетами "Эхо Оша", "Ош шамы", Акипресс Кыргызстан и др.)

ТБдүн ИИИ квалификациялуу кадрларды даярдоо, илим жана билим берүү интеграциясын өнүктүрүүгө салымын кошот. 54 кызматкер, анын ичинен 15 илимдин доктору жана 39 илимдин кандидаты илимий жана окутуу иш-аракеттерин айкалыштырып алып барат. Ошондой эле Ош жана Жалал-Абад шаарларындагы ЖОЖдо окуган студенттердин курстук жана дипломдук иштерине жетекчилик кылып келишет, ар түрдүү адистиктер боюнча Мамлекеттик аттестациялык комиссиянын курамынын иштерине катышат.

Илимий кадрларды даярдоо КР УИАнын аспирантура бөлүмү аркылуу жүргүзүлөт. Учурда аспирантурада 44 адам билим алып, анын ичинен 17си күндүзгү, 27си сырттан окуу бөлүмүндө окушат. Отчеттук жылда аспирантура бөлүмүнө ТБдөн 25 аспирант кабыл алынды, анын ичинде күндүзгү бөлүмгө – 8, сырткы бөлүмгө – 17. Отчеттук жылда бөлүм боюнча 4 кандидаттык диссертациялар корголду.

Эл аралык кызматташуу алкагында ТБдүн ИИИнын кызматкерлери тарабынан илимге инвестицияларды алып келүү, биргеликте илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү ж.б. боюнча иштер аткарылды.

Медициналык проблемалар институту

Кызматкерлер тарабынан Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму (БДССУ) тарабынан каржылануучу жугуштуу ооруларды изилдөөгө багытталган ЕРБ/СПТБ аз гранттар программасы боюнча "Кыргызстандын урандуу биогеохимиялык зоналарында жашаган калктын ич келте оорусун алдын алуунун жана дарылоонун өзгөчөлүгү" деген эл аралык долбоор боюнча изилдөөлөр жүргүзүлдү. Долбоордун аткарылышы 12 айга созулат жетекчиси - Р.М. Тойчуев.

Бул долбоордун алкагында ич келте оорусун алдын алуу боюнча Ноокен районунун Майлуу-Суу шаарынын мектеп окуучуларына, саламаттыкты сактоо кызматкерлерине ар түрдүү семинарлар өткөрүлдү. Ошондой эле жергиликтүү шартка ыңгайланышкан эубиотиктерди жана штаммдарды алуу, колдонуу боюнча жумуштар аткарылды.

Гуманитардык изилдөөлөр институту

Сулайманов Ж.М. Германиянын конфликтологдор бирикмеси тарабынан уюштурулган "Заманбап изилдөөлөрдөгү тынчтык жана конфликт" деген 48-коллоквиумдун ишине жана Бонн шаарындагы Бонн эл аралык конвенция

НИУ ЮО вносят свой вклад в подготовку квалифицированных кадров, развитие интеграции науки и образования. 54 сотрудника, в том числе 15 докторов и 39 кандидатов наук, успешно совмещают научную и преподавательскую деятельность, осуществляют руководство при выполнении студентами курсовых и дипломных работ в вузах Оша и Джалал-Абада, участвуют в работе государственных аттестационных комиссий по различным специальностям.

Подготовка научных кадров осуществляется через аспирантуры НАН КР. В настоящее время в аспирантуре обучаются 44 человека, из них 17 – по очной, 27 – по заочной форме обучения. В отчетном году поступили в аспирантуру 25 человек, из них 8 – по очной, 17 – по заочной форме обучения. За отчетный период защищены 4 кандидатские диссертации.

В рамках международного сотрудничества сотрудниками НИУ Южного отделения проведены работы по привлечению инвестиций в науку, осуществлению совместных исследований и т.д.

Институт медицинских проблем

Сотрудниками ведутся исследования по международному проекту «Особенности профилактики и лечения брюшного тифа у жителей в урановых биогеохимических зонах Кыргызстана», финансируемому Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ), по программе малых грантов ЕРБ/СПТБ для выполнения исследований, сосредоточенных на реализации программ по борьбе с инфекционными болезнями. Продолжительность проекта – 12 месяцев, руководитель – Тойчуев Р.М.

В рамках этого проекта проведены различные семинары по профилактике брюшного тифа для школьников, сотрудников здравоохранения г.Майлуу-Суу, Ноокенского района.

Также проведены работы по получению и использованию местных штаммов и адаптированных к местным условиям эубиотиков.

Институт гуманитарных исследований

Сулайманов Ж.М. участвовал в качестве постдоктора в работе рабочей группы в Бонне при Боннском международном центре для конвенции, а также в работе 48-го коллоквиума «Мир и конфликт в современном исследовании», ежегодно организуемого сообществом конфликтологов Германии.

борборунун алдындагы жумушчу тобунун курамында докторлук жумуштары боюнча изилдөөлөргө катышты.

Институттун кызматкерлери тарабынан фонд Фольксфаген каржылаган "Кыргыз Республикасынын жана Тажик Республикасынын күнүмдүк турмушундагы коопсуздук көйгөйлөрү" жана ПРООНдун кыска мөөнөттүү "Жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын тынчтыкты куруу маселесиндеги потенциалын чыңдоо" долбоорлору аткарылды, каралган мамлекеттердеги коопсуздук маселелеринин деңгээли изилденди, улуттар аралык макулдашууларды жана кагылышууларды алдын алуу маселелери боюнча колдоолор көрсөтүлдү.

Жаңгакчылык жана мөмө өсүмдүктөр институту

«Токой байлыктары» лабораториясынын кызматкери Акеншаев Р.А. фонд Кристенсен тарабынан каржылаган «Кыргызстандын түштүгүндөгү жаңгак мөмө токойлорунун генетикалык ар түрдүүлүгүн сактоодо жамааттык сактоону күчөтүү» долбоорун аткарууга катышты. Токойдун генетикалык ар түрдүүлүгүн сактоо боюнча окутуу семинарлары өткөрүлдү.

ГЭФ/ФАОнун «Климаттын өзгөрүү шарттарында тоолуу токой жана жер байлыктарын туруктуу иштетүү» долбоору боюнча Чынкожоев А.Т. тарабынан тоолуу токой жана жер ресурстарын туруктуу иштетүү максатында ар түрдүү изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Казакстан Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин А.Б.Бектуров атындагы химия институту, Улуу Британиянын ветеринардык лабораториялар Агентствосу, Санкт-Петербургдагы агрардык университети, С.М.Киров атындагы аскердик-медициналык академиясы (Санкт-Петербург), Россельхоз академияга караштуу өсүмдүктү коргоо илимий изилдөө институту, Өзбек улуттук университети, РИА академик Н.Ф.Гамалея атындагы эпидемиология жана микробиология ИИИ (Москва шаары), Сеченов атындагы медициналык академиясы (Москва шаары), Бар-Илан университети (Израиль), РИА Урал Бөлүмү (Россия), Өзбек токой-чарба ИИИ, РИА Сибирь Бөлүмүнүн Сукачев атындагы токой институту, Түркиядагы Харран университети, Тверь мамлекеттик университети, Башкырстан Республикасынын академиясынын ГИИсы менен туруктуу байланыштар түзүлүп, биргеликте изилдөөлөр жүргүзүлүүдө.

Сотрудниками института выполнены проект фонда Фольксвагена «Проблемы безопасности в повседневной практике КР и РТ" и краткосрочный проект ПРООН «Укрепление потенциала ОМСУ в вопросах миростроительства», исследованы вопросы уровня безопасности в рассматриваемых странах и оказано содействие в вопросах межэтнического согласия и предотвращения конфликтов.

Институт ореховодства и плодовых культур

Сотрудник лаборатории «Лесные ресурсы» Акеншаев Р.А. работал в рамках грантового проекта «Усиление общинного сохранения генетического разнообразия орехоплодовых лесов на юге Кыргызстана» фонда Кристенсена (США). Проведены семинары по обучению, сохранению генетического разнообразия орехоплодовых лесов.

В рамках проекта ГЭФ/ФАО «Устойчивое использование горных лесных и земельных ресурсов в условиях изменения климата» (срок выполнения 2015-2020 гг.) Чынкожоев А.Т. провел ряд исследований в целях устойчивого использования горных лесных и земельных ресурсов.

Налажены устойчивые связи и проводятся совместные исследования с Институтом химии им. А.Б. Бектурова Министерства образования и науки Республики Казахстан, Агентством ветеринарных лабораторий (Великобритания), Санкт-Петербургским аграрным университетом, Военно-медицинской академией им. С. М. Кирова (г. Санкт-Петербург), Всероссийским научно-исследовательским институтом защиты растений Россельхозакадемии, Узбекским национальным университетом, Научно-исследовательским институтом эпидемиологии и микробиологии им. академика Н.Ф. Гамалея РАН (г. Москва), Медицинской академией им. Сеченова (г. Москва), Бар-Иланским университетом (Израиль), УрО РАН (Россия), Узбекским научно-исследовательским институтом лесного хозяйства, Институтом леса им. Сукачева СО РАН, Харранским университетом Турции, Тверским госуниверситетом, Институтом гуманитарных исследований АН Республики Башкортостан.

Жогоруда көрсөтүлгөн ийгиликтер менен бирге ТБдүн институттарындагы бир нече кемчиликтерди айтып кетүү зарыл:

эксперименталдык изилдөөлөрдү жүргүзүүүчү аппаратуралар, приборлор жана техникалык каражаттардын жетишпестиги; негизги лабораториялык жабдууларды жана имараттарды ремонттоого каражаттардын аздыгы; өндүрүшкө жана практикага илимий иштелмелерди киргизүүчү оптималдуу мыйзамдаштырылган актылардын жоктугу; тажрыйба-эксперименталдык өндүрүштүк жабдууларды түзүүгө каражаттардын жоктугу.

Жогорку квалификациялуу адистерди жана жаштарды илимий-изилдөө институттарына жумушка чакырууга айлык акынын аздыгы тоскоол болууда. Жылдан-жылга айкалыштырып иштеген кызматкерлердин саны көбөйүүдө. Квалификациялуу кадрлардын жогорку эмгек акы төлөгөн башка мекемелерге жана ЖОЖго кетип калуусу өзүнүн терс таасирин көрсөтүүдө.

КР УИАнын системасында жүргүзүлгөн реформалардын жыйынтыгында Түштүк бөлүмдүн институттарынын бириктирилиши менен кыскартуу жүргүзүлдү. Жыйынтыгында ТБдө үч илим изилдөөчү институт калды:

Жаратылыш байлыктары институту, П.Ган атындагы токой жана жаңгакчылык институту, гуманитардык жана регионалдык изилдөөлөр институту.

Наряду с вышеизложенными достижениями в деятельности НИУ отделения нужно отметить и ряд недостатков: недостаточную оснащенность лабораторий институтов новейшими приборами, аппаратурой и техническими средствами для экспериментальных исследований; отсутствие средств для ремонта помещений и основного лабораторного оборудования;отсутствие оптимальных законодательных актов для внедрения научных разработок в практику и производство и средства на создание опытно-экспериментальных промышленных установок.

Низкая зарплата сотрудников является препятствием для привлечения высококвалифицированных специалистов и молодежи в институты. Из года в год в институтах увеличивается число совместителей. Отток в вузы и другие высокооплачиваемые предприятия квалифицированных кадров отрицательно сказывается на качестве работы в целом.

Реформа в системе НАН КР привела к объединению и сокращению институтов Южного отделения. В итоге в Южном отделении остались три института: Институт природных ресурсов, Институт леса и ореховодства им.Гана, также Региональный институт гуманитарных исследований.

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ

научной и научно-организационной деятельности НАН КР за 2016 год

Наименование НИУ	Количество сотрудников				Финан-сирование		Гран-ты кол-во /сумма		Внедрение (кол-во)	Провед.совм. *и межд. регион проектов (кол-во)*	Реализация продукции (тыс. сом)	Публикации					Подготов-ка кадров		Работа в ВУЗах			Научные форумы (организация/участие)	Патенты/пол.решение
	Всего	Научных сотрудников	из них: Докторов наук	из них: Кандидатов наук	Бюдж. *факт. (кол-во/ сумма* тыс.сом)	Хоз. *дог.* (кол-во/ сумма тыс. сом)	Междунар. *фон-ды (кол-во/сумма тыс. $)*	МОиНКР *и др.*фонды (кол-во/ сумма тыс. сом)				Всего / в т.ч. за рубежом	Статьи / в т.ч. за рубежом	Тезисы / в т.ч. за рубежом	Монографии / в т.ч. за рубежом	Учебники и пособ */ в т.ч. заруб.*	Докторов наук НАН */ ВУЗ*	Кандидатов наук НАН / ВУЗ	Всего	из них: Доктора наук	из них: Кандидаты наук		
ОФТМиГТН	835	384	79	128	23/114518,2	16/9654,1	9/239,92	40,0	25	22	2186,2	610/211	500/180	70/43	11/1	10/0	7/1	9/8	117	48	62	15/162	32/4
ОХТМБиСХН	518	302	44	107	7/70858,6	11/1851,2	29/400,0	2/570,0	13	66	4201,6	331/184	280/179	7/3	7/2	11/-	1/-	3/0	49	9	24	13/135	7
ОГиЭН	268	206	42	84	10/41447,7	-	2/17,8	-	-	6	502,5	320/83	258/78	6/4	15/2	7/-	1/2	20/31	65	21	35+3 н.с.	20/129	-
ЮО	251	118	34	58	5/24568,8	164,9	3/98,48	-	-	-	192,198	89/43	76/43	7/0	1/0	5/0	0/0	6	56	21	33	3/78	3/0
Президиум	30	-	3	5	52015,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЦНБ	40	4	-	4	4777,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Издатель-ство «Илим»	17	-	-	1	2315,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ОХДиОКДиЭИ	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВСЕГО:	*1986*	*1014*	*202*	*387*	*48/310501,6*	*28/11670,2*	*43/756,2*	*3/610,0*	*38*	*94*	*7082,498*	*1350/521*	*1114/480*	*90/50*	*34/5*	*33/0*	*9/3*	*38/39*	*287*	*99*	*157*	*51/504*	*42/4*

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ

научно-организационной деятельности институтов Отделения гуманитарных и экономических наук за 2016год

НИУ	Количество сотрудников: Всего	Количество сотрудников: 0,5 ставка	Из них: Научные сотрудники	Из них: Доктора наук	Из них: Кандидаты наук	Финансирование (тыс.сом): Бюдж.факт (к-во/ сумма в тыс.сом)	Финансирование (тыс.сом): Хзз.договора (к-во сумма в тыс.сом)	Гранты (к-во/ сумма): Межд.фонды (к-во/ сумма, $ тыс.)	Гранты (к-во/ сумма): МОиН КР (к-во/ сумма, тыс.сом)	Реализация (тыс.сом)	Экспертиза проектов	Публикации: Всего / в т.ч. за рубежом	Публикации: Статьи / в т.ч. за рубежом	Публикации: Тезисы / в т.ч. за рубежом	Публикации: Монографии / в т.ч. за рубежом	Публикации: Учебники и пособия / в т.ч. за рубежом	Подготовка кадров: Докторов наук НАН/ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН/ВУЗ	Работа в ВУЗах: Всего	Из них: Докторов наук	Из них: Кандидатов наук	Конференция (организация/участие)	Патенты / положительное решение
ИЭ	30		27	7	15	3948,8	-	-	-	-	-	43/12	36/12	-	4/1	3/-	-/2	-/10	18	7	10+ 1 н.с.	2/47	-
ИЯиЛ	83	1	76	7	19	13136,9	-	-	-	-	6	134/29	91/29	-	3/-	-/-	-/-	16/14	22	3	13	10/32	- -
ИИиКН	42	1	37	8	15	11383,9	-	10,3	-	-	-	46/4	40/4	-	3/-	3/-	-/-	-/6	10	3	5	6/28	-
ИФиППИ	55		50	12	25	7425,8	-	-	-	-	-	91/34	86/29	6/4	4/1	1/-	1/-	3/1	8	2	6+ 2 н.с	-/19	-
ЦМНиСИ	18	12	13	8	7	1525,8	-	-	-	-	-	5/3	4/3	-	1/-	-	-	1/-	7	6	1	2/3	-
ЦНБ	40	5	3	-	3	5224,1		7,5	-	502,5	-	1/1	1/1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВСЕГО	**268**	**19**	**206**	**42**	**84**	**10/41447,7**	-	**2/17,8**	-	**502,5**	6	**320/83**	**258/78**	**6/4**	**15/2**	**7/-**	**1/2**	**20/31**	**65**	**21**	**35+3 н.с.**	**20/129**	-

Председатель, академик **А.А.Акматалиев**

Ученый секретарь **Б.Омуров**

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ

научно-организационной деятельности институтов Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2016 год

Наименование отделений НАН КР	Количество сотрудников: Всего	Из них: Научные ссотрудники	Из них: Доктора наук	Из них: Кандидатов наук	Финанси-рование (тыс.сом): Бюдж. факт. (к-во/ сумма тыс.сом)	Финанси-рование (тыс.сом): Хоз. дог.(к-во/ сумма в тыс.сом)	Гранты к-во/сумма: Меж-дун. фонды (к-во/сумма) тыс. $	Гранты к-во/сумма: МОиН КР (к-во/сумм.) тыс.сом	Реализация продукции (тыс. сом)	Внедрение	Экспертиза проектов	Публикации: Всего / в т.ч. за рубежом	Публикации: Статьи / в т.ч. за рубежом	Публикации: Тезисы / в т.ч. за рубежом	Публикации: Моногр. / в т.ч. за рубежом	Публикации: Учебники и пособия / в т.ч. за рубежом	Подготовка кадров: Докторов наук НАН / ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН / ВУЗ	Работа в ВУЗах: Всего	Из них: Докторов наук	Из них: Кандидатов наук	Конференции организация / участие	Патенты/пол. решение
ИАиИТ	84,5	29	10	12	9007.5	124.4				3		39/5	32/2	6/3	1/0	-	0/0	1/3	13	8	5	1/3	13/3
ИТиПМ	57	43	11	18	7193.4	-	1/2040$	-	-	-	-	82/36	60/35	19/4	-/-	2/-	3/1	1/3	17	9	12	2/32	-
ИФТПиМ	149,5	99	26	33	28178.3	-	3/108,2	40	-	11	-	227/44	216/46	7/4	2/-	2/	1/-	2/-	31	15	12	4/20	3/-
ИМаш	64	49	6	15	6830.9	3855,9	-	-	2186,2	-	-	24/6	20/8	-	-	4	-	-	20	4	14	1/4	8
ИГиОН	85	33	7	15	10654.9	10/ 2460.6	-	-	-	8	-	49/22	44/25	-	4	1/1	-/-	-/2	13	5	8	1/7	1/-
ИГ	80,5	46	8	14	9395.9	-	1/29.680 2/ без. фин	-	-	-	3	53/26	25/15	20/14	1/0	1/0	-	1	12	5	3	1/20	-
ИС	229,25	34	7	7	32271.2	1/600.0	1(без фин)	-	-	1	14	90/51	71/37	17/17	2/1	-	-	-	5	2	2	3/21	5
ИВПиЭ	57,5	40	4	12	7137.5	3/2613.2	1/100.0$	-	+	2	5	Вс:45/20	32/11	1/1	1	-	3	4	5	-	5	-/45	2/1
ТШВН	28	11	-	2	3848.6	-	-	-	+	-	-	1/1	1/1	-	-	-	-	-	1	-	1	2/5	-
ИТОГО	835	384	79	128	23/114518.2	16/ 9654.1	9/ 239.920	40	2186,2	25	22	610/211	500/ 180	70/43	11/1	10/0	7/1	9/8	117	48	62	15/162	32/4

Д.ф.-м.н. ОФТМиГГН НАН КР Кененбаева Г.М.

Основные показатели научной и научно-организационной деятельности Отделения ХТМБиСХН за 2016 год

Наименование НИУ	Количество сотрудников: всего	Из них: Научные сотрудники	Из них: Доктор наук	Из них: Кандидат наук	Финансирование тыс. сом: Бюджет. факт. (к-во/ сумма) тыс. сом.	Финансирование тыс. сом: Хоз. Дог. (к-во/ сумма тыс. сом	Гранты кол-во/ сумма: Междун. Фонды (сумма тыс.$)	Гранты кол-во/ сумма: Фонд развития науки (тыс. сом)	Реализ. продукции (тыс. сом)	Проведенные госэкспертизы и межд. И (кол-во) регион. проектов, закнормат. и др. док-тов	Внедрение (кол-во)	Публикации: Всего/вт.ч. за рубежом	Публикации: Статьи/вт.ч. за рубежом	Публикации: Тезеры/в т.ч за рубежом	Публикации: Моногр./вт.ч. за рубежом	Публикации: Учебники, пособия и др. /в т.ч. за руб	Подготовка кадров: Докторов наук НАН/ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН/ВУЗ	Работа в ВУЗах: всего	Работа в ВУЗах, из них: Доктор наук	Работа в ВУЗах, из них: Кандидат наук	Конференции организация/ участие	патенты
ИХиХТ	118	72	16	31	1/15187,8	-	1/0	-	-	-	-	63/41	59/39	2/1	1/1	1/0	-	1/0	5	1	4	0/17	2
ИБТХ	75	43	8	8	1/9547,7	-	3/143,7	-	*	-	2	41/26	34/26	-	2/0	5/0	1//0	-	8	2	-	2/21	1
БПИ	85	55	7	25	1/10535,4	6/848,2	13/68,8	-	60,0	66	4	81/46	76/43	0/2	3/1	2/0	-	1/0	15	3	7	1/19	-
ИЦФ	59	33	6	12	1/10254,3	-	7/136,2	1/350,0	-	-	2	31/27	30/27	-	1/0	-	-	-	3	1	2	3/17	1
ИГФ	46	36	6	12	1/4869,9	1/200,0	1/5,0	1/220,0	-	-	-	46/9	45/9	-	-	1/0	-	-	13	2	6	1/9	3
Ботсад	63	26	-	7	1/10136,6	1/80,4	2/4,9	-	677,9	-	5	28/18	27/18	-	-	1/0	-	-	3	-	3	3/22	-
ИЛ	72	37	1	12	1/9226,9	3/722,6	2/41,4	-	3463,7	-	-	41/17	35/17	5/0	-	1/0	-	1/0	2	-	2	3/30	-
Всего:	**518**	**302**	**44**	**107**	**7/69758,6**	**11/1851,2**	**29/400,0**	**2/570**	**4201,6**	**66**	**13**	**331/184**	**280/179**	**7/3**	**7/2**	**11/0**	**1/0**	**3/0**	**49**	**9**	**24**	**13/135**	**7**

Примечание: *Реализовано 35 тонн шерсти по разработанной системе.

Основные показатели

научной и научно-организационной деятельности НИУ ЮО НАН КР за 2016 г.

Наименование Отделений (НИУ)	Количество сотрудников: Всего	Из них: Научные сотрудники	Из них: Докторов наук	Из них: Кандидатов наук	Финансирование тыс.сом: **Бюдж. факт (к-во/ сумма) в тыс. сом**	Финансирование тыс.сом: **Хоз. дог (к-во/ сумма) в тыс. сом**	Гранты (к-во/**сумма**): **Междун. фонды (кол-во/ $ тыс.)**	Гранты (к-во/**сумма**): Департамент науки МОиНКР (тыс. сом)	Реализации продукции (тыс. сом)	внедрение	Экспертиза проектов	Публикации: Всего/ **в т.ч. за рубежом**	Публикации: Статьи / в т.ч. за рубежом	Публикации: Тезисы/ в т.ч. за рубежом	Публикации: Монографии / в т.ч. за рубежом	Публикации: Учебники и пособия/ в т.ч., за рубежом	Подготовка кадров: Докторов наук НАН/ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН/ВУЗ	Работ в ВУЗах: Всего	Работ в ВУЗах, из них: Докторов наук	Работ в ВУЗах, из них: Кандидатов наук	Конференция (организация) / участие	Патенты/ положительное решение
ИПР	74	33	10	13	5806,6	164,9	-----	------	100	-	-	17/4	17/4	0	0	0	0	1	14	5	9	0/ 10	3/0
ИМП	40	23	5	13	3217,0	-	43,672	-	-	-	-	24/19	24/19	7	0	0	-	3	9	2	6	0/4	-
ИОиПК	52	23	6	8	3867,3	-	50,0$	-	92,198	-	-	8/5	5/5	-	-	3/0	-	0	8	6	2	0/15	-
ИГИ	34	21	6	13	3414,6	-	4,8$	-		-	-	21/2	19/2	0/0	1/0	1/0	0/0	0	19	6	13	5/42	-
ИЭиГЭ	31	17	5	6	2592,7	-	-	-	-	-	-	14/6	13/6	0/0	0/0	1/0	0/0	0	6	2	3	0/7	-
АУП	20	1	2	5	2100,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
всего	**251**	**118**	**34**	**58**	**5/20998,7**	**164,9**	**3/98,48**	-	**192198**	-	-	**89/43**	**76/43**	**7/0**	**1/0**	**5/0**	-	**6**	**56**	**21**	**33**	**3/78**	**3/0**

Основные показатели деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики в графиках и диаграммах

Кадры. Общее количество работающих в 2016 году - 1986

Аспирантура и магистратура НАН КР (за последние 5 лет)

Защита докторских и кандидатских диссертаций

Финансирование НИР (тыс.сом)

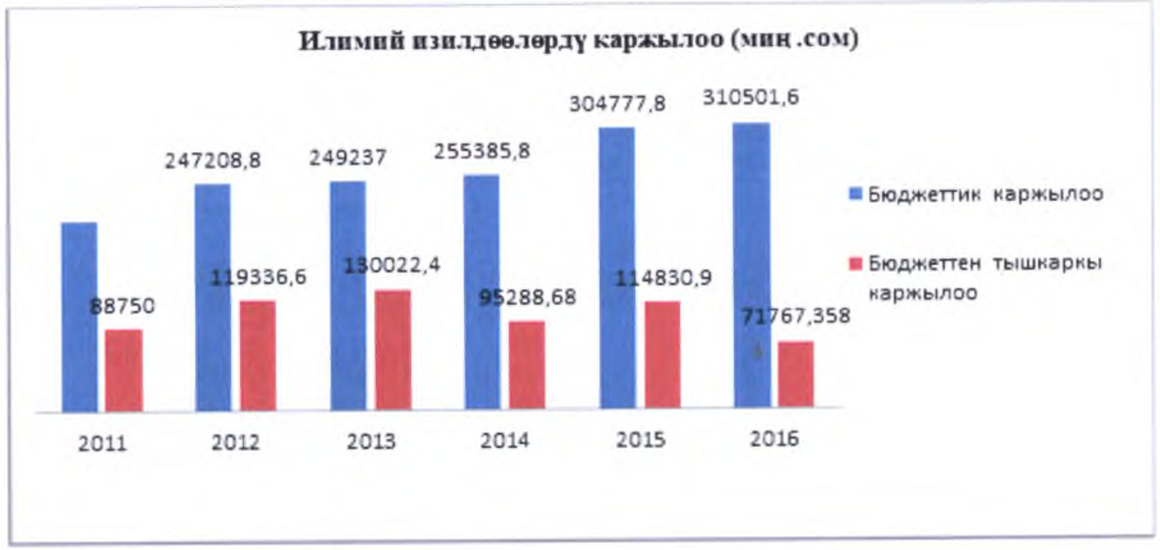

Публикации

Динамика изменения книжного фонда

Международные связи

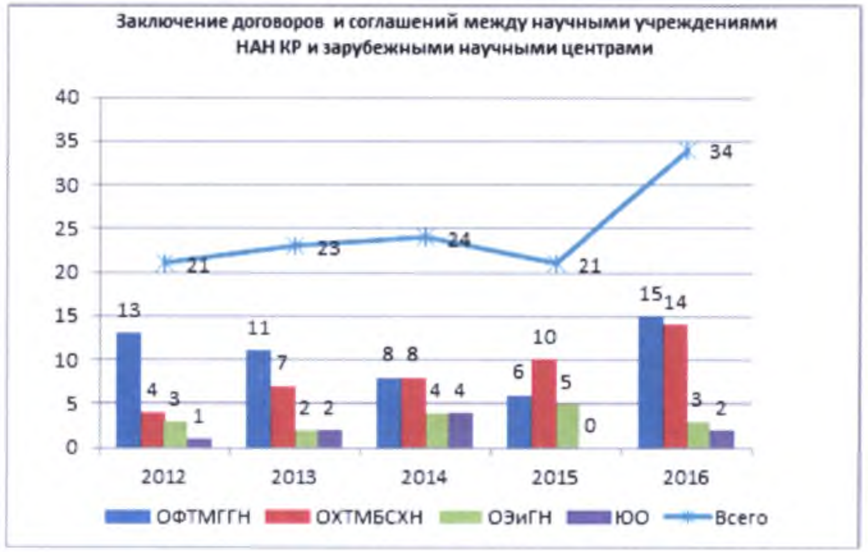

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ НАЗВАНИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ НАН КР

ОФТМиГГН	Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук
ОХТМБиСХН	Отделение химико-технологических, медико биологических и сельскохозяйственных наук
ОГиЭН	Отделение гуманитарных и экономических наук
ЮО	Южное отделение
ИТиПМ	Институт теоретической и прикладной математики
ИФТПиМ	Институт физико-техническихпроблем и материаловедения им. Ж. Ж. Жеенбаева
ИАиИТ	Институт автоматики и информационных технологий
ИГ	Институт геологии
ИС	Институт сейсмологии
Имаш	Институт машиноведения
ИГиОН	Институт геомеханики и освоения недр
ИВПиГЭ	Институт водных проблем и гидроэнергетики
ИБ	Институт биотехнологии
ИХиХТ	Институт химии и химической технологии
ИГФ	Институт горной физиологии
НИИМБиМ	Научно-исследовательский институт молекулярной биологии и медицины
БС	Ботанический сад им Э,З. Гареева
БПИ	Биолого-почвенный институт
ИЛ	Институт леса им. П.А. Гана
ИИиКН	Институт истории и культурного наследия
ИФиППИ	Институт философии и политико-правовых исследований
ИЭ	Институт экономики им. Дж. Алышбаева
ИЯиЛ	Институт языка и литературы им. Ч. Айтматова
ЦМНиСИ	Центр методологии науки и социальных исследований
ИМП	Инстит ут медицинских проблем
ИОиПК	Институт ореховодства и плодовых культур
ИЭиГЭ	Институт энергоресурсов и геоэкологии
ИПР	Институт природных ресурсов им. А. С. Джаманбаева
РНОЦ	Региональный научно-образовательный центр
ЦНБ	Центральная научная библиотека
ДС	Диссертационный совет
НИУ	Научно-исследовательское учреждение

КР УИАнын илимий изилдөө мекемелеринин аталыштарынын кыскартылган тизмеси

ФТМжТГИБ	Физика-техникалык математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмү
ХТМБжАЧИБ	Химия-технологиялык медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдери бөлүмү
ГжЭИБ	Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмү
ТБ	Түштүк бөлүмү
ТжКМИ	Теориялык жана колдонмо математика институту
ФТПжМИ	Ж.Ж. Жеенбаев атындагы физика-техникалык проблемалар жана материал таануу институту
АжМТИ	Автоматика жана маалыматтар технологиялары институту
ГИ	Геология институту
СИ	Сейсмология институту
МИ	Машина таануу институту
ГжКӨИ	Геомеханика жана кен байлыкты өздөштүрүү институту
СПжГИ	Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту
БИ	Биотехнология институту
ХжХТИ	Химия жана химия-технологиялык институт
ТФИ	Тоо физиологиясы институту
МБжМИИИ	Молекулалык биология жана медициналык илимий изилдөө институту
ББ	Э.З.Гареев атындагы ботаникалык бак
ТжММИ	Тарых жана маданий мурастар институту
ФжСУИИ	Философия жана саясий укуктук иликтөөлөр институту
ЭИ	Ж.Алышбаев атындагы экономика институту
ТжАИ	Ч. Айтматов атындагы тил жана адабият институту
ИжСИМБ	Илим жана социалдык иликтөөлөр методологиясы борбору
ММИ	Медициналык маселелер институту
ЖӨжМЖИ	Жаңгак өстүрүү жана маданий жемиштер институту
ЭжГИ	Энергоресурстар жана геоэкология институту
ЖРИ	А.С.Жаманбаев атындагы жаратылыш ресурстары институту
АИББББ	Аймактык илимий-билим берүү борбору
БИК	Борбордук илимий китепкана
ДК	Диссертациялык кеңеш
ИИӨ	Илимий-изилдөө мекемеси

Дареги:
Кыргыз Республикасы
720071,
Бишкек ш., Чуй пр., 265а,
тел.: +996 312 3923 66
факс: +996 312 39 20 62
e-mail: science@aknet.kg
www. naskr.kg

Адрес:
Кыргызская Республика
720071,
г. Бишкек, пр. Чүй, 265а,
тел.: +996 312 3923 66
факс: +996 312 39 20 62
e-mail: science@aknet.kg
www. naskr.kg